

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ:
ΣΑΡΑΤΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΤΙΟΣ

ΒΟΛΟΣ, 2008

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία προσπαθεί να αναλύσει και να αναδείξει τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα προκειμένου να έχει την μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα. Αναλύονται οι ευρύτερες ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις που εκ των πραγμάτων επηρεάζουν την άσκηση της αναπτυξιακής πολιτικής, όπως και οι ακολουθούμενες περιφερειακές πολιτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ανάλυση που ακολουθείται επικεντρώνεται σε βασικές προσεγγίσεις των θεμάτων που επηρεάζουν την περιφερειακή ανάπτυξη. Προσπαθεί να αναδείξει τα προβλήματα που υπάρχουν ή δημιουργούνται από το διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον, να εστιάσει στο θεωρητικό πρότυπο για την επίλυση των προβλημάτων αυτών, να αναδείξει την μεθοδολογία που οφείλει να ακολουθεί ο περιφερειακός αναπτυξιακός σχεδιασμός και να θέσει κάποια βασικά κριτήρια για την επιλογή των αναπτυξιακών παρεμβάσεων. Στόχος της εργασίας είναι η εξεύρεση ενός μοντέλου σχεδιασμού το οποίο θα αναγνωρίζει με σαφήνεια τα προβλήματα στα οποία καλείται να απαντήσει, παρά η υπόδειξη συγκεκριμένων λύσεων που συνήθως έχουν και περιορισμένη αποτελεσματικότητα, καθώς οι συνθήκες είναι διαρκώς μεταβαλλόμενες.

Λέξεις Κλειδιά: Περιφερειακή Ανάπτυξη, Περιφερειακή Πολιτική, Ελλάδα, Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα, Ευρωπαϊκές Πολιτικές, Περιφερειακός Αναπτυξιακός Σχεδιασμός

ABSTRACT

The purpose of this dissertation is to analyze the main characteristics that the regional policy in Greece should have in order to be efficient. The wider European and international processes are discussed, since they play an important role in the implementation of development policy and also the European Regional Policy is presented. The following analysis focuses on basic approaches on the aspects that affect regional development. It tries to indicate the problems that arise from the continuously changing European and global environment, to set a methodology for the regional planning process and to put some basic criteria for the selection of development measures. The target of this thesis is to provide a planning model which clearly recognizes the problems that it deals with, rather than to provide with specific answers that have usually limited value, since we deal with a constantly changing context.

Key Words: Regional Development, Regional Policy, Greece, Regional Competitiveness, European Policies, Regional Planning

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
2. Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	6
2.1 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕ ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΑΙ ΑΝΟΙΧΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	6
2.2 ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	10
2.2.1. ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	10
2.2.2. ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΧΥΣΗ ΓΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	11
2.2.3. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	13
2.2.4. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	15
2.3 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	18
2.3.1 ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	21
2.3.2 ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	25
2.4 ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ .	31
2.4.1. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΕΥΡΩΧΩΡΟΣ	31
2.4.2. Η ΝΕΑ ΚΑΠ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ	38
2.4.3. Η ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΕ.....	53
2.4.4. ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	55
2.4.5. ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΛΙΣΑΒΟΝΑ, ΓΚΑΙΤΕΜΠΟΡΓΚ).....	84
2.4.6. ΛΟΙΠΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΕ	88
2.4.7. ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	108
3. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	111
3.1 ΒΑΣΙΚΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	111
3.2 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ.....	116
3.3. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΣΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	124

3.4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΙ ΠΟΛΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	129
3.5 ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	134
3.5.1. ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ)	134
3.5.2. ΕΘΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	136
3.5.3. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ..	137
3.5.4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	140
3.6 Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	149
3.6.1. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	151
4. Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ	165
4.1 Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	165
4.2 Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ	174
4.3 ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΜΕΙΩΜΕΝΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ	188
4.3.1 Η ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	188
4.3.2 ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ	190
5. ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΜΙΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	199
5.1. ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ	199
5.2. ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	217
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	222

Πίνακας Επεξήγησης Συντομογραφιών

6 ^ο ΠΠ – 7 ^ο ΠΠ	6 ^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο – 7 ^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο
ECOFIN	Economic and Financial Affairs Council
ERSA	European Regional Science Association
FAO	Food and Agriculture Organisation of the United Nations
GATT	General Agreement of Tariffs and Trade
ICTs – ΤΠΕ	Information and Computer Technologies – Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών
IMD	International Institute for Management Development
IMF	International Monetary Fund
MERCOSUR	Mercado Común del Sur
NAFTA	North Atlantic Free Trade Association
NUTS	Nomenclature Territoriale Unités Statistiques
OECD – ΟΟΣΑ	Organisation of Economic Cooperation and Development – Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
SWOT	Strengths – Weaknesses – Opportunities – Threads
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
WEF	World Economic Forum
ΑΕΙ	Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΕΠκκ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά κεφαλή
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
ΑΣΠΚ	Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου
ΓΛΚ	Γενικό Λογιστήριο του Κράτους
ΔΕΚΟ	Δημόσιες Επιχειρήσεις Κοινής Ωφέλειας
E&A – E&T	Έρευνα και Ανάπτυξη – Έρευνα και Τεχνολογία
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΟΔ	Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος
ΕΠΑΝ – ΕΠΑΝΕ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα
ΕΣΑ	Εθνικό Σχέδιο Ανάπτυξης
ΕΣΑΑ	Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης
ΕΣΜΑ	Εθνικό Σύστημα Μέτρησης Ανταγωνιστικότητας
ΕΣΠΑ	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ΕΤΕπ	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΙΝΕ	Ινστιτούτο Εργασίας
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΕΕΜ	Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών
ΚΕΣΥΤ	Κεφάλαιο Επιχειρηματικών Συμμετοχών Υψηλής Τεχνολογίας
ΚΕΤΑ	Κέντρα Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης
ΚΠΣ	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΚΥΕ	Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών
ΜΕ	Μεγάλες Επιχειρήσεις
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση

ΜΜΕ	Μικρο-Μεσαίες Επιχειρήσεις
ΜΟΠ	Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα
ΟΑΕΔ	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
Π/Υ	Προϋπολογισμός
ΠΑΘΕ	Πάτρα – Αθήνα – Θεσσαλονίκη – Ευζώνοι
ΠΕΠ	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΠΜΕ	Πολύ Μικρές Επιχειρήσεις
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΣΑ	Σχέδιο Ανάπτυξης
ΣΑΚΧ	Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου
ΣΔΕΑ	Σύνθετος Δείκτης Ευημερίας και Ανάπτυξης
ΤΕΜΠΕ	Ταμείο Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ μικρών Επιχειρήσεων
ΤτΕ	Τράπεζα της Ελλάδος
ΥΠΑΝ	Υπουργείο Ανάπτυξης
ΥΠΓΕ	Υπουργείο Γεωργίας
ΥΠΕΘΟ	Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας
ΥΠΟΙΟ	Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή είναι το αποτέλεσμα μιας σημαντικής προσπάθειας για την διερεύνηση του ζητήματος της περιφερειακής ανάπτυξης, των παραγόντων που την επηρεάζουν και των πολιτικών που εφαρμόζονται για την επίτευξή της. Δεν φιλοδοξεί να δημιουργήσει μια νέα σχολή σκέψης, αλλά προσπαθεί να συγκεντρώσει και να παρουσιάσει τις υφιστάμενες προσεγγίσεις και να αποτελέσει την βάση για μια συνθετική προσέγγιση στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό για ένα τόσο πολύπλοκο θέμα.

Η ενασχόλησή μου με το ζήτημα της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης και των σχετικών πολιτικών, πάει αρκετά πίσω στο χρόνο και ξεκινάει ουσιαστικά από την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας στο ΤΜΧΠΠΑ. Στην πορεία του χρόνου αυτού η ενασχόλησή μου με το θέμα, πέρα από την εκπόνηση αυτής της διατριβής, αφορά την συμμετοχή σε μια πληθώρα ερευνητικών προγραμμάτων και μελετών με κύριο άξονα τον σχεδιασμό τοπικών και περιφερειακών αναπτυξιακών σχεδίων, μέσα από τα οποία απέκτησα μια σημαντική γνώση του θέματος. Ωστόσο, το ζήτημα της περιφερειακής ανάπτυξης και των παραγόντων που την επηρεάζουν δεν είναι δυνατόν να εξαντληθεί στο πλαίσιο μιας εργασίας, καθώς υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός επιστημόνων που ασχολείται με το θέμα, το οποίο είναι διαρκώς επίκαιρο, αλλά και οι εξελίξεις είναι συνεχείς και δυναμικές.

Ανεξάρτητα από όλα αυτά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη ΔΕΠ του ΤΜΧΠΠΑ που αποδέχτηκαν την υποψηφιότητά μου για την εκπόνηση της διατριβής.

Ειδικότερα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της εργασίας Καθηγητή κ. Άγγελο Κότιο, ο οποίος αφιέρωσε μέρος του πολύτιμου του χρόνου του στην ηθική, πνευματική, αλλά και ουσιαστική υποστήριξή μου με διορθώσεις και συμβουλές. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καθηγητή κ. Γιώργο Πετράκο με τον οποίο συνεργαζόμαστε από την αρχή της κοινής μας παρουσίας στο Τμήμα και στον οποίο οφείλω ένα μεγάλο μέρος της γνώσης που απέκτησα από την συνεργασία αυτή, τον Καθηγητή κ. Δημήτρη Οικονόμου ο οποίος με τις ουσιαστικές συμβουλές του με βοήθησε να αντιληφθώ τις δυνατότητές μου, τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Γιώργο Μιχαηλίδη γιατί προσέθεσε μια διαφορετική οπτική στην μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος με την μεγάλη του εμπειρία στο θέμα, τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Σεραφείμ Πολύζο γιατί με τον τρόπο του με έκανε να επικεντρωθώ στην ολοκλήρωση της εργασίας, τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Γιάννη Ψυχάρη που υποστήριξε την προσπάθειά μου, την Επίκουρο Καθηγήτρια κα. Μαρινώ Ντυκέν για τις χρήσιμες

παρατηρήσεις της και όλα τα Μέλη ΔΕΠ και τους Διδάσκοντες του Τμήματος που με τον τρόπο τους μου έδειχναν όλο αυτό το διάστημα την εμπιστοσύνη τους για την επιτυχή πορεία της εργασίας. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συνεργάτες και συναδέλφους στο ΤΜΧΠΠΑ με τους οποίους έχουμε διεξάγει «άπειρες» ώρες συζητήσεων και αναζητήσεων για διάφορα θέματα, ανταλλαγή βιβλιογραφίας και απόψεων, οι οποίες πρόσθεταν καθημερινά ένα μικρό βήμα στις αναζητήσεις μας.

Όλα αυτά βέβαια δεν αναιρούν και την υποστήριξη που είχα από την οικογένειά μου παρά το ότι πολλές φορές ο χρόνος που τους αφιέρωνα ήταν λιγότερος από όσο θα ήθελαν.

Το τελικό αποτέλεσμα παραμένει ευθύνη μου και όποια λάθη βαρύνουν αποκλειστικά εμένα.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα κυριότερα ζητήματα στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής είναι το αναπτυξιακό πρότυπο που οφείλει να ακολουθήσει κάθε περιφέρεια, με στόχο την ενίσχυση της αναπτυξιακής της προοπτικής. Το κύριο ερώτημα που τίθεται στις περισσότερες περιπτώσεις είναι το ζήτημα της «ανταγωνιστικότητας» σε αντιδιαστολή με την «ισόρροπη ανάπτυξη», ή με άλλα λόγια το ζήτημα της επικέντρωσης στα χωρικά και τομεακά χαρακτηριστικά που μπορούν να αποφέρουν αναπτυξιακά οφέλη, σε αντίθεση με την υποστήριξη των αδύναμων περιοχών ή κλάδων που οδηγούν σε μερική εξισορρόπηση του αναπτυξιακού δυισμού που συνήθως εμφανίζεται στην πλειονότητα των περιφερειών (Begg et al 1995, Blakely, 1994). Το ερώτημα αυτό έχει πολλαπλές απαντήσεις, αλλά η τρέχουσα τάση είναι η επικέντρωση στην «ανταγωνιστικότητα», παρά στην εξισορρόπηση, τουλάχιστον στις πρόσφατες προγραμματικές περιόδους.

Ένα άλλο βασικό πρόβλημα είναι το θεματικό πεδίο στο οποίο πρέπει να κατευθυνθούν οι ενισχύσεις της περιφερειακής πολιτικής. Το πρόβλημα επικεντρώνεται στο εάν πρέπει να υποστηριχθεί η ολοκλήρωση των βασικών υποδομών (μεταφορικών, επικοινωνιών κλπ), να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα με την επιδότηση των επιχειρήσεων, ή να αναπτυχθούν κοινωνικές υποδομές, όπως η παιδεία και η υγεία (Blakely, 1994). Στην χώρα μας με τις ελλείψεις σε πολλές βασικές υποδομές έχει μέχρι στιγμής επιλεγεί η επικέντρωση σε αυτές, χωρίς όμως, να παραμελούνται οι υπόλοιπες επιλογές.

Παράλληλα, οι ευρωπαϊκές πολιτικές, αλλά και οι διεθνείς εξελίξεις στο ζήτημα του περιβάλλοντος επιβάλλουν σε μεγάλο βαθμό την υποχρέωση της προστασίας του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, καθώς καθίσταται ολοένα και πιο σημαντική υποχρέωση η αποφυγή, αν όχι η αντιστροφή, της περαιτέρω περιβαλλοντικής υποβάθμισης (EC 2005f, EC 2001b).

Ένα άλλο, επίσης, ζήτημα είναι το θέμα των ανθρώπινων πόρων. Η αναπτυξιακή πολιτική δεν είναι δυνατόν να υλοποιηθεί χωρίς την δραστηριοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κάθε περιοχής. Παρά το γεγονός ότι θεωρείται δεδομένη η κινητικότητα του ανθρώπινου δυναμικού, και επομένως σύμφωνα με τις κλασικές τουλάχιστον αντιλήψεις η πιθανότητα εξεύρεσης εργασίας δεν περιορίζεται σε μία περιοχή, η ταχεία εξέλιξη της τεχνολογίας, αλλά και ο ανταγωνισμός στους κλάδους έντασης εργασίας ο οποίος έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες, καθιστούν το ζήτημα της ανεργίας, αλλά και της βελτίωσης του επιπέδου εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού

ένα από τα κύρια προβλήματα προς επίλυση (Coffee and Polese, 1984, και 1985, de la Fuente and Ciccone, 2002, Mackay, 1993).

Τέλος, ο τρόπος σχεδιασμού της χρήσης των πόρων, αλλά και το μοντέλο διαχείρισής τους είναι ένα ακόμη κρίσιμο θέμα. Το κύριο ερώτημα είναι εάν πρέπει να ακολουθούνται πολιτικές εκ των άνω προς τα κάτω, ή εκ των κάτω προς τα άνω, αλλά και εάν η διαχείριση πρέπει να γίνεται σε κεντρικό επίπεδο ή σε αποκεντρωμένες με έμφαση στην τοπική κοινωνία διαχειριστικές δομές (Bache, 1998, Blakely, 1994, Kingsley et al, 1997, Le Gales, 1998). Σε γενικές γραμμές τόσο ο σχεδιασμός, όσο και η διαχείριση παραμένουν υπό την ευθύνη της κεντρικής διοίκησης με σχετικά χαμηλό βαθμό ελευθερίας του αποκεντρωμένου περιφερειακού σχεδιασμού (Marks et al, 1996). Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα εργασία προσπαθεί να αναλύσει και να αναδείξει τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει η περιφερειακή πολιτική στην χώρα μας προκειμένου να έχει την μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα. Επίσης, αναλύονται οι ευρύτερες ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις που εκ των πραγμάτων επηρεάζουν την άσκηση της αναπτυξιακής πολιτικής, όπως και οι ακολουθούμενες περιφερειακές πολιτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Η ανάλυση που ακολουθείται δεν επικεντρώνεται σε ποσοτικά ζητήματα, όσο σε ποιοτικές εκτιμήσεις των θεμάτων που επηρεάζουν την περιφερειακή ανάπτυξη. Προσπαθεί να αναδείξει τα προβλήματα που υπάρχουν ή δημιουργούνται από το διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον, να εστιάσει στο θεωρητικό πρότυπο για την επίλυση των προβλημάτων αυτών, να αναδείξει την μεθοδολογία που οφείλει να ακολουθεί ο περιφερειακός αναπτυξιακός σχεδιασμός και να θέσει κάποια βασικά κριτήρια για την επιλογή των αναπτυξιακών παρεμβάσεων.

Στόχος της εργασίας είναι η εξεύρεση ενός μοντέλου σχεδιασμού το οποίο θα αναγνωρίζει με σαφήνεια τα προβλήματα στα οποία καλείται να απαντήσει, παρά η υπόδειξη συγκεκριμένων λύσεων που συνήθως έχουν και περιορισμένη αποτελεσματικότητα, καθώς οι συνθήκες είναι διαρκώς μεταβαλλόμενες.

Η εργασία έχει την εξής δομή:

Στην δεύτερη ενότητα αναλύονται τα χαρακτηριστικά του εξωτερικού περιβάλλοντος που επηρεάζουν την περιφερειακή ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα αναλύονται τα χαρακτηριστικά του εξωτερικού περιβάλλοντος που επιδρούν σε μια ανοιχτή οικονομία, όπως είναι η ελληνική, και στην συνέχεια αναλύονται οι τρέχουσες εξελίξεις σε διάφορες παραμέτρους του εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως είναι η διαδικασία της

παγκοσμιοποίησης, οι εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο και οι νεώτερες ευρωπαϊκές πολιτικές που επιδρούν στην περιφερειακή διάσταση της ανάπτυξης στην χώρα μας.

Στην τρίτη ενότητα αναλύεται η έννοια της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, ποιοι είναι οι παράγοντες που την επηρεάζουν, πως αναγνωρίζεται σε διεθνή κλίμακα η ανταγωνιστικότητα των διάφορων περιοχών, περιγράφονται ορισμένα μοντέλα μέτρησης της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας και πως η έννοια αυτή αποτιμάται στο επίπεδο του εθνικού και περιφερειακού αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Στην τέταρτη ενότητα γίνεται μια εκτίμηση του επιπέδου της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, αλλά και των περιφερειών της χώρας στο ευρωπαϊκό περιβάλλον και καταγράφονται οι λόγοι για τους οποίους η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών περιφερειών είναι περιορισμένη.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια διατύπωσης βασικών αρχών που πρέπει να διέπουν τον αναπτυξιακό σχεδιασμό ώστε να επιτευχθεί η άνοδος της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών περιφερειών, μέσα από την κατανόηση των σημείων που υστερούν, αλλά και της αξιοποίησης των διαθέσιμων πόρων σε στρατηγικής σημασίας παρεμβάσεις.

2. Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕ ΚΛΕΙΣΤΗ ΚΑΙ ΑΝΟΙΧΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Στην περίπτωση μιας κλειστής οικονομίας, δηλαδή μιας οικονομίας με καθόλου έως ελάχιστες εξωτερικές οικονομικές σχέσεις, η περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη προσδιορίζεται από εγχώριους 'στατικούς' και 'δυναμικούς' παράγοντες. Στους στατικούς παράγοντες περιλαμβάνονται κυρίως οι φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι, η γεωγραφική θέση και το μέγεθος μιας περιφερειακής οικονομίας, το γεωφυσικό και κλιματολογικό περιβάλλον της, το επίπεδο των υποδομών και της τεχνολογικής της ανάπτυξης, το συνολικό μέγεθος της εσωτερικής αγοράς της κλειστής οικονομίας (πληθυσμός και επίπεδο κατά κεφαλή εισοδήματος), το σύστημα και η αποτελεσματικότητα της διαχείρισης της περιφερειακής ανάπτυξης και το μακροοικονομικό περιβάλλον (Barro and Sala-i-Martin, 1995, Barro, 1997, Begg et al, 2000). Στους δυναμικούς παράγοντες ανήκουν κυρίως η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής σε επίπεδο χώρας (ενδοπεριφερειακή και διαπεριφερειακή κινητικότητα εργασίας και κεφαλαίου), οι διαπεριφερειακές οικονομικές και τεχνολογικές διασυνδέσεις, η δυνατότητα αξιοποίησης των οικονομιών κλίμακας και οικονομικής συγκέντρωσης, ο διαπεριφερειακός εμπορικός και επενδυτικός ανταγωνισμός, η τεχνολογική πρόοδος και οι επιδράσεις των πολιτικών παρέμβασης. Σε μια κλειστή οικονομία οι κυριότερες πολιτικές επιδράσεις με έντονη περιφερειακή διάσταση είναι τα αναπτυξιακά κίνητρα, η πολιτική των υποδομών, οι πολιτικές ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού, οι πολιτικές των άυλων και νέων υποδομών κ.λπ. Το σύνολο των στατικών και δυναμικών παραγόντων καθορίζει το μέγεθος και την ένταση των οικονομιών συγκέντρωσης (οικονομίες αστικής κλίμακας και οικονομίες συσπείρωσης) της περιφερειακής οικονομίας, δηλαδή ερμηνεύει τη δημιουργία περιφερειακών οικονομικών ανισοτήτων (Kubo, 1995).

Στην περίπτωση μιας ανοιχτής οικονομίας, λόγω των έντονων εξωτερικών οικονομικών σχέσεων, η διαδικασία της περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης προσδιορίζεται τόσο από εγχώριους, όσο και από εξωτερικούς οικονομικούς παράγοντες. Οι περιφέρειες της ανοιχτής οικονομίας, μέσω των εσωτερικών (ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών) και εξωτερικών οικονομικών συναλλαγών (αγορές αγαθών, υπηρεσιών, χρήματος και κεφαλαίου), έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν την

παραγωγικότητά τους, διότι μπορούν να εξειδικευτούν σε εκείνα τα προϊόντα που εμφανίζουν συγκριτικό πλεονέκτημα και να αντλήσουν (ή διαθέσουν) κεφάλαια με καλύτερους όρους. Μια πρώτη επισήμανση είναι ότι στην περίπτωση της ανοιχτής οικονομίας, ο διαχωρισμός των παραγόντων περιφερειακής ανάπτυξης σε στατικούς και δυναμικούς είναι ιδιαίτερα δύσκολος, διότι όσο πιο ανοιχτή είναι η οικονομία οι επονομαζόμενοι ‘στατικοί’ παράγοντες αποκτούν όλο και περισσότερο ‘δυναμικό’ χαρακτήρα (Scott, 1998, Scott and Storper 2003). Για παράδειγμα, η δημιουργία νέων περιφερειακών σχημάτων συνεργασίας, η εντατικοποίηση της εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας ή η διεύρυνση των υφιστάμενων εμπορικών και οικονομικών μπλοκ (π.χ. η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της NAFTA) – που αποτελεί ένα βασικό χαρακτηριστικό της διεθνοποίησης των αγορών – μπορεί να αλλάξει το κέντρο βάρους των περιφερειών, δηλαδή τη σχετική γεωγραφική τους θέση (Holod and Reed, 2004). Ένα άλλο παράδειγμα είναι ότι η δημιουργία μίας οικονομικής και νομισματικής ένωσης μπορεί να αλλάξει το μακροοικονομικό περιβάλλον της ανοιχτής οικονομίας με ανάλογες οικονομικές επιπτώσεις στις περιφέρειές της (Wagner, 2001). Μια δεύτερη παρατήρηση είναι ότι δίνεται η ευκαιρία στους παραγωγικούς συντελεστές να αυξήσουν ακόμη περισσότερο την παραγωγικότητά τους, σε σχέση με μια κλειστή οικονομία, λόγω περαιτέρω αύξησης του ανταγωνισμού, αρκεί να υπάρξει η ανάλογη κινητικότητα και προσαρμογή. Τέλος, μια τρίτη παρατήρηση είναι ότι αλλάζουν τα μέσα και οι επιδράσεις πολιτικών παρέμβασης διότι αποκτούν περισσότερο παγκόσμια ή τουλάχιστον υπερεθνική διάσταση αφού πρέπει να εξετάζονται σε μεγαλύτερη χωρική κλίμακα (Landesmann, 2003, Nijkamp, 1993). Πιο συγκεκριμένα, στα μέσα άσκησης περιφερειακής πολιτικής εκτός από τα προαναφερόμενα της κλειστής οικονομίας εντάσσονται και κάποια άλλα με μακροοικονομική και διεθνή διάσταση όπως τα επιτόκια, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες, οι όροι του εμπορίου, η εξωτερική πολιτική και διπλωματία κλπ. Για παράδειγμα, οι Knödler και Albertshausen (2001) παρατήρησαν ότι η κλασική περιφερειακή πολιτική δεν έχει άμεση επιρροή στο μέγεθος και στη δομή των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων. Άρα, οι προσδιοριστικοί παράγοντες της περιφερειακής ανάπτυξης σε μια ανοιχτή οικονομία είναι, ως επί το πλείστον, δυναμικοί παράγοντες και η περιφερειακή οικονομική μεγέθυνση προσδιορίζεται από εγχώριους αλλά και εξωτερικούς οικονομικούς παράγοντες.

Κάνοντας μια σύντομη σύγκριση των προσδιοριστικών παραγόντων της περιφερειακής ανάπτυξης σε κλειστή και ανοιχτή οικονομία παρατηρείται ότι η οικονομική μεγέθυνση μιας εν γένει οικονομίας, και κατ’ επέκταση η κατανομή της ανάπτυξης στις

περιφέρειές της, εξαρτάται από τα στατικά και δυναμικά χαρακτηριστικά της οικονομίας, μόνο που όσο πιο ανοιχτή είναι η οικονομία οι προσδιοριστικοί παράγοντες του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης έχουν περισσότερο εξωτερική δυναμική διάσταση. Έτσι, οι εξωτερικές οικονομικές σχέσεις, που άμεσα προσδιορίζουν το βαθμό ανοίγματος μιας οικονομίας, είναι πολύ σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση των εθνικών και, συνεπώς, και των περιφερειακών οικονομικών μεγεθών. Εξάλλου, η περιφερειακή οικονομία είναι, ως γνωστόν, μια οικονομία πιο ανοικτή από την εθνική και με εντονότερες εξωτερικές (διαπεριφερειακές) οικονομικές σχέσεις, διότι τα θεσμικά και φυσικά εμπόδια στο διαπεριφερειακό επίπεδο είναι λιγότερα απ' ό τι στο διεθνικό επίπεδο και οι περιφέρειες έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να συναλλάσσονται μεταξύ τους, όχι μόνο εντός της χώρας της οποίας αποτελούν μέρη (Σκούντζος 1996) αλλά, διαχρονικά, πολύ περισσότερο με ένα ευρύτερο οικονομικό σύστημα, όπως είναι η Ε.Ε ή η ΝΑΡΤΑ αλλά και το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας. Επομένως, όσο εντονότερες είναι οι εξωτερικές σχέσεις μιας οικονομίας (π.χ. εθνικής) τόσο εντονότερη είναι η συμμετοχή της περιφερειακής οικονομίας στη διεθνή οικονομία. Και επειδή οι εξωτερικές οικονομικές σχέσεις είναι συνάρτηση των 'διεθνών οικονομικών δυναμικών', η περιφερειακή οικονομία εξαρτάται και αυτή με τη σειρά της απ' αυτές τις δυναμικές (López Bazo et al, 2004).

Ο Quah (1996) παρατήρησε ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ μεγέθυνσης και οικονομικών συγκέντρωσης. Όσο πιο υψηλός είναι ο ρυθμός ανάπτυξης μιας οικονομίας τόσο πιο πολύ αυξάνονται οι οικονομίες συγκέντρωσης και κατ' επέκταση οι περιφερειακές της ανισότητες. Επιπλέον, ο Vamvakidis (1998) παρατήρησε, σε εθνικό επίπεδο, ότι οι ανοιχτές οικονομίες έχουν υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για οικονομίες που συνορεύουν με μεγάλες και ανοιχτές οικονομίες καθώς και για εκείνες που συνορεύουν με ανοιχτές και γρήγορα αναπτυσσόμενες οικονομίες. Αξίζει να σημειωθεί ότι πολύ σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας της σύγκλισης ή απόκλισης των χωρικών ανισοτήτων είναι το χωρικό επίπεδο αναφοράς (NUTS). Για παράδειγμα, μπορεί μεταξύ των κρατών να παρατηρούνται φαινόμενα σύγκλισης, αλλά, μεταξύ των περιφερειών να συμβαίνει το αντίθετο (Baldwin et al, 2001, Gianneti, 2002). Γενικά, μπορεί να διαπιστωθεί ότι όσο μικρότερη είναι μια χώρα με κλειστή οικονομία, τόσο χαμηλότερο αναμένεται να είναι το επίπεδο και οι προοπτικές ανάπτυξής της και τόσο μικρότερες οι περιφερειακές της ανισότητες. Και αυτό γιατί ούτε η εθνική ούτε οι περιφερειακές οικονομίες της εν λόγω χώρας δύναται να

επωφεληθούν των πλεονεκτημάτων του διεθνούς καταμερισμού εργασίας, του διεθνούς εμπορίου και της αύξησης του διεθνούς ανταγωνισμού.

Αντικείμενο της παρακάτω ανάλυσης είναι ο προσδιορισμός του βαθμού διεθνοποίησης των ‘οικονομικών δυναμικών’ στην περιφερειακή ανάπτυξη, δηλαδή η προσέγγιση της συμβολής της διεθνούς οικονομίας στην περιφερειακή οικονομία και στη δημιουργία περιφερειακών οικονομικών ανισοτήτων. Και αυτό γιατί, όπως στην περίπτωση της εθνικής οικονομίας, έτσι και στην περίπτωση της περιφερειακής οικονομίας, οι συνθήκες και οι όροι οικονομικής ανάπτυξης έχουν μεταβληθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες. Η περιφερειακή ανάπτυξη προϋποθέτει μεταξύ άλλων τη συμμετοχή στο διεθνή καταμερισμό εργασίας και κεφαλαίου και στο διεθνή ανταγωνισμό. Στο ‘νέο’ διεθνές οικονομικό περιβάλλον, οι περιφέρειες δεν είναι μόνο εθνικά γεωγραφικά και οικονομικά υποσύνολα, αλλά και σημαντικές χωρικές οικονομικές οντότητες της παγκόσμιας οικονομίας.

Η δομή της ανάλυσης που ακολουθεί έχει ως εξής: Αρχικά, περιγράφεται με συντομία το νέο διεθνές οικονομικό περιβάλλον το οποίο και αποτελεί το ευρύτερο πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης. Στη συνέχεια, αναλύονται οι κύριοι δυναμικοί οικονομικοί άξονες της παγκόσμιας οικονομίας και οι επιπτώσεις τους στην περιφερειακή ανάπτυξη. Τέλος, συνοψίζονται τα συμπεράσματα και διατυπώνονται προτάσεις πολιτικής και σχεδιασμού της περιφερειακής πολιτικής στο νέο οικονομικό περιβάλλον. Μέσω της παραπάνω ανάλυσης επιδιώκεται να προσδιοριστεί το θεωρητικό πλαίσιο και οι δυναμικές που επηρεάζουν την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας μας στο σύγχρονο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον.

2.2 ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.2.1. ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης είναι η δημιουργία ενός ευνοϊκού οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος για αύξηση της κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών. Η μείωση του μεταφορικού και τηλεπικοινωνιακού κόστους, η απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων, η απελευθέρωση των χρηματιστηριακών αγορών και η προστασία των ξένων επιχειρήσεων έχουν δημιουργήσει ένα ευνοϊκό περιβάλλον για αύξηση της κινητικότητας του κεφαλαίου. Στη διεθνή αύξηση της κινητικότητας της εργασίας εξακολουθούν να υπάρχουν εμπόδια, όπως η μεταναστευτική πολιτική, η γλώσσα, η κουλτούρα κ.λπ. Το κύριο αποτέλεσμα αυτού του νέου περιβάλλοντος είναι η αυξανόμενη ελευθερία στην επιλογή του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων (Fischer, 1998). Η συμβολή των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (Α.Ξ.Ε) στη διεθνοποίηση της παραγωγής είναι μεγάλη, με ανάλογες επιπτώσεις στην περιφερειακή οικονομία (Knödler and Albertshauer, 2001). Αν και το εμπόριο μαζί με τις Α.Ξ.Ε είναι από τους κυριότερους μοχλούς οικονομικής ανάπτυξης των αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, ο ρυθμός αύξησης των Α.Ξ.Ε είναι μεγαλύτερος από αυτόν του εμπορίου (OECD, 1999), υποδηλώνοντας τη σημασία του στη διεθνοποίηση της παραγωγής.

Εξετάζοντας τη χωρική κατανομή των Α.Ξ.Ε διαπιστώνεται ότι στις υψηλού επιπέδου εισοδηματικές χώρες υπερτερούν οι οριζόντιες Α.Ξ.Ε και στις αναπτυσσόμενες οι κάθετες. Οι οριζόντιες Α.Ξ.Ε είναι συχνά υποκατάστατες του εμπορίου, διότι οι θυγατρικές επιχειρήσεις αντικαθιστούν τις εξαγωγές με την τοπική παραγωγή. Αντίθετα, οι κάθετες Α.Ξ.Ε δημιουργούν εμπόριο, όσο τα ενδιάμεσα στάδια παραγωγής λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά μέρη. Ως προς την επιλογή του τόπου εγκατάστασης των πολυεθνικών επιχειρήσεων, το σημαντικότερο κριτήριο για τις οριζόντιες Α.Ξ.Ε είναι η εγγύτητα στην αγορά (market access), ενώ για τις κάθετες τα φυσικά χαρίσματα της περιοχής (factor endowments) (Venables and Shatz, 2001). Οι δύο αυτές δυνάμεις είναι καθοριστικές στη δυνατότητα των περιφερειών να προσελκύσουν Α.Ξ.Ε και στη διαμόρφωση κατάλληλων πολιτικών παρέμβασης. Σύμφωνα με τους Venables και Shatz (2001), παρατηρείται μια συγκέντρωση των Α.Ξ.Ε σε ορισμένες περιοχές. Η συγκεντροποίηση αυτή έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία συγκέντρωσης ('cluster'). Υπάρχουν διάφοροι μηχανισμοί που ενισχύουν αυτήν τη συγκέντρωση όπως η διάχυση

της γνώσης που δημιουργούνται από οργανωμένα προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης, η εμπιστοσύνη που απορρέει από την συνεύρεση και άλλων πετυχημένων επιχειρήσεων (και το ότι οι επιχειρήσεις ακολουθούν το «ποίμνιο»), οι διασυνδέσεις των επιχειρήσεων κ.λπ.

Οι επιπτώσεις των Α.Ξ.Ε στην περιφερειακή ανάπτυξη εξαρτώνται αφενός, από το είδος της επιχείρησης και αφετέρου, από τα στατικά και δυναμικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας. Για παράδειγμα, μια Α.Ξ.Ε μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στη περιφέρεια προορισμού αρκεί να μην είναι ανταγωνιστική της τοπικής αγοράς – με την έννοια του εκτοπισμού των τοπικών προϊόντων – και κυρίως, να δημιουργεί προστιθέμενη αξία στην ευρύτερη περιοχή. Εν γένει, η ραγδαία αύξηση των Α.Ξ.Ε προσφέρει τη δυνατότητα προσέλκυσης και αξιοποίησης των πλεονεκτημάτων τους από περιφερειακές οικονομίες, όπως η αύξηση της εισροής μακροπρόθεσμων κεφαλαίων, η εισαγωγή τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, η σύνδεση με διεθνή δίκτυα προμηθειών και πωλήσεων, αυξημένα εισοδήματα στους εγχώριους συντελεστές παραγωγής, περισσότερο ανταγωνισμό στις τοπικές επιχειρήσεις κ.α. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1999, Korres and Iosifides, 2002)

2.2.2. ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΧΥΣΗ ΓΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η τεχνολογία είναι ένας από τους σημαντικότερους προσδιοριστικούς παράγοντες στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας και των περιφερειών της. Η αύξηση του διεθνούς ανταγωνισμού, μεταξύ άλλων, υποκινεί τις χώρες να υιοθετήσουν τις καλύτερες μεθόδους και πρακτικές συνθέτοντας το τεχνολογικό τους προφίλ (Dosi and Kogut, 1993). Μια χώρα με υψηλής ποιότητας τεχνολογική υποδομή εμφανίζει ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα στην προσέλκυση επιχειρήσεων εντάσεως κεφαλαίου, αλλά και στην προσέλκυση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Η διεθνοποίηση της αγοράς επιτρέπει και την εισαγωγή τεχνογνωσίας (know how). Η σημασία της διεθνούς εισαγωγής τεχνολογίας και τεχνογνωσίας στην περιφερειακή ανάπτυξη είναι μεγάλη διότι, μαζί με τα κεφάλαια για επενδύσεις, είναι από τους πλέον κινητούς συντελεστές παραγωγής. Στη διεθνή αύξηση της κινητικότητάς τους, τη τελευταία δεκαετία, συμβάλλει και η ραγδαία ανάπτυξη των πληροφοριακών και τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών (ICTs) (Hotz-Hart, 2000).

Κατά τον Siebert (2000), η πληροφορία είναι ροή και η γνώση απόθεμα συσσωρευμένης πληροφορίας. Πολύ χαρακτηριστικά οι Audretsch and Feldman (1996)

τονίζοντας τη διαφορά πληροφορίας και γνώσης ως προς το οικονομικό κόστος αναφέρουν ότι αν και το κόστος μεταβίβασης πληροφορίας είναι ανεξάρτητο της απόστασης, πιθανώς το κόστος μεταβίβασης γνώσης αυξάνεται με την απόσταση. Έτσι, η παγκόσμια διάχυση της πληροφορίας, που σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια γίνεται κυρίως μέσω των ICTs, επιτρέπει σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο και την παγκόσμια διάχυση της γνώσης. Η παγκόσμια διάχυση της γνώσης επιτυγχάνεται μέσω τριών καναλιών: των ICTs, των πολυεθνικών εταιρειών και του διεθνούς εμπορίου (Keller 2001). Η διάχυση της γνώσης αποτελεί το βασικό παράγοντα της ενδογενούς περιφερειακής ανάπτυξης (Jones 1995, Romer 1990, Lucas 1988, Grossman and Helpman, 1994, Malecki, 1999, Morgan 1997a). Μελέτες των Engelbrecht (1997) και Coe and Helpman (1995) αναφέρουν ότι η εισαγωγή τεχνολογίας είχε καταλυτική επίδραση στην αύξηση της παραγωγικότητας των χωρών του ΟΟΣΑ, υποδηλώνοντας τη διεθνή διάσταση της διάχυσης της ανάπτυξης. Για τις επιχειρήσεις των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας ο Bransteller (2001) διαπίστωσε ότι η διάχυση της ανάπτυξης έχει περισσότερο ενδο-εθνικό (intranational) απ' ότι διεθνή (international) χαρακτήρα, διότι οι εγχώριες εταιρείες αντιμετωπίζουν υψηλά εμπόδια στην ενσωμάτωση αλλοδαπής γνώσης (π.χ. άδειες). Πάντως, η εισαγωγή τεχνολογίας έχει μεγάλη επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας αρκεί η υποκατάστατη εγχώρια γνώση να είναι λιγότερο αναπτυγμένη από την αλλοδαπή (Nakamura, 2001, Morgan, 1997b) και να μην υπάρχουν εμπόδια στο εμπόριο, δασμολογικά ή μη. Σε συνθήκες 'παγκοσμιοότητας' (globality) μοναδικό φυσικό εμπόδιο στη διάχυση της τεχνολογίας μπορεί να θεωρηθεί η γεωγραφική απόσταση. Γι' αυτό και σε διαπεριφερειακό επίπεδο η ένταση της διάχυσης εξαρτάται από τη γεωγραφική απόσταση, αφού η περιφέρεια ως ανοιχτή δυναμική οικονομία δεν έχει δασμολογικά ή μη εμπόδια στην εμπορική της δραστηριότητα, παρά μόνο φυσικά και γεωγραφικά (π.χ. οδική προσπελασιμότητα) (Gregersen and Johnson, 1997).

Η εισαγωγή τεχνολογίας και τεχνογνωσίας διαφέρει ανάλογα με τις ανάγκες της επιχείρησης. Σύμφωνα με τους Armstrong και Taylor (2000) υπάρχει θετική σχέση μεταξύ αύξησης της παραγωγικότητας και τεχνολογικού χάσματος (technology gap¹). Όσο μεγαλύτερο είναι το τεχνολογικό χάσμα μεταξύ των περιφερειών, τόσο υψηλότερος είναι ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας. Οι περιφέρειες με χαμηλό τεχνολογικό επίπεδο μπορούν να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους λόγω διάχυσης

¹ Για θεωρία τεχνολογικού χάσματος βλ. Verspagen 1991, Fagerberg 1994.

της γνώσης από τις τεχνολογικά προηγμένες περιφέρειες (Venables, 2001). Γενικά, επειδή η τεχνολογική εξέλιξη διαχέεται, οι μικρές και συγχρόνως ανοιχτές οικονομίες όπως είναι οι περιφέρειες, μπορούν να επωφεληθούν από αυτή τη διάχυση χωρίς να είναι κατ' ανάγκη οι πυρήνες της ανάπτυξης και της καινοτομίας (Bode 2001)². Συμπερασματικά, η εισαγωγή τεχνολογίας σε μια χώρα μπορεί να έχει οφέλη στις περιφέρειές της είτε άμεσα (στην περίπτωση μιας περιφέρειας υποδοχής) είτε έμμεσα (ως αποτέλεσμα διάχυσης από την περιφέρεια υποδοχής στις υπόλοιπες περιφέρειες).

2.2.3. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Αξιολογώντας τις επιπτώσεις των οικονομικών χαρακτηριστικών της παγκοσμιοποίησης και της νέας οικονομίας στην περιφερειακή ανάπτυξη παρατηρείται το εξής: οι 'δυναμικοί' προσδιοριστικοί παράγοντες της περιφερειακής οικονομικής 'διεθνοποιούνται' όλο και περισσότερο, διότι αυξάνεται η κινητικότητα της εργασίας, του κεφαλαίου και της τεχνολογίας. Τόσο η διεθνοποίηση της παραγωγής όσο και η διεθνής διάχυση της γνώσης συμβάλλουν καταλυτικά στην ενεργό συμμετοχή της περιφέρειας στην παγκόσμια οικονομία. Η παγκοσμιοποίηση και η νέα οικονομία αποτελούν δύο συμπληρωματικές δυνάμεις αύξησης της διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης αυξάνοντας τη 'διεθνή χωρική οικονομική αποτελεσματικότητα'. Παράλληλα με την αυξανόμενη διεθνοποίηση της οικονομικής δραστηριότητας και της ολοκλήρωσης των εθνικών αγορών, παρατηρείται και μια ολοένα αυξανόμενη συγκέντρωση των διεθνών εμπορικών ροών σε συγκεκριμένες περιοχές. Η τάση αυτή χαρακτηρίζεται ως περιφερειοποίηση (regionalization) του διεθνούς εμπορίου και των διεθνών επενδύσεων (Κότιος και Σαράτσης, 2003). Σ' αντίθεση με την παγκοσμιοποίηση, η περιφερειοποίηση είναι μια κεντρομόλος διαδικασία η οποία συμπεριλαμβάνει δύο ή περισσότερες οικονομίες προς μια μεγαλύτερη αμοιβαία οικονομική ολοκλήρωση (περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση ή περιφερειακή ολοκλήρωση). Η περιφερειοποίηση μπορεί να είναι το αποτέλεσμα των λειτουργιών της ελεύθερης αγοράς (de facto περιφερειοποίηση) ή η επιδίωξη μιας θεσμοθετημένης σύμπραξης των κυβερνήσεων δύο ή περισσότερων χωρών [(de jure περιφερειοποίηση ή

² Χρησιμοποιώντας στοιχεία για ένα μεγάλο δείγμα βρετανικών και γερμανικών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, οι Love and Roper (2001) διαπίστωσαν ότι οι οργανωτικοί και στρατηγικοί παράγοντες διαδραματίζουν έναν σημαντικότερο ρόλο από ότι οι τοπικοί στη διαμόρφωση του καινοτομικού επιπέδου.

περιφερεισμός (regionalism)]. Τα σχήματα της διακρατικής περιφερειακής εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας διαφέρουν ως προς το βαθμό της περιφερειακής ολοκλήρωσης, διότι μπορεί να αφορούν μια απλή τομεακή συνεργασία (π.χ. διασύνδεση των εθνικών δικτύων, αμοιβαία προστασία των επενδύσεων) μέχρι και την οικονομική και νομισματική τους ένωση ή ακόμη και τη δημιουργία ομόσπονδων κρατών (πολιτική ένωση).

Η διάδοση της περιφερειακής οικονομικής συνεργασίας και ολοκλήρωσης είναι ένα φαινόμενο της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομίας το οποίο, ως βασικό χαρακτηριστικό του, δύναται να έχει θετικές ή/και αρνητικές συνέπειες στην περιφερειακή ανάπτυξη. Στην περίπτωση που η περιφερειοποίηση είναι το αποτέλεσμα της ελεύθερης αγοράς, η ολοκλήρωση των αγορών και η διεύρυνση και ενοποίηση του οικονομικού χώρου δύνανται να αυξήσουν την ευημερία των περιφερειών διότι καταρχήν αυξάνεται η κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών και βελτιώνονται οι συνθήκες αποδοτικής κατανομής των πόρων. Επίσης, δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας και η βελτιστοποίηση του μεγέθους των επιχειρήσεων. Εξάλλου η αύξηση του ανταγωνισμού προάγει τόσο την καλύτερη κατανομή και χρήση των πόρων όσο και την τεχνική πρόοδο. Σύμφωνα με τους Hoekman et. al (1998) η περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση δημιουργεί οικονομίες κλίμακας στις μικρές οικονομίες – όπως είναι οι περιφέρειες – και οι οποίες αυξάνουν την ευημερία, μόνο αν οι δυνάμεις της αγοράς καθορίσουν τη συγκέντρωση και αποκέντρωση των εταιρειών. Οι δύο βασικοί άξονες της περιφερειοποίησης είναι η εμβάθυνση και η διεύρυνση, με ανάλογα αποτελέσματα στις περιφέρειες. Για παράδειγμα, η διεύρυνση της ΕΕ προς την Ανατολή (με την ένταξη χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης) (Schweickert, 2001, Kengyel, 2000) συνεπάγεται, αφενός μεταβολή του κέντρου βάρους της ΕΕ, και αφετέρου, αύξηση του μεγέθους της αγοράς της Ένωσης. Άρα, παρατηρείται μια μεταβολή των ‘στατικών’ παραγόντων της περιφερειακής ανάπτυξης στην ΕΕ. Η διεύρυνσή αυτή αναμένεται να επηρεάσει σε διαφορετικό βαθμό τις συνθήκες ανάπτυξης των επί μέρους περιφερειών της Ένωσης. Διαφορετικές θα είναι οι επιπτώσεις στις όμορες με τα νέα κράτη μέλη περιοχές και διαφορετικές στις υπόλοιπες (Molle and Boeckhout, 1995).

Η περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση, εκτός από τα ‘στατικά’ χαρακτηριστικά μιας περιφερειακής οικονομίας, μπορεί να μεταβάλλουν και τα ‘δυναμικά’ της χαρακτηριστικά, μέσω μεταβολής της κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών. Ο συντελεστής κεφάλαιο μπορεί να μεταβληθεί διότι είναι δυνατόν να αλλάξουν τα

κίνητρα επιλογής του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων, όπως είναι οι Α.Ξ.Ε (Blomström and Kokko, 1997). Επίσης, καθοριστικής σημασίας στην επιλογή του τόπου (χώρας ή περιφέρειας) εγκατάστασης μιας πολυεθνικής εταιρείας είναι ο βαθμός της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Οι Brulhart and Torstensson (1996) αναλύοντας την επίδραση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης παρατήρησαν ότι οι βιομηχανίες με αύξουσες αποδόσεις κλίμακας παραγωγής συγκεντρώνονται στις κεντροβαρικές χώρες της ΕΕ. Ο Nunnenkamp (2001) παρατήρησε ότι στην περίπτωση των χωρών μελών της MERCOSUR η “... περιφερειακή ολοκλήρωση δεν ήταν επαρκής για την περιοχή ώστε να διατηρήσει την ελκυστικότητά της για ΑΞΕ. Η αύξηση των ΑΞΕ σε κάθε χώρα μέλος της MERCOSUR συνδέεται περισσότερο με τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες σε εθνικό επίπεδο”. Επομένως, η διεθνής περιφερειακή ολοκλήρωση συνιστά ένα βασικό διεθνή οικονομικό και πολιτικό παράγοντα που επηρεάζει σημαντικά τις προοπτικές ανάπτυξης μιας περιοχής.

2.2.4. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όπως έχει προαναφερθεί, κάθε περιφέρεια είναι υποσύνολο του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Συνεπώς, κάθε διακύμανση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας (π.χ. ύφεση, ανάπτυξη) ενδέχεται να έχει ανάλογες επιπτώσεις στην οικονομία μιας περιφέρειας. Οι περιφερειακές οικονομικές εξελίξεις, όπως και οι εθνικές, εξαρτώνται ολοένα και περισσότερο από τις διεθνείς. Οι περιφερειακές διακυμάνσεις της παραγωγής και της απασχόλησης μπορεί να προέρχονται από διαφορετικές χρονικές ή/και χωρικές μεταβολές σε παράγοντες που σχετίζονται με την προσφορά (διεθνή και τοπική) όπως οι μεταβολές στη τεχνολογία, οι μεταβολές των τιμών των παραγωγικών συντελεστών, το κεφαλαιουχικό απόθεμα κ.λπ., αλλά και τη ζήτηση (επίσης διεθνή και τοπική) όπως οι καταναλωτικές προτιμήσεις, το εισόδημα, τα περιουσιακά στοιχεία κ.λπ. Λόγω της διεθνοποίησης των αγορών που σηματοδοτείται με πτώση των δασμών του εμπορίου, αύξηση των χωρικής προσπελασιμότητας, επέκταση και βελτίωση των μεταφορικών υποδομών κ.λπ., ο παράγοντας ‘προσφορά’ αποκτά ολοένα και περισσότερο διεθνή διάσταση, διότι οι εισροές για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, αλλά και η προμήθεια του τελικού προϊόντος αφορούν μια ευρύτερη χωρική κλίμακα παραγωγών και καταναλωτών. Παράλληλα, και η ‘ζήτηση’ αποκτά διεθνή διάσταση διότι, για παράδειγμα, μέσω της

πτώσης των δασμών και της άρσης των μη δασμολογικών εμποδίων οι καταναλωτικές προτιμήσεις ομογενοποιούνται όλο και περισσότερο (Badinger and Tondl, 2002). Επομένως, μια μεταβολή των διεθνών παραγόντων που επηρεάζουν τη ζήτηση και προσφορά ενός προϊόντος ενδέχεται να επηρεάσει την οικονομία μιας περιφέρειας σε βαθμό ανάλογο με τη συμμετοχή της περιφέρειας στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Για παράδειγμα, η εισαγωγή τεχνογνωσίας μιας περιφέρειας από μία ανεπτυγμένη χώρα για την παραγωγή ενός προϊόντος μεταβάλλει τη παραγωγικότητα του προϊόντος και επομένως το παραγωγικό επίπεδο της περιφέρειας δημιουργώντας ανάλογες περιφερειακές διακυμάνσεις.

Μια αύξηση του ΑΕΠ μεγάλων οικονομιών συνεπάγεται αύξηση της ζήτησης και συνεπώς και αύξηση των εξαγωγών, της παραγωγής και της απασχόλησης σε μικρότερες ανοικτές οικονομίες και κατ' επέκταση στις περιφέρειές τους. Το αντίστροφο συμβαίνει στην περίπτωση μιας διεθνούς ύφεσης. Επίσης, τα μακροοικονομικά προβλήματα μιας χώρας (π.χ. πληθωρισμός, νομισματική κρίση) είναι δυνατόν να επηρεάσουν την οικονομία μιας περιφέρειας, όχι μόνο της χώρας αυτής, αλλά και περιφερειών άλλων χωρών (Lovering, 2001). Αυτό συμβαίνει μέσω του διεθνούς εμπορίου. Αν για παράδειγμα μια μεγάλη ανοιχτή οικονομία παρουσιάσει πρόβλημα πληθωρισμού, οι τιμές των προϊόντων που εξάγει αυτή η οικονομία θα αυξηθούν, και επομένως, θα προκαλέσει πρόβλημα πληθωρισμού στη χώρα που εισάγει αυτά τα προϊόντα (εισαγόμενος πληθωρισμός). Άρα, μια διεθνής μακροοικονομική εξέλιξη έχει ανάλογες επιπτώσεις, τόσο στην εθνική όσο και περιφερειακή οικονομία, μόνο που για ορισμένες περιφέρειες τα οικονομικά αποτελέσματα (π.χ. μεταβολή παραγωγικότητας) μπορεί να είναι αντίθετα απ' αυτά του συνόλου της οικονομίας.

Ένα βασικό ερώτημα που τίθεται είναι ποιος είναι ο βαθμός επιρροής των διεθνών οικονομικών εξελίξεων στην περιφέρεια και από ποιους παράγοντες, ενδογενείς και εξωγενείς, επηρεάζεται. Σύμφωνα με τους Belke και Heine (2001) οι περιφερειακές οικονομικές διακυμάνσεις εξαρτώνται, βασικά, από το βαθμό της περιφερειακής ειδίκευσης. Για παράδειγμα, εάν η παγκόσμια αύξηση του ΑΕΠ οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην παραγωγή προϊόντων υψηλής τεχνολογίας, οι περιφέρειες με υψηλό βαθμό ειδίκευσης γι' αυτά τα προϊόντα εμφανίζουν υψηλό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, στη συνέχεια έπονται οι περιφέρειες που εμπλέκονται στη συγκεκριμένη παραγωγική διαδικασία (π.χ. μέσω παραγωγής ενδιάμεσων προϊόντων), ενώ το χαμηλότερο ρυθμό ανάπτυξης ενδέχεται να παρουσιάσουν οι περιφέρειες με ειδίκευση σε υποκατάστατα προϊόντα. Οι διακυμάνσεις από περιφέρεια σε περιφέρεια μεταδίδονται μέσω ροών

αγαθών και υπηρεσιών. Άρα, οι προσδιοριστικοί παράγοντες του διαπεριφερειακού εμπορίου αποτελούν και τους προσδιοριστικούς παράγοντες των περιφερειακών οικονομικών διακυμάνσεων (Krugman, 1991b). Τέτοιοι παράγοντες είναι η απόσταση και το μέγεθος της αγοράς (ενδογενείς παράγοντες).

Οι Clark και van Wincoop (2001) διαπίστωσαν ότι οι περιφερειακές οικονομικές διακυμάνσεις, εκτός των άλλων, επηρεάζονται και από τη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική (εξωγενείς παράγοντες) γιατί το εμπόριο μεταξύ των περιφερειών που ανήκουν σε μια νομισματική ένωση είναι μεγαλύτερο από περιφέρειες που δεν εντάσσονται σε μια νομισματική ένωση (Rose, 2000). Εξάλλου, με τη νομισματική ένωση οι περιφερειακές οικονομικές συναλλαγές είναι εντονότερες και οι περιφέρειες αυξάνουν την παραγωγικότητά τους, αφού ειδικεύονται σε εκείνα τα αγαθά που έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα. Με τη νομισματική ένωση οι περιφέρειες έχουν και έμμεσα οφέλη, διότι μειώνεται το χρηματοοικονομικό κόστος συναλλαγής. Ως προς τον βαθμό έντασης των εθνικών και περιφερειακών διαταραχών οι Clark και Shin (2000) παρατήρησαν ότι “οι εθνικού επιπέδου κρίσεις παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στις διακυμάνσεις ανάμεσα στα κράτη από τον ρόλο που έχουν οι περιφερειακές κρίσεις στις διακυμάνσεις μέσα σε κάθε χώρα”. Επομένως, οι περιφερειακές διακυμάνσεις επηρεάζονται από τις εθνικές και διεθνείς διακυμάνσεις ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της περιφέρειας και την ένταση των διεθνών οικονομικών εξελίξεων.

2.3 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια συνεχής αύξηση της διασυνοριακής οικονομικής δραστηριότητας, μια αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών και των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Επιπλέον, παρατηρείται μια έντονη διεθνοποίηση της παραγωγής, των επενδύσεων και των συγχωνεύσεων μεταξύ επιχειρήσεων καθώς και μια εντονότερη αναζήτηση νέων διεθνών θεσμών και συστημάτων διαχείρισης της παγκοσμιοποίησης (Oman, 1996) Όλοι αυτοί οι παράγοντες συμπεριλαμβάνονται στον όρο παγκοσμιοποίηση (globalization), ενώ η επίδρασή τους στην περιφερειακή οικονομία δεν έχει διερευνηθεί διεξοδικά και συνολικά. Επειδή ο όρος της παγκοσμιοποίησης είναι σχετικά μια γενικευμένη, εύπλαστη, αόριστη και συχνά δογματικά φορτισμένη έννοια, η πρόσφατη διεθνής βιβλιογραφία αναφερόμενη στην αλληλεπίδραση οικονομικών παραγόντων διεθνούς και τοπικού επιπέδου χρησιμοποιεί τον όρο 'glocalization' ως το λεκτικό συνδυασμό των όρων 'globalization' και 'localization'. Μάλιστα, στο συνέδριο της European Regional Science Association (ERSA 2004) ως 'glocalization' αναφέρεται η επίδραση της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στις τοπικές οικονομικές δραστηριότητες. Στην ουσία, ο όρος 'glocalization' αποτελεί τη χωρική έκφραση της παγκοσμιοποίησης. Όπως είναι προφανές, η παγκοσμιοποίηση περιλαμβάνει μια σειρά οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών με επιπτώσεις στην περιφερειακή οικονομία ανάλογα με τη συμμετοχή της περιφέρειας στην παγκόσμια οικονομία (Atkinson and Court, 1998, Amin and Thrift, 1994).

Παράλληλα με τον όρο της παγκοσμιοποίησης τα τελευταία χρόνια, και κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του '90, καθιερώθηκε και ο όρος 'νέα οικονομία' (new economy) (Rohiola, 2002a και 2002b). Σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη ο όρος «νέα οικονομία» συμπεριλαμβάνει τα βασικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης οικονομίας όπως τη διεθνοποίηση της παραγωγής, το αυξανόμενο διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, την ολοκλήρωση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, την αύξηση του διεθνούς ανταγωνισμού, την τριτογενοποίηση της παραγωγής, της απελευθέρωση και απορύθμιση των εθνικών αγορών καθώς και την ανάπτυξη και χρησιμοποίηση σύγχρονων πληροφοριακών και τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών (ICTs) (Hämäläinen, 2001, Baily, 2001). Ένα υποσύνολο της νέας οικονομίας είναι η οικονομία της πληροφορίας και της επικοινωνίας (information and communication economy). Η

οικονομία της πληροφορίας και της επικοινωνίας είναι η οικονομία που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό την αφθονία της πληροφορίας σ' όλα τα στάδια παραγωγής (Siebert, 2000) και την αύξηση στα μέσα και στις δυνατότητες επικοινωνίας στον πλανήτη με ό,τι αυτό συνεπάγεται στις επιχειρήσεις και στην παγκόσμια οικονομία. Με τη στενότερή του έννοια ο όρος «νέα οικονομία» εκφράζει την ανάπτυξη και διάδοση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας. Με αυτή την έννοια η νέα οικονομία επιβάλλει αλλαγές που αφορούν στη στρατηγική των επιχειρήσεων, στην παραγωγικότητα (Gundlach, 2001), στη λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών, στο διεθνές ρυθμιστικό πλαίσιο (Piazolo, 2001) κ.λπ.

Οι αλλαγές αυτές έχουν και ανάλογες επιπτώσεις στη παραγωγικότητα, στους μισθούς, στις δαπάνες, στις επενδύσεις και εν γένει, στο οικονομικό και πολιτικό προφίλ μιας περιφερειακής οικονομίας (Gillespie et al, 2001). Ειδικότερα, οι νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνιών δύνανται να έχουν τρεις συνεπαγωγές για την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η πρώτη χωρική οικονομική συνεπαγωγή σχετίζεται με τη δυνατότητα που προσφέρουν αυτές οι νέες τεχνολογίες για γρήγορη και οικονομικά συμφέρουσα πρόσβαση στην πληροφόρηση και στην επικοινωνία όλων των γεωγραφικών σημείων μιας οικονομίας. Αυτό σημαίνει ότι η οικονομία περιφερικών περιοχών και του υπαίθρου χώρου έρχεται πλησιέστερα στα αναπτυγμένα οικονομικά κέντρα και συνδέεται μαζί τους στενότερα. Η αύξηση αυτή της χωρικής οικονομικής ολοκλήρωσης δύναται να βελτιώσει τις αναπτυξιακές συνθήκες στις μέχρι πρότινος αποκομμένες περιοχές. Η εξέλιξη αυτή κάνει ορισμένους να ομιλούν για τον «θάνατο της απόστασης» “death of distance” ή για το «τέλος της γεωγραφίας» “end of geography” (Castells, 1989, Cairncross, 1997, Blakely, 2001). Στην κατεύθυνση αυτή συμβάλλουν επίσης οι μειώσεις στα μεταφορικά κόστη λόγω των βελτιωμένων μεταφορικών δικτύων, των νέων τεχνολογιών στις μεταφορές καθώς του διεθνούς ανταγωνισμού που προκλήθηκε από την απελευθέρωση των μεταφορικών αγορών.

Μια δεύτερη συνεπαγωγή προκύπτει λόγω του γεγονότος ότι οι νέες τεχνολογίες επηρεάζουν την επιλογή τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων. Εδώ πιθανές είναι δύο αντίρροπες τάσεις. Από τη μια οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν τη διασπορά της παραγωγής ή/και την αποκέντρωσή της σε περιοχές χαμηλού κόστους (π.χ. χαμηλού κόστους γης, χαμηλό κόστος εργασίας). Μια τέτοια τάση ενισχύει τις προοπτικές περιφερειακής ανάπτυξης και οικονομικής σύγκλισης. Από την άλλη, οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν την εξυπηρέτηση των αγορών από μεγαλύτερες αποστάσεις,

γεγονός που επιτρέπει τη διατήρηση ή περαιτέρω συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα την περαιτέρω απόκλιση στα επίπεδα ανάπτυξης.

Τέλος, μια τρίτη συνεπαγωγή σχετίζεται με τις δραστηριότητες έρευνας, ανάπτυξης και παραγωγής των νέων τεχνολογιών, δηλαδή με την οικονομική δυναμική του κλάδου αυτού. Περιοχές με συγκριτικό πλεονέκτημα και δυναμισμό επωφελούνται περισσότερο από την ανάπτυξη αυτού του συνεχώς αναπτυσσόμενου κλάδου σε σχέση με περιοχές με σταθερές ή φθίνουσες παραγωγές (Anselin et al 1997, Asheim, 1996, Cooke, 2001, Quah, 2002). Γενικά, είναι διαπιστωμένο ότι οι περιοχές που επωφελούνται περισσότερο από την ανάπτυξη του κλάδου της πληροφόρησης και των επικοινωνιών είναι ήδη αναπτυγμένα τεχνολογικά και οικονομικά κέντρα. Περιφέρειες όπως η Silicon Valley της Καλιφόρνια, το Κέιμπριτζ της Αγγλίας ή η Στουτγκάρδη της Γερμανίας εμφανίζουν υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και αποτελούν τα κέντρα καινοτομίας και ανάπτυξης σε παγκόσμια ή ευρωπαϊκή κλίμακα (Antonelli, 1994, Saxenian, 1994, Scott, 1993, Stohr, 1986). Επίσης, η χωροθέτηση εταιρειών "dot.com" είναι κυρίως μητροπολιτικό φαινόμενο. Βέβαια, αυτό έχει θετικές επιπτώσεις και στην ανάπτυξη γειτονικών περιφερειών ή περιφερειών που σχετίζονται έμμεσα με τη παραγωγή των ICTs, λόγω διάχυσης (Feldman, 2000).

Το συνολικό αποτέλεσμα της "νέας τεχνολογίας" για την περιφερειακή ανάπτυξη δεν δύναται να προσδιορισθεί a priori (Gillespie et al, 2001). Αναμφισβήτητα, οι νέες τεχνολογίες δύνανται να προκαλέσουν τάσεις αποκέντρωσης της οικονομικής δραστηριότητας, κυρίως από περιοχές με υψηλό κόστους μη κινητών συντελεστών παραγωγής σε περιοχές χαμηλού κόστους. Από την άλλη όμως είναι πολύ πιθανές και οι τάσεις ενίσχυσης του οικονομικού συγκεντρωτισμού, ιδίως στην περίπτωση της έρευνας, ανάπτυξης και παραγωγής "νέας τεχνολογίας". Μια ενίσχυση της τάσης συγκεντρωτισμού μπορεί να προκύψει από το ανερχόμενο ηλεκτρονικό εμπόριο το οποίο διευκολύνει τη διεύθυνση επιχειρήσεων από ισχυρά παραγωγικά κέντρα στα παραδοσιακά ή ασθενή παραγωγικά συστήματα της περιφέρειας (Πετράκος 2000α). Επίσης, παρά την αναμφισβήτητη διάχυση της πληροφόρησης στο χώρο και τη βελτίωση των συνθηκών επικοινωνίας δεν είναι βέβαιο ότι περιφερικές οικονομίες θα μπορέσουν να συγκλίνουν ταχύτερα δεδομένου ότι το συγκριτικά χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξής του οφείλεται σε περισσότερους παράγοντες οι οποίοι παρά την ύπαρξη των νέων τεχνολογιών δεν αίρονται.

Τόσο η έννοια της παγκοσμιοποίησης όσο και αυτή της νέας οικονομίας είναι δυο έννοιες με ευρύτητα στη χρησιμοποίηση και αποσαφήνισή τους αλλά ταυτόχρονα και

δυο συμπληρωματικές έννοιες. Με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία η συνέργια της παγκοσμιοποίησης και της νέας οικονομίας σε περιφερειακό επίπεδο βρίσκεται σε εμβρυϊκή κατάσταση. Ο Pryor (2001), μελετώντας τους προσδιοριστικούς παράγοντες της βιομηχανικής συγκέντρωσης των ΗΠΑ³, διαπίστωσε ότι η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική εξέλιξη (κυρίως η επίδραση των ICTs και η αύξηση του ηλεκτρονικού εμπορίου) μειώνουν τη βιομηχανική συγκέντρωση, ενώ οι συγχωνεύσεις των εταιρειών την αυξάνουν. Επίσης, οι Low et. al (1998) διαπίστωσαν ότι η συγκέντρωση του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων δεν είναι φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, αλλά ενδεχόμενα, σχετίζεται με τις εγχώριες πολιτικές. Μάλιστα, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, διαπιστώθηκε ότι στις ανοιχτές οικονομίες η συγκέντρωση του εμπορίου και των επενδύσεων έχει μειωθεί σε σχέση με τις κλειστές.

Με βάση τα παραπάνω, η παγκοσμιοποίηση και η «νέα τεχνολογία» διαμορφώνουν το νέο πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης το οποίο, ως επί το πλείστον, λόγω της αυξανόμενης διεθνοποίησης των αγορών και των προσπαθειών για διεθνοποίηση των οικονομικών πολιτικών, έχει διεθνή διάσταση. Η περιφερειακή οικονομία δύναται να προσαρμοστεί στο νέο διεθνές οικονομικό περιβάλλον και επειδή, όπως προαναφέρθηκε, οι παράγοντες της περιφερειακής ανάπτυξης έχουν δυναμική διάσταση, στην ουσία πρόκειται για ‘νέες διεθνείς οικονομικές δυναμικές’, οι κυριότερες εκ των οποίων είναι: η διεθνοποίηση της παραγωγής (κυρίως μέσω των πολυεθνικών εταιρειών), η διεθνής διάχυση γνώσης (που τα τελευταία χρόνια έχει επιταχυνθεί λόγω της ραγδαίας αύξησης των πληροφοριακών και τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών), η δημιουργία περιφερειακών σχημάτων συνεργασίας και η μετάδοση των διεθνών οικονομικών διακυμάνσεων με ανάλογες επιπτώσεις στις περιφερειακές διακυμάνσεις.

2.3.1 ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Η ανάπτυξη μιας χώρας ή ειδικότερα μιας περιφερειακής οικονομίας δεν είναι μια απλή εσωτερική διαδικασία, όπως θα ίσχυε σε μια απολύτως κλειστή οικονομία με στρατηγική αυτάρκειας. Αντιθέτως, όσο πιο ενταγμένη στο διεθνές οικονομικό σύστημα είναι η περιφερειακή οικονομία τόσο πιο έντονη είναι η εξάρτησή της από τις διεθνείς εξελίξεις στις αγορές και στις πολιτικές (Higano, 2001, Macleod, 2001). Η

³ Με τη χρήση μέσων σταθμισμένων δεικτών συγκέντρωσης για το σύνολο της οικονομίας

οικονομία της Ελλάδος είναι πλέον πλήρως ενταγμένη στη διεθνή και ευρωπαϊκή οικονομία και, συνεπώς, εξαρτάται άμεσα από τις τρέχουσες αλλά και τις διαμορφούμενες διεθνείς εξελίξεις.

Κύρια χαρακτηριστικά του νέου διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος είναι:

- Παγκοσμιοποίηση των αγορών αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων
Μέσω της σταδιακής απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου στο πλαίσιο του ΠΟΕ (πρώην GATT), καθώς και της ένταξης στο διεθνές εμπορικό σύστημα σχεδόν του συνόλου των εθνικών οικονομιών, επήλθε πλέον η ολοκλήρωση των εθνικών αγορών και η δημιουργία μιας παγκόσμιας αγοράς. Συνεπώς, μια περιφερειακή οικονομία είναι ένας μικρός τόπος της παγκόσμιας και δύναται να εξάγει παντού αλλά συγχρόνως να δεχθεί και εισαγωγές από παντού. Αυτό σημαίνει ότι ο διεθνής εμπορικός ανταγωνισμός εντατικοποιήθηκε και ότι μη ανταγωνιστικές επιχειρήσεις εκτοπίζονται ταχύτατα από αντίστοιχες της διεθνούς οικονομίας. Ακόμη, παρατηρείται μια συνεχής αύξηση του διεθνούς εμπορίου υπηρεσιών (πάνω από 20% του διεθνούς εμπορίου αγαθών), καθώς και η ανάπτυξη του ενδο-επιχειρησιακού (intra firm) εμπορίου (περίπου 1/3 του συνολικού διεθνούς εμπορίου) (Fujita et al, 2001). Επίσης, αυξήθηκε τόσο ο όγκος, όσο και η ταχύτητα κίνησης των διεθνών κεφαλαίων στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης των εθνικών χρηματοπιστωτικών αγορών (Budd, 1995). Κεφάλαια κινούνται ταχύτατα και επενδύονται σε εκείνες τις εθνικές αγορές που έχουν την μεγαλύτερη απόδοση. Επίσης, πολύ συχνά η διεθνής κίνηση κεφαλαίων είναι σε θέση να προκαλέσει ή να επισπεύσει και να ενδυναμώσει τις αρνητικές συνέπειες νομισματικών κρίσεων, οι οποίες λόγω της διεθνοποίησης επιδρούν αρνητικά και σε άλλες χώρες.
- Διεθνοποίηση του παραγωγικού συστήματος, ευέλικτη εξειδίκευση
Μέσω της τεράστιας αύξησης των άμεσων ξένων επενδύσεων, της μετεγκατάστασης στο εξωτερικό παραγωγικών δραστηριοτήτων, επιχειρηματικών συνεργασιών και υπεργολαβιών παρατηρείται μια έντονη διεθνοποίηση της παραγωγής. Όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές, πλην του εδάφους, όπως κεφάλαια, τεχνολογία, επιχειρηματικότητα, εργασία κινούνται πλέον διεθνώς και σχηματίζουν ένα παγκόσμιο σύστημα παραγωγής (Beugelsdijk and Noorderhaven, 2002). Στο σύστημα αυτό τεράστια είναι πλέον η σημασία των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων για τη χωροθέτηση νέων δραστηριοτήτων καθώς και για τη συγκράτηση υφιστάμενων. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε μια αύξηση του περιφερειακού ανταγωνισμού για προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Επίσης, τα συστήματα παραγωγής τείνουν να μεταβληθούν από το

συγκεντρωτικό φορντικό πρότυπο, προς ένα μοντέλο με μεγαλύτερη εξειδίκευση εντός του ίδιου ομίλου.

- **Αύξηση της αλληλεξάρτησης των οικονομικών εξελίξεων**

Η αυξηθείσα ολοκλήρωση των αγορών και των εθνικών παραγωγικών συστημάτων έχει ως συνέπεια την αύξηση της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Έτσι, διεθνείς υφέσεις και κρίσεις σε μια χώρα ή ομάδα χωρών ασκούν έντονες αρνητικές επιπτώσεις και σε άλλες χώρες. Από την άλλη, αύξηση των ρυθμών ανάπτυξης σε μια μεγάλη οικονομία ή σε μια ομάδα χωρών δύναται να επιδράσει θετικά και σε άλλες.

- **Εμφάνιση νέων χωρών και ανταγωνιστών**

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η εμφάνιση νέων δυναμικών χωρών (π.χ. νέες βιομηχανικές χώρες της Νότιο-ανατολικής Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, χώρες κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, Κίνα, Ινδία, Ρωσία) οι οποίες εμφανίζουν συγκριτικά και δυναμικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή ολοένα και περισσότερων προϊόντων, ειδικά προϊόντων έντασης εργασίας, αλλά και προϊόντων έντασης κεφαλαίου και γνώσης (Budd, 1998). Αυτό έχει ως συνέπεια την απώλεια αγορών και παραγωγής σε ορισμένους κλάδους των παραδοσιακών βιομηχανικών χωρών και την πίεση για διαρθρωτική προσαρμογή, καθώς και για αυξημένη εμπορική προστασία από την πλευρά των παραγωγών

- **Διαρθρωτικός και τεχνολογικός μετασχηματισμός**

Ο έντονος διεθνής ανταγωνισμός, καθώς και η ταχύτητα στις τεχνολογικές εξελίξεις πιέζουν για συνεχή προσαρμογή των παραγωγικών διαρθρώσεων. Η εμφάνιση νέων προϊόντων, σε συνδυασμό με την μείωση του κύκλου ζωής αυτών, αλλά και των μεθόδων παραγωγής έχουν αυξήσει τον ανταγωνισμό για έρευνα και ανάπτυξη και για νέες επενδύσεις, δημόσιες και ιδιωτικές (Bilbao-Osorio and Rodriguez-Pose, 2004). Περιοχές με υστέρηση στη διαρθρωτική προσαρμογή είναι καταδικασμένες σε οικονομικό μαρασμό και πτώση του βιοτικού τους επιπέδου.

- **Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση**

Οι περιφέρειες της Ελλάδας αποτελούν τμήμα της ενιαίας αγοράς και του ενιαίου νομισματικού χώρου. Δυστυχώς, η χώρα μας δεν αξιοποίησε τις δυνατότητες που προσφέρει η τεράστια και αναπτυγμένη κοινή αγορά. Αντιθέτως, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της χώρας μας με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ αυξάνεται διαρκώς, ενώ απουσιάζουν σχεδόν παντελώς οι εισροές κεφαλαίων για άμεσες ευρωπαϊκές επενδύσεις (Kotios, 1998). Το εμπόριο της χώρας με τις χώρες της

ΕΕ έχει έντονα συμπληρωματικό ή διακλαδικό χαρακτήρα και όχι ενδοκλαδικό, με κυρίαρχα εξαγωγικά προϊόντα τα τρόφιμα και ποτά, είδη καπνού, τα κλωστοϋφαντουργικά, είδη δέρματος, τσιμέντα, χημικά, είδη μετάλλου και όχι προϊόντα έντασης γνώσης και τεχνολογίας. Η αξιοποίηση της ιδιότητας μας ως μέλος της Ένωσης στο οικονομικό πεδίο περιορίστηκε επί σειρά ετών στη διεκδίκηση πόρων για ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος (και πολύ λιγότερο για αναπτυξιακές διαρθρωτικές δράσεις) καθώς και για την οικονομική σύγκλιση, με παταγώδη αποτυχία, με κύρια ευθύνη του εθνικού μας συστήματος άσκησης πολιτικής και δράσης. Ακόμη, η ένταξή μας στο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον της Ευρωζώνης έγινε με δυσμενείς όρους (υπερτιμημένη δραχμή) και με πολλά δημοσιονομικά και διαρθρωτικά προβλήματα και συστημικές αγκυλώσεις, με αποτέλεσμα να έχουν κάνει την εμφάνισή τους όλες οι αρνητικές συνέπειες της συμμετοχής μας (π.χ. υιοθέτηση του ευρωπαϊκού επιπέδου τιμών, εμπορικά ελλείμματα, μείωση επενδύσεων και παραγωγής, ανεργία) χωρίς να είναι ορατά ακόμη τα οφέλη (π.χ. σημαντική μείωση πραγματικών επιτοκίων για μια σειρά από τραπεζικά προϊόντα, εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών, καταπολέμηση της ακρίβειας, διαρθρωτικές αλλαγές) (Kasakos, 1998). Υπό αυτές τις συνθήκες η χώρα μας καλείται να προχωρήσει άμεσα σε επίπονες διαρθρωτικές και δημοσιονομικές προσαρμογές, οι οποίες λόγω της μεγάλης χρονικής υστέρησης θα έχουν πλέον σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

Τέλος, η νέα διεύρυνση της ΕΕ συνεπάγεται οφέλη και κινδύνους. Οφέλη από την επέκταση της αγοράς της ΕΕ, η οποία δύναται να αξιοποιηθεί από την Ελλάδα για αύξηση αγροτικών εξαγωγών, τροφίμων, δομικών υλικών, επίπλων αλλά και για προσέλκυση τουριστών. Οι κίνδυνοι προέρχονται από την απώλεια ξένων επενδύσεων, οι οποίες δείχνουν να προτιμούν τις εν λόγω χώρες, μετεγκατάσταση ελληνικών επιχειρήσεων, αύξηση των εισαγωγών, αλλά και απώλεια μεριδίων στις αγορές των πρώην 14 εταίρων μας.

- Μείωση των δυνατοτήτων άσκησης εθνικής οικονομικής και περιφερειακής πολιτικής

Στο νέο περιβάλλον παρατηρείται μια αδυναμία του σύγχρονου εθνικού κράτους να ασκήσει αποτελεσματικά τις παραδοσιακές του πολιτικές (π.χ. νομισματική, δημοσιονομική, εισοδηματική, εξωτερική οικονομική) και κατά συνέπεια ειδικές πολιτικές όπως περιφερειακής ανάπτυξης, απασχόλησης κ.α. Και αυτό, γιατί από τη μια η ολοκλήρωση των αγορών αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων περιορίζει σημαντικά την αποτελεσματικότητα των εθνικών οικονομικών πολιτικών. Από την άλλη,

υπάρχουν τόσο σε διεθνές όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο περιορισμοί στην άσκηση αυτόνομης εθνικής οικονομικής πολιτικής και, ειδικότερα, περιφερειακής. Σε συνδυασμό με τη δημοσιονομική δυσπραγία, απαιτούνται πλέον νέου τύπου πολιτικές παρέμβασης για την περιφερειακή ανάπτυξη (Kotios, 1998).

2.3.2 ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η παγκοσμιοποίηση και η νέα οικονομία με την ευρύτερη του όρου έννοια αλλάζουν τις συνθήκες περιφερειακής ανάπτυξης (Bode et al, 2003). Οι νέες συνθήκες συνεπάγονται νέες ευκαιρίες αλλά και νέους κινδύνους και προκλήσεις. Συνοπτικά, οι νέες ευκαιρίες αναφέρονται κυρίως στα εξής:

- Στην αύξηση των δυνατοτήτων εξειδίκευσης και αξιοποίησης οικονομιών κλίμακας. Ο παράγοντας αυτός έχει μεγαλύτερη σημασία για τις περιφερειακές οικονομίες χωρών με μικρό μέγεθος εσωτερικής αγοράς.
- Στις μεγαλύτερες δυνατότητες πρόσβασης σε φθηνές εισαγωγές τελικών και ενδιάμεσων προϊόντων και πρώτων υλών. Η διεύρυνση των επιλογών επιτρέπει στις παραγωγικές μονάδες μιας περιφερειακής οικονομίας να προβούν σε μείωση του κόστους παραγωγής και σε εξειδίκευση.
- Στις μεγαλύτερες δυνατότητες αξιοποίησης υφιστάμενων συγκριτικών πλεονεκτημάτων μέσω της προσέλκυσης διεθνώς κινητών συντελεστών παραγωγής (π.χ. κεφαλαίου, τεχνολογίας, επιχειρηματικότητας, εργασίας) (Begg, 2002). Η σημασία της εισροής συντελεστών παραγωγής είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις περιφερειακές οικονομίες αναπτυσσόμενων χωρών οι οποίες εμφανίζουν και τα μεγαλύτερα ελλείμματα σε κεφάλαια, τεχνολογία και τεχνογνωσία, επιχειρηματικότητα κλπ.
- Στις αυξανόμενες δυνατότητες προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων. Οι επενδύσεις αυτές δύνανται να έχουν πολλαπλές θετικές επιδράσεις στην περιφερειακή ανάπτυξη και κυρίως στην παραγωγή, απασχόληση, εισόδημα, τεχνολογικό επίπεδο, στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων κ.α.
- Στη αυξανόμενη διεθνή συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων (Camagni, 1991). Επιχειρήσεις μιας περιοχής δύνανται μέσα από συνεργασίες με επιχειρήσεις αναπτυσσόμενων χωρών να αναλάβουν υπεργολαβίες, να δημιουργήσουν μικτές παραγωγικές εγκαταστάσεις, να αναθέσουν το στρατηγικό μάνατζμεντ, να συνεργαστούν σε ζητήματα έρευνας και ανάπτυξης, να επιδιώξουν από κοινού τη διείσδυση σε νέες αγορές κ.α.

- Στις αυξανόμενες δυνατότητες πρόσβασης στην πληροφόρηση και στη χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας (Bretscheger, 1999). Αυτό βελτιώνει τις προοπτικές ενσωμάτωσης των περιφερειακών οικονομιών στις διεθνείς αγορές και στη μείωση των αποστάσεων.

- Στον αυξανόμενο διεθνή ανταγωνισμό. Αυτό συνεπάγεται την κατάργηση εθνικών ή περιφερειακών μονοπωλίων, ολιγοπωλίων και καρτέλ και την άσκηση πίεσης στις επιχειρήσεις μιας περιοχής για καλύτερο συνδυασμό των συντελεστών παραγωγής, για αποδοτικότερη χρήση των πόρων, για αύξηση της παραγωγικότητας, για τεχνολογικό εκσυγχρονισμό, για καινοτόμες δράσεις κ.α.

- Στην άρση ή μείωση του απομονωτισμού λόγω ολοκλήρωσης των αγορών. Μέχρι πρότινος περιφερειακές οικονομίες χωρίς συνδέσεις με όμορες περιφέρειες άλλων χωρών αποκτούν στο πλαίσιο της μείωσης ή/και κατάργησης των οικονομικών συνόρων οικονομική ενδοχώρα και αυξημένες δυνατότητες αξιοποίησης της διασυνοριακής συνεργασίας.

Οι κίνδυνοι και οι προκλήσεις που συνεπάγεται το νέο διεθνές οικονομικό περιβάλλον προέρχονται κυρίως από:

- Την εντατικοποίηση και διεύρυνση του διεθνούς εμπορικού ανταγωνισμού. Λιγότερα προβλήματα δημιουργεί το ενδοκλαδικό (intra-industry) και συμπληρωματικό εμπόριο, ενώ τα μεγαλύτερα προκύπτουν στην περίπτωση του διακλαδικού (inter-industry). Οι κίνδυνοι από τον εντονότερο ανταγωνισμό είναι τόσο μεγαλύτεροι όσο χαμηλότερη είναι η παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα μιας περιφερειακής οικονομίας και όσο μεγαλύτερη εξειδίκευση παρουσιάζει σε φθίνουσας ζήτησης κλάδους (Boschma, 2004, Dewhurst, 2002). Επίσης, η εξάρτηση της παραγωγής και της απασχόλησης από έναν ή λίγους κλάδους παραγωγής, δηλαδή έλλειψη διαφοροποιημένης παραγωγικής βάσης αυξάνει το κόστος προσαρμογής σε περίπτωση ανταγωνιστικού μειονεκτήματος.

- Την αύξηση του διεθνούς επενδυτικού ανταγωνισμού (location competition). Οι διάφοροι οικονομικοί τόποι (π.χ. περιφέρειες, πόλεις) ανταγωνίζονται ολοένα και περισσότερο για τη διατήρηση των υφιστάμενων και την προσέλκυση νέων οικονομικών δραστηριοτήτων (Begg, 1999, Cheshire, 1999, Πετράκος και Οικονόμου, 1999). Αυτό είναι συνέπεια της διεθνοποίησης της παραγωγής και της αύξησης της κινητικότητας των συντελεστών της. Παρόλο που τα κριτήρια επιλογής τόπου εγκατάστασης μιας επιχείρησης διαφέρουν σημαντικά από κλάδο σε κλάδο και από επιχείρηση σε επιχείρηση είναι δυνατό να λεχθεί ότι περιοχές με αναπτυγμένες τοπικές αγορές, με σημαντικές οικονομικές και τεχνολογικές συγκεντρώσεις, με κεντροβαρή

γεωγραφική θέση, με υψηλής ποιότητας υποδομές, με αποτελεσματική περιφερειακή διοίκηση, με υψηλής ποιότητα ανθρώπινο δυναμικό, με ποιοτικό περιβάλλον κ.α. αναμένεται να προσελκύσουν σημαντικές νέες οικονομικές δραστηριότητες σε τομείς έντασης γνώσης, τεχνολογίας και κεφαλαίου (Cheshire and Magrini, 1999, Christiaans, 2002). Από την άλλη, περιοχές χαμηλού κόστους εργασίας ή αφθονίας εκμεταλλεύσιμων φυσικών πόρων αναμένεται να προσελκύσουν νέες δραστηριότητες έντασης εργασίας ή αντίστοιχα πρώτων υλών. Η εξέλιξη αυτή αυξάνει τις απαιτήσεις των περιφερειακών οικονομιών για βελτίωση της ελκυστικότητάς τους μέσω αυξημένων επενδύσεων στις υποδομές, στην εκπαίδευση και κατάρτιση, στην ποιότητα ζωής, μέσω της παροχής επενδυτικών και φορολογικών κινήτρων, βελτίωσης του περιφερειακού σχεδιασμού και του περιφερειακού μάνατζμεντ κ.α.

- Την αυξανόμενη εξάρτηση από τις διεθνείς οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις. Όπως τονίσθηκε παραπάνω οι διεθνείς διακυμάνσεις μεταδίδονται τάχιστα διεθνώς και επηρεάζουν τις εξελίξεις όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Για παράδειγμα, μια διεθνής ύφεση αναμένεται βάσιμα να επηρεάσει αρνητικά περισσότερο την ανάπτυξη περιφερειακών οικονομιών με μεγαλύτερη ολοκλήρωση στις διεθνείς αγορές από ότι περιοχές με χαμηλό βαθμό διεθνοποίησης της παραγωγικής τους βάσης. Επίσης, αρνητικές πολιτικές εξελίξεις επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξη περιοχών που γειτνιάζουν με τις εστίες κρίσης.

Οι παραπάνω διεθνείς δυναμικές επενεργούν συνεχώς και ταυτοχρόνως στην περιφερειακή ανάπτυξη. Το καθαρό αποτέλεσμα της επενέργειάς τους εξαρτάται από πολλούς εθνικούς και περιφερειακούς παράγοντες. Γενικά, υπάρχουν περιφερειακές οικονομίες οι οποίες επωφελούνται περισσότερο από τις δυναμικές αυτές, ενώ υπάρχουν και περιφερειακές οικονομίες στις οποίες οι αρνητικοί παράγοντες δύνανται να υπερισχύσουν. Η ανάλυση του καθαρού αποτελέσματος είναι εφικτή μόνον σε επίπεδο συγκεκριμένου τόπου.

Οι διεθνείς οικονομικές δυναμικές δεν επιδρούν μόνο στις συνθήκες και προοπτικές ανάπτυξης των περιφερειών αλλά και στις δυνατότητες άσκησης παρεμβατικής περιφερειακής πολιτικής, δεδομένου ότι η διεθνοποίηση των αγορών συνοδεύεται και από τη διεθνοποίηση της οικονομικής πολιτικής, δηλαδή από την εκχώρηση εθνικών αρμοδιοτήτων σε υπερεθνικούς ή παγκόσμιους οργανισμούς και την αυτόβουλη δέσμευση των κρατών όσον αφορά την αυτόνομη λήψη ορισμένων μέτρων της οικονομικής και κατ' επέκταση της περιφερειακής πολιτικής. Μέτρα για την εξωτερική προστασία νηπιακών επιχειρήσεων ή επιχειρήσεων σε κρίση, εξαγωγικές επιδοτήσεις,

επιχορηγήσεις και επιδοτήσεις παραγωγών, κρατικές προμήθειες και συμβάσεις είναι ορισμένα μέτρα των οποίων η εφαρμογή για λόγους άσκησης περιφερειακής πολιτικής περιορίζεται ή απαγορεύεται από τον ΠΟΕ. Επιπλέον, λόγω της ολοκλήρωσης των αγορών και της απελευθέρωσης της κίνησης κεφαλαίων έχει μειωθεί και η αποτελεσματικότητα της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Για τις χώρες μέλη της ΕΕ η ΟΝΕ συνεπάγεται την υπερεθνικοποίηση της νομισματικής πολιτικής και την πειθαρχία στην άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής, περιορίζοντας τη διακριτική ευχέρεια στην άσκηση αυτόνομης περιφερειακής πολιτικής.

Συνεπώς, το νέο διεθνές οικονομικό και τεχνολογικό περιβάλλον μεταβάλλει τόσο τις συνθήκες περιφερειακής ανάπτυξης όσο και τις συνθήκες άσκησης περιφερειακής πολιτικής. Το ζητούμενο λοιπόν είναι μια νέου τύπου περιφερειακή πολιτική η οποία συνοπτικά θα πρέπει:

- Να στοχεύει στην αξιοποίηση των ευκαιριών του νέου περιβάλλοντος και στη μείωση των κινδύνων.
- Να επιδιώκει την ευελιξία και συνεχή προσαρμογή του περιφερειακού παραγωγικού συστήματος, τη βελτίωση της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας των παραγωγικών της μονάδων και τη διαφοροποίηση της παραγωγικής της βάσης.
- Να αναδεικνύει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα ειδικά στους διεθνώς μη κινητούς συντελεστές παραγωγής και να βελτιώνει την ελκυστικότητά της για την προσέλκυση των κινητών.
- Να επιδιώκει το "...συνεχή εμπλουτισμό των τοπικών παραγωγικών δομών αφενός με γνώση ...και αφετέρου με νέες δραστηριότητες που θα διαφοροποιούν το τοπικό προϊόν και θα ενισχύουν τις διασυνδέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων, συμβάλλοντας στη δημιουργία οικονομιών συγκέντρωσης στην περιφέρεια" (Πετράκος, 2000α)
- Ο σχεδιασμός της περιφερειακής πολιτικής να λαμβάνει υπόψη το διεθνή ανταγωνισμό και τους θεσμικούς και πραγματικούς περιορισμούς στην επιλογή των μέσων.
- Να στηρίζεται περισσότερο στη διαρθρωτική περιφερειακή πολιτική και στο αποκεντρωμένο περιφερειακό μάνατζμεντ.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι μια περιφερειακή οικονομία συνιστά έναν μικρό τόπο, μια μικρή οικονομία ενσωματωμένη πλήρως στη διεθνή. Συνεπώς, λόγω του εντεινόμενου διεθνούς εμπορικού και επενδυτικού ανταγωνισμού αναβαθμίστηκε τα μέγιστα η σημασία της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, δηλαδή αφενός της ικανότητάς της να παράγει ανταγωνιστικά αγαθά και υπηρεσίες και αφετέρου να

αποτελεί ελκυστικό τόπο για την προσέλκυση νέων δραστηριοτήτων. Τέλος, μια τρίτη βασική διαπίστωση σχετίζεται με την περιφερειακή ανάπτυξη. Η ανάπτυξη αυτή επηρεάζεται όχι μόνον από τις εθνικές αλλά και από τις διεθνείς παραμέτρους. Αυτό δυσχεραίνει σημαντικά τη δυνατότητα του σχεδιασμού της περιφερειακής ανάπτυξης ενώ συγχρόνως θέτει όρια στην επιλογή των μέσων παρέμβασης, αλλά και της αποτελεσματικότητας αυτών.

Γενικά, το νέο διεθνές περιβάλλον συνεπάγεται ευκαιρίες και κινδύνους για την ανάπτυξη μιας περιφερειακής οικονομίας, οι οποίοι συνοψίζονται ως ακολούθως:

Ευκαιρίες για:

- Αύξηση των εξαγωγών σε νέες αγορές
- Προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων
- Εισροή κινητών συντελεστών παραγωγής (π.χ. κεφάλαια, τεχνολογία και καινοτομία, επιχειρηματικότητα, εργασία)
- Επιχειρηματικές συνεργασίες και δικτυώσεις
- Αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων του εξωτερικού ανταγωνισμού από τις ημεδαπές τοπικές επιχειρήσεις (π.χ. ορθολογική χρήση των πόρων, νέες επενδύσεις, έρευνα και ανάπτυξη, βελτίωση τοπικών συντελεστών παραγωγής, διεθνείς συνεργασίες)

Κίνδυνοι και προκλήσεις από:

- Αύξηση της εισαγωγικής διείσδυσης και εκτοπισμό τοπικών παραγωγών
- Απώλεια οικονομικής δραστηριότητας λόγω «φυγής» επιχειρήσεων σε άλλες χώρες με καλύτερες συνθήκες παραγωγής
- Αύξηση του οικονομικού κόστους για στήριξη της διαρθρωτικής προσαρμογής, αλλά και για άμβλυνση του κόστους των θιγόμενων από το διεθνή ανταγωνισμό

Βασικός στρατηγικός στόχος της σύγχρονης πολιτικής για την περιφερειακή ανάπτυξη είναι η αύξηση των πλεονεκτημάτων και η μείωση των μειονεκτημάτων που συνεπάγονται οι παραπάνω αλλαγές. Για το σκοπό αυτό μια περιφερειακή οικονομία καλείται να αυξήσει την εξωστρέφεια του παραγωγικού της συστήματος αξιοποιώντας τις ευκαιρίες για εξαγωγές και για προσέλκυση ξένων επενδύσεων και ποιοτικών συντελεστών παραγωγής. Τα δύο τελευταία προϋποθέτουν μεγαλύτερη περιφερειακή ελκυστικότητα, η οποία με τη σειρά της προσδιορίζεται από τη γεωγραφική της θέση, την ποιότητα των υποδομών της, την ποιότητα της διοίκησης και του ανθρώπινου δυναμικού, τα ειδικά συστήματα όπως φορολογίας, κοινωνικής ασφάλισης, τις

ερευνητικές της υποδομές κ.α. Επίσης, στο νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον το περιφερειακό παραγωγικό σύστημα καλείται να εξειδικευθεί σε ορισμένες μόνο παραγωγές δεδομένου ότι δεν δύναται να παράγει τα πάντα με όρους ανταγωνιστικούς. Τέλος, στο νέο περιβάλλον απολύτως αναγκαία είναι η έγκαιρη και συνεχής προσαρμογή στόχων, μέσων, δομών.

Ο οικονομικός χώρος της Ελλάδας χαρακτηρίζεται ως παράκτιος, δηλαδή με περιορισμένο οικονομικό «βάθος». Όμως μετά την προοδευτική ενσωμάτωση των χωρών της Βαλκανικής στην ευρωπαϊκή και διεθνή οικονομία απέκτησαν τα Βαλκάνια μια τεράστια σημασία ως οικονομική «ενδοχώρα» της ελληνικής οικονομίας. Στα παρακάτω γίνεται ειδική αναφορά στα κύρια οικονομικά χαρακτηριστικά του νέου Ευρωπαϊκού περιβάλλοντος το οποίο προδιαγράφει τις προοπτικές ανάπτυξης των Ελληνικών Περιφερειών.

2.4 ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

2.4.1. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΕΥΡΩΧΩΡΟΣ

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην τρίτη και τελική φάση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) της ΕΕ αναγορεύθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '90 σε εθνικό στόχο πρώτης προτεραιότητας. Μέσω της συμμετοχής της αυτής η χώρα προσδοκούσε κυρίως, τη βελτίωση των συνθηκών οικονομικής μεγέθυνσης, την ισότιμη συμπίευσή της με τα άλλα κράτη μέλη στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και την αποφυγή της κατάταξής (και ταύτισής) της, ιδιαίτερα μετά την επικείμενη τότε διεύρυνση προς ανατολάς, σ' έναν κύκλο χωρών με χαλαρότερη συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ακόμη, η Ελλάδα, ως χώρα υπέρμαχος της πολιτικής ένωσης, προσέβλεπε σε ενδεχόμενες θετικές επιδράσεις της ΟΝΕ στην κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ομοσπονδιοποίησης (Kotios, 1998).

Στα παρακάτω γίνεται καταρχήν αναφορά στα κύρια χαρακτηριστικά του νέου χώρου της Ευρωζώνης. Στην συνέχεια συζητούνται οι κίνδυνοι και οι προοπτικές για την ανάπτυξη, την πραγματική σύγκλιση της Ελληνικής οικονομίας. Η ανάλυση των θεμάτων αυτών κρίνεται σκόπιμη προκειμένου να προσδιοριστεί με ακόμη μεγαλύτερη σαφήνεια το νέο Ευρωπαϊκό περιβάλλον που προσδιορίζει και τις δυνατότητες ανάπτυξης των Ελληνικών Περιφερειών (Martin, 2001, Thirlwall, 2000).

2.4.1.1. Χαρακτηριστικά του «Ευρωχώρου»

Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτού του νέου περιβάλλοντος είναι:

- Η υπερεθνικοποίηση και αποπολιτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής, που σημαίνει ότι οι νομισματικοπολιτικές αποφάσεις θα λαμβάνονται συγκεντρωτικά από τους νέους ευρωπαϊκούς θεσμούς και από ανεξάρτητους τεχνοκράτες για όλο τον «Ευρωχώρο», με αποκλειστικό στόχο τη διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών. Η εθνική οικονομική πολιτική κάθε χώρας μέλους της ΟΝΕ θα στερείται πλέον ενός σημαντικού εργαλείου για την άσκηση π.χ. σταθεροποιητικής, μεγεθυντικής ή περιφερειακής πολιτικής μέσω αλλαγών στην προσφορά χρήματος, μέσω επηρεασμού της ζήτησής του ή μέσω διαφοροποίησης των επιτοκίων.

- Η δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική παραμένουν αποκεντρωμένες, δηλαδή στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Και αυτές όμως υφίστανται θεσμικούς και πραγματικούς περιορισμούς. Έτσι, π.χ., το Σύμφωνο Σταθερότητας περιορίζει σημαντικά την ευελιξία της δημοσιονομικής πολιτικής να επιδιώκει σε εθνικό επίπεδο τους στόχους της σταθεροποίησης, της ανακατανομής και της ανάπτυξης. Εδώ, ενδεχομένως να εμφανιστούν σταδιακά τάσεις και πιέσεις για τη δημιουργία μιας Κοινοτικής δημοσιονομικής πολιτικής («δημοσιονομικός φεντεραλισμός»;», Kletzer, 1997, von Hagen και Eichengreen, 1996) με αυτοτελείς φόρους και αύξηση των δαπανών, ώστε να αναλάβει η Ένωση μεγαλύτερες ευθύνες στους τομείς της σταθεροποίησης, της ανάπτυξης και της διαπεριφερειακής ανακατανομής των εισοδημάτων, όπως ακριβώς συμβαίνει στα ομόσπονδα κράτη τα οποία έχουν εκχωρήσει στο ομοσπονδιακό επίπεδο όχι μόνο τις νομισματικές αλλά σε πολύ μεγάλο βαθμό και τις δημοσιονομικές αρμοδιότητες. Η θετική επίδραση στη διαδικασία της πολιτικής ενοποίησης μιας τέτοιας καθ' όλα βάσιμης εξέλιξης είναι πασιφανής (Eichengreen, 1996, Issing, 1996). Χώρες που εντάσσονται στο Ευρώ με έλλειμμα κοντά στο 3% και χρέος πάνω από το 60% και χρεωμένους δημόσιους οργανισμούς και δημόσιες επιχειρήσεις θα υποστούν συγκριτικά μεγαλύτερο περιορισμό της δημοσιονομικής ευελιξίας τους. Ακόμη, η εισοδηματική πολιτική δεν θα έχει πλέον την υποστήριξη της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Αμοιβές πάνω από την παραγωγικότητα θα προκαλούν μείωση της ανταγωνιστικότητας και ανεργία (Siebert, 1998a).
- Η αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορικού ανταγωνισμού και η εξάλειψη της δυνατότητας επηρεασμού του μέσω αλλαγών στις πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες ή στη προσφορά χρήματος. Παρόλο που τα κράτη μέλη της ΕΕ απέφευγαν (πλην εξαιρέσεων) να χρησιμοποιούν τις συναλλαγματικές τους ισοτιμίες για να βελτιώσουν την εμπορική ανταγωνιστικότητά τους, μεσομακροπρόθεσμα οι προσαρμογές των επίσημων ισοτιμιών στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος στόχευαν στην κάλυψη των διαφορών στα διμερή επίπεδα τιμών. Έτσι, έστω και με χρονική υστέρηση, οι αλλαγές αυτές εξουδετέρωναν την αρνητική επίδραση του πληθωρισμού στην ανταγωνιστικότητα μιας χώρας μέλους. Στο πλαίσιο της ONE, υψηλότερος εθνικός ή περιφερειακός πληθωρισμός δεν θα δύναται να εξουδετερωθεί μέσω του παραπάνω μηχανισμού αλλά μέσω του μηχανισμού της αγοράς, δηλαδή μέσω της μείωσης της ζήτησης, της απώλειας αγορών, της μείωσης του κόστους παραγωγής ή της μείωσης της ίδιας της

παραγωγής. Αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορικού ανταγωνισμού αναμένεται και λόγω της μεγαλύτερης διαφάνειας και συγκρισιμότητας των τιμών που συνεπάγεται η έκφρασή τους σε ένα ενιαίο νόμισμα. Τέλος, ο εξωτερικός εμπορικός ανταγωνισμός δύναται να ενταθεί σε περίπτωση που η εξωτερική ισοτιμία του Ευρώ, λόγω της αναμενόμενης αύξησης της ελκυστικότητάς του ως διεθνές μέσο πληρωμών, τιμολόγησης, τοποθετήσεων και αποθεμάτων, ενισχυθεί (ανατιμηθεί) σημαντικά.

- Η ανάδειξη της παραγωγικότητας και όσων παραγόντων την επηρεάζουν (π.χ. τεχνολογία, οργάνωση, ανθρώπινο κεφάλαιο, υποδομές) και των τιμών σε καθοριστικά μεγέθη του ανταγωνισμού. Ασφαλώς, οι συντελεστές της παραγωγικότητας επιδρούσαν πάντοτε σημαντικά στις ενδοκοινοτικές ανταλλαγές. Η ύπαρξη όμως διαφορετικών νομισμάτων και, συνεπώς, η δυνατότητα επηρεασμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών επέτρεπε και τον επηρεασμό των σχετικών τιμών σε ξένο νόμισμα, πέρα από τις σχετικές παραγωγικότητες (Siebert, 1998a).
- Η αύξηση του ανταγωνισμού των εθνικών συστημάτων στους τομείς της φορολογίας, της κοινωνικής ασφάλισης, της περιβαλλοντικής προστασίας κλπ. δεδομένου ότι τα συστήματα αυτά έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην οικονομική απόδοση, στις τιμές και στην κατανομή των επενδύσεων. Αυτά τα εθνικά συστήματα, παρά τις όποιες προσπάθειες εναρμόνισής σε κοινοτικό επίπεδο ή κοινοτικοποίησής τους, συνεχίζουν να αποκλίνουν σημαντικά και να επιδρούν στον ενδοκοινοτικό ανταγωνισμό. Εδώ δεν μπορούν να αποκλειστούν τάσεις συστημικού ντάμπινγκ, γεγονός που θα ενισχύσει τα αιτήματα κρατών μελών με υψηλότερα επίπεδα φόρων, κοινωνικής ασφάλισης και περιβαλλοντικής προστασίας για περαιτέρω εναρμόνιση ή κοινοτικοποίηση.
- Η τάση για περαιτέρω συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές της Ένωσης και πολύ πιθανό διεύρυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι ήδη αναπτυγμένες περιοχές της ΕΕ, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μεγάλες οικονομικές συγκεντρώσεις, σύγχρονες υποδομές, τεχνολογικές βάσεις και τεχνολογικό δυναμισμό, υψηλού επιπέδου υποστηρικτικές υπηρεσίες, ποιοτικό ανθρώπινο δυναμικό και υψηλή παραγωγικότητα της εργασίας, αποτελεσματική δημόσια διοίκηση, μεγάλες τοπικές ή γειτονικές αγορές, υψηλή προσπελασιμότητα κλπ., αναμένεται στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον να επωφεληθούν περισσότερο από την ΟΝΕ σε σχέση με άλλες περιοχές της Ένωσης (Abraham and van Rompuy, 1995, Button and Pentecost, 1999). Αναμένεται να προσελκύσουν περαιτέρω

κεφάλαια για επενδύσεις ένταξης γνώσης, τεχνολογίας και κεφαλαίου καθώς και υψηλού επιπέδου ανθρώπινο «κεφάλαιο» από την κοινοτική περιφέρεια (Amin and Tomaneu, 1995). Λόγω του φιλελεύθερου καθεστώτος εξωτερικού εμπορίου της ΕΕ και λόγω του συγκριτικά φθηνού εργατικού κόστους στις συνδεδεμένες και υποψήφιες για ένταξη χώρες της κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης αναμένεται να ενισχυθεί η τάση για διενέργεια ξένων άμεσων επενδύσεων στις εν λόγω χώρες και μείωση τους στις χώρες συνοχής. Τέλος, οι αυξανόμενες περιφερειακές ανισότητες στα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ ενισχύει την πιθανότητα για αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων στον «Ευρωχώρο» (Πετράκος και Σαράτσης, 1997). Μια περαιτέρω αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων εντός των χωρών της συνοχής λόγω Ευρώ δεν δύναται επίσης να αποκλειστεί (Molle et al, 1993)

Όλα τα παραπάνω πιστοποιούν ότι η νομισματική ένωση καταργεί σε μεγάλο βαθμό τις εθνικές οικονομίες, ενώ συγχρόνως σχηματίζεται ένας ενιαίος χώρος που πολύ απέχει από το θεωρητικό υπόδειγμα του «βέλτιστου νομισματικού χώρου» (Vliamos, 1999). Διαμορφώνεται ένα νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον σ' ένα νέο πλαίσιο λειτουργίας της οικονομικής πολιτικής. Αυτό συνεπάγεται για όλους τους συμμετέχοντες ευκαιρίες και προκλήσεις.

2.4.1.2. Συμμετοχή της Ελλάδας στη Ζώνη Ευρώ: Ευκαιρίες και Προκλήσεις (με ιδιαίτερη αναφορά στο ζήτημα της ανάπτυξης)

Στη χώρα μας, η συμμετοχή μας στο Ευρώ θεωρήθηκε ως πανάκεια και προτάχθηκαν μόνο τα προσδοκώμενα οφέλη, ενώ αγνοήθηκαν οι προκλήσεις και οι κίνδυνοι που συνεπάγεται η ένταξη μιας μικρής, διαρθρωτικά αποσαθρωμένης οικονομίας, όπως η ελληνική, στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον (Scharrer, 1998, Thygesen, 1990, Begg and Hodson, 1999).

Αναμφισβήτητα, ως προς τα προσδοκώμενα οφέλη υπάρχει ταύτιση εκτιμήσεων. Η μείωση του κόστους των συναλλαγών και η εξάλειψη των συναλλαγματικών αβεβαιοτήτων δύναται να οδηγήσει σε αύξηση του εμπορίου και της παραγωγής. Η μεταβίβαση της νομισματικοπολιτικής ευθύνης στους νέους κοινούς θεσμούς θα απελευθερώσει την ελληνική νομισματική πολιτική από εσωτερικές πολιτικές πιέσεις, διασφαλίζοντας έτσι και στη χώρα μας την τόσο στραπατσαρισμένη στο παρελθόν σταθερότητα των τιμών (Kasakos, 1998). Η νομισματική σταθερότητα αναμένεται να

ενισχύσει τη ροπή για επενδύσεις. Στην ίδια κατεύθυνση θα λειτουργήσει η πτώση και σταθεροποίηση σε χαμηλά επίπεδα των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων, τα οποία σήμερα λόγω της πολιτικής της πραγματικής συναλλαγματικής ανατίμησης εμπεριέχουν ένα ποσοστό κινδύνου. Η αύξηση του ανταγωνισμού στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου θα βελτιώσουν τους όρους χρηματοδότησης και θα αυξήσουν τα τραπεζικά προϊόντα, γεγονός που θα μπορούσε να συμβάλει στην αύξηση των επενδύσεων. Εξάλλου, η αναμενόμενη διεθνής διάδοση του Ευρώ στις συναλλαγές, στις διεθνείς εκδόσεις νέων τίτλων, στις τοποθετήσεις κεφαλαίων και στο σχηματισμό συναλλαγματικών αποθεμάτων από τρίτες χώρες συνδέεται με σημαντικά οφέλη για τις οικονομίες των χωρών της ζώνης Ευρώ. Έτσι, προβλέπεται μείωση της ανάγκης για τήρηση υψηλών συναλλαγματικών αποθεμάτων και απελευθέρωση πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων. Τίτλοι σε Ευρώ που θα εκδίδονται από τις χώρες μέλη της ζώνης θα είναι διεθνώς ελκυστικοί και συνεπώς θα διατίθενται με ευνοϊκούς όρους. Η χρηματοδότηση ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών καθίσταται φθηνότερη και ευκολότερη, δεδομένου ότι αφενός το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου είναι ενδοκοινοτικό και οι αντίστοιχες πληρωμές θα γίνονται απρόσκοπτα στο κοινό νόμισμα και αφετέρου η διεθνής διάδοση του Ευρώ θα επιτρέπει πληρωμές των εισαγωγών από τρίτες χώρες με «ημεδαπό νόμισμα». Η εξωτερική ρευστότητα της ελληνικής οικονομίας διασφαλίζεται λοιπόν σε τεράστιο βαθμό. Επίσης, η κοινοτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής, αλλά και η απώλεια σημαντικού βαθμού αυτονομίας στα πεδία της δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτικής θα αναγκάσουν τη χώρα να προβεί επί τέλους στις αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να αποκτήσει η ελληνική οικονομία σύγχρονους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς.

Τέλος, ενδεχομένως να προκύψουν και πολιτικά οφέλη από το Ευρώ. Αυτό θα συμβεί σε περίπτωση που η ΟΝΕ επιδράσει θετικά στη διαδικασία της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης, δηλαδή προς ένα περισσότερο ομόσπονδο σύστημα με περισσότερη κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας και άμυνας, με αυξημένες δημοσιονομικές και λοιπές αρμοδιότητες. Αλλά και μόνο η συμμετοχή μας στο Ευρώ αναβαθμίζει την εξωτερική θέση και εικόνα της χώρας. Εξάλλου, οι εταίροι μας στην ΟΝΕ δεν θα επιθυμούσαν μια όξυνση των σχέσεων μας με χώρες της περιοχής και για το λόγο ότι αυτό ενδεχομένως να επηρέαζε την εξωτερική ισοτιμία του Ευρώ.

Η συμμετοχή όμως της χώρας μας στο Ευρώ συνιστά και μια πρόκληση, η οποία εμπεριέχει και κινδύνους. Η εμφάνιση ή η ένταση των κινδύνων αυτών έχουν να

κάνουν κυρίως με την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας τη στιγμή της ένταξης και με το πως αυτή θα ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Στο περιβάλλον αυτό ο ανταγωνισμός είναι αναμφισβήτητα εντονότερος. Τα όποια ανταγωνιστικά μειονεκτήματα ή οι όποιες αρνητικές οικονομικές εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο δε δύνανται να αντιμετωπίζονται μέσω συναλλαγματικών ή νομισματικών προσαρμογών. Λόγω της μειωμένης κινητικότητας ορισμένων συντελεστών της παραγωγής, αλλά και λόγω των αναφερθέντων περιορισμών στη δημοσιονομική πολιτική καλούνται η εισοδηματική και η διαρθρωτική πολιτική να φέρουν το βάρος της πραγματικής προσαρμογής. Αυτό σημαίνει ότι απαιτείται στο εξής μεγαλύτερη ευελιξία στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα. Για παράδειγμα, η αντιμετώπιση μιας μείωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας απαιτεί πτώση των εισοδημάτων και των τιμών. Σε αντίθετη περίπτωση σημειώνεται αύξηση της ανεργίας, για την αντιμετώπιση της οποίας δεν θα υπάρχουν επαρκή μέσα και πόροι (Feldstein, 1998). Εξάλλου, η ελληνική οικονομία λόγω του μικρού μεγέθους της είναι λήπτης των λίγο ή πολύ ενιαίων ευρωπαϊκών τιμών για διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, γεγονός που στερεί τη δυνατότητα εθνικού επηρεασμού των τιμών αυτών για την εξυπηρέτηση οικονομικών ή κοινωνικών επιδιώξεων.

Λόγω της υπεροχής τους σε κεφάλαια, τεχνολογία, ανθρώπινο κεφάλαιο, υποδομές, δημόσια διοίκηση, κοινωνική σταθερότητα, οικονομίες συγκέντρωσης κλπ. αναμένεται το Ευρώ να ευνοήσει περισσότερο την ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών και να διευρύνει έτσι το χάσμα μεταξύ κοινοτικού βορά και κοινοτικού νότου (Nijkamp and Wang, 1998). Η παρατηρούμενη ενίσχυση των εισοδηματικών διαφορών μεταξύ των εθνικών περιφερειών στα περισσότερα κράτη μέλη ενισχύει αυτή την άποψη. Τα κράτη μέλη όμως έχουν θεσμοθετημένους μηχανισμούς μεταφοράς εισοδημάτων από τις πλουσιότερες στις φτωχότερες περιοχές τους, κάτι που δεν περιέχει η ΟΝΕ. Η πολιτική της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ένωσης δεν συνιστά διορθωτικό μηχανισμό της νομισματικής ένωσης. Επίσης, δεν περιγράφεται λεπτομερώς και συγκεκριμένα στη Συνθήκη με αποτέλεσμα να υπόκειται σε περιοδικές αναθεωρήσεις και αμφισβητήσεις. Ήδη, κατά τις διαπραγματεύσεις για τις δημοσιονομικές προοπτικές της ΕΕ για το διάστημα 2000-2006 υπήρξε αίτημα ορισμένων χωρών μελών για κατάργηση των χρηματοδοτήσεων από το Ταμείο Συνοχής της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, για μείωση των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων για τις περιοχές του στόχου 1 καθώς και για μείωση των γεωργικών δαπανών.

Το Ευρώ αναμένεται να προκαλέσει τάσεις και πιέσεις για εναρμόνιση διαφόρων επί μέρους εθνικών πολιτικών. Ήδη υπάρχει το αίτημα για φορολογική εναρμόνιση και για εναρμόνιση ορισμένων μέτρων κοινωνικής ασφάλισης. Εδώ θα πρέπει να υπάρξει προσοχή ώστε η εναρμόνιση να μην οδηγεί σε μείωση της ανταγωνιστικότητας των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών (Siebert, 1998b). Επίσης, ενδεχομένως να υπάρξει τάση για μια ενιαία διαμόρφωση των αμοιβών και των συνθηκών εργασίας, δεδομένου ότι το Ευρώ κάνει εύκολη τη σύγκριση μεταξύ μισθών και κόστους διαβίωσης σ' όλες τα κράτη του «Ευρωχώρου». Κάτι τέτοιο μπορεί να έχει ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις: Μια εναρμόνιση των αμοιβών εργασίας προς τα κάτω θα δημιουργούσε κοινωνική έκρηξη στις χώρες του βορρά και θα έβλαπτε τα μέγιστα την ανταγωνιστικότητα και την παραγωγή των χωρών του νότου. Μια εναρμόνιση προς τα πάνω θα προκαλούσε πτώση της παραγωγής και αύξηση της ανεργίας στις φτωχότερες περιοχές της Ένωσης, που στηρίζουν την παραγωγή τους στο συγκριτικά φθηνότερο κόστος εργασίας. Για να αποφευχθούν τα παραπάνω θα πρέπει η εξέλιξη των αμοιβών της εργασίας να ακολουθεί την εξέλιξη της παραγωγικότητας.

2.4.1.3. Συμπεράσματα και Προοπτικές

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ουσιαστική προσαρμογή της χώρας στις απαιτήσεις της συμμετοχής στην τελική φάση της ΟΝΕ ήταν απελπιστικά περιορισμένη. Ακόμη και μετά την αρχική προσαρμογή στα κριτήρια ονομαστικής σύγκλισης τα βασικά ερωτήματα παραμένουν: Με ποιες οικονομικές διαρθρώσεις εισήλθαμε στην ΟΝΕ; Με ποια τεχνολογική βάση; Με ποιες επιχειρήσεις; Με ποιο ανθρώπινο δυναμικό και ποια αγορά εργασίας; Με ποιες υποδομές; Με ποια δημόσια διοίκηση; Με ποια πολιτική κουλτούρα; Με ποια κοινωνική κατάσταση; Με ποιο εκπαιδευτικό σύστημα; Με ποιο ασφαλιστικό σύστημα; Με ποια γεωργία; Με ποιο τραπεζικό σύστημα; Ο κατάλογος των ερωτημάτων είναι ενδεικτικός και όχι αποκλειστικός. Από τις απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά κρίνεται η πορεία μας στο «μετά».

Το ότι μέχρι στιγμής δεν δόθηκαν πειστικές απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα είναι πασιφανές. Η μέχρι τώρα πολιτική προσαρμογής (πριν και μετά την ένταξη) περιορίστηκε στην ικανοποίηση των ονομαστικών κριτηρίων σύγκλισης, δηλαδή στην επίτευξη των συγκεκριμένων μακροδεικτών. Για την εκπλήρωση των τεθέντων στόχων χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται ένας περιορισμένος αριθμός μέσων οικονομικής πολιτικής όπως η αύξηση των φορολογικών εσόδων (χωρίς ουσιαστικό περιορισμό της

φοροδιαφυγής), η μείωση των δημόσιων δαπανών (συχνά και των δημοσίων επενδύσεων), ο περιορισμός ορισμένων κατηγοριών εισοδημάτων και οι ιδιωτικοποιήσεις. Αντιθέτως, παραμελήθηκαν και παραμελούνται οι αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, στο ασφαλιστικό, στον περιορισμό του σπάταλου και μη αποδοτικού κράτους, στην αναδιάρθρωση της αγροτικής παραγωγής, στη βελτίωση της λειτουργίας των αγορών εργασίας, υπηρεσιών και κεφαλαίων κ.α. Στην προ της ένταξης φάση η χώρα μας δεν κατόρθωσε να προσαρμοστεί αποτελεσματικά ώστε να πορευθεί χωρίς μεγάλους κλυδωνισμούς στη νομισματική ένωση. Έτσι, είναι πλέον αναγκασμένη να προβεί σε επίπονες διαρθρωτικές προσαρμογές στην μετά την ένταξη στο Ευρώ εποχή, με σαφώς υψηλότερο οικονομικό και κοινωνικό κόστος και με σημαντικά αποδυναμωμένα τα μέσα οικονομικής πολιτικής για την άμβλυνσή του.

2.4.2. Η ΝΕΑ ΚΑΠ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Οι περισσότερες Ελληνικές περιφέρειες εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από τον πρωτογενή τομέα, και ειδικότερα την γεωργία. Για τον λόγο αυτό στα παρακάτω γίνεται ειδική αναφορά στο νέο διεθνές και Ευρωπαϊκό περιβάλλον που προσδιορίζει την εθνική και περιφερειακή αγροτική πολιτική.

Μια σύγχρονη αγροτική πολιτική, προκειμένου να είναι αποτελεσματική και βιώσιμη, θα πρέπει καταρχάς να στηρίζεται στην αντικειμενική αποτύπωση τόσο του εξωτερικού όσο και του εσωτερικού περιβάλλοντος. Το εξωτερικό περιβάλλον συντίθεται από την τάση της προσφοράς και ζήτησης στις επί μέρους αγορές, καθώς και από τις διαμορφούμενες διεθνείς (π.χ. ΠΟΕ, FAO) και ευρωπαϊκές πολιτικές (π.χ νέα ΚΑΠ). Η ανάλυση των διεθνών αγορών δεν θα πρέπει να περιορίζεται μόνο στις τρέχουσες εξελίξεις, αλλά να έχει δυναμικό χαρακτήρα, δηλαδή να λαμβάνει υπόψη τις προβλέψεις για τις μελλοντικές συνθήκες προσφοράς και ζήτησης. Το ίδιο ισχύει και για τις διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές, δεδομένου ότι η αγροτική πολιτική δεν είναι μόνο κοινή στο πλαίσιο της ΕΕ αλλά, μετά το Γύρο της Ουρουγουάης του ΠΟΕ (1995), υπόκειται ολοένα και περισσότερο στους κανόνες και στις πειθαρχίες του διεθνούς εμπορικού συστήματος. Το εσωτερικό περιβάλλον αναφέρεται κυρίως σε μια σειρά από διαρθρωτικά χαρακτηριστικά όπως είναι οι συντελεστές παραγωγής και οι επενδύσεις στη γεωργία, η σύνθεση του αγροτικού ΑΕΠ, τα είδη των καλλιεργειών και των εκτρεφόμενων ζώων στην κτηνοτροφία, οι τεχνολογικές εξελίξεις, τα ποιοτικά και

ποσοτικά χαρακτηριστικά του αγροτικού πληθυσμού, η οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και το θεσμικό πλαίσιο, η τάση της εσωτερικής ζήτησης, το κόστος των εισροών στην παραγωγή κ.α., (Bussoletti and Esposti, 2004). Στα παρακάτω γίνεται μια προσπάθεια να προσδιορισθούν εν συντομία τα παραπάνω και εν συνεχεία στη βάση αυτών να κατατεθούν οι κεντρικοί άξονες μιας σύγχρονης και ρεαλιστικής αγροτικής πολιτικής για τις Ελληνικές περιφέρειες.

α. Βασικά χαρακτηριστικά και τάσεις του νέου διεθνούς περιβάλλοντος

Τα κύρια χαρακτηριστικά του νέου διεθνούς περιβάλλοντος στο χώρο της γεωργίας, συνοπτικά, είναι:

Η συνέχιση της ρύθμισης των εθνικών γεωργικών πολιτικών και της απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου αγροτικών προϊόντων στο πλαίσιο του ΠΟΕ, με ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στους μηχανισμούς της αγοράς. Αυτό σημαίνει περαιτέρω σταδιακή μείωση ή κατάργηση των εισαγωγικών δασμών στην ΕΕ και, συνεπώς, μεγαλύτερη εισαγωγική διείσδυση, κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων και μείωση ή κατάργηση των άμεσων ενισχύσεων της παραγωγής. Συνεπώς, μέσω των διεθνών εμπορικών διαπραγματεύσεων οδηγούμεθα σε μια μεγαλύτερη ισχύ των κανόνων της αγοράς και σε ένα πιο ανταγωνιστικό περιβάλλον με λιγότερες έως καθόλου ενισχύσεις στην παραγωγή και στις εξαγωγές, παρά μόνο σε ενισχύσεις για λόγους κοινωνικής και χωροταξικής πολιτικής.

Εντατικοποίηση των κανόνων και πειθαρχιών του ΠΟΕ που αφορούν σε ελέγχους υγιεινής, προστασίας γεωγραφικών ενδείξεων κ.α. Αυτό σημαίνει ότι αυξάνεται η πολυμερής εποπτεία στη τήρηση αυτών των κανόνων καθώς και η ανάγκη για βελτίωση της σχετικής νομοθεσίας και των επενδύσεων στις εν λόγω δομές.

Σε επίπεδο αγορών βιώνουμε ήδη την εμφάνιση νέων παραγωγών-ανταγωνιστών από τρίτες χώρες. Ήδη πολλές ισχυρές αναπτυσσόμενες χώρες (π.χ Βραζιλία, Ινδία, Κίνα, Αργεντινή, Μεξικό) αλλά και ορισμένες αναπτυγμένες (π.χ. Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, ΗΠΑ, Καναδάς) είναι σε θέση να εξάγουν τεράστιες ποσότητες ορισμένων προϊόντων σε πολύ ανταγωνιστικές τιμές και συνεργάζονται στενά προκειμένου να ασκήσουν πίεση στον αναπτυγμένο ευρωπαϊκό βόρα και στην Ιαπωνία ώστε να ανοίξουν τις αγορές τους. Από την άλλη όμως η ένταξη των αναπτυσσόμενων χώρων καθώς και των χωρών του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού στο διεθνή καταμερισμό εργασίας συνεπάγεται και την εμφάνιση νέων καταναλωτών για μια σειρά από αγροτικά προϊόντα.

Μεγαλύτερη στροφή σε ποιοτικά και υγιεινά προϊόντα στις αναπτυγμένες χώρες, στις οποίες ολοένα και περισσότερο καθοριστικό ρόλο παίζουν οι μη τιμολογιακοί παράγοντες όπως η ποιότητα, η συσκευασία, η πιστοποίηση κλπ. Είναι βέβαιο ότι στις χώρες αυτές η μελλοντική ζήτηση βιολογικών αγροτικών προϊόντων θα ενισχυθεί.

Συνεπώς, το νέο διεθνές περιβάλλον, συνεπάγεται αυξημένες ευκαιρίες για νέες αγορές, για αύξηση της προσφοράς ποιοτικών, πιστοποιημένων προϊόντων σε σχέση και με τις νέες διατροφικές συνήθειες κ.α. Υπάρχουν όμως και απειλές, όπως είναι η αύξηση του ανταγωνισμού σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, η μείωση των διεθνών τιμών κυρίως για μαζικά παραγόμενα προϊόντα, η αύξηση της εισαγωγικής διείσδυσης στην ΕΕ και στη χώρα μας και η ενδεχόμενη διεύρυνση του σχετικού εμπορικού ελλείμματος μας, πίεση για εθνική κάλυψη του κόστους προσαρμογής κ.α.

β. Το νέο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Η νέα ΚΑΠ

Με την πρόσφατη αναθεώρηση της ΚΑΠ συνεχίστηκε η πολιτική της ΕΕ, που ξεκίνησε κυρίως το 1992, για:

Περαιτέρω άνοιγμα των αγορών προς τα έξω, περικοπή των ενισχύσεων για επιδότηση των εξαγωγών και της παραγωγής και λόγω διεθνών δεσμεύσεων.

Μετάβαση από τη στήριξη της παραγωγής στη στήριξη του παραγωγού, αποσύνδεση (ολική ή μερική) της εισοδηματικής ενίσχυσης από την παραγωγή για κάθε γεωργική εκμετάλλευση, καθιέρωση δικαιωμάτων πληρωμής, ενιαία ενίσχυση, ειδικές ενισχύσεις, εξισωτικές και άλλες αποζημιώσεις κ.α.

Σταθεροποίηση του ύψους των εισοδηματικών ενισχύσεων στα σημερινά επίπεδα μέχρι το 2013.

Πολλαπλή συμμόρφωση: Σύνδεση των ενισχύσεων με την τήρηση δεσμεύσεων προστασίας του περιβάλλοντος, της δημόσιας υγείας, της υγείας των ζώων και των φυτών, της τήρησης της κτηνιατρικής νομοθεσίας.

Διαφοροποίηση: Παρακράτηση ποσοστού των ενισχύσεων για χρηματοδότηση προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης.

Επιπτώσεις στην προσφορά, ζήτηση, κατανομή πόρων, λήψη αποφάσεων κλπ. από νέα διεύρυνση.

Συμπερασματικά, εμφανής είναι ο μεγαλύτερος προσανατολισμός της παραγωγής στην αγορά, η μεγαλύτερη σημασία στην ποιότητα, στο περιβάλλον και στην υγεία, η

αύξηση του ανταγωνισμού, η διατήρηση του κοινωνικού χαρακτήρα της ΚΑΠ, τα αυξημένα προβλήματα προσαρμογής των αγροτών στο νέο σύστημα κ.α. Επίσης, μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2005, φάνηκε πως άρχισε μια ακόμη μεγαλύτερη αμφισβήτηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και αναμένονται πιέσεις για περαιτέρω μείωση των χρηματοδοτήσεων.

Απέναντι στην εκρηκτική κατάσταση οι αναθεωρήσεις της ΚΑΠ έπρεπε να χαρακτηρίζονται από ένα στρατηγικό στόχο. Δεδομένου ότι η πολιτική δημιουργίας μη εμπορεύσιμων πλεονασμάτων δεν μπορούσε πλέον να συνεχιστεί, η μείωσή τους απετέλεσε μέρος του στρατηγικού αυτού στόχου. Από την άλλη η ΕΕ ποτέ δεν θέλησε να ξεφύγει από τον ακρογωνιαίο λίθο της ΚΑΠ που είναι η διασφάλιση του αγροτικού εισοδήματος. Για να μπορέσουν αυτές οι δύο συνιστώσες να υπαχθούν σε ένα κοινό επιτεύξιμο στόχο, η Ένωση είχε να επιλέξει ανάμεσα σε δύο σενάρια:

(α) Μείωση τόσο της εγχώριας στήριξης στην τιμή των προϊόντων, αλλά και των εξαγωγικών επιδοτήσεων, έτσι ώστε ο Κοινοτικός αγροτικός τομέας να προσεγγίσει τις διεθνείς τάσεις και να ακολουθήσει μια πορεία ανάπτυξης συμβατής με τις τάσεις στις αγορές αυτές. Οι απώλειες εισοδήματος που συνεπάγεται η άσκηση μιας τέτοιας πολιτικής θα καλύπτονται μέσα από την ΚΑΠ με απευθείας ενίσχυση στο εισόδημα, βρίσκοντας με αυτόν τον τρόπο τη χαμένη της αποστολή.

(β) Συνέχιση της πολιτικής μείωσης της παραγωγής μέσω της εφαρμογής ολοένα και αυστηρότερων περιοριστικών κανονισμών με τη μορφή πλαφόν παραγωγής, αλλά και αύξησης των τιμών των απαιτούμενων εισροών τόσο του πρωτογενούς τομέα, όσο και της μεταποιητικής βιομηχανίας, συνεχίζοντας την πολιτική στήριξης τιμών προκειμένου να διασφαλιστεί το αγροτικό εισόδημα, αλλά και να μην ξαναπαρουσιαστεί το φαινόμενο των υπέρογκων πλεονασμάτων (ERS USDA, 1999).

Με την Agenda 2000 η ΕΕ ουσιαστικά έχει επιλέξει να εφαρμόσει το πρώτο σενάριο. Οι λόγοι που την οδήγησαν σε αυτή την επιλογή είναι αρκετοί και σχετίζονται τόσο με το πολιτικό κόστος που εσωκλείει η κάθε επιλογή, αλλά και με το ίδιο το μέλλον του αγροτικού τομέα. Η συνέχιση της εφαρμογής μιας πολιτικής περιορισμών στην παραγωγή θα είχε ένα υπολογίσιμο πολιτικό κόστος, αλλά η σημαντικότερη αδυναμία της επιλογής αυτής είναι η αδυναμία εύρεσης καναλιών επικοινωνίας με τους αγρότες προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι που οδηγούν την ΕΕ στην εφαρμογή περιοριστικής πολιτικής. Από το όλο σκηνικό απουσιάζει ο καταλυτικός παράγων που οδηγεί την Ένωση στην αλλαγή πλεύσης που είναι η αγορά. Εξάλλου, οι εκτιμήσεις με βάση τη μέχρι σήμερα εξέλιξη οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι πιέσεις που ασκούνται

σήμερα από τους αγρότες για διατήρηση του παλαιού καθεστώτος μάλλον θα αυξηθούν παρά θα μειωθούν, δεδομένης της περαιτέρω μείωσης του αγροτικού εισοδήματος, κάνοντας όλο και πιο δύσκολη τη συνέχιση μιας τέτοιας πολιτικής. Τέλος, η ολοένα και αυξανόμενη διαμαρτυρία των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων για προνομιακή μεταχείριση του αγροτικού χώρου θα είναι ένα σοβαρότατο εμπόδιο σε μια ενδεχόμενη απόπειρα για αύξηση των δαπανών για τον αγροτικό τομέα (Fischler, 1999).

Η βαθμιαία προσαρμογή της Κοινοτικής γεωργίας στα δεδομένα της αγοράς θα δώσει επιχειρήματα στην ΕΕ προκειμένου να στηρίξει την πολιτική της επιλογή που είναι η στήριξη του αγροτικού εισοδήματος. Το σημαντικότερο συγκριτικό πλεονέκτημα, όμως, είναι το γεγονός ότι η περαιτέρω ανάπτυξη της γεωργίας θα στηρίζεται στη δυναμική που αυτή εμφανίζει στην αγορά, αποφεύγοντας κατά μεγάλο ποσοστό τις στρεβλώσεις του παρελθόντος. Το άνοιγμα αυτό στις διεθνείς αγορές θα δώσει τη δυνατότητα στην Ένωση να διατηρήσει ή και να αυξήσει το μερίδιο αγοράς που σήμερα κατέχει πάνω όμως στη βάση της προσφοράς και ζήτησης και όχι σε τεχνητά μειωμένες τιμές εξαγωγής που επιτυγχανόταν με τη χρήση της εξαγωγικής επιδότησης. Το γεγονός ότι η στήριξη του αγροτικού εισοδήματος θα απεμπλακεί από την παραγωγική διαδικασία, θα μειώσει σημαντικά τις αντιδράσεις ενώ θα δώσει τη δυνατότητα στην ΕΕ να στηρίξει τα αγροτικά εισοδήματα που πραγματικά έχουν ανάγκη στήριξης, κύρια λόγω προβληματικών διαρθρώσεων, μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις έντονες κοινωνικές αντιθέσεις του χώρου.

Στις 26 Μαρτίου 1999 στο Βερολίνο υπογράφηκε το τελικό κείμενο της νέας μορφής της ΚΓΠ με την ονομασία “Agenda 2000”, προϊόν διετούς διαπραγματεύσεως μεταξύ των χωρών μελών, η οποία προβλέπει:

- Μείωση στη στήριξη στην τιμή των σιτηρών κατά 15% σε βάθος 2 ετών και σε αντιστάθμιση μέρους των απωλειών με απευθείας πληρωμές.
- Μείωση των απευθείας πληρωμών των παραγωγών ελαιούχων σπόρων κατά 33% σε βάθος 3 ετών.
- Υποχρεωτική αύξηση του ποσοστού αγρανάπαυσης γης που χρησιμοποιείται για αροτριάιες καλλιέργειες σε ποσοστό 10% για την περίοδο 2000-2006.
- Μείωση της στήριξης στην τιμή του βοείου κρέατος κατά 20% σε βάθος 3 ετών με μερική αντιστάθμιση των απωλειών εισοδήματος με απευθείας πληρωμή.
- Μείωση της στήριξης στην τιμή των γαλακτοκομικών προϊόντων κατά 10% μέχρι το 2003 και αναβολή της έναρξης διαπραγματεύσεων για αναπροσαρμογή της ΚΟΑ μέχρι το 2005/2006.

- Αύξηση της ποσόστωσης γάλακτος κατά 1,2% για τα έτη 2000, 2001 στις χώρες που είναι ελλειμματικές και από το 2005 αύξηση της ποσόστωσης κατά 1,2% για τρία χρόνια για τις υπόλοιπες χώρες. Στην αύξηση αυτή προτεραιότητα έχουν οι νέοι αγρότες και οι κάτοικοι ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.
- Οριστικοποίηση των δαπανών για τη γεωργία για την περίοδο 2000-2006 στα 40,5 δις €
- Νέα πολιτική για Ανάπτυξη της Υπαιθρου (Rural Development) και χρηματοδότησή της μέσα από το δεύτερο πυλώνα της ΚΑΠ με στόχο να πριμοδοτήσει όλες εκείνες τις παραγωγικές δραστηριότητες που μπορούν παράλληλα με τη γεωργία να αναπτυχθούν και να συμβάλλουν καθοριστικά στη δημιουργία εισοδήματος στον υπαίθρο χώρο (EC DGVI, 1999a και 1999b).

Αξιολόγηση της Νέας Πολιτικής

Σύμφωνα με εκτιμήσεις σχετικά με τις αλλαγές που θα επιφέρει η Agenda 2000 στην παραγωγή, επισημαίνεται ότι για τα σιτηρά ο συνδυασμός της αύξησης του ποσοστού της γης που θα βρίσκεται σε ποσοστό αγρανάπαυσης μαζί με τη μείωση της τιμής παρέμβασης θα οδηγήσει την τιμή του Κοινοτικού σιταριού σε επίπεδο τιμών κάτω από την τιμή παρέμβασης και επομένως το σιτάρι που θα εξάγεται θα τιμάται με τη διεθνή τιμή χωρίς να γίνεται χρήση εξαγωγικής επιδότησης. Η μείωση της τιμής παρέμβασης θα επιτρέψει την αύξηση των εισαγωγών από τις ΗΠΑ. Όσον αφορά στα άλλα σιτηρά δεν προβλέπεται η ίδια πορεία. Η τιμή παρέμβασης θα εξακολουθήσει να είναι πάνω από τη διεθνή τιμή και οι εξαγωγές θα γίνονται με τη βοήθεια της εξαγωγικής επιδότησης στα πλαίσια της συμφωνίας με τον ΠΟΕ. Ιδιαίτερα προβλήματα εντοπίζονται με τη σίκαλη όπου τα αποθέματα είναι πολύ υψηλά. Το ανησυχητικό όμως είναι ότι η μείωση των τιμών του καλαμποκιού και του κριθαριού θα στρέψει τους εκτροφείς ζώων στην κατανάλωση των τελευταίων, έναντι της σίκαλης, λόγω μεγαλύτερης διατροφικής αξίας. Η πρόβλεψη που υπάρχει μιλά για τριπλασιασμό του πλεονάσματος μέχρι το 2007 (ERS USDA, 1999).

Οι ρυθμίσεις στον τομέα των γαλακτοκομικών προϊόντων δεν επηρεάζουν ουσιαστικά την παρούσα κατάσταση, αφού οι ουσιαστικές αλλαγές αναβλήθηκαν για το 2005. Έτσι, αναμενόμενο είναι να εξακολουθήσει το σημερινό καθεστώς που θέλει το 100% των εξαγωγών βουτύρου, το 98,7% της αποβουτυρωμένης σκόνης γάλακτος και το 82% των εξαγωγών τυριού να επιτυγχάνονται μέσω της εξαγωγικής επιδότησης, σε ποσότητες όμως που έχουν συμφωνηθεί στα πλαίσια του ΠΟΕ. Για τους παραπάνω

λόγους δεν προβλέπεται να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα των Κοινοτικών γαλακτοκομικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές.

Για το βόειο κρέας το σημερινό stock είναι ανησυχητικά υψηλό, κυρίως λόγω της κρίσης που επέφερε στην αγορά η σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια (BSE). Εκτίμηση του Αμερικανικού Υπουργείου είναι ότι αν φτάσει στον καταναλωτή η μείωση της τιμής που συμφωνήθηκε στην Agenda 2000, θα αυξηθεί η κατανάλωση σε τέτοιο επίπεδο που θα απορροφήσει το πλεόνασμα. Αν το μισό της μείωσης της τιμής φτάσει στον καταναλωτή θα υπάρχει ένα μικρό σχετικά stock της τάξης των 150.000 τόνων έως το 2007. Η μείωση στην τιμή όμως δεν αλλάζει την επικρατούσα κατάσταση στις εξαγωγές. Η διεθνής τιμή είναι πολύ χαμηλότερη από την ενδοκοινοτική, αναγκάζοντας έτσι την ΕΕ να διατηρεί τις εξαγωγές της στα όρια που έχουν συμφωνηθεί στον ΠΟΕ, στους 821,7 χιλ. τόνους (EC, 1998).

Ένα άλλο μεγάλο θέμα που έχει προκύψει στους κόλπους της ΕΕ είναι η ένταξη νέων χωρών και οι επιπτώσεις που αυτή θα έχει στην ΚΑΠ. Οι τομείς που θα πιεστούν ιδιαίτερα από την ένταξη είναι το βόειο και χοιρινό κρέας και τα σιτηρά με κυριότερο πρόβλημα τη σίκαλη. Το πρόβλημα είναι πιο έντονο λόγω της διάρθρωσης της γεωργίας στις χώρες αυτές, γιατί ο κλήρος ανά εκμετάλλευση είναι μικρός (2.000.000 εκμεταλλεύσεις με κλήρο όχι μεγαλύτερο από 20 στρ. στην Πολωνία και 1.000.000 εκμεταλλεύσεις ίδιου μεγέθους στην Ουγγαρία).

Η εφαρμογή της Συμφωνίας που υπογράφηκε στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων του Γύρου της Ουρουγουάης επηρέασε σημαντικά και καθοριστικά τη μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) της ΕΕ. Τόσο η τελική διαμόρφωση του κειμένου της Agenda 2000, όσο και το κείμενο της ενδιάμεσης αναθεώρησης κινούνται προς τη δημιουργία ενός νέου κλίματος μέσα στο οποίο θα πραγματοποιείται η παραγωγική διαδικασία και που θα επηρεάζεται σαφώς περισσότερο από τις τάσεις της αγοράς. Με βάση τη νέα λογική, που προοδευτικά σε κάθε αναθεώρηση ισχυροποιείται, το ποσοστό του γεωργικού εισοδήματος που μέχρι πρόσφατα αντλούνταν από επιδοτήσεις, συνεχώς θα συρρικνώνεται και οι απασχολούμενοι στο γεωργικό χώρο θα πρέπει να διεκδικούν το ίδιο ή και μεγαλύτερο εισόδημα από την αγορά. Η νέα αυτή λογική είναι γνωστή στους κύκλους που διαμορφώνουν, παρακολουθούν και αξιολογούν την εξέλιξη της εφαρμοζόμενης αγροτικής πολιτικής από την ψήφιση της Agenda 2000. Μετά όμως από την ενδιάμεση αναθεώρηση οι στόχοι αυτοί μετατρέπονται πλέον σε κανονιστικές διατάξεις και ωθούν πλέον τους αγρότες στη ριζική αναθεώρηση του μέχρι τώρα τρόπου δραστηριοποίησής τους στο χώρο.

Η μετάβαση από το ένα καθεστώς στο άλλο δεν είναι εύκολη, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου για πολλά χρόνια η χορήγηση επιδοτήσεων αποτελούσε την κύρια πηγή εισοδήματος, μέσα από την βαμβακοκαλλιέργεια και την καλλιέργεια σκληρού σίτου. Τα νέα δεδομένα εισάγουν παραμέτρους στην παραγωγική διαδικασία που μέχρι τώρα όχι μόνο δεν λαμβάνονταν υπόψη, αλλά βραχυπρόθεσμα δυσχεραίνουν αρκετά την παραγωγική διαδικασία, συντελούν στη δραστική αλλαγή της διάρθρωσης του κόστους παραγωγής, συχνά με αυξητικές τάσεις, χωρίς παράλληλα να γίνεται εύκολα αντιληπτό από τον αγροτικό κόσμο ότι αυτές οι αλλαγές αξιωματικά οδηγούν σε αύξηση του αγροτικού εισοδήματος. Αυτό που από την πρώτη στιγμή γίνεται παραδεκτό είναι ότι οι νέες συνθήκες δημιουργίας εισοδήματος είναι σαφώς πιο δύσκολες και χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη αβεβαιότητα σε σχέση με το παρελθόν και απαιτούν έναν αρκετά διαφορετικό τρόπο προσέγγισης της παραγωγικής διαδικασίας. Η νέα βασική παράμετρος είναι η επικέντρωση των προσπαθειών στην παραγωγή προϊόντων υψηλής και ανά πάσα στιγμή αποδεδειγμένης ποιότητας. Παρόλο όμως ότι η επίτευξη του προηγούμενου στόχου δεν είναι εύκολη, δεν είναι και αρκετή, γιατί παράλληλα πρέπει να αναληφθούν πρωτοβουλίες για προώθηση των προϊόντων αυτών στην αγορά, διαδικασία που έχει τις δικές της δυσκολίες και είναι λίγο πολύ άγνωστη στον παραγωγικό κόσμο (EC, 2003a, 2003b, 2003c).

Τα νέα δεδομένα προκαλούν όχι μόνο σύγχυση, αλλά και έντονο προβληματισμό στους αγρότες, καθώς μέσα από τις νέες ρυθμίσεις βλέπουν το εισόδημά τους να συρρικνώνεται απειλητικά και έστω και την ύστατη ώρα καλούνται να αναζητήσουν εναλλακτικές πηγές εισοδήματος μέσα και έξω από τη γεωργία. Η μέχρι τώρα οριζόντια αντιμετώπιση του προβλήματος του χαμηλού αγροτικού εισοδήματος, μέσα από τη χορήγηση υψηλών επιδοτήσεων στην τιμή του πωλούμενου προϊόντος ή στην καλλιεργούμενη έκταση, έχει δημιουργήσει μια πλασματική εικόνα στον αγροτικό κόσμο σχετικά με την αγοραστική δύναμη των προϊόντων τους. Η επικέντρωση της προσοχής των αγροτών στην προσπάθεια παραγωγής ολοένα και μεγαλύτερων ποσοτήτων, αδιαφορώντας όμως παράλληλα για την ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος, οδήγησε την ποιότητα του τελευταίου σε αρκετά χαμηλά επίπεδα, καθιστώντας τα πολλές φορές όχι μόνο μη ανταγωνιστικά, αλλά και μη εμπορεύσιμα. Το φαινόμενο παρόλο ότι φαίνεται με μια πρώτη ματιά παράδοξο, δεν είναι, γιατί όταν η επιδότηση δίνεται σχεδόν άκριτα, σε σχέση με τις τάσεις της αγοράς, όχι μόνο τις αγνοεί, αλλά στην πεποίθηση του παραγωγικού κόσμου τις καταργεί, μετατρέποντας το παραγωγικό σώμα από κυνηγούς μεριδίων αγοράς σε κυνηγούς επιδοτήσεων. Όταν

λοιπόν αυτή η συνταγή στήριξης εισοδημάτων και παραγωγικής διαδικασίας λαμβάνει εκρηκτικές διαστάσεις, έρχεται η ώρα των περικοπών και των αναδιαρθρώσεων του μείγματος πολιτικής. Σε αυτή τη διαδικασία βρίσκεται η ΕΕ από την πρώτη αναθεώρηση της ΚΑΠ το 1992. Η απουσία καθοριστικών διορθωτικών κινήσεων όλο αυτό το χρονικό διάστημα έχει σαν αποτέλεσμα την ύστατη στιγμή να επιχειρείται η μετάβαση από ένα υπερπροστατευτικό καθεστώς σε ένα άλλο, αρκετά πιο απελευθερωμένο και εκτεθειμένο στην ρευστότητα που χαρακτηρίζει την αγορά. Η μετάβαση αυτή γίνεται ακόμα πιο επώδυνη από το γεγονός ότι το σημερινό μείγμα καλλιεργειών αποτελείται σε πολύ μεγάλο ποσοστό από καλλιέργειες ισχυρά επιδοτούμενες που είναι σχεδόν αδύνατο να διατηρηθούν όταν οι επιδοτήσεις αυτές μειωθούν σημαντικά (EC, 2003a, 2003b, 2003c).

Η Ενδιάμεση Αναθεώρηση της Agenda 2000

Οι βασικές κατευθύνσεις της αναθεώρησης βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία με τις κατευθυντήριες γραμμές της Agenda 2000 και ουσιαστικά προτείνεται η αποδέσμευση της επιδότησης από την παραγωγική διαδικασία. Οι παρακάτω προτάσεις αποτελούν το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινηθεί στο μέλλον η ΚΑΠ, αλλά θα αποτελέσει και το ισχυρότερο όπλο στις διαπραγματεύσεις του ΠΟΕ που βρίσκονται σε εξέλιξη. Πιο συγκεκριμένα, στη σύνοδο Υπουργών Γεωργίας στο Λουξεμβούργο στις 26-6-2003 αποφασίστηκαν τα παρακάτω:

Μια ενιαία ενίσχυση εκμετάλλευσης για την προώθηση μιας περισσότερο στραμμένης στην αγορά, αειφόρου γεωργίας θα αντικαταστήσει τις περισσότερες από τις πριμοδοτήσεις που δίνονται στο πλαίσιο διαφόρων κοινών οργανώσεων αγοράς. Κατά συνέπεια, η μεγάλη πλειονότητα των άμεσων ενισχύσεων της ΕΕ δεν θα συνδέεται πλέον με την παραγωγή. Οι αγρότες θα εισπράττουν κατ' αρχήν αυτήν την ενιαία ενίσχυση εκμετάλλευσης με βάση ποσό αναφοράς υπολογιζόμενο στην περίοδο αναφοράς 2000 - 2002.

Για να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος εγκατάλειψης της γης, τα κράτη μέλη που το θεωρούν αναγκαίο, μπορούν να διατηρήσουν τη σύνδεση με την παραγωγή για ποσοστό μέχρι 25% των σημερινών ενισχύσεων ανά εκτάριο στον τομέα των αροτραίων καλλιεργειών. Εναλλακτικά, μπορεί να διατηρηθεί συνδεδεμένο με την παραγωγή ποσοστό 40% των συμπληρωματικών πριμοδοτήσεων για τον σκληρό σίτο.

Στον τομέα του βοείου κρέατος, επιτρέπεται στα κράτη μέλη να αποφασίσουν τη διατήρηση ποσοστού έως και 100% της παρούσας πριμοδότησης στη θηλάζουσα

αγελάδα και 40% της πρωτοδόησης σφαγής ή τη διατήρηση είτε ποσοστού έως και 100% της πρωτοδόησης σφαγής ή εναλλακτικά ποσοστού έως και 75% της ειδικής πρωτοδόησης για τα αρσενικά βοοειδή.

Ποσοστό κατ' ανώτατο όριο 50% των πρωτοδοτήσεων αιγοπροβάτων, συμπεριλαμβανομένης της συμπληρωματικής πρωτοδόησης σε μειονεκτικές περιοχές, μπορεί να παραμείνει συνδεδεμένο με την παραγωγή.

Η ενίσχυση αποξήρανσης σιτηρών και οι άμεσες ενισχύσεις στις άκρως απόκεντρες περιφέρειες και στα νησιά του Αιγαίου επιτρέπεται να παραμείνουν συνδεδεμένες με την παραγωγή, αν το επιθυμούν τα κράτη μέλη.

Οι ενισχύσεις γαλακτοκομικών προϊόντων θα περιληφθούν στην ενιαία ενίσχυση εκμετάλλευσης από το έτος 2008, όταν πλέον θα έχει εφαρμοστεί πλήρως η μεταρρύθμιση του γαλακτοκομικού κλάδου. Τα κράτη μέλη μπορούν να εισαγάγουν το σύστημα νωρίτερα.

Πρόσθετες ειδικές ρυθμίσεις ισχύουν για τα υπόλοιπα προϊόντα, όπως το ρύζι ο σκληρός σίτος, το άμυλο ή οι ξηρές χορτονομές.

Τα κράτη μέλη μπορεί να δίνουν επιπρόσθετες ενισχύσεις ύψους 10% κατά ανώτατο όριο του ποσού των ενιαίων ενισχύσεων εκμετάλλευσης για τους αγρότες των, ώστε να ενθαρρύνουν συγκεκριμένους τύπους καλλιέργειας/εκτροφής που έχουν σημασία για το περιβάλλον, την παραγωγή και προώθηση στην αγορά προϊόντων ποιότητας.

Το νέο σύστημα άρχισε να ισχύει το 2005. Εάν ένα κράτος μέλος χρειαζόταν μεταβατική περίοδο λόγω των ειδικών γεωργικών συνθηκών σε αυτό, μπορούσε να εφαρμόσει την ενιαία ενίσχυση εκμετάλλευσης από το 2007 το αργότερο. Για να αντιμετωπισθούν μη ανεκτές στρεβλώσεις του ανταγωνισμού και να εξασφαλιστεί η τήρηση διεθνών υποχρεώσεων, η Επιτροπή μπορεί να λάβει τα αναγκαία μέτρα μέσω της διαδικασίας της επιτροπής διαχείρισης.

Ενίσχυση των προτύπων για το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία και τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων

Η πλήρης χορήγηση της ενιαίας ενίσχυσης εκμετάλλευσης και άλλων άμεσων ενισχύσεων θα συνδέεται με την τήρηση ορισμένων καταστατικών προτύπων ως προς το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία των ζώων και των φυτών, καθώς και τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων. Η πολλαπλή συμμόρφωση θα συμβάλει επίσης στη διατήρηση του αγροτικού τοπίου. Σε περίπτωση μη τήρησης των απαιτήσεων πολλαπλής συμμόρφωσης, οι άμεσες ενισχύσεις θα περικοπούν ενώ θα διατηρηθεί η αναλογικότητα ως προς τον κίνδυνο ή την υπόψη ζημία.

Ένα νέο "συμβουλευτικό σύστημα εκμετάλλευσης" ήταν προαιρετικό για τα κράτη μέλη έως το 2006. Από το 2007, τα κράτη μέλη οφείλουν να προσφέρουν συμβουλευτικά συστήματα στους αγρότες τους. Η συμμετοχή των τελευταίων είναι προαιρετική. Το 2010, με βάση έκθεση της Επιτροπής σχετικά με τη λειτουργία του συστήματος, το Συμβούλιο θα αποφασίσει κατά πόσο θα πρέπει το συμβουλευτικό σύστημα να καταστεί υποχρεωτικό για τους αγρότες.

Με την υπηρεσία αυτή θα παρέχονται συμβουλές μέσω ανάδρασης προς αγρότες για τους τρόπους κατά τους οποίους εφαρμόζονται στην παραγωγική διαδικασία τα πρότυπα και οι ορθές πρακτικές. Οι έλεγχοι εκμετάλλευσης θα συνεπάγονται οργανωμένες και τακτικές απογραφές και υπολογισμούς ροών υλικών και διαδικασιών σε επίπεδο επιχείρησης, που έχουν σημασία για ορισμένο στοχευόμενο θέμα (περιβάλλον, ασφάλεια των τροφίμων και συνθήκες διαβίωσης των ζώων). Η στήριξη για ελέγχους εκμετάλλευσης θα διατίθεται στο πλαίσιο των μέτρων αγροτικής ανάπτυξης.

Επίσης θα αυξηθούν σοβαρά οι πόροι της ΕΕ που διατίθενται για την ανάπτυξη της υπαίθρου, θα διευρυνθεί δε το πεδίο εφαρμογής της στήριξης της αγροτικής ανάπτυξης από την ΕΕ με την καθιέρωση νέων μέτρων. Οι αλλαγές αυτές αρχίσαν να ισχύουν το 2005. Εναπόκειται στα κράτη μέλη και στις περιφέρειες να αποφασίζουν κατά πόσο επιθυμούν να ενσωματώσουν τα μέτρα αυτά στα προγράμματά τους για την ανάπτυξη της υπαίθρου.

Τα μέτρα εξυπηρετούν την καλύτερη αντιμετώπιση ανησυχιών ως προς την ασφάλεια και την ποιότητα των τροφίμων, βοηθούν δε τους αγρότες να προσαρμοστούν στην εισαγωγή απαιτητικών προτύπων με βάση τη νομοθεσία της ΕΕ, και να προωθήσουν υψηλά πρότυπα συνθηκών διαβίωσης των ζώων. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν καίριους στόχους για την προώθηση της αειφόρου γεωργίας και ανταποκρίνονται στις ευρύτερες προσδοκίες της ευρωπαϊκής κοινωνίας σε μεγάλο βαθμό, καταλαμβάνουν δε κεντρική θέση στη δέσμη μεταρρυθμιστικών μέτρων της ΚΑΠ ως σύνολο, θα προσφέρουν δε νέες ευκαιρίες εισοδήματος για τους αγρότες (αγρο-περιβαλλοντικές υπηρεσίες, προώθηση και κυκλοφορία προϊόντων ποιότητας στην αγορά).

Προβλέπονται ενισχύσεις ως κίνητρο για τους αγρότες οι οποίοι συμμετέχουν σε μηχανισμούς με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και της χρησιμοποιούμενης παραγωγικής μεθόδου, και που δίνουν διαβεβαιώσεις στους καταναλωτές επί των ζητημάτων αυτών. Η στήριξη θα είναι καταβλητέα ετησίως για

5ετές διάστημα κατά ανώτατο όριο, για ποσό 3.000 € κατά ανώτατο όριο ανά εκμετάλλευση, σε ένα δεδομένο έτος.

Θα δοθεί στήριξη σε ομάδες παραγωγών για δραστηριότητες που αποβλέπουν στην ενημέρωση των καταναλωτών και στην προώθηση των προϊόντων που παράγονται στο πλαίσιο μηχανισμών διασφάλισης ποιότητας, οι οποίοι λαμβάνουν στήριξη από το ανωτέρω μέτρο. Η δημόσια στήριξη θα επιτρέπεται έως το ποσοστό κατά ανώτατο όριο 70% του επιλέξιμου κόστους του έργου.

Προσωρινή και φθίνουσα στήριξη θα βοηθήσει τους αγρότες να προσαρμοστούν στην καθιέρωση απαιτητικών προτύπων με βάση την ευρωπαϊκή νομοθεσία, τα οποία δεν έχουν ακόμη ενταχθεί στην εθνική νομοθεσία, όσον αφορά το περιβάλλον, την υγεία του κοινού, των ζώων και των φυτών, τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων και την ασφάλεια στο χώρο εργασίας. Η ενίσχυση θα είναι καταβλητέα εφάπαξ και το ύψος της θα μειώνεται σταδιακά σε 5ετή κατά ανώτατο όριο χρονική περίοδο. Η ενίσχυση θα υπόκειται σε ανώτατο ποσό ύψους 10.000 € ανά εκμετάλλευση για ένα δεδομένο έτος.

Θα δοθεί στήριξη σε αγρότες ως βοήθεια για την κάλυψη τους κόστους χρήσης συμβουλευτικών υπηρεσιών εκμετάλλευσης. Οι αγρότες δικαιούνται να λάβουν δημόσια στήριξη για να καλύψουν κατά ανώτατο όριο έως το ποσοστό 80% των δαπανών για τις ανωτέρω υπηρεσίες και έως του ποσού των 1.500 € κατά ανώτατο όριο.

Κάλυψη των δαπανών των αγροτών για τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων:

Θα δοθεί στήριξη σε αγρότες που αναλαμβάνουν δεσμεύσεις, για τουλάχιστον 5 έτη, βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των ζώων που διατηρούν στο αγρόκτημά τους, οι οποίες δεσμεύσεις υπερβαίνουν τη συνήθη ορθή πρακτική διασταύρωσης ζώων. Η στήριξη θα είναι καταβλητέα ετησίως με βάση το πρόσθετο κόστος και το εισόδημα που έχει απολεσθεί λόγω των ανωτέρω δεσμεύσεων, με ετήσια επίπεδα ενισχύσεων κατ' ανώτατο όριο 500€ ανά μονάδα χονδρού ζώου.

Βελτιωμένη στήριξη επενδύσεων για νέους αγρότες:

Θα αυξηθεί η ένταση ενίσχυσης της ΕΕ για επενδύσεις από νέους αγρότες.

Χρηματοδότηση:

Μείωση των άμεσων ενισχύσεων για τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις ώστε να δοθεί ώθηση στην αγροτική ανάπτυξη

Προκειμένου να χρηματοδοτηθούν τα επιπρόσθετα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης, θα περικοπούν (διαφοροποίηση) κατά τον ακόλουθο τρόπο οι άμεσες ενισχύσεις για τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις:

ΠΟΡΕΙΑ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΩΝ

Έτος χρήσης	2005	2006	2007	2008 - 13
Εκμεταλλεύσεις με άμεσες ενισχύσεις ανά έτος έως 5000 €	0%	0%	0%	0%
Άνω των 5000 €	3%	4%	5%	5%

Οι άκρως απόκεντρες περιφέρειες θα εξαιρούνται από τη διαφοροποίηση.

Ένα ποσοστό διαφοροποίησης 5% θα οδηγήσει σε πρόσθετα κεφάλαια για την αγροτική ανάπτυξη, ύψους 1.2 δις € το έτος.

Όσον αφορά την κατανομή των κεφαλαίων που συγκεντρώνονται μέσω της διαφοροποίησης, μία εκατοστιαία μονάδα θα παραμείνει στα κράτη μέλη όπου προκύπτει η οικονομία δαπανών. Τα ποσά που αντιστοιχούν στις εναπομένουσες ποσοστιαίες μονάδες θα κατανεμηθούν μεταξύ των κρατών μελών ανάλογα με:

- > κριτήρια ως προς τη γεωργική έκταση
- > την απασχόληση στη γεωργία
- > το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε αγοραστική δύναμη

Τελικά, κάθε κράτος μέλος θα εισπράξει ποσοστό 80% των κεφαλαίων που αντιστοιχούν στη διαφοροποίηση (για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. την ενότητα για το ρύζι).

Οι περικοπές των άμεσων ενισχύσεων δεν θα ισχύουν στις χώρες που θα προσχωρήσουν στην ΕΕ έως ότου οι άμεσες ενισχύσεις φθάσουν στο κανονικό επίπεδο που εφαρμόζεται στην ΕΕ.

Ο καθορισμός ανώτατου ύψους δαπανών για την ΚΓΠ (υποδιαίρεση 1α) κατά τη Σύνοδο Κορυφής των Βρυξελλών τον Οκτώβριο 2002 υποδηλώνει ότι από το 2007 θα πρέπει να καθιερωθεί μηχανισμός δημοσιονομικής πειθαρχίας. Όποτε οι προβλέψεις δείχνουν ότι θα μπορούσε να σημειωθεί υπέρβαση της υποδιαίρεσης 1α με περιθώριο ασφαλείας ύψους 300 εκατ. € για συγκεκριμένο οικονομικό έτος, θα καθορίζεται αναπροσαρμογή της άμεσης στήριξης. Το Συμβούλιο θα καθορίζει την αναπροσαρμογή με βάση πρόταση της Επιτροπής.

Η νέα πολιτική για την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου

Τον Ιούλιο του 2004 η Επιτροπή κατέθεσε ένα σχέδιο για την αγροτική διαρθρωτική πολιτική της προγραμματικής περιόδου 2007-2013. Στο σχέδιο αυτό προτείνονται μεταξύ άλλων τα εξής:

Ενσωμάτωση της αγροτικής διαρθρωτικής πολιτικής και του σχετικού Διαρθρωτικού Ταμείου στην ΚΑΠ.

Δημιουργία ενός Νέου Ευρωπαϊκού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΤΑΑ).

Ορισμός νέων αξόνων προτεραιότητας για την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου όπως: Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού και δασικού τομέα, διαχείριση γης, διαφοροποίηση της οικονομίας και βελτίωση της ποιότητας ζωής στην ύπαιθρο, εφαρμογή προγραμμάτων τύπου LEADER.

Σχεδιασμός και εφαρμογή εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (παράλληλα με αντίστοιχα προγράμματα πολιτικής συνοχής).

Μεξ βάση τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η ΕΕ επιδιώκει σε μεγάλο βαθμό τη διατήρηση των προηγούμενων παρεμβάσεων, δίδει όμως μεγαλύτερη έμφαση στην αειφορική χρήση και στη διαφοροποίηση της παραγωγής (πολύ-δραστηριότητα) στον αγροτικό χώρο.

γ. Ευκαιρίες και προκλήσεις για την αγροτική οικονομία των Ελληνικών περιφερειών

Οι προκλήσεις:

Δυσκολίες και κόστος προσαρμογής στις διαδικασίες, προϋποθέσεις και πολιτικές της νέας ΚΑΠ.

Άγνωστες οι κλαδικές και χωρικές επιπτώσεις της.

Έμφαση σε παραγωγές με χαμηλότερο κόστος λόγω αποσύνδεσης της ενίσχυσης από την παραγωγή.

Επιπτώσεις στην αξία αγροτικής γης και στην απασχόληση.

Αβεβαιότητα για καθεστώς μετά το 2013 (ή και νωρίτερα).

Ανταγωνισμός από άνοιγμα αγορών, αλλά και από νέα μέλη με χαμηλότερο κόστος παραγωγής.

Προβλήματα στη διαχείριση των πλεονασμάτων.

Οι ευκαιρίες:

Η αυξανόμενη τάση της Ευρωπαϊκή αγοράς στη ζήτηση ποιοτικών και ασφαλών αγροτικών προϊόντων.

Η μεγέθυνση της εσωτερικής αγοράς με νέα μέλη και η αύξηση της ζήτησης για μεσογειακά προϊόντα, δεδομένου ότι η διάρθρωση της γεωργικής παραγωγής στις νέες χώρες μέλη είναι περισσότερο συμπληρωματική της ελληνικής.

Διασφάλιση της ενίσχυσης μέχρι το 2013 (εκτός εάν επικρατήσουν οι θέσεις του πρωθυπουργού του Ηνωμένου Βασιλείου).

Μείωση του βαθμού μονοκαλλιέργειας και αύξηση του βαθμού διαφοροποίησης της παραγωγής.

Προστασία περιβάλλοντος από γεωργο-περιβαλλοντικά μέτρα και αειφορική χρήση δασών και αγροτικής γης.

Αξιοποίηση διαρθρωτικών μέτρων και δράσεων του Νέου Ταμείου για βελτίωση ανθρώπινου δυναμικού, αναδιάρθρωση παραγωγής, υποδομές, επενδύσεις στην εμπορία και μεταποίηση, βελτίωση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας, διαφοροποίηση οικονομικών δραστηριοτήτων και βελτίωση ποιότητας ζωής, αγροτουρισμό κ.α..

δ. Η περιφερειακή αγροτική πολιτική στο νέο περιβάλλον

Βασικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της Ελληνικής αγροτικής οικονομίας:

Τα βασικά χαρακτηριστικά του αγροτικού τομέα της Ελλάδας, τα οποία καλείται να λάβει υπόψη της η περιφερειακή αναπτυξιακή πολιτική έχουν ως εξής:

Θετικά χαρακτηριστικά: Μέγεθος αγροτικής γης, ποικιλομορφία φυσικών συνθηκών παραγωγής, έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό, παράδοση, σημαντική κτηνοτροφία και αλιεία, ύπαρξη αγροτοβιομηχανιών, ικανοποιητικές υποδομές (τεχνικές και ερευνητικές), γεωγραφική θέση προσβασιμότητα, ποιότητα αγροτικού περιβάλλοντος σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές κ.α. (ΥΠΓΕ, 2002)

Αρνητικά χαρακτηριστικά: Αμυντική και συντηρητική νοοτροπία αγροτών, μεγάλη εξάρτηση από αγροτικό εισόδημα, υποβάθμιση της συλλογικής δράσης, μικρό μέσο μέγεθος εκμεταλλεύσεων, υψηλό κόστος παραγωγής και χαμηλή παραγωγικότητα, υψηλός βαθμός επενδύσεων σε πάγια με μειωμένη ευελιξία χρήσης, μονοκαλλιέργεια στις πεδινές περιοχές, προβλήματα άρδευσης, ασυμμετρίες των τοπικών αγροτικών αγορών, υστερήσεις στον εκσυγχρονισμό και στην ενσωμάτωση της τεχνολογίας στις μεταποιητικές μονάδες, στασιμότητα σε νέες επενδύσεις, γήρανση αγροτικού πληθυσμού, υπερχρέωση, ανεπαρκής επαγγελματική κατάρτιση και μειωμένη επιχειρηματικότητα, επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος, μειωμένη ελκυστικότητα αγροτικού επαγγέλματος κ.α. (ΥΠΓΕ, 2002)

Παρά τις όποιες διαφορές οι Ελληνικές περιφέρειες εμφανίζουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Συνεπαγωγές για την αγροτική περιφερειακή πολιτική:

Σε περίπτωση που δεν θα ασκηθεί μια αποτελεσματική αγροτική πολιτική τότε είναι πολύ πιθανόν ότι θα επικρατήσουν τάσεις όπως:

Περαιτέρω συρρίκνωση του αγροτικού πληθυσμού, η οποία μπορεί να είναι και δραματική.

Σταδιακή μείωση της μονοκαλλιέργειας λόγω αποδέσμευσης της ενίσχυσης από την παραγωγή, αλλά και διατήρηση ενός σημαντικού βαθμού επιδοτούμενων παραγωγών.

Απαξίωση επενδυμένου κεφαλαίου σε περίπτωση βίαιης αναδιάρθρωσης ή εγκατάλειψης της καλλιέργειας.

Αύξηση της παραγωγής ποιοτικών προϊόντων του αγρο-διατροφικού τομέα.

Αύξηση των επενδύσεων στη μεταποίηση και εμπορία στον τομέα τροφίμων και ποτών, σε βάρος των βιομηχανικών αγροτικών καλλιεργειών.

Αλλαγή των λειτουργιών του αγροτικού χώρου, πίεση για πολύ-λειτουργικότητα και πολύ-απασχόληση.

Μεγαλύτερη έμφαση στην παράδοση και στο αγροτικό περιβάλλον.

Αύξηση της ζήτησης για συμβουλευτικές, τεχνικές και ερευνητικές υπηρεσίες και νέες παραγωγικές δομές

2.4.3. Η ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΕ

Η πρόσφατη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Βουλγαρία και την Ρουμανία, καθώς και η αμέσως προηγούμενη προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που δημιούργησαν την Ευρώπη των 27, έχει επιφέρει αρκετές αλλαγές τόσο στην συνολική αναπτυξιακή εικόνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και στις προοπτικές της Ελλάδας και των περιφερειών της στην διευρυμένη Ένωση. Κατά κύριο λόγο οι χώρες αυτές έχουν παραγωγικές διαρθρώσεις που προσεγγίζουν αυτήν της Ελλάδας. Έτσι έχουν μεγαλύτερο αγροτικό τομέα από ότι ο μέσος όρος της ΕΕ, βιομηχανική βάση που έχει υποστεί σημαντικές πιέσεις από την μετάβαση, χωρικό δυισμό με επικέντρωση της αναπτυξιακής δυναμικής σε συγκεκριμένες περιοχές, ελλείψεις σε υποδομές, ανθρώπινο δυναμικό με δυσκολία προσαρμογής στο διεθνές περιβάλλον, χαμηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ και κατά συνέπεια αυξημένη επιλεξιμότητα για τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ (Breuss, 2001, Downes, 1996, Georgiou and Psycharis, 2004, Getimis, 2003, Lammers, 2001, Ανδρικοπούλου και Καυκαλάς, 2000, Dunford and Smith, 2000, EC, 2001d). Παράλληλα, οι χώρες αυτές μπορούν να λειτουργήσουν

ως «οικονομική ενδοχώρα» της Ελλάδας για την ανάπτυξη ενδοκλαδικών και διακλαδικών οικονομικών σχέσεων, σε βαθμό μεγαλύτερο από ότι μέχρι σήμερα οι άλλες χώρες της ΕΕ. Επίσης, η ανάπτυξη συνεργασιών στον τομέα του σχεδιασμού και της υλοποίησης αναπτυξιακών παρεμβάσεων μπορεί να αποφέρει οφέλη και στην Ελλάδα (Petrakos, 2000, Petrakos et al, 2000a, Petrakos et al, 2000b).

Από την άλλη πλευρά η ένταξη των χωρών αυτών στην ΕΕ, έχει επιφέρει αλλαγές και στην Ευρωπαϊκή γεωγραφία, με αποτέλεσμα για πρώτη φορά η χώρα μας να έχει κοινά χερσαία σύνορα με την υπόλοιπη ΕΕ, αλλά την ίδια στιγμή οι άξονες ανάπτυξης των χωρών αυτών, που θα έπρεπε να είναι συμβατοί με το χωρικό μοντέλο ανάπτυξης της ΕΕ δεν έχουν κοινή συμπεριφορά, τουλάχιστον σε ότι αφορά την Ελλάδα και τις γειτονικές της χώρες (Κότιος et al, 2006, Πετράκος, 2000β). Επίσης, λόγω της γειννίας των χωρών αυτών με τις ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ, καθώς και λόγω του χαμηλού κόστους παραγωγής που εμφανίζουν υπάρχει η πιθανότητα να λειτουργήσουν ως υποδοχείς επενδύσεων οι οποίες σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να επέλεγαν την χώρα μας, αλλά και να απορροφήσουν επιχειρήσεις που θα επιλέξουν να φύγουν από την Ελλάδα, λόγω του μεγαλύτερου κόστους παραγωγής (Baldwin et al, 1997, Weise et al, 2001).

Σε γενικές γραμμές η διεύρυνση προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και τα Βαλκάνια μπορεί να έχει τις ακόλουθες ευκαιρίες και να δημιουργεί τις παρακάτω προκλήσεις:

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

- Αύξηση των ελληνικών εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων λόγω κατάργησης δασμολογικών και μη δασμολογικών εμπορικών περιορισμών στις χώρες της περιοχής.
- Αύξηση των εξαγωγών ελληνικών υπηρεσιών στους κλάδους χρηματοπιστωτικά και ασφάλειες, μελέτες και συμβουλές, οπτικοακουστικά, παιδεία, τουρισμό κ.α.
- Αύξηση των εξαγωγικών μεσογειακών αγροτικών προϊόντων (π.χ. εσπεριδοειδή, ελαιόλαδο, άλλα νωπά φρούτα και κονσέρβες, ψάρια, κ.α.).
- Δημιουργία ενός ενιαίου Βαλκανικού οικονομικού χώρου, αναβίωση παλιών εμπορικών οδών, μεγαλύτερη χωρική συνοχή, διασυνοριακή συνεργασία.
- Δημιουργία δικτύων (π.χ. επιχειρηματικών, ενεργειακών, μεταφορικών, πολιτιστικών, εκπαίδευσης και έρευνας, κ.α.).

- Προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα.
- Οφέλη από πολιτική σταθεροποίηση της περιοχής.
- Οφέλη για το περιβάλλον από εφαρμογή αυστηρής Κοινοτικής Περιβαλλοντικής πολιτικής.
- Θεσμική εναρμόνιση στην περιοχή λόγω υιοθέτησης Κοινοτικού κεκτημένου (δικαίου) από όλες τις χώρες.
- Μεγαλύτερη επιρροή Βαλκανικών χωρών στο μηχανισμό λήψης αποφάσεων στις Βρυξέλλες.

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

- Αύξηση των εισαγωγών προϊόντων έντασης εργασίας και πρώτων υλών.
- Αύξηση εισαγωγών ορισμένων υπηρεσιών (π.χ. μεταφορικών, κατασκευαστικών, υγείας, κ.α.).
- Αύξηση εισαγωγών γάλατος, κρέατος και δημητριακών.
- Συνέχιση της αποχωροθέτησης οικονομικών δραστηριοτήτων έντασης εργασίας.
- Απώλειες σε συνοριακές περιοχές λόγω διασυνοριακού εμπορίου.
- Αύξηση της εισροής μεταναστών.
- Περαιτέρω πτώση μ.ο. Κοινοτικού κ.κ. ΑΕΠ και επιπτώσεις στην περιφερειακή πολιτική της ΕΕ στην Ελλάδα.
- Μεταφορά ενδοβαλκανικών προβλημάτων στις Βρυξέλλες.

2.4.4. ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.4.4.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής οικονομίας, έναντι του υπόλοιπου κόσμου, αποτέλεσε εξαρχής στόχο των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πολιτικές, κοινωνικές, οργανωτικές και θεσμικές αλλαγές τόσο σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και παγκοσμίως, οδήγησαν σε ένα επαναπροσανατολισμό του όρου της ανταγωνιστικότητας σε και μία νέα μορφή στοχοθέτησής της, υπό το πρίσμα της ενσωμάτωσης δεδομένων όπως η περιφερειακή πολιτική, η πολιτική συνοχής και η πολιτική έρευνας και τεχνολογίας. Το δίπολο ανταγωνιστικότητα και περιφερειακή

ανάπτυξη απαιτεί προσπάθεια ερμηνείας και αλληλοσυσχέτισης μέσα από τα χωρικά επίπεδα του κράτους και της περιφέρειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η ιστορική αναδρομή, τόσο σε γενικό επίπεδο, όσο και σε ξεχωριστό για κάθε κράτος μέλος, τονίζει και αναδεικνύει ορισμένα σημαντικά ζητήματα που διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο εφαρμόζονται πολιτικές και λαμβάνουν χώρα δράσεις. Η πρόωρη διαπίστωση για την ανάγκη εφαρμογής περιφερειακής πολιτικής, με σκοπό την μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, η επίγνωση της διαφορετικότητας παραδόσεων, θεωρήσεων, αντιλήψεων, τόσο σε οικονομικό, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο των κρατών μελών, αλλά και η γεωγραφική ποικιλότητα των περιφερειών αποτελούν τα αρχικά σημεία οριοθέτησης αυτού του πλαισίου. Στην πορεία, η ίδια η εφαρμογή ανέδειξε προβληματισμούς που επιζητούσαν την ανάγκη διορθωτικών κινήσεων ή αναθεώρησης πολιτικών ή διαπίστωσης συμπερασμάτων που δεν ήταν ορατά στην αρχή. Το ερώτημα είναι αν οι περιφέρειες έχουν την δυναμική να αναπτυχθούν από μόνες τους μέσα στα πλαίσια ενός ανταγωνιστικού περιβάλλοντος ευρωπαϊκά κατοχυρωμένου ή αν χρειάζονται ενίσχυση για να επέλθει εξισορρόπηση και ομοιογένεια (European Parliament's Committee, 2005).

Το ζητούμενο είναι τελικώς η αποτελεσματικότητα της πολιτικής, η οποία εμφανώς διαφοροποιείται από περιφέρεια σε περιφέρεια και από κράτος σε κράτος, ενώ ταυτόχρονα ποικίλλουν οι αιτίες και πρακτικές που αναδεικνύονται ανά περιφέρεια ως οι σημαντικότεροι. Η οργανωτική και λειτουργική ευελιξία, η θεσμική δυσλειτουργία, η ικανότητα άμεσης παρέμβασης, ο βαθμός εξάρτησης κράτους-περιφέρειας, η γεωγραφική διαφορετικότητα, το διαφορετικό επίπεδο των οικονομικών συστημάτων κ.α., αποτελούν ζητήματα που αναδεικνύουν ειδικές πτυχές του «προβλήματος» ανταγωνιστικότητα και περιφερειακή ανάπτυξη (Bollen et al, 2000, Rodriguez-Pose, 1999).

Η περιφερειακή πολιτική και η ανταγωνιστικότητα πιο αναλυτικά εμφανίζουν συγκεκριμένα σημεία τριβής και έντασης.

α. Η αποδοχή της παγκοσμιοποίησης

Το πλαίσιο δράσης και η μορφή της οικονομίας που οριοθετούνται από τον όρο «παγκοσμιοποίηση», εννοιολογικά καταρχήν, δεν συνάδουν με την λογική της περιφερειακής πολιτικής, ούτε καταλήγουν στα ίδια αποτελέσματα, καθώς είναι δράσεις με διαφορετική αρχική θεώρηση και διαφορετικό σκοπό: η επικράτηση της αγοράς και η μείωση των ανισοτήτων είναι καταρχήν αντιφατικοί όροι, είναι όμως

πρακτικά αντικρουόμενες εκφάνσεις της οικονομίας; (άν ναι τότε γιατί εφαρμόζονται ταυτόχρονα;) είναι συμπληρωματικές; (μήπως κατά περιπτώσεις λειτουργούν συνεπικουρικά); απαιτείται προγραμματισμός για την αρτιότερη αξιοποίηση της λειτουργικότητας τους; (είναι αυτό εφικτό σε όλους τους τομείς;)

Η διαφορετική θεώρηση και προσέγγιση προσλαμβάνει ιδιαίτερες διαμορφώσεις, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης της οικονομίας στις χώρες – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το γεγονός αυτό αντανakλάται σε δύο σημαντικά σημεία: πρώτον, είναι διαφορετική η αρχική θέση εκκίνησης κάθε χώρας - μέλους σχετικά με το ρεύμα της παγκοσμιοποίησης και, δεύτερον, η υπάρχουσα κοινωνικοοικονομική ισορροπία προσδιορίζει και την έκταση της κοινωνικής πόλωσης και οικονομικής ανισοκατανομής που επιφέρει η απελευθέρωση των αγορών. Η παραδοσιακή κρατική κοινωνική και οικονομική συμπαράσταση κλονίζεται και απαιτείται σε αυτή την περίπτωση η τόνωση της εθνικής οικονομίας για να λειτουργήσει «συγκολλητικά» μεταξύ κράτους, οικονομικών παραγόντων και κοινωνίας (Boldrin and Canova, 2001).

β. Προτεραιότητα στην περιφέρεια έναντι του κράτους;

Προβληματισμός εγείρεται ακόμη και από τον ορισμό της περιφερειακής πολιτικής: να προτάσσεται η περιφέρεια και όχι το κράτος; είναι αναγκαίο; αν ναι, υπάρχουν και αρνητικές επιπτώσεις; είναι πράγματι έτσι ή είναι θέμα πολιτικής νοοτροπίας και ο προβληματισμός υφίσταται εκεί όπου δεν υπάρχει πολιτική και σχεδιασμός;

Ο αρχικός παράγων και στόχος της περιφερειακής πολιτικής της Ε.Ε. είναι η άμβλυνση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών, δηλαδή τέθηκε εξ αρχής θέμα «δικαιοσύνης» και «αλληλεγγύης» όπως αποδεικνύει και η σταδιακή ενδυνάμωση των αρμοδιοτήτων των Αρχών και των Οργανισμών που ασχολήθηκαν με την περιφερειακή πολιτική (Begg, 2000).

Ο δεύτερος παράγων που συνηγορεί υπέρ της περιφερειακής προτεραιότητας έχει περισσότερο θεωρητική υπόσταση, προκύπτουσα από τα πορίσματα ερευνών στις πρακτικές αποτελεσματικότητας, και συγκλίνει προς την αναγκαιότητα της μεγαλύτερης αποδοτικότητας (Camagni, 1992). Η συμμετοχή περισσότερων περιφερειών στην ανάπτυξη και στην παγκοσμιοποίηση ενισχύει την ανταγωνιστικότητα των εθνικών και δι-εθνικών οικονομικών συνόλων σε σχέση με την μονοδιάστατη ανάπτυξη και ένταξη στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία μόνο των ήδη ανεπτυγμένων μητροπολιτικών περιοχών. Παράλληλα, αποδεικνύεται ότι τα δίκτυα συνεργασίας σε επίπεδο περιφέρειας λειτουργούν πολλαπλασιαστικά στην

κοινωνικοοικονομική ενδυνάμωσή τους, λόγω των πολύπλευρων και εφικτών οικονομικών, τεχνολογικών και κοινωνικών συσχετίσεων που αναπτύσσονται. Π.χ., η ευρύτερη και δικαιότερη παροχή γνώσης και εκπαίδευσης είναι στόχος εφικτότερος σε περιφερειακό παρά σε εθνικό επίπεδο και η εξειδίκευση και οι ανεπτυγμένες δεξιότητες επισημαίνονται ως προϊόν καινοτομικής πολιτικής σημαντικότερο από το ίδιο το προϊόν μιας επιχείρησης. Παράλληλα, η ενδυνάμωση του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου συνεισφέρει σε μείωση τόσο του οικονομικού ελλείμματος όσο και του δημοκρατικού ελλείμματος. Η προστιθέμενη αξία των παραπάνω συνιστά εξέχουσα δυναμική για τις περιφέρειες έναντι του κράτους και στο μέλλον μπορεί να εκφραστεί σε κυριαρχία των περιφερειών πάνω στην οργάνωση και διαχείριση των λειτουργιών του συνόλου (Krieger-Boden, 2002).

Παρόλα αυτά, το κράτος παραμένει το κυρίαρχο χωρικό οικονομικό επίπεδο. Η δυναμική του αντικατοπτρίζεται στη διόγκωση του προϋπολογισμού και στην υπεροχή της συγκέντρωσης πόρων από την φορολογία. Παράλληλα, υπάρχει και η συλλογιστική που υποδεικνύει την ανάγκη ενίσχυσης του κράτους έναντι των περιφερειών, π.χ. για την ύπαρξη συστήματος εθνικών μηχανισμών μεταφοράς κεφαλαίων από τις πλούσιες περιφέρειες στις φτωχότερες. Ενδεχομένως, το όλο θέμα του «ανταγωνισμού» μεταξύ κράτους και περιφερειών να πηγάζει και από την υφιστάμενη παραδοσιακή υποδομή του κάθε κράτους σε ζητήματα περιφερειακής πολιτικής: χώρες με ανεπτυγμένο πρακτικά και θεσμικά εφαρμοσμένο περιφερειακό σχεδιασμό χρησιμοποιούν συμπληρωματικά τον ρόλο του καθενός επιπέδου και εκεί δεν εντοπίζεται αρνητική επίδραση και κατακερματισμός (EC, 2005c).

Τελικώς, η ανάγκη ενδυνάμωσης των κρατών προτάσσεται εξίσου απαραίτητη με την αντίστοιχη των περιφερειών, και άρα προκύπτει ο προβληματισμός για την ανεύρεση νέων τρόπων διακυβέρνησης, περισσότερο συνδυαστικών και συμπληρωματικών παρά ανταγωνιστικών.

γ. Ανταγωνιστικότητα έναντι συνοχής

Η ανταγωνιστικότητα και η συνοχή (ή σύγκλιση) συνιστούν βασικά ζητούμενα ή/και «στοιχήματα» της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ως προς το περιεχόμενο τους, η μεν ανταγωνιστικότητα σχετίζεται με τους «κερδισμένους» και «χαμένους», ενώ η συνοχή με την αναδιανομή. Το πρώτο, η ανταγωνιστικότητα προσδιορίζεται από την αγορά, το δεύτερο, η συνοχή, είναι αποτέλεσμα κυρίως της πολιτικής. Η έννοια της ανταγωνιστικότητας είναι σαφώς ορισμένη, όταν αναφέρεται σε μετρήσιμα μεγέθη ή

μονάδες (π.χ. επιχειρήσεις) και συχνά λειτουργεί ως «κίνητρο» παραγωγικότητας, αλλά η σαφήνεια της περιορίζεται όταν πεδίο αναφοράς της γίνεται ο χώρος και στοιχεία μη ποσοτικοποιήσιμα. Η συνοχή, από την άλλη πλευρά, αποσκοπεί στη μείωση των ανισοτήτων (σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο) μεταξύ των χωρών - μελών της Ε.Ε. και των περιφερειών και στο πλαίσιο αυτό οι χρηματοδοτήσεις, τόσο των Διαρθρωτικών Ταμείων όσο και του Ταμείου Συνοχής, έχουν λειτουργήσει προστατευτικά έναντι των επιπτώσεων και των ανακατατάξεων που επιφέρει η όξυνση του ανταγωνισμού, προσδίδοντας με αυτόν τον τρόπο στις δράσεις συνοχής έντονη μακροοικονομική-πολιτική διάσταση (Camagni, 2005, Cheshire and Gordon, 1995).

Συχνά, η ανταγωνιστικότητα και η συνοχή, ως πολιτικές και προτεραιότητες, τείνουν να αντιτίθενται η μία στην άλλη ή ο στόχος της ανταγωνιστικότητας να φαίνεται να δυσκολεύει το στόχο της συνοχής. Κατά πάσα ένδειξη, το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι η χωρική διάσταση της ανταγωνιστικότητας προσεγγίζεται, κυρίως, βάσει οικονομικών κριτηρίων και χαρακτηριστικών, δυσχεραίνοντας επομένως σημαντικά την εξεύρεση κοινής βάσης αναφοράς με την έννοια της συνοχής.

δ. Πολιτική ανταγωνισμού έναντι περιφερειακής πολιτικής

Στο επίπεδο της ΕΕ, η πολιτική ανταγωνισμού είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λειτουργία της Ενιαίας Αγοράς και την ενίσχυση της ευρωπαϊκής και περιφερειακής ανταγωνιστικότητας. Το αξιοσημείωτο της πολιτικής για τον ανταγωνισμό είναι ότι οι δράσεις της φαίνεται να ακολουθούν τη χωρική διάκριση που ισχύει στις διαρθρωτικές ενισχύσεις (στο πλαίσιο εφαρμογής της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής), λαμβάνοντας εν μέρει υπόψη και το στόχο της συνοχής. Η περιφερειακή πολιτική της Κοινότητας, από την άλλη, διέπεται από τη λογική ότι οφείλει να συμβαδίζει με τις αντίστοιχες εθνικές πολιτικές και να παρεμβαίνει μόνο στους τομείς όπου αδυνατούν να παρέμβουν οι τελευταίες (Borras-Alomar et al, 1994).

Η στοχοθεσία της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής, σταδιακά, έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές στο πλαίσιο που ορίζουν οι εκάστοτε Κανονισμοί των Διαρθρωτικών Ταμείων. Στην προγραμματική περίοδο (2000-2006) και βάσει των ισχυόντων Κανονισμών, το ενδιαφέρον της Κοινότητας έχει στραφεί ιδιαίτερα σε θέματα ανταγωνισμού (π.χ. πώς μπορούν να περιοριστούν τα φαινόμενα του άνισου ανταγωνισμού, τόσο μεταξύ κρατών όσο και μεταξύ περιφερειών της Ε.Ε.) και «συνοχής». Παράλληλα, με τη λειτουργία των σχετικών Κανονισμών, είχε τεθεί σε ισχύ

ένα πλαίσιο δράσεων με στόχο τον περιορισμό των διαρθρωτικών ενισχύσεων για μεγάλης κλίμακας επενδυτικά προγράμματα με τέσσερις βασικές αρχές:

- ✓ συγκέντρωση (η παρεχόμενη βοήθεια να εστιαστεί στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε. με απώτερο στόχο τη βελτίωση της αποδοτικότητάς τους),
- ✓ μείωση της συνολικής παρεχόμενης ενίσχυσης,
- ✓ εκτίμηση των πραγματικών επιπτώσεων της μέχρι τώρα ενίσχυσης στο επίπεδο της απασχόλησης,
- ✓ συνοχή των εθνικών και κοινοτικών δράσεων και πρωτοβουλιών.

Οι Κανονισμοί της περιόδου 2000-2006 μπορούν να δεχθούν κριτική για μια σειρά από λόγους: δεν αναφέρονταν σε θέματα ελέγχου του ανταγωνισμού και του εμπορίου μεταξύ των κρατών-μελών της Ένωσης, εστίαζαν πάρα πολύ στο περιεχόμενο της περιφερειακής πολιτικής (ιδίως στο ζήτημα της αποδοτικότητας), αλλά δεν έδειχναν ανάλογη προσοχή σε ό,τι αφορά στις αρχές (authorities) ανταγωνισμού της ΕΕ, δεν περιλάμβαναν πρόβλεψη για περιορισμό της συνολικής ενίσχυσης και, τέλος, αφήναν ανοιχτό το ενδεχόμενο ριζικών αλλαγών στον τρόπο ελέγχου των διαρθρωτικών ενισχύσεων, γεγονός με έντονες πρακτικές επιπτώσεις.

Είναι, επίσης, δυνατό να επισημανθούν και άλλα πεδία αμφισβήτησης: η έλλειψη διαφάνειας όσον αφορά στη θέσπιση των εκάστοτε Κανονισμών, ο υψηλός βαθμός «αυτονομίας» τους (ή, έλλειψη συνάφειας και συνέργιας), ο τρόπος με τον οποίο επιδρούν οι Κανονισμοί στην αποδοτικότητα της περιφερειακής πολιτικής και των κινήτρων της, το ζήτημα του εάν ο έλεγχος της πολιτικής ανταγωνισμού συνιστά μέρος της πολιτικής συνοχής ή συνδέεται με αυτήν. Οι Κανονισμοί αποσκοπούν κατά κύριο λόγο στον περιορισμό των φαινομένων άνισου ανταγωνισμού, ενώ πρόθεση της ΕΕ είναι, από την άλλη, η διασφάλιση της συνοχής μεταξύ των χωρών - μελών της. Πρακτικώς κατά συνέπεια, η περιφερειακή πολιτική της Κοινότητας δε φαίνεται να συμβαδίζει με τις επιδιώξεις της πολιτικής για τον ανταγωνισμό και η ανάδειξη των προτεραιοτήτων και των στόχων της πολιτικής Συνοχής, όπως φαίνεται μέσα από τους Κανονισμούς, φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της συμπληρωματικότητας, στο βαθμό που περιορίζει το χωρικό σχεδιασμό και την εφαρμογή των εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών.

ε. Οι εντάσεις στο επίπεδο των πολιτικών, των θεσμών και της διακυβέρνησης

Οι συγκρούσεις που προκύπτουν σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και μεταξύ αυτών των δυο και της ΕΕ, καλούν την ΕΕ να λάβει συγκεκριμένες πολιτικές αποφάσεις και να κάνει πολιτικές επιλογές για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας:

- ✓ στόχευση στην καινοτομία, γενικώς;
- ✓ στόχευση κατά τομείς;
- ✓ στόχευση στις μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις ή στους leaders;
- ✓ στόχευση στην εξειδίκευση ή στην ευελιξία;
- ✓ στόχευση στην προσέλκυση επενδύσεων ή στο ενδογενές δυναμικό;

Η πραγματοποίηση των επιλογών έχει σημαντικές συνέπειες. Η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί συνθήκες οξύτατου ανταγωνισμού και οι περιφέρειες για να αντιμετωπίσουν τα νέα αυτά δεδομένα πρέπει να παρέμβουν ισχυρά, κυρίως διαμορφώνοντας δίκτυα συνεργασίας μεταξύ τους. Υπάρχουν όμως σοβαρά προβλήματα στην ανάπτυξη της συνεργασίας, έστω και μόνο διότι οι επιρροές από το διεθνές περιβάλλον ενισχύονται και οι διαφορές ανάμεσα στις περιφέρειες μεγαλώνουν. Νέες θεσμικές λύσεις εμφανίζονται στο προσκήνιο, για να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί τόνωσης των υστερουσών περιφερειών. Και μόνο το γεγονός αυτό προκαλεί την εμφάνιση άλλων ζητημάτων:

- ✓ δια-περιφερειακά δίκτυα ή συνενώσεις;
- ✓ εθνικά ή δι-εθνικά δίκτυα;
- ✓ δίκτυα με χωρικά ή τομεακά – κλαδικά κριτήρια;
- ✓ δίκτυα των «υπανάπτυκτων», των «ανεπτυγμένων» ή «μικτά»;

2.4.4.2 Νέες Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

α. Τα νέα δεδομένα για τη διαμόρφωση των πολιτικών

Η περιφερειακή πολιτική μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης 27 μελών με περίοδο εφαρμογής την επταετία 2007-2013, διατυπώθηκε αφενός στην 3^η Έκθεση Συνοχής της Γενικής Διεύθυνσης REGIO, αφετέρου στα σχέδια Κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων που εγκρίθηκαν το τέλος του 2006. Η γενική κατεύθυνση είναι πλέον σαφέστατη: επικέντρωση στην προσπάθεια ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών και της βιώσιμης ανάπτυξης αυτών, σύμφωνα με τις στρατηγικές της Λισαβόνας και του Γκαίτεμποργκ (EC, 2004d, 2004f).

β. Η ενσωμάτωση των στρατηγικών της Λισαβόνας και του Γκαίτεμποργκ

Έπειτα από πολλές προγραμματικές περιόδους, η περιφερειακή πολιτική πρέπει να προικιστεί με μια νέα φιλοδοξία, για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του 21ου αιώνα, δηλαδή μιας Ευρώπης κοινωνικά πιο δίκαιης, οικονομικά πιο ανταγωνιστικής και εδαφικά πιο ισόρροπης, έτσι ώστε να παίξει πρωταρχικό ρόλο στην προώθηση των πολιτικών στο πνεύμα της αειφόρου ανάπτυξης. Τα παραπάνω δικαιολογούν και το πέρασμα από 15 σε 27 κράτη - μέλη.

Οι στόχοι της ανταγωνιστικότητας και της αειφόρου ανάπτυξης ήταν ξεκάθαροι στα κράτη - μέλη από τις συνόδους κορυφής της Λισαβόνας και του Γκαίτεμποργκ. Προσαρμόστηκαν, κυρίως, στις προβληματικές περιπτώσεις και στις προκλήσεις που θα αντιμετωπίσουν οι περιφέρειες των νέων κρατών -μελών, καθώς και οι περιφέρειες με συγκεκριμένες αδυναμίες ανταγωνιστικότητας. Από αυτή την άποψη, το πλαίσιο που ορίζεται για την περιφερειακή πολιτική τροποποιείται. Η γενική ανάπτυξη ορίζεται από 6 δείκτες, που δείχνουν τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς και της οικονομικής και νομισματικής ένωσης και την ανάγκη να συνοδεύονται αυτές από μια πραγματική εδαφική πολιτική συνοχής (EC 2005e, 2005g, 2005h):

- ✓ Πλούτος: προϊόν ανά κάτοικο, παραγωγικότητα ανά απασχολούμενο, κοινωνικοί δείκτες.
- ✓ Κατάσταση απασχόλησης: ποσοστά ανεργίας, επίπεδα εξειδίκευσης του ενεργού πληθυσμού.
- ✓ Έρευνα και καινοτομία.
- ✓ Οικονομική δομή: μερίδιο των τεχνολογικά προηγμένων τομέων, παρουσία υπηρεσιών στήριξης των επιχειρήσεων, μερίδιο των πιο εκτεθειμένων τομέων στο διεθνή ανταγωνισμό.
- ✓ Προσπελασιμότητα για ανθρώπους και εμπορεύματα.
- ✓ Δημογραφική εξέλιξη: εξέλιξη του πληθυσμού, πυκνότητα.

Στα παραπάνω προστίθενται οι προκλήσεις της αειφόρου ανάπτυξης που πρέπει να βρίσκονται στην καρδιά των διαφορετικών πολιτικών, προς όφελος και της περιβαλλοντικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η αναζήτηση μιας καλύτερης διανομής του πλούτου και της ανταγωνιστικότητας που συνοδεύουν την ενιαία αγορά, είναι στην πραγματικότητα ο στόχος της αειφόρου ανάπτυξης για την Ευρώπη.

Τα συμπεράσματα της συνόδου κορυφής της Λισαβόνας έθεσαν έτσι ένα σύνολο προτεραιοτήτων, ώστε να μεταμορφωθεί ο οικονομικός χώρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον πιο δυναμικό και τον πιο ανταγωνιστικό του κόσμου. Ένας αριθμός αυτών των

θεμάτων αντιπροσωπεύουν πιθανή συμβολή στην ανάπτυξη των περιφερειών. Οι τελευταίες οφείλουν να αποτελέσουν το απαραίτητο υπόβαθρο για τη λειτουργία και την επιτυχία αυτών των πολιτικών. Τα κύρια θέματα που πρέπει επομένως να ενσωματωθούν στη μέλλουσα περιφερειακή πολιτική είναι τα εξής:

- ✓ Η κοινωνία της πληροφορίας, σε ότι αφορά τη δημιουργία υποδομών επικοινωνίας, που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την προικοδότηση των περιφερειών.
- ✓ Η E&A και η καινοτομία, σε ότι αφορά τη βελτίωση ενός δικτύου E&A των περιφερειών και τη λειτουργία των μοντέλων περιφερειακής καινοτομίας.
- ✓ Η επιμόρφωση, ακολουθώντας το παράδειγμα της δια βίου εκμάθησης, δημιουργώντας συνθήκες εξέλιξης και συσσώρευσης γνώσης για τη δημιουργία μιας κοινωνίας πιο ανταγωνιστικής και αλληλέγγυας.
- ✓ Η απασχόληση, πάντα μέσα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών προσανατολισμών για την απασχόληση. Οι σχετικές Ανακοινώσεις της Επιτροπής εξάλλου προτείνουν μια αποτελεσματική «ταυτοποίηση» του φαινομένου σε χωρική διάσταση.
- ✓ Η κοινωνική πολιτική, συγκεκριμένα μέσα από την κινητοποίηση των κοινωνικο-οικονομικών δράσεων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η στρατηγική του Γκαίτεμποργκ για την αειφόρο ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από την απαίτηση κινητοποίησης του συνόλου των πολιτικών, των κοινωνικο-οικονομικών δράσεων και των πολιτών προς ένα τρόπο ανάπτυξης στενά συνδεδεμένο με τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πλευρές. Αυτή η στρατηγική, που καθορίζεται μέσα από το σύνθημα «σκεφτείτε παγκόσμια, δράστε τοπικά», εκφράζεται μέσα από την ανάγκη να συγκλίνει προς όλα τα επίπεδα παγκόσμιων στόχων, όπως η μάχη ενάντια στο φαινόμενο του θερμοκηπίου ή η διατήρηση της βιοποικιλότητας. Απαιτεί αλλαγές σε συμπεριφορές, στρατηγικές, δομές αποφάσεων των δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών, και στην εφαρμογή των πολιτικών. Ανοίγει ευκαιρίες στην καινοτομία και την ανάπτυξη που συμπίπτουν με τους προσανατολισμούς της συνόδου της Λισαβόνας.

Η πολιτική της Συνοχής είναι μια από τις πολιτικές που δίνουν μορφή στη στρατηγική του Γκαίτεμποργκ, καθώς καλείται να αντιμετωπίσει την πραγματοποίηση των παγκόσμιων στόχων της αειφόρου ανάπτυξης μέσα από τις τομεακές πολιτικές, κυρίως των μεταφορών, της έρευνας και της ενέργειας. Οι πολιτικές για την προσπελασιμότητα πρέπει να παίζουν κεντρικό ρόλο σε αυτή τη στρατηγική, αναγνωρίζοντας πως βρίσκονται στο σταυροδρόμι της έννοιας της ανταγωνιστικότητας και της βιώσιμης ανάπτυξης.

γ. Οι κύριες πολιτικές που πρέπει να ενσωματωθούν

Σε αυτό το γενικό πλαίσιο, η φύση των δράσεων που πρέπει να προωθηθούν στην περιφερειακή πολιτική την περίοδο 2007-2013, γνωρίζοντας πως οι προσαρμογές θα είναι αναγκαίες, σύμφωνα με τα ακριβή χαρακτηριστικά των περιοχών στις οποίες θα εφαρμοστεί, είναι σε γενικές γραμμές ως εξής:

Η έρευνα και η καινοτομία

Το μεγάλο στοίχημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να ανακτήσει το χαμένο έδαφος στην έρευνα και την καινοτομία, σε σχέση με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία, από όπου προέκυψε η ιδέα ενός Ευρωπαϊκού Χώρου στον οποίο θα επιτευχθούν όλες οι κατάλληλες συνεργασίες και συνέργιες. Για να το καταφέρει αυτό, πρέπει να αυξηθούν οι δαπάνες στην έρευνα και την καινοτομία σε επίπεδο επένδυσης που θα φτάνει το 3% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ. Σήμερα, η Ευρώπη είναι ακόμη μακριά από αυτόν το στόχο, καθώς οι δημόσιες δαπάνες ήταν πολύ συχνά ανελαστικές και λόγω των κριτηρίων του Συμφώνου Σταθερότητας της ΟΝΕ (Economic and Social Committee, 2002).

Έτσι, αν ο σκοπός ήταν να προωθηθεί η E&K σε μερικούς πόλους αριστείας που είναι γεωγραφικά συγκεντρωμένοι, ο στόχος της νέας περιφερειακής πολιτικής θα πρέπει να είναι η προώθηση της ανάπτυξης πόλων στις περιοχές που στερούνται κύριων υποδομών έρευνας και καινοτομίας. Ο ρόλος των κρατών-μελών, πρέπει να είναι καθοριστικός σε περιφερειακό επίπεδο: το παράδειγμα της Φινλανδίας δείχνει πως τόσο σε χρηματοδοτικό επίπεδο, όσο και στην κάλυψη των περιοχών, μια τέτοια πορεία είναι δυνατή.

Για έναν αριθμό περιφερειών, πρόκειται για μια απαραίτητη προϋπόθεση προς μια οικονομική ανάπτυξη μακράς διάρκειας με λιγότερους κινδύνους από το διεθνή ανταγωνισμό. Η συμβολή της περιφερειακής πολιτικής πρέπει να είναι τόσο σε κτίρια, εξοπλισμό κ.λ.π., όσο και κάποια προγράμματα καινοτομίας με άμεση οικονομική επίδραση. Ένας καλός σύνδεσμος μεταξύ της E&K και της περιφερειακής πολιτικής μπορεί να είναι η πρώτη επικεντρωμένη στη βασική έρευνα και εφαρμογή και η δεύτερη στην ανάπτυξη και καινοτομία (Charles and Frazer, 1997).

Η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η απασχόληση

Οι διαπιστωμένες καθυστερήσεις σε πολλές περιφέρειες στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης αποτελούν ένα συνεχές φρένο στην οικονομική και δημογραφική τους ανάπτυξη και στην ενδογενή ανάπτυξη των επιχειρήσεων, αλλά και περιοριστικό

παράγοντα στην προσέλκυση νέων «ξένων». Άλλη συνέπεια είναι η μετανάστευση του πιο εξειδικευμένου προσωπικού προς περιοχές που είναι σε θέση να προσφέρουν απασχόληση υψηλού επιπέδου. Αυτή η μακροχρόνια τάση είναι ο κύριος παράγοντας αύξησης των περιφερειακών ανισοτήτων και των τάσεων δημιουργίας μητροπόλεων.

Έτσι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της μέλλουσας περιφερειακής πολιτικής αποτελεί η ευρύτατη διάχυση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Στον τομέα της εκπαίδευσης, το ζητούμενο είναι να μειωθεί η είσοδος στην αγορά εργασίας νέων χωρίς πτυχίο ή επαγγελματική εμπειρία. Στον τομέα της κατάρτισης, η προσπάθεια επικεντρώνεται στη διαρκή, δια βίου, κατάρτιση, όπου οι περιφέρειες παίζουν σημαντικό ρόλο, γιατί οφείλουν να προσανατολίζουν τις δράσεις της κατάρτισης προς τις ανάγκες των τοπικών επιχειρήσεων. Η εξειδίκευση επαγγελματιών και ικανοτήτων σε ένα κόσμο που αλλάζει διαρκώς, απαιτεί μια εγγύτητα που προσφέρεται από την «εδαφική» προσέγγιση.

Στον τομέα των πολιτικών απασχόλησης, η εφαρμογή των μέτρων είναι πιο συναφής με το εθνικό επίπεδο. Εντούτοις, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, οι αλλαγές επιφέρουν την εφαρμογή πιο τοπικών δράσεων. Κατά την περίοδο των μεγάλων αναδιαρθρώσεων της βαριάς βιομηχανίας, τα εθνικά σχέδια ήταν πιο προσαρμοσμένα στη μαζική παρέμβαση. Οι αναδιαρθρώσεις όμως θα πρέπει να εντοπίζονται στις περιοχές και στους τομείς που υπάγονται στις προβληματικές προσαρμογές στη ζήτηση και συχνά αναφέρονται σε μία συντονισμένη επέμβαση σε περιφερειακό επίπεδο.

Η κοινωνία της γνώσης

Η στρατηγική της Λισαβόνας ξεκαθάρισε τη φιλοδοξία να γίνει η Ευρωπαϊκή Ένωση ο πιο ανταγωνιστικός χώρος μέχρι το 2010, κυρίως, μέσω της κοινωνίας της γνώσης. Αυτό στηρίζεται πρώτα από όλα στις νέες τεχνολογίες πληροφορίας και, ιδιαίτερα, στο Ίντερνετ. Το στοίχημα της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας είναι να επιτρέψει στο σύνολο των περιφερειών τη φυσική πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες και να μυήσει τον πληθυσμό τους στη χρησιμότητα και την ανάπτυξή τους. Πρέπει να υπάρξουν όχι μόνο επενδύσεις σε εξοπλισμό, αλλά και σε κατάρτιση του πληθυσμού.

Οι πολιτικές προσπελασιμότητας

Οι πολιτικές μεταφορών θα αντιμετωπίσουν τα επόμενα χρόνια μεγάλα στοιχεία που θα είναι στενά συνδεδεμένα με τους σκοπούς της περιφερειακής πολιτικής:

✓ Να βελτιώσουν την πρόσβαση των απομακρυσμένων περιοχών στις αγορές προς όφελος της ανταγωνιστικότητάς τους και, γενικότερα, να συμβάλουν πραγματικά στην εδαφική συνοχή και όχι μόνο στην οικονομική και κοινωνική συνοχή.

✓ Να πραγματοποιηθούν σε κλίμα ευαισθητοποίησης, για να μειωθούν τα πλήγματα προς το περιβάλλον (στρατηγική του Γκαίτεμποργκ).

Τέτοια στοιχεία θέτουν την ανάγκη μιας σειρά δράσεων σε διάφορες κλίμακες:

✓ Κατά κύριο λόγο, καθιστούν αναγκαίο ένα χωρικό πλαίσιο αναφοράς, που δεν μπορεί να είναι μόνο η πολιτική των Διευρωπαϊκών Δικτύων Μεταφοράς (RTE-T), αλλά ένα πιο εξειδικευμένο όργανο που θα πληροί τις αρχές του ΣΑΚΧ. Από αυτή την άποψη, η προσέγγιση μέσω Διαδρόμων αξίζει να εφαρμοστεί, όπως κι αυτή των θαλάσσιων μεταφορών σε κλίμακα Λεκανών.

✓ Κατά δεύτερο λόγο, αφορούν τους «υποστηρικτικούς» τρόπους μεταφοράς για την προσέλκυση κοινοτικών πόρων, όπως οι θαλάσσιες και οι σιδηροδρομικές μεταφορές και κυρίως, πειραματισμούς στις δημόσιες μεταφορές διαρκείας. Αναγνωρίστηκε ότι πρέπει να αποφευχθεί, ιδιαίτερα, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος με την είσοδο των νέων κρατών-μελών, όπου ο σιδηρόδρομος κατέχει μια θέση που αξίζει να διατηρηθεί και η αύξηση της κυκλοφορίας δεν πρέπει να αντιμετωπιστεί με το διπλασιασμό των οδικών υποδομών (Canaleta et al, 2002).

Το περιβάλλον

Αν ο στόχος της αειφόρου ανάπτυξης βλέπει το περιβάλλον πιο πέρα από την αυστηρή έννοια του όρου, αυτή η πολιτική πρέπει να λάβει σημαντική θέση στην περιφερειακή πολιτική. Όσον αφορά τους προσανατολισμούς του Γκαίτεμποργκ, τρεις είναι οι κύριοι άξονες (EC, 2005a, 2005b):

✓ Να εξασφαλιστεί η ασφάλεια της οικονομικής ανάπτυξης (βιομηχανική ασφάλεια, ασφάλεια συνδεδεμένη με τους διαφορετικούς τρόπους μεταφοράς, ενεργειακή ασφάλεια). Σε αυτό το πλαίσιο ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη θαλάσσια και παράκτια ρύπανση. Οι διαπεριφερειακές και διεθνείς δράσεις μπορούν να συμπληρώσουν τις περιφερειακές παρεμβάσεις σε επίπεδο οργάνωσης συστημάτων προστασίας και πρόληψης.

✓ Να επιτραπεί στα διαφορετικά επίπεδα εφαρμογής να συμβάλουν στις διεθνείς υποχρεώσεις της Ένωσης (κλιματικές αλλαγές, βιοποικιλότητα, υποχρεώσεις από τη σύνοδο του Γιοχάνεσμπουργκ κ.λπ).

✓ Να συμβάλουν στην αλλαγή νοοτροπίας και στην εξέλιξη των τρόπων παραγωγής και κατανάλωσης.

Τους τρεις άξονες πρέπει να τους λάβουν υπόψη τους οι περιφέρειες, κυρίως των νέων κρατών - μελών, κατά τη χρηματοδότηση υποδομών όπως εκείνες των προηγούμενων περιόδων (διαχείριση υδάτων, διαχείριση αποθέματος, πηγές ανανεώσιμων μορφών ενέργειας κ.α).

δ. Η αρχιτεκτονική της νέας περιφερειακής πολιτικής

Το περιεχόμενο των βασικών πολιτικών προσαρμόζεται σε μια νέα αρχιτεκτονική ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, με τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά (ΕΕ, 2007β):

- Περισσότερη συνοχή στη διευρυμένη ΕΕ

Η διεύρυνση της Ένωσης σε 27 Κράτη Μέλη, και περισσότερα σε αργότερο χρόνο, αποτελεί μια πρωτοφανή πρόκληση για την ανταγωνιστικότητα και την εσωτερική συνοχή της Ένωσης. Η διεύρυνση εμβάθυνε το χάσμα στην οικονομική ανάπτυξη, μετατόπισε γεωγραφικά προς ανατολάς το πρόβλημα των ανισοτήτων και επιδείνωσε την κατάσταση στην απασχόληση: οι κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες διπλασιάστηκαν και το μέσο ΑΕΠ στην Ένωση μειώθηκε κατά 12,5%. Για το λόγο αυτό, η πολιτική για τη Συνοχή, σε όλες τις διαστάσεις της, πρέπει να γίνει αντιληπτή ως ενιαίο και αναπόσπαστο μέρος της στρατηγικής της Λισαβόνας, ακόμα κι αν, όπως επεσήμανε η ΕΕ στις Δημοσιονομικές Προοπτικές, ο σχεδιασμός πολιτικής που υπόκειται της στρατηγικής της Λισαβόνας χρήζει ολοκλήρωσης και ενημέρωσης.

- Περισσότερη έμφαση στην ανταγωνιστικότητα

Οι ανισότητες στην παραγωγή, στην παραγωγικότητα και στην πρόσβαση στην απασχόληση, οι οποίες εξακολουθούν να υφίστανται μεταξύ χωρών και περιφερειών, απορρέουν από διαρθρωτικές αδυναμίες σε παράγοντες-κλειδιά της ανταγωνιστικότητας – ανεπαρκής υφιστάμενη υποδομή σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, έλλειψη καινοτομικής ικανότητας και περιφερειακής διακυβέρνησης και χαμηλό επίπεδο περιβαλλοντικού και κοινωνικού κεφαλαίου. Το κόστος της μη επιδίωξης μιας σθεναρής πολιτικής για τη συνοχή, με στόχο να ενισχυθεί η ανάπτυξη και να αντιμετωπιστούν οι ανισότητες, μετράται, επομένως, όχι μόνο σε όρους που αφορούν στην απώλεια της ατομικής και συλλογικής ευημερίας, αλλά και σε οικονομικούς όρους, ως απώλεια δυνητικού πραγματικού εισοδήματος και υψηλότερου βιοτικού επιπέδου. Δεδομένων των αλληλεξαρτήσεων που είναι εγγενείς σε μια

ολοκληρωμένη οικονομία, αυτές οι απώλειες δεν περιορίζονται στις λιγότερο ανταγωνιστικές περιφέρειες ή σε άτομα που είναι άνεργα ή που απασχολούνται σε μη παραγωγικές θέσεις εργασίας, αλλά επηρεάζουν τους πάντες εντός της Ένωσης.

Η ενδυνάμωση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, μέσω ορθά στοχοθετημένων επενδύσεων σε όλη την Ένωση και της παροχής οικονομικών ευκαιριών που βοηθούν τα άτομα να αναδείξουν τις δυνατότητές τους, θα υποστηρίξει, κατ' επέκταση, το αναπτυξιακό δυναμικό της οικονομίας της ΕΕ ως σύνολο προς κοινό όφελος όλων.

- Περισσότερη έμφαση στις στοχοθετημένες παρεμβάσεις

Η ΕΕ πρότείνει οι δράσεις που ενισχύονται από την πολιτική συνοχής να εστιάζουν σε επενδύσεις σε ένα περιορισμένο αριθμό Κοινοτικών προτεραιοτήτων, που θα αντανακλούν την ατζέντα της Λισαβόνας και αυτήν του Γκαίτεμποργκ, και όπου μπορεί να αναμένεται ότι οι Κοινοτικές παρεμβάσεις θα επιφέρουν ένα αποτέλεσμα μόχλευσης και σημαντική προστιθέμενη αξία. Κατά συνέπεια, για τα περιφερειακά προγράμματα η Επιτροπή πρότείνει έναν βασικό κατάλογο που αποτελείται από έναν περιορισμένο αριθμό θεμάτων-κλειδιά, ως ακολούθως: καινοτομία και οικονομία της γνώσης, περιβάλλον και πρόληψη κινδύνων, προσβασιμότητα και υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος.

- Νέο περιεχόμενο στον στόχο "Σύγκλιση"

Ο κύριος στόχος της πολιτικής για τη Σύγκλιση είναι η προώθηση των συνθηκών που ενισχύουν την ανάπτυξη και των παραγόντων που οδηγούν στην πραγματική σύγκλιση. Οι στρατηγικές θα πρέπει να καταρτίζουν σχέδια για την ανάπτυξη μιας μακροχρόνιας ανταγωνιστικότητας και απασχόλησης. Υπό τύπον παραδείγματος, το ΕΤΠΑ θα παρέχει ενίσχυση για:

- ✓ εκσυγχρονισμό και διαφοροποίηση της οικονομικής διάρθρωσης των περιφερειών, με προσοχή στην καινοτομία και στην επιχειρηματική πρωτοβουλία, συγκεκριμένα μέσω δημιουργίας στενότερων δεσμών μεταξύ ερευνητικών ιδρυμάτων και βιομηχανίας, διευκόλυνσης της πρόσβασης στις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ), ανάπτυξης συνθηκών ευνοϊκών για την Ε&Α, βελτίωσης της πρόσβασης σε χρηματοδότηση και τεχνογνωσία και ενθάρρυνσης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών
- ✓ επέκταση και αναβάθμιση βασικών υποδομών, όπως οι μεταφορές, οι τηλεπικοινωνίες και τα δίκτυα ενέργειας, τα δίκτυα ύδρευσης και οι περιβαλλοντικές εγκαταστάσεις
- ✓ προστασία του περιβάλλοντος

✓ ενδυνάμωση της θεσμικής ικανότητας της εθνικής και περιφερειακής διοίκησης στη διαχείριση των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής.

• Νέος στόχος " Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση "

Σε ότι αφορά την πολιτική για τη συνοχή εκτός των λιγότερο αναπτυγμένων Κρατών Μελών και περιφερειών, η ΕΕ προτείνει διττή προσέγγιση: (α) μέσω περιφερειακών προγραμμάτων η πολιτική συνοχής θα βοηθά τις περιφέρειες και τις περιφερειακές αρχές να προβλέπουν και να προωθούν την οικονομική αλλαγή σε βιομηχανικές, αστικές και αγροτικές περιοχές μέσω της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη τις υφιστάμενες οικονομικές, κοινωνικές και εδαφικές ανισότητες, και (β) μέσω εθνικών προγραμμάτων, η πολιτική συνοχής θα βοηθά τα άτομα να προβλέπουν και να προσαρμόζονται στην οικονομική αλλαγή, σύμφωνα με τις προτεραιότητες πολιτικής της ΕΣΑ, μέσω της ενίσχυσης πολιτικών που θα στοχεύουν στην πλήρη απασχόληση, στην ποιότητα και παραγωγικότητα στην εργασία και στην κοινωνική ένταξη.

• Συντονισμός και συμπληρωματικότητα με άλλες Κοινοτικές πολιτικές

Η πολιτική συνοχής παρέχει ένα απαραίτητο συμπλήρωμα σε άλλες, Κοινοτικού εύρους, δαπάνες στο πεδίο της καινοτομίας (Ε&Α, επιχειρηματική πρωτοβουλία, κοινωνία της πληροφορίας και περιβαλλοντικά καθαρές τεχνολογίες), των δικτύων (μεταφορών, ενέργειας, επικοινωνιών), της παιδείας και του πολιτισμού. Στην πραγματικότητα, η πολιτική συνοχής συντείνει στο να διασφαλιστεί ότι δημιουργούνται οι απαιτούμενες υλικές και θεσμικές ικανότητες στα Κράτη Μέλη και στις περιφέρειες σε όλη την Κοινότητα, έτσι ώστε να μπορούν να επωφεληθούν απ' αυτές τις άλλες πολιτικές.

Ένα ερώτημα-κλειδί αφορά στη συνέπεια μεταξύ της πολιτικής για τη συνοχή και των πολιτικών για τον ανταγωνισμό. Οι περιφέρειες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω από το 75% του μέσου όρου θα πρέπει να παραμείνουν επιλέξιμες για το καθεστώς των κρατικών ενισχύσεων, ενώ οι περιφέρειες που επηρεάζονται από το στατιστικό αποτέλεσμα θα υπόκεινται σε όριο στις κρατικές ενισχύσεις. Οι περιφέρειες αυτές θα αφομοιωθούν σταδιακά στο καθεστώς των κρατικών ενισχύσεων όπως αυτό προσδιορίζεται στο Άρθρο 87.3 (γ). Οι εξόχως απόκεντρες περιφέρειες, θα επωφελούνται επίσης από ένα συγκεκριμένο μεταβατικό καθεστώς κρατικών ενισχύσεων, με σταδιακή μείωση.

Οι γενικοί στόχοι για την νέα πολιτική συνοχής (2007-2013)

Ο πρώτος στόχος αναφέρεται στην σύγκλιση και την ανταγωνιστικότητα. Οι προτεραιότητες αυτού του στόχου αναφέρονται στις περιφέρειες της Ε.Ε των 27, όπου το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π είναι μικρότερο από 75% του Κοινοτικού μέσου όρου των 27 χωρών μελών (EC, 2005i). Επίσης, επιλέγονται περιοχές της Ε.Ε των 27 όπου το Α.Ε.Ε (Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα) κατά κεφαλή είναι μικρότερο από το 90% του Κοινοτικού μέσου όρου προκειμένου να χρηματοδοτηθούν από το Ταμείο Συνοχής. Είναι αξιοσημείωτη η βαρύτητα που δίδεται σε αυτόν το στόχο, καθώς ο προτεινόμενος από την Επιτροπή προϋπολογισμός αυτού του στόχου ανέρχεται στο 81,7% του συνολικού προϋπολογισμού.

Ο δεύτερος στόχος αναφέρεται στην περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση. Αναφορικά με το πρώτο στοιχείο (περιφερειακή ανταγωνιστικότητα) επιχειρείται να αναπτυχθούν οι καινοτομίες ιδιαίτερα στον τομέα των επιχειρήσεων και να προωθηθεί η κοινωνία της γνώσης. Όλα αυτά πρέπει να γίνουν όσο πιο προσιτά γίνεται στο ευρύ κοινό και να προωθηθεί το γενικό ενδιαφέρον. Ένα ακόμη ζήτημα είναι η προστασία του περιβάλλοντος που συμπεριλαμβάνει την ευθύνη για την εκπροσώπηση των περιφερειών στο πρόγραμμα. Το δεύτερο στοιχείο, η απασχόληση, βασίζεται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης (Στρατηγική Λισαβόνας). Έχει τρεις ειδικούς βασικούς στόχους που αναφέρονται στην προσαρμοστικότητα του εργατικού δυναμικού στα νέα δεδομένα και τις απαιτήσεις της κάθε εποχής, στην πρόοδο της εργασίας και στη δημιουργία πρόσβασης στην αγορά εργασίας των κοινωνικά ευπαθών ομάδων (EC, 2005d). Ο προτεινόμενος προϋπολογισμός αυτού του στόχου ανέρχεται στο 15,8% του συνολικού προϋπολογισμού.

Ο τρίτος στόχος της νέας πολιτικής συνοχής είναι η εδαφική συνεργασία. Η επιτυχής εφαρμογή του προγράμματος INTERREG κάνει πιθανή την αρμονική και ισορροπημένη ένταξη των νέων χωρών και την έναρξη της συνεργασίας σε όλη την Κοινότητα. Η διασυνοριακή συνεργασία αναμένεται να βελτιώσει τις προσδοκίες σε 13 περιφερειακές ζώνες μέσω του προγράμματος INTERREG III B. Οι εξωτερικές συνεργασίες αναμένεται να αυξήσουν τις οικονομικές ενδείξεις των κρατών μελών συμπεριλαμβάνοντας και τις γειτονικές συνεργασίες. Ο συνολικός προϋπολογισμός του έργου υπολογίζεται στο 2,5%.

Σχετικά με την εφαρμογή των παραπάνω παραγόντων, η Επιτροπή πρότεινε μια σειρά από αρχές που θα συμβάλουν στην επιτυχία της πολιτικής: Ένα πρόγραμμα αρκετά ευέλικτο και εύκολα εφαρμόσιμο, συνεργασία, εκτίμηση και ανάληψη ευθυνών.

Αναλυτικότερα, η Επιτροπή πρότεινε τη μείωση των οικονομικών μέσων που απαιτούνται για την εφαρμογή των προγραμμάτων από 6 σε 4. Πρότεινε ακόμα καθαρότερη και δικαιότερη κατανομή των ευθυνών με επαρκώς δυναμική πολιτική ανάπτυξης. Απαιτείται η μείωση των διαφόρων σταδίων από τα οποία διέρχεται η υλοποίηση των προγραμμάτων για να είναι πιο άμεση η εφαρμογή τους.

Είναι χρήσιμο στο σημείο αυτό να δούμε του κύριους άξονες της νέας πολιτικής της συνοχής αναλυτικά.

A. Σύγκλιση

Η σύγκλιση προϋποθέτει ότι οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της Ε.Ε βρίσκονται στην κύρια επιλεξιμότητα της πολιτικής της συνοχής. Η προσπάθεια αυτή επιδιώκει τη μείωση των διαφορών στο επίπεδο ανάπτυξης μεταξύ των αναπτυγμένων και των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών που μπορεί να είναι χώρες, περιφέρειες, ορεινές και μειονεκτικές περιοχές ή παράκτιοι χώροι και νησιά. Η διεύρυνση αναμένεται να επιφέρει μια μείωση των ανισοτήτων στη νέα Ευρώπη που θα διαρκέσει όμως μεγάλο διάστημα. Ο σκοπός αυτός προϋποθέτει ότι επιλέξιμες είναι οι περιοχές όπου το Α.Ε.Π κατά κεφαλήν είναι μικρότερο από το 75% του Κοινοτικού μέσου όρου, όπως αυτό υπολογίστηκε στην Ε.Ε των 25 (το οποίο χαρακτηριστικά καλείται το στατιστικό αποτέλεσμα της διεύρυνσης). Αυτές είναι περιοχές όπου οι πραγματικές συνθήκες δεν έχουν αλλάξει, αλλά παρόλα αυτά αναμένεται το Α.Ε.Π κατά κεφαλήν να βελτιωθεί αριθμητικά μετά τη διεύρυνση.

Τα αναπτυξιακά προγράμματα αναμένεται να υποστηριχθούν από οικονομικές πηγές όπως το European Regional Development Fund (ERDF – Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης), European Social Fund (ESF – Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο), και το Cohesion Fund (Ταμείο Συνοχής). Το Ταμείο Συνοχής αναμένεται να συνεισφέρει στα κράτη μέλη που το Α.Ε.Π τους βρίσκεται κάτω από το 90% του μέσου Κοινοτικού όρου. Η βοήθεια του Ταμείου Συνοχής αναμένεται να προσαρμοστεί στην εκπλήρωση των όρων της οικονομικής σύγκλισης, ώστε να καταφέρουν τελικά να αποφύγουν το δημόσιο έλλειμμα σύμφωνα με το άρθρο 104 της Συνθήκης. Επίσης στους οικονομικούς στόχους της πολιτικής της συνοχής εντάσσονται η προστασία του περιβάλλοντος και τα δίκτυα μεταφορών. Όλα αυτά γίνονται για να μπορέσει να γίνει πιο εύκολη η ένταξη των νέων χωρών και να γίνει η προσαρμογή συμβατή με τις νέες απαιτήσεις. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των σιδηροδρόμων στις υποθαλάσσιες συνδέσεις και στην πρόοδο της τεχνολογίας και των πειραμάτων

σχετικά με την προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος. Έμφαση επίσης δίνεται και στην ανάπτυξη της ικανότητας για την ευκολότερη πρόσβαση και εξυπηρέτηση στις δημόσιες υπηρεσίες.

B. Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση.

Καθώς οι επεμβάσεις στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές των χωρών μελών της Ε.Ε επισημαίνουν τις προτεραιότητες της πολιτικής συνοχής, υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις που αφορούν όλα τα κράτη μέλη, όπως η γρήγορη οικονομική και κοινωνική αλλαγή που επιφέρουν η παγκοσμιοποίηση του εμπορίου, η γήρανση του πληθυσμού, η αυξανόμενη μετανάστευση, οι στενότητες στον εργασιακό χώρο και γενικότερα τα κοινωνικά προβλήματα. Στην αντιμετώπιση αυτών η Ε.Ε έχει να διαδραματίσει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Στην νέα πολιτική συνοχής για τα λιγότερο ανεπτυγμένα μέλη και περιοχές της Ε.Ε η Επιτροπή της Ε.Ε προτείνει δύο ρυθμίσεις :

Πρώτον, μεταξύ των περιφερειακών προγραμμάτων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) η πολιτική συνοχής αναμένεται να βοηθήσει τις περιοχές και τους φορείς των περιοχών να προωθήσουν τις οικονομικές αλλαγές στη βιομηχανία, αστικά και περιφερειακά, μέσω της ενδυνάμωσης του ανταγωνισμού και της ελκυστικότητάς τους, λαμβάνοντας παράλληλα υπ' όψιν τις κοινωνικές – οικονομικές και εδαφικές ανισότητες.

Δεύτερον, μέσω των προγραμμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) η πολιτική συνοχής αναμένεται να βοηθήσει τους ανθρώπους να προσδοκούν και να καταφέρουν να υιοθετήσουν την οικονομική αλλαγή, υποστηρίζοντας πολιτικές που σκοπεύουν στην πλήρη απασχόληση, στην ποιότητα και την παραγωγικότητα της εργασίας.

Σύμφωνα με τα νέα περιφερειακά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Περιφερειακό Αναπτυξιακό Ταμείο (ERDF) η Επιτροπή προτείνει αυστηρότερες επεμβάσεις που στηρίζονται σε τρεις στόχους: α) Καινοτομία και γνώση της οικονομίας, β) Περιβαλλοντική προστασία και πρόληψη κινδύνων και γ) Προσβασιμότητα και εξυπηρέτηση γενικότερου οικονομικού ενδιαφέροντος.

Γ. Εδαφική συνεργασία.

Βασίζομενη στην εμπειρία της Κοινοτικής πρωτοβουλίας INTERREG η Επιτροπή επεδίωξε τη δημιουργία ενός νέου στόχου που θα είναι αφιερωμένος στην αρμονική και

ισορροπημένη ένταξη των νέων χωρών μελών της Κοινότητας υποστηρίζοντας τη συνεργασία μεταξύ των παλαιότερων χωρών και αυτών με διαφορετικά στοιχεία. Η πρωτοβουλία αυτή αναμένεται να χρηματοδοτηθεί από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και θα στοχεύει στα ενιαία προγράμματα που τέθηκαν από τους στόχους της Λισαβόνας και του Γκαίτεμποργκ. Όλες οι περιοχές μεταξύ των περιφερειών όπου γειτνιάζουν οι λιγότερο με τις περισσότερες ανεπτυγμένες, πρέπει να συνεργαστούν για να γίνει η ένταξη όσο πιο ομαλή γίνεται από οικονομικής και κοινωνικής πλευράς. Ο σκοπός αυτός αναμένεται να δώσει λύση σε κοινά προβλήματα των φορέων που γειτνιάζουν οι περιφέρειες που παρουσιάζουν ανισότητες και να οδηγήσουν στην γρηγορότερη και καλύτερη ανάπτυξή τους.

Όσο οι πράξεις της διεύρυνσης συνεχίζονται, τα ήδη υπάρχοντα κράτη μέλη και οι περιφέρειες καλούνται να εξακριβώσουν τις θετικές επιπτώσεις των 13 νέων ζωνών ενόψει της διεύρυνσης. Ο κύριος σκοπός αυτής της εφαρμογής είναι να αποφασίσουν σε συνεργασία με την Επιτροπή σχετικά με την συνεργασία των αυτών των ζωνών και να ανακαλύψουν κοινά ενδιαφέροντα και ευκαιρίες που μπορούν να αναπτυχθούν. Η Επιτροπή οραματίζεται μια συνεργασία που θα στοχεύει σε στρατηγικές προτεραιότητες με διαπεριφερειακό χαρακτήρα όπως η έρευνα και η ανάπτυξη, το περιβάλλον, πρόληψη κινδύνων και η διαχείριση υδάτινων πόρων.

Οι γενικές αρχές της νέας μεταρρύθμισης

Οι αλλαγές που προτείνονται για τη νέα πολιτική της συνοχής δεν περιορίζονται μόνο στους νέους στόχους και στο νέο χρηματοδοτικό πλαίσιο, αλλά και σε μια σειρά από προτάσεις για βελτιώσεις που αφορούν στις αρχές, στις μεθόδους και διαδικασίες εφαρμογής της πολιτικής αυτής.

Πριν γίνει εκτενέστερη αναφορά στις εν λόγω αλλαγές, σημειώνεται ότι παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητες οι καθιερωμένες πλέον αρχές της πολιτικής της συνοχής όπως είναι οι αρχές του πολυετούς προγραμματισμού, της συγχρηματοδότησης, της εταιρικότητας και της αξιολόγησης. Προκειμένου, όμως, να υπάρξει βελτίωση της αποτελεσματικότητας της πολιτικής της συνοχής, η Επιτροπή, στη βάση και των εμπειριών του παρελθόντος, εισηγείται έναν αριθμό μεταρρυθμίσεων που στοχεύουν σε μια περισσότερο στρατηγική και περισσότερο πολιτική προσέγγιση, σε μια μεγαλύτερη αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων και των ευθυνών, στην μείωση της γραφειοκρατίας με την απλοποίηση των διαδικασιών, στην μεγαλύτερη δυνατή συγκέντρωση των πόρων καθώς και στη βελτίωση των μηχανισμών παρακολούθησης και ελέγχου. Στα

παρακάτω επιχειρείται μια αναλυτικότερη παρουσίαση αυτών των νέων στοιχείων της προτεινόμενης νέας πολιτικής της συνοχής.

A. Μια περισσότερο στρατηγική και πολιτική προσέγγιση σύμφωνα με τις αναπτυξιακές προτεραιότητες της ΕΕ

Με στόχο να καταστεί η πολιτική της συνοχής πολιτικά περισσότερο ελέγξιμη και να ευθυγραμμισθεί με τις κεντρικές επιδιώξεις της αναπτυξιακής της πολιτικής όπως αυτές αναφέρονται στις ατζέντες της Λισαβόνας και του Γκαίτεμποργκ, αλλά και τις ετήσιες γενικές κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου για την οικονομική πολιτική και την απασχόληση στην ΕΕ, η Επιτροπή πρότεινε την υιοθέτηση από το Συμβούλιο ενός γενικού στρατηγικού κειμένου για την πολιτική της συνοχής, μετά από την έκφραση γνώμης από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το στρατηγικό αυτό κείμενο υιοθετήθηκε πριν την έναρξη της νέας προγραμματικής περιόδου και στη βάση των προτάσεων της Επιτροπής έθεσε σαφείς στόχους και προτεραιότητες για τα κράτη μέλη και τις περιφέρειες της ΕΕ.

B. Απλοποίηση του συστήματος προγραμματισμού

Κάθε χρόνο η Επιτροπή θα καταθέτει στους άλλους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς μία έκθεση, η οποία θα συνοψίζει τις επιδόσεις των κρατών μελών στο πεδίο της συνοχής. Στόχος αυτής της διαδικασίας είναι η αξιολόγηση σε υψηλό πολιτικό επίπεδο της προόδου στην επίτευξη των τεθέντων στρατηγικών προτεραιοτήτων.

Όσον αφορά στις διαδικασίες προγραμματισμού, κάθε κράτος μέλος προετοίμασε ένα εθνικό κείμενο-πλαίσιο για την αναπτυξιακή του στρατηγική στη βάση των στρατηγικών οδηγιών του Συμβουλίου το γνωστό ως ΕΣΠΑ. Μετά από διαβούλευση με την Επιτροπή τα εν λόγω εθνικά στρατηγικά κείμενα αποτέλεσαν το πλαίσιο για την προετοιμασία των θεματικών και περιφερειακών προγραμμάτων. Σε καμία περίπτωση τα εθνικά στρατηγικά κείμενα-πλαίσια δεν θα έχουν πλέον το διαχειριστικό χαρακτήρα των σημερινών Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης.

Στη βάση των εθνικών στρατηγικών η Επιτροπή υιοθέτησε τα εθνικά και περιφερειακά προγράμματα για κάθε χώρα μέλος της ΕΕ. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν τις αναπτυξιακές προτεραιότητες και εξάρουν τις πλέον σημαντικές παρεμβάσεις. Το ισχύον κατά το Γ' ΚΠΣ σύστημα της κατάθεσης πρόσθετων λεπτομερειών μέσω των λεγόμενων «συμπληρωμάτων προγραμμάτων» καθώς και η διαχείριση ανά μέτρο καταργήθηκαν.

Σκοπός αυτών των αλλαγών είναι να καταστούν οι διαδικασίες προγραμματισμού απλούστερες και ταχύτερες καθώς και να δοθεί στα κράτη μέλη μια μεγαλύτερη ευελιξία στην επιλογή των μέτρων για την επίτευξη των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων τους.

Γ. Συγκέντρωση των πόρων και θεματική επικέντρωση

Βασικός στόχος της πολιτικής της συνοχής είναι μια ακόμη μεγαλύτερη συγκέντρωση των πόρων στα λιγότερα εύπορα κράτη μέλη και στις φτωχότερες περιφέρειες της Ένωσης, με έμφαση στα νέα κράτη μέλη. Από θεματικής απόψεως, η έμφαση θα πρέπει να δίδεται στις προτεραιότητες της Λισαβόνας και του Γκαίτεμποργκ.

Έτσι, η προτεινόμενη κατανομή των πόρων στους επί μέρους στόχους υπακούει στην ως άνω αρχή. Για παράδειγμα, το 81,7% των πόρων για τις διαρθρωτικές δράσεις προορίζεται για το στόχο της σύγκλισης και κατά συνέπεια για τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές και χώρες καθώς και για τις περιοχές που θίγονται από το στατιστικό αποτέλεσμα. Το αντίστοιχο ποσοστό της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου ανέρχεται στο 70%. Για το στόχο της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας προτάθηκε το 15,8% των πόρων, ενώ για τη διασυνοριακή συνεργασία το 2,5%.

Να σημειωθεί ότι όσον αφορά το στόχο της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, η έμφαση δεν θα δίδεται πλέον σε μικροχωρικές παρεμβάσεις ως συνέπεια της ζωνοποίησης των περιοχών του σημερινού στόχου 2, αλλά στο σύνολο των περιφερειών αναφοράς. Και αυτό για να αποφευχθούν σημειακές, αποσπασματικές παρεμβάσεις σε επίπεδο κοινοτήτων ή πόλεων. Εξάλλου, όπως τονίζει η Επιτροπή, η ανάπτυξη μικρών χωρικών ενοτήτων εξαρτάται από τη πρόοδο της συνολικής περιφέρειας. Για το λόγο αυτό, οι δράσεις για την ενίσχυση των μικρών χωρικών ενοτήτων θα εντάσσονται πλέον σε ολοκληρωμένα προγράμματα για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της συνολικής περιφέρειας.

Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι ορισμένες περιοχές της Ένωσης, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών τους, εμφανίζουν σημαντικά μειονεκτήματα έναντι των υπολοίπων. Πρόκειται, κυρίως, για τις νησιώτικες και τις ορεινές περιοχές καθώς και για τις αραιοκατοικημένες παραμεθόριες περιοχές. Για την «αποζημίωση» των περιοχών με διαρκή γεωγραφικά μειονεκτήματα η Επιτροπή, στη βάση του Άρθρου 299.2 της Συνθήκης, κάλεσε τα κράτη μέλη τα κράτη μέλη κατά την εκπόνηση των προγραμμάτων τους να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στις περιοχές αυτές. Η ίδια προβλέπει τη μέγιστη δυνατή Κοινοτική χρηματοδότηση γι' αυτές.

Όσον αφορά άλλες ειδικές όπως είναι οι αγροτικές και οι περιοχές που εξαρτώνται από την αλιεία, η Επιτροπή πρότεινε την ένταξη τους στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και τη χρηματοδότησή τους από ένα πλέον ταμείο. Αυτό προτάθηκε προκειμένου να υπάρξει μια συνολική πολιτική για την αγροτική ανάπτυξη μετά και την νέα ΚΑΠ η οποία δίδει έμφαση όχι μόνο στη στήριξη των εισοδημάτων αλλά και στην επίτευξη μιας σειράς άλλων στόχων όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η αναδιάρθρωση της γεωργίας, η ποιότητα και ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων, η διαφοροποίηση της οικονομικής δραστηριότητας κ.α. Προκειμένου όμως να μη θιχθούν οι περιοχές αυτές, η Επιτροπή προβλέπει ότι οι πόροι και η γεωγραφική συγκέντρωσή τους στις εν λόγω περιοχές θα μείνουν αμετάβλητοι.

Τέλος, για τις προβληματικές αστικές περιοχές η Επιτροπή πρότεινε την κατάργηση του Προγράμματος URBAN και την ενσωμάτωση των αστικών προγραμμάτων στα περιφερειακά. Παράλληλα, στη νέα πολιτική της συνοχής αναδεικνύονται οι πόλεις ως σημαντικό επίπεδο τόσο στη λήψη των αποφάσεων όσο και στην ανάληψη αρμοδιοτήτων και ευθυνών.

Δ. Απλοποίηση των διαδικασιών και των μεθόδων διαχείρισης

Οι βασικότερες αλλαγές για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι:

- Η μείωση των στόχων από 7 σε 3.
- Η καθιέρωση 3 Ταμείων (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και Συνοχής) αντί των 6 που ισχύουν σήμερα.
- Η χρηματοδότηση ενός προγράμματος από ένα μόνο Ταμείο.
- Η καθιέρωση του πολυετούς προγραμματισμού των σχεδίων που χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Συνοχής.
- Ταυτόσημοι κανόνες διαχείρισης για τα προγράμματα του Ταμείου Συνοχής και για τα Διαρθρωτικά Ταμεία.
- Προγραμματισμός και οικονομική διαχείριση ανά πρόγραμμα και όχι πλέον ανά μέτρο.
- Καθιέρωση εθνικών κανόνων επιλεξιμότητας για τις δαπάνες και όχι Κοινοτικοί.

Ε. Αποτελεσματικότερος έλεγχος και καλύτερη παρακολούθηση

Ο έλεγχος και η παρακολούθηση των χρηματοδοτήσεων στοχεύει στη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας της πολιτικής της συνοχής. Αυτό προϋποθέτει τη συνοχή και διαφάνεια των δράσεων όλων των διοικητικών επιπέδων που εμπλέκονται στην εφαρμογή της πολιτικής (Επιτροπή, χώρες μέλη, φορείς υλοποίησης). Για το σκοπό

αυτό η Επιτροπή δίδει έμφαση στο σαφή προσδιορισμό των αρμοδιοτήτων για την εφαρμογή και έλεγχο των δράσεων. Επίσης, προκειμένου να διασφαλισθεί η απορρόφηση των πόρων διατηρεί τον Κανόνα N+3, δηλαδή την οριστική απώλεια των πόρων μετά την παρέλευση 3 ετών από τη λήξη της προγραμματικής περιόδου.

Για τη χρηστή διαχείριση των πόρων η Επιτροπή πρότεινε την παροχή «διασφάλισης» από τα κράτη μέλη αναφορικά με τα συστήματα ελέγχου και διαχείρισης.

Έτσι, ζητά στην αρχή της περιόδου εφαρμογής της νέας πολιτικής τη γνώμη για τα συστήματα αυτά από ένα ανεξάρτητο σώμα ελεγκτών. Επίσης, κάθε χρόνο θα υπάρχει μια Ετήσια έκθεση Ελέγχου με παράλληλη έκφραση γνώμης από την ελεγκτική αρχή. Στο τέλος της περιόδου προβλέπεται τελική δήλωση για τις δαπάνες.

Το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο προβλέπει ότι ο βαθμός της παρέμβασης της Επιτροπής στη διαχείριση, αξιολόγηση και στον έλεγχο θα σχετίζεται με τη βαρύτητα της κοινοτικής συνεισφοράς. Έτσι, σε περίπτωση που η εθνική συνεισφορά υπερβαίνει κατά πολύ την Κοινοτική, τα κράτη μέλη δύνανται να εφαρμόσουν τα εθνικά τους συστήματα διαχείρισης και ελέγχου.

ΣΤ. Μεγαλύτερη έμφαση στην αποδοτικότητα και την ποιότητα

Σύμφωνα με την Επιτροπή, ο στόχος της αποδοτικότητας ενισχύεται μέσω της καθιέρωσης του ετήσιου διαλόγου μεταξύ των κρατών και των Κοινοτικών οργάνων στη βάση των ετήσιων εκθέσεων της Επιτροπής για την πορεία και τα αποτελέσματα των εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων. Η αξιολόγηση πριν, κατά και μετά το τέλος των προγραμμάτων εξακολουθεί βασικό εργαλείο για τη διασφάλιση της ποιότητας των προγραμμάτων. Για την επιβράβευση των χωρών μελών και των περιφερειών με τις καλύτερες επιδόσεις στη υλοποίηση των στόχων της πολιτικής της συνοχής, η Επιτροπή προτείνει τη δημιουργία ενός αποθεματικού. Ακόμη, η Επιτροπή θεωρεί σκόπιμη τη δημιουργία ενός αποθεματικού από τα κράτη μέλη, στο πλαίσιο των εθνικών τους κατανομών, προκειμένου να μπορούν να ανταποκρίνονται σε απροσδόκητες τομεακές ή τοπικές οικονομικές διαταραχές, που μπορεί να προκληθούν από τις βιομηχανικές μεταλλαγές ή το διεθνές εμπόριο.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2007-2013: ΣΥΝΟΨΗ		
Στόχος «Σύγκλιση»: Στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης στα λιγότερα αναπτυγμένα κράτη μέλη και στις οικονομικά υστερούσες περιφέρειες (ο νυν στόχος 1)	Στόχος «Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση»: Στήριξη της αναδιάρθρωσης της περιφερειακής οικονομίας και αύξησης της απασχόλησης (οι νυν στόχοι 2 και 3)	Στόχος «Ευρωπαϊκή εδαφική συνοχή»: βασίζεται στη δομή της μέχρι τώρα Κοινοτικής πρωτοβουλίας Interreg
81,7% των διαθέσιμων πόρων	15,8% των πόρων	2,5% των πόρων
Χρήση για: Περιοχές του στόχου 1: Επιλέξιμες είναι όλες οι περιοχές των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕΠ βρίσκεται κάτω από το 75% του Κοινοτικού μέσου όρου Στόχος 1 α-περιοχές με στατιστικό αποτέλεσμα (phasing out) Πρόκειται για περιοχές των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕΠ βρίσκεται κάτω από το 75% της ΕΕ των 15, αλλά πάνω από το 75% της ΕΕ των 25, και οι οποίες θα λάβουν φθίνουσα ενίσχυση μέχρι το 2013 (85% → 60%)	Χρήση για : Α) Περιφερειακά προγράμματα (50% των πόρων του στόχου αυτού, χρηματοδοτούμενα από το ΕΤΠΑ): Δύο τύποι περιοχών: Περιοχές που δεν ανήκουν στο στόχο 1 αλλά και περιοχές (phasing in) που έχουν ξεπεράσει το 75% του ΑΕΠ των 15 Περιοχές Phasing in: Περιοχές οι οποίες χωρίς το στατιστικό αποτέλεσμα δεν ανήκουν πλέον στο στόχο 1. Οι περιοχές αυτές λαμβάνουν για κάποιο μεταβατικό χρονικό διάστημα στήριξη.	Χρήση για: Α) Διασυνοριακή συνεργασία Επιλέξιμες είναι καταρχήν όλες οι περιοχές κατά μήκος των εσωτερικών και εξωτερικών συνόρων καθώς και οι παράκτιες μεθοριακές περιοχές.. Β) Διεθνική συνεργασία:
Τομείς ενίσχυσης: Εκσυγχρονισμός και διαφοροποίηση των οικονομικών διαρθρώσεων (ΕΤΠΑ) Εκσυγχρονισμός και επέκταση των βασικών υποδομών (ΕΤΠΑ) Προστασία του περιβάλλοντος (ΕΤΠΑ) Βελτίωση των διοικητικών υποδομών (ΕΤΠΑ και ΕΚΤ) Βελτίωση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΚΤ)	Τομείς ενίσχυσης: Καινοτομίες και οικονομία της γνώσης Περιβάλλον και πρόληψη κινδύνων Πρόσβαση και υπηρεσίες πρόνοιας	Η διεθνής συνεργασία (μέχρι τώρα INTERREG III C) θα αναπτυχθεί ως αυτοτελές πρόγραμμα και ανάλογα μέτρα θα ενσωματωθούν για τους στόχους 1 και 2.
Στόχος 1-χώρες συνοχής: Χώρες των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕΠ είναι κάτω του 90% του Κοινοτικού μέσου όρου θα συνεχίσουν να χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Συνοχής για έργα μεταφορών και περιβάλλοντος. Χώρες όπως η Ιρλανδία και Ισπανία, που ξεπέρασαν το 90% δεν θα λαμβάνουν πλέον καμία χρηματοδότηση. (Δεν υπάρχει δηλαδή Phasing in).	Β) Εθνικά προγράμματα (50% των πόρων του στόχου 2 από πόρους του ΕΚΤ): Σε αρμονία με τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την απασχόληση θα χρηματοδοτηθούν δράσεις για την ενίσχυση της απασχόλησης, την ποιότητα της εργασίας, την παραγωγικότητα της εργασίας και την κοινωνική ενσωμάτωση καθώς και για την προσαρμογή στις οικονομικές εξελίξεις.	
Ολοκληρωμένο σχέδιο για περιφερειακές ιδιαιτερότητες: URBAN+ Καταργείται αυτή η Κοινοτική πρωτοβουλία. Συμπερίληψη των αρχών και μέτρων της μέχρι τώρα πρωτοβουλίας στα περιφερειακά προγράμματα. Περιοχές σε ακραία θέση Στο πλαίσιο του στόχου της Σύγκλισης (Στόχος 1) θα εκπονήσει η Επιτροπή ειδικό πρόγραμμα για τις εν λόγω περιοχές. Γεωγραφικά μειονεκτικές περιοχές Εδώ εντάσσονται Νησιά, Ορεινές περιοχές και πολύ αραιοκατοικημένες περιοχές. Τα κράτη μέλη οφείλουν κατά την κατανομή των πόρων να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητες των περιοχών αυτών.		

ε. Η διαφοροποίηση της νέας από την προηγούμενη περιφερειακή πολιτική

Τα κεντρικά ερωτήματα που τίθενται τα εξής:

- ✓ ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν στις προτάσεις για τη νέα μεταρρύθμιση;
- ✓ ποια ήταν η μέχρι τώρα αποτελεσματικότητα της πολιτικής συνοχής στην επίτευξη των στόχων της αναπτυξιακής σύγκλισης μεταξύ των χωρών μελών και των περιφερειών της Ένωσης;
- ✓ ποιες ήταν οι συνεπαγωγές της νέας διεύρυνσης για τη νέα πολιτική;
- ✓ ποιες αλλαγές στην αναπτυξιακή στρατηγική και πολιτική σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο θα πρέπει να γίνουν;

Ο κυριότερος λόγος καθιέρωσης της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής ήταν η μείωση των υπαρχουσών περιφερειακών ανισοτήτων και η πρόληψη δημιουργίας νέων δια της μεταβίβασης κοινοτικών πόρων προς τις περιοχές που έχουν προβλήματα από τις πιο εύπορες περιοχές μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων. Τελικός στόχος είναι η εξισορρόπηση ολόκληρης της οικονομίας των κρατών μελών και η ισόρροπη ανάπτυξη του κοινοτικού χώρου. Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή πολιτική υιοθετείται για πρώτη φορά το 1986 με την ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη, δηλαδή με την πρώτη ολοκληρωμένη αναθεώρηση των Συνθηκών. Οι σημαντικότεροι λόγοι καθιέρωσης της νέας αυτής κοινοτικής πολιτικής ήταν:

- ✓ η αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων που προκάλεσαν οι διευρύνσεις του 1973 (Ιρλανδία), 1981 (Ελλάδα) και 1986 (Ισπανία, Πορτογαλία).
- ✓ η εμπειρία του Ιταλικού Νότου που επιβεβαίωσε το θεωρητικό συμπέρασμα ότι σε μια ενιαία οικονομία της αγοράς ο ελεύθερος ανταγωνισμός δεν μειώνει τις περιφερειακές οικονομικές ανισότητες αλλά, αντιθέτως, συχνά, τις αυξάνει. Συνεπώς, για διάφορους λόγους (οικονομικούς, κοινωνικούς, δημογραφικούς) απαιτείται η άσκηση περιφερειακής κατανομής με τη μεταφορά πόρων από τις πλουσιότερες στις φτωχότερες χώρες.
- ✓ Ο στόχος της δημιουργίας μιας πραγματικά κοινής, ενιαίας εσωτερικής αγοράς με την εφαρμογή του «Προγράμματος 1992» και οι φόβοι για μία εξ αυτού διεύρυνση των περιφερειακών ανισοτήτων.
- ✓ Η διαπραγματευτική τακτική των χωρών της Κοινοτικής περιφέρειας προκειμένου να θεσμοθετηθεί η νέα περιφερειακή πολιτική και να αυξηθούν οι κοινοτικοί πόροι για την περιφερειακή ανάπτυξη ώστε οι χώρες αυτές να συνδέσουν την αποδοχή της νέας περιφερειακής πολιτικής με την κύρωση της ενιαίας Ευρωπαϊκής πράξης.

Το 1986 εγκαθιδρύεται για πρώτη φορά μια συνεκτική Ευρωπαϊκή πολιτική με σαφείς στόχους, μέσα και διαδικασίες. Ασφαλώς, η πολιτική αυτή δεν υπήρξε στατική αλλά μετεξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου. Μέχρι σήμερα υπήρξαν τρεις προγραμματικές περιόδους (φάσεις). Οι κυριότεροι λόγοι της μετεξέλιξης της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής είναι (α) οι εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες στις Ευρωπαϊκές περιφέρειες, δηλαδή η έκταση των περιφερειακών ανισοτήτων (β) η αποτελεσματικότητα η μη των εφαρμοζόμενων πολιτικών και η ανάγκη για προσαρμογή τους, (γ) οι πολιτικοί συσχετισμοί στο πεδίο των Ευρωπαϊκών διαδικασιών λήψης αποφάσεων.

Η πρώτη περίοδος (1989 – 1993) συνδέεται με την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ως το 1992 « Πρόγραμμα 1992» και την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας που μαζί με την Ελλάδα και την Ιρλανδία βρίσκονταν σημαντικά κάτω από το μέσο όρο της Κοινότητας στο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π στη δεκαετία του '80. Το 1993 καθιερώνεται η Οικονομική και Νομισματική Ένωση παράλληλα με την Ενιαία Αγορά. Στη δεύτερη περίοδο (1994-99), δημιουργούνται η Επιτροπή των Περιφερειών και το Ταμείο Συνοχής και δημιουργούνται νέοι κανονισμοί για την λειτουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων, με παράλληλη αύξηση των πόρων με το 2^ο πακέτο DELORS. Ψηφίζεται το 1997 η Συνθήκη του Άμστερνταμ που επιβεβαιώνει τη σημασία της συνοχής και περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο σχετικά με την απασχόληση, στοχεύοντας στην σταδιακή και δραστική μείωση της ανεργίας. Η περίοδος 2000 – 2006 χαρακτηρίζεται αυτό το "πρόγραμμα δράσης 2000 – για μια ισχυρότερη και ευρύτερη Ευρώπη" ή "Ατζέντα 2000" που αναφέρεται κυρίως στη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση διαπιστώθηκαν καίρια προβλήματα στην ασκούμενη περιφερειακή πολιτική που προκάλεσαν την ανάγκη μιας νέας μεταρρύθμισης. Ένα από τα βασικότερα προβλήματα που παρατηρούνται είναι η γήρανση του πληθυσμού που έχει σαν άμεση συνέπεια τη μείωση του εργατικού δυναμικού και στην ίδια κλίμακα κυμαίνεται και η κοινωνική συνοχή: το 1996 το 17% των κατοίκων ζούσαν με εισόδημα μικρότερο από το 60% του μέσου κοινοτικού όρου (Κάτω Χώρες και Δανία 11 – 12 % του πληθυσμού, Ελλάδα και Πορτογαλία 20 – 25%). Επιπρόσθετα, παρατηρούνται έντονες χωρικές ανισότητες μεταξύ ανεπτυγμένων και υπόλοιπων περιφερειών, με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε μία ζώνη που καλύπτει το 1/7 της έκτασης της ΕΕ-15, όπου κατοικούν το 1/3 του πληθυσμού και συγκεντρώνεται το 47% του Κοινοτικού εισοδήματος. Τα παραπάνω προβλήματα είναι

σημαντικά, αλλά δεν είναι τα μόνα που οδήγησαν στη νέα πολιτική συνοχής. Παρατηρείται ακόμη υψηλό ποσοστό ανεργίας, που το 1999 ανερχόταν στο 10,2%. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται η απασχόληση σε παραδοσιακές βιομηχανίες και η έντονη εγκατάλειψη εργασίας στο γυναικείο πληθυσμό.

Τέλος, η νέα διεύρυνση της Ε.Ε προς ανατολάς προκάλεσε την ανάδειξη διαφόρων προβλημάτων, καθώς το καθεστώς που επικρατούσε μέχρι πρότινος ήταν διαφορετικό από τη σύνθεση των 15 αρχικών και οι δέκα νέες χώρες είναι κατά πολύ φτωχότερες από τις υπόλοιπες, ενώ δεν έχουν εμπειρία στη δημιουργία δυτικού τύπου θεσμών και οικονομιών της αγοράς. Άρα, προέκυψε η νέα πρόκληση: ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και σύγκλισης των νέων μελών με παράλληλη συνέχιση της στήριξης των περιφερειών με αναπτυξιακή υστέρηση της ΕΕ - 15, όπου ορισμένα κράτη παρουσίασαν ιδιαίτερα σημαντική πορεία σύγκλισης (Ιρλανδία και της Ισπανία), αλλά συντηρούνται ακόμα πολλά προβλήματα στις περιφέρειες πολλών χωρών όπως χαρακτηριστικά πάντα αναφέρεται η Ήπειρος.

Όπως διαπιστώνει η ίδια η Ε.Ε., η οικονομική ανάπτυξη έχει επιβραδυνθεί αισθητά κατά τα τελευταία έτη, η ανεργία έχει αυξηθεί σε πολλά τμήματά της και παρατηρείται χαμηλή αύξηση παραγωγικότητας ιδίως σε σύγκριση με το ρυθμό ανάπτυξης στις Η.Π.Α. Οι ανισότητες μεταξύ των περιφερειών παραμένουν και απορρέουν από διαρθρωτικές αδυναμίες σε υλικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, καινοτομική ικανότητα και αποτελεσματική επιχειρηματική ενίσχυση.

Οι ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών αμβλύνονται, καθώς παρατηρείται αύξηση του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π στις χώρες της συνοχής και το ποσοστό του απασχολούμενου πληθυσμού σε όλες τις χώρες, πλην της Ελλάδας, αυξήθηκε και από την άλλη μεριά, στην Ελλάδα όπως και στην Ιρλανδία, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας ήταν διπλάσια από το μέσο όρο της Ε.Ε και αρκετά υψηλότερη από τον μέσο όρο στην Πορτογαλία. Όμως, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές αναπτυξιακές αποκλίσεις: στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π παραμένει γύρω στο 70% του μέσου κοινοτικού όρου της ΕΕ των 15. Εκτός των χωρών της Συνοχής, η ανάπτυξη σε περιφέρειες του στόχου 1 υπήρξε λιγότερο εντυπωσιακή. Για να διατηρήσουν οι περιφέρειες την οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή στα πλαίσια ενός ανταγωνιστικού περιβάλλοντος χρειάζεται να πραγματοποιηθούν δύο προϋποθέσεις: καταλληλότητα των επιπέδων υλικής υποδομής (τηλεπικοινωνίες, οδικά δίκτυα, περιβαλλοντικές εγκαταστάσεις), είσοδος στη νέα οικονομία βασισμένη στη γνώση, ώστε οι περιφέρειες να έχουν την δυνατότητα να καινοτομούν και να χρησιμοποιούν

αποτελεσματικά την υφιστάμενη τεχνολογία και να ακολουθούν μια πορεία ανάπτυξης αιεφόρο από περιβαλλοντική σκοπιά. Ορισμένες περιφέρειες συνέκλιναν με τον μέσο όρο της Ένωσης, ενώ σε πολλές περιπτώσεις, όπως στις ελληνικές περιφέρειες, η σύγκλιση ήταν περιορισμένη έως ανύπαρκτη.

Ως λόγοι για την μέχρι τώρα περιορισμένη αποτελεσματικότητα της πολιτικής Συνοχής για ορισμένες ελληνικές περιφέρειες εκτιμώνται οι εξής (αναλυτικότερη αναφορά γίνεται σε επόμενο κεφάλαιο):

- Το ύψος, η χρήση και η διαχείριση των πόρων

Το συνολικό ύψος των διατιθέμενων Κοινοτικών πόρων είναι σε σχέση με τους εθνικούς πόρους αλλά και τους αναγκαίους πολύ περιορισμένο. Κοινοτικές χρηματοδοτήσεις για επενδυτικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές δαπάνες της τάξης του 2-4% του περιφερειακού ΑΕΠ είναι μεν σημαντικές αλλά όχι ικανές να άρουν τα μειονεκτήματα των φτωχών περιοχών και να θέσουν την περιφερειακή τους οικονομία σε μια τροχιά αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης. Επίσης, το μεγαλύτερο μέρος των πόρων δεν διατίθεται για την ενίσχυση της παραγωγής αλλά των υποδομών σε φυσικό κεφάλαιο, δηλαδή κυρίως σε ένα μόνο παραγωγικό συντελεστή.

- Η επικράτηση των δυναμικών απόκλισης λόγω της λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς

Η ενίσχυση των οικονομικά ασθενέστερων χωρών και περιφερειών της Ένωσης στηρίζεται στη θεωρητική θέση ότι σε μια μεγάλη οικονομία της αγοράς, ο ελεύθερος ανταγωνισμός προκαλεί διατήρηση ή ακόμη και διεύρυνση των χωρικών οικονομικών ανισοτήτων. Για μια σειρά από λόγους π.χ. αναπτυγμένες υποδομές, ύπαρξη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, ύπαρξη τεχνολογικών κέντρων, αναπτυγμένες χρηματοπιστωτικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες, μεγάλες τοπικές αγορές, βιομηχανική παράδοση, ύπαρξη μεγάλων επιχειρήσεων κλπ. περιοχές με μεγάλες οικονομικές συγκεντρώσεις εμφανίζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή προϊόντων έντασης κεφαλαίου και γνώσης καθώς και στις σύγχρονες υπηρεσίες. Το ερώτημα είναι εάν η ανακατανομή εισοδημάτων που λειτουργεί υπέρ της σύγκλισης των περιφερειών είναι σε θέση να «αντιρροπήσει» τη δυναμική απόκλιση που προκαλεί η λειτουργία των αγορών. Στην περίπτωση της ΕΕ, τα τελευταία 20 περίπου χρόνια έχει δημιουργηθεί μια σε μεγάλο βαθμό ενιαία, κοινή αγορά με αποτέλεσμα την περαιτέρω όξυνση του εσωτερικού ανταγωνισμού. Αυτό σημαίνει ότι στην ενιαία αγορά οι δυνάμεις του ελεύθερου ανταγωνισμού ενίσχυσαν τη διαδικασία απόκλισης

χωρίς όμως να υπάρξει γενναία Κοινοτική πολιτική ανακατανομής των εισοδημάτων ως αντιστάθμισμα.

- Μη ευνοϊκές συνθήκες υποδοχής

Όπως δείχνει η εμπειρία της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας αλλά και τα παραδείγματα της Ιρλανδίας και της Ελλάδας, η εισροή πόρων από δημόσια εξωτερική βοήθεια από μόνη της δεν αρκεί να θέσει μια χώρα ή μια περιφέρεια σε δυναμική τροχιά ανάπτυξης. Η εξωτερική δημόσια χρηματοδοτική βοήθεια για να είναι αποτελεσματική, μεταξύ άλλων θα πρέπει:

- ✓ η χώρα υποδοχής να έχει σταθερό και προβλέψιμο μακροοικονομικό περιβάλλον, με υγιή δημόσια οικονομικά, χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλά επιτόκια

- ✓ να υπάρχει ένα ευνοϊκό επενδυτικό περιβάλλον και μια ενεργή πολιτική προσέλκυσης και υποδοχής άμεσων ξένων επενδύσεων

- ✓ να επικρατούν συνθήκες πολιτικής σταθερότητας και κοινωνικής συναίνεσης καθώς και κοινωνικής ευελιξίας ώστε να υπάρχει απρόσκοπτος διαρθρωτικός μετασχηματισμός

- ✓ να υπάρχει μια συνεκτική και ολοκληρωμένη εθνική αναπτυξιακή στρατηγική με σαφείς στόχους, μέσα και διαδικασίες στην οποία έρχεται να ενταχθεί και να λειτουργήσει συμπληρωματικά η εξωτερική στήριξη

- ✓ το κράτος υποδοχής να διαθέτει μια σειρά από αποδοτικά συστήματα, διοίκησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης, φορολογίας, κοινωνικής ασφάλισης, περιβαλλοντικής προστασίας κ.α., τα οποία δεν θα παρεμποδίζουν την εσωτερική και εξωτερική αναπτυξιακή προσπάθεια.

- Προβλήματα στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ)

Καθοριστική για την πραγματική περιφερειακή οικονομική και κοινωνική σύγκλιση είναι η συνεχής βελτίωση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας. Η ανταγωνιστικότητα αυτή εξαρτάται σε πολύ σημαντικό βαθμό από την ικανότητα της περιφέρειας να αξιοποιεί πλήρως τους τοπικούς μη κινητικούς πόρους (συντελεστές της παραγωγής) και να προσελκύσει νέους (π.χ. κεφάλαια, επιχειρηματικότητα, τεχνολογία, εξειδικευμένη εργασία). Η στρατηγική για την περιφερειακή ανάπτυξη έχει μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας όταν στηρίζεται στα υφιστάμενα και ειδικά στα μη αξιοποιημένα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιφερειακής οικονομίας και κοινωνίας, κάτι που δεν φαίνεται να ίσχυσε στα ελληνικά ΠΕΠ.

2.4.5. ΟΙ ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΛΙΣΑΒΟΝΑ, ΓΚΑΙΤΕΜΠΙΟΡΓΚ)

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας (Μάρτιος 2000) διακηρύχθηκε η φιλοδοξία να γίνει η Ευρώπη «η πιο ανταγωνιστική και δυναμική βασισμένη στη γνώση οικονομία του κόσμου μέχρι το 2010, ικανή για βιώσιμη ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις απασχόλησης και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»⁴, με γενικό στόχο την αύξηση της απασχόλησης σε 70% και μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 3%, και με τις επιχειρήσεις στην καρδιά της στρατηγικής (EC, 2003b, 2004b, European Council, 2000, Kok et al, 2004).

Οι τομείς της πολιτικής που προσφέρονται για καθορισμό ποσοτικών στόχων και οι αντίστοιχοι δείκτες είναι οι ακόλουθοι:

- Επιχειρηματικότητα
- Κανονιστικό και διοικητικό περιβάλλον
- Πρόσβαση σε χρηματοδοτήσεις
- Ανθρώπινο Δυναμικό
- Διάδοση Καινοτομιών και Γνώσεων
- Πρόσβαση σε ΤΠΕ
- Ανοικτές και εύρυθμα λειτουργούσες αγορές

Συνοδεύοντας αυτή τη στρατηγική, εγκρίθηκε ο "Χάρτης για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις", όπου τονίζεται η δυναμική των μικρών επιχειρήσεων στην ανταπόκριση στις νέες επιταγές της αγοράς, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην κοινωνική και περιφερειακή ανάπτυξη, τίθενται ως στόχοι η ενίσχυση του καινοτομικού πνεύματος και της επιχειρηματικότητας, η εξασφάλιση καλύτερης πρόσβασης στις αγορές, στην έρευνα και στην τεχνολογία, η βελτίωση της πρόσβασης σε πηγές χρηματοδότησης και η προώθηση ανωτέρου επιπέδου υποστήριξης στις μικρές επιχειρήσεις, και ορίζονται Γραμμές Δράσης:

- εκπαίδευση για την Επιχειρηματικότητα
- οικονομικότερη και συντομότερη διαδικασία για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, καλύτερη νομοθεσία και πλαίσιο ρυθμίσεων
- εξασφάλιση προσφοράς δεξιοτήτων που χρειάζονται οι μικρές επιχειρήσεις μέσα από διαδικασίες διαρκούς εκπαίδευσης και παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών
- βελτίωση πρόσβασης στο διαδίκτυο

⁴ Βλ. «Η Στρατηγική της Λισαβόνας – Για την Επίτευξη της Αλλαγής» Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Εαρινό Συμβούλιο της Βαρκελώνης. Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων COM 14, 2002

- αξιοποίηση της Ενιαίας Αγοράς από τις μικρές επιχειρήσεις με διευκόλυνση της εισόδου τους σε νέες αγορές
- βελτίωση του φορολογικού χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος, με απομάκρυνση των εμποδίων για τη δημιουργία πανευρωπαϊκής αγοράς κεφαλαίων, βελτίωση των σχέσεων τραπεζικού συστήματος και μικρών επιχειρήσεων, προώθηση των κεφαλαίων επιχειρηματικών συμμετοχών
- ενίσχυση του τεχνολογικού δυναμικού των μικρών επιχειρήσεων: ενίσχυση προγραμμάτων που προωθούν τη μεταφορά τεχνολογίας και την ενίσχυση των μικρών επιχειρήσεων στην αναγνώριση, επιλογή και υιοθέτηση τεχνολογίας, ενθάρρυνση της συνεργασίας και της δικτυακής χρήσης της τεχνολογίας
- συντονισμός των κρατών μελών για τη δημιουργία συστημάτων πληροφορικής και υποστήριξης, και δικτύων πρόσβασης σε υπηρεσίες (mentors and business angels)
- αποτελεσματικότερη εκπροσώπηση των συμφερόντων των μικρών επιχειρήσεων σε επίπεδο Ε.Ε.

Οι στόχοι της Λισαβόνας, το περιεχόμενο του Χάρτη για τις μικρές επιχειρήσεις, η σημασία της επιχειρηματικότητας και της δημιουργίας ευνοϊκού επιχειρηματικού κλίματος καθώς και η αναφορά σε επιτυχημένες πρωτοβουλίες, πρακτικές και προγράμματα αποτέλεσαν το περιεχόμενο της «Πράσινης Βίβλου» για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη. Ως επτά αντικειμενικοί σκοποί για τη βελτίωση της ανταγωνιστικής και αναπτυξιακής δυνατότητας της Ε.Ε ορίστηκαν:

- Κοινωνία της πληροφορίας για όλους: διάχυση της πληροφορικής στα σχολεία και επιχειρήσεις.
- Ενιαίος Ευρωπαϊκός χώρος έρευνας και καινοτομίας: Ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και αύξηση των εθνικών δαπανών E&A από 1,9% σε 3% του ΑΕΠ το 2010.
- Ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς: υπηρεσίες και δικτυωμένες βιομηχανίες, αγορά αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας.
- Αποτελεσματικές και ολοκληρωμένες χρηματοοικονομικές αγορές: Risk Capital Action και δημιουργία ολοκληρωμένης αγοράς κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών.
- Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μέσω της μείωσης των ρυθμιστικών εμποδίων.
- Κοινωνική συνοχή και περικλείουσα κοινωνία (social inclusion) μέσω εργασιακής επανένταξης, αναβάθμισης των δεξιοτήτων και εκσυγχρονισμού της κοινωνικής προστασίας.

Αειφόρος Ανάπτυξη.

Προκειμένου η Στρατηγική της Λισαβόνας για την οικονομική και κοινωνική ανανέωση της Ευρώπης να αποκτήσει και μια περιβαλλοντική διάσταση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκαίτεμποργκ συμφώνησε τη Στρατηγική της Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη (EC, 2003d, European Council, 2001). Το Συμβούλιο υπενθύμισε ότι η αειφόρος ανάπτυξη με την έννοια της ικανοποίησης των αναγκών της σημερινής γενιάς, χωρίς να διακυβεύεται η ικανοποίηση των αναγκών των μελλοντικών γενεών αποτελεί θεμελιώδη στόχο των Συνθηκών και σημειώνει πως η επίτευξή του απαιτεί το συνδυασμό αλληλοενισχυόμενων οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πολιτικών. Το Συμβούλιο προέβη και στον καθορισμό ορισμένων ειδικών στόχων και μέτρων ως γενική κατεύθυνση της μελλοντικής πολιτικής. Μεταξύ των στόχων αυτών οι κυριότεροι είναι οι εξής:

Η αντιμετώπιση του προβλήματος των κλιματικών μεταβολών

Η εξασφάλιση της αειφορίας στις μεταφορές μέσω:

- της μετατόπισης από τις οδικές στις σιδηροδρομικές και τις πλωτές μεταφορές και στις δημόσιες συγκοινωνίες,
- της αύξησης των επενδύσεων στους τομείς των δημόσιων μεταφορών, των σιδηροδρόμων, των πλωτών οδών και των συνδυασμένων μεταφορών,
- της προσαρμογής της τιμής χρήσης των διαφόρων μεταφορικών μέσων στο κοινωνικό κόστος.

Η αντιμετώπιση των κινδύνων για τη δημόσια υγεία

Η υπεύθυνη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Ακόμη, το Συμβούλιο κλήθηκε να οριστικοποιήσει και να αναπτύξει περαιτέρω τομεακές στρατηγικές για την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης σε όλους τους τομείς της κοινοτικής πολιτικής.

Η έκκληση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας, για επιτάχυνση του ανοίγματος των αγορών, έδωσε επίσης σημαντική ώθηση στο συγκεκριμένο θέμα στον τομέα της ενέργειας. Ένα χρόνο μετά τη Λισαβόνα, το Μάρτιο 2001, η Επιτροπή ενέκρινε μια δέσμη μέτρων με σκοπό το πλήρες άνοιγμα των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου από το 2005. Τα μέτρα αυτά προβλέπουν, μεταξύ άλλων, συντόμευση του χρονοδιαγράμματος, τη δημιουργία πιο ευνοϊκών συνθηκών για πραγματικό και δίκαιο ανταγωνισμό και τη λειτουργία μιας ενιαίας αγοράς που θα παρέχει στους καταναλωτές εγγυήσεις, θα προστατεύει το περιβάλλον και θα εξασφαλίζει τον εφοδιασμό σε ενέργεια με ασφάλεια και προσιτό κόστος. Η

ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας συνοδεύεται από μέτρα ενίσχυσης και ολοκλήρωσης των διευρωπαϊκών ενεργειακών δικτύων.

Τέλος, στο πλαίσιο του νέου Συμβουλίου «Ανταγωνιστικότητας» ελήφθησαν κατά τα τελευταία έτη ορισμένες σημαντικές αποφάσεις οι οποίες επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη λειτουργία των αναπτυξιακών πολιτικών. Στη Σύνοδό του της 3^{ης} Μαρτίου 2003 (Βρυξέλλες) το Συμβούλιο αποφάσισε να επικεντρωθεί στην προώθηση της ανταγωνιστικότητας στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής. Ως βασικά πεδία όρισε την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, το καλύτερο ρυθμιστικό περιβάλλον, τη βιομηχανική ανταγωνιστικότητα, την προώθηση της επιχειρηματικότητας και των μικρών επιχειρήσεων, την ενθάρρυνση της καινοτομίας και την προώθηση της έρευνας. Έθεσε ως πρώτους στόχους:

Τη δημιουργία δυναμικών και ανταγωνιστικών επιχειρήσεων μέσω βελτίωσης και απλούστευσης της κοινοτικής και εθνικής νομοθεσίας, λεπτομερούς αξιολόγησης από την Επιτροπή των επιπτώσεων της προτεινόμενης κοινοτικής νομοθεσίας, συντονισμού της πολιτικής για την επιχειρηματικότητα μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών μελών για εξάλειψη εμποδίων στη δημιουργία και ανάπτυξη των επιχειρήσεων, επιτάχυνσης της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Χάρτη για τις Μικρές Επιχειρήσεις, προσανατολισμού της βιομηχανικής πολιτικής πέραν των οριζόντιων δράσεων και σε ορισμένους σημαντικούς τομείς, μείωσης των κρατικών ενισχύσεων, βελτίωσης του περιβάλλοντος για την καινοτομία.

Την Οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής οικονομίας με βάση τη γνώση μέσω της αξιοποίησης του 6ου Προγράμματος-Πλαισίου, της ενίσχυσης της συμμετοχής των ΜΜΕ στους τομείς της Ε&ΤΑ, της αύξησης των επενδύσεων στον τομέα της Ε&ΤΑ μέσω σχεδίου δράσης για την υλοποίηση του στόχου της Βαρκελώνης (3% του ΑΕΠ εκ των οποίων 2/3 από τον ιδιωτικό τομέα)

Τη δημιουργία μιας πραγματικής ευρωπαϊκής αγοράς υπηρεσιών, την ολοκλήρωση των αγορών χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, τη νομοθετική ρύθμιση δημόσιων προμηθειών, κοινού διπλώματος ευρεσιτεχνίας, δημόσιων προσφορών εξαγοράς, την εφαρμογή συστήματος απευθείας ηλεκτρονικής ανάθεσης δημόσιων έργων, την ανάπτυξη των δικτύων ενέργειας, μεταφορών και τηλεπικοινωνιών.

Όλες οι παραπάνω κατευθύνσεις εμβαθύνουν "πάγιες" θέσεις της Ε.Ε. από δεκαετίας και πλέον, και, στο γενικό επίπεδο της διατύπωσης τους, δεν έρχονται σε αντίθεση με την αναπτυξιακή στρατηγική της Ελλάδας (ομοίως γενικά διατυπωμένης). Τα κρίσιμα νέα στοιχεία είναι:

- η βαρύτητα που δίδεται στην παραγωγικότητα, ως αναπότρεπτη βάση της ανταγωνιστικότητας
- η (για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια "εξορκισμού" των κλαδικών πολιτικών) επανεμφάνιση της αναγκαιότητας για μια βιομηχανική, και μάλιστα τομιακά εξειδικευμένη, βιομηχανική πολιτική.

2.4.6. ΛΟΙΠΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΕ

(με άμεση ή έμμεση επίπτωση στην περιφερειακή ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα)

α. Πολιτικές για τις επιχειρήσεις

Στα πλαίσια της ΕΕ αναγνωρίζεται πλέον πως η συνολική ανταγωνιστικότητα εξαρτάται σε μέγιστο βαθμό από τη μικροοικονομική (σε επίπεδο επιχείρησης) ανταγωνιστικότητα. Είναι αυτή η αναγνώριση που φέρνει στο προσκήνιο της πολιτικής την επιχειρηματικότητα και το επιχειρηματικό περιβάλλον, τις ΜΜΕ και τις όποιες προσδοκίες γύρω από το ρόλο τους στην οικονομία και την καινοτομία. Χαρακτηριστικά από πολλούς εκτιμάται ότι η Ελλάδα (όπως και η Πορτογαλία) ανήκουν στην ομάδα εκείνη χωρών μεσαίου εισοδήματος, όπου το εισοδηματικό επίπεδο θα είναι ασταθές στο μέλλον χωρίς σημαντική μικροοικονομική μεταρρύθμιση, διότι το επίπεδο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ ξεπερνά αυτό που θα δικαιολογούσαν τα μικροοικονομικά θεμελιώδη μεγέθη τους (οι μικροοικονομικές διαφορές ανάμεσα στα έθνη αποδεικνύονται ικανές να εξηγήσουν το 81% της διακύμανσης). (EC, 1997a)

Τα κυρίαρχα μεγέθη επιχειρήσεων σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. βάσει του μεριδίου τους στην συνολική απασχόληση είναι οι ΠΜΕ και οι ΜΜΕ επιχειρήσεις. Ο μέσος όρος απασχόλησης κάπου 20 εκατομμυρίων επιχειρήσεων στην ΕΕ είναι 6 και η απασχόληση μοιράζεται ισόποσα ανάμεσα στις μικρο-επιχειρήσεις (με λιγότερους από 10 εργαζόμενους) και στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Το μέσο μέγεθος επιχειρήσεων είναι πολύ μικρό στις μεσογειακές χώρες (Ιταλία, Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία) και σε ότι αφορά την παραγωγικότητα και την κερδοφορία, η γενική τάση είναι τέτοια ώστε όσο μεγαλύτερη είναι η επιχείρηση τόσο μεγαλύτερη τείνει να είναι η παραγωγικότητα της εργασίας και η κερδοφορία. Στην Ελλάδα, η παραγωγικότητα της εργασίας στις ΜΕ επιχειρήσεις είναι 29 μονάδες πάνω από το μέσο όρο, ενώ η παραγωγικότητα των ΜΜΕ είναι 4 μονάδες κάτω από τον μέσο όρο. Τηρουμένων, των αναλογιών το χάσμα παραγωγικότητας στην Ελλάδα είναι μικρότερο άλλων χωρών ανάλογου μεγέθους και επιπέδου ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα η Πορτογαλία.

Σε μια σειρά από χώρες, η μέση ετήσια μεταβολή στην προστιθέμενη αξία ήταν μεγαλύτερη στις ΜΜΕ από ότι στις ΜΕ (Ελλάδα, Λουξεμβούργο, Σουηδία, Αυστρία). Ειδικότερα, στην Ελλάδα η μέση ετήσια μεταβολή ήταν 3,3% για τις ΜΜΕ και 2,3% για τις ΜΕ. Στον αντίποδα βρίσκεται η Φιλανδία (EC, 2003c).

Για τη δικτύωση, ως απάντηση στα γενικά προβλήματα των ΜΜΕ και ΠΜΕ και ειδικότερα των ΜΜΕ υψηλής τεχνολογίας:

Ειδικά στις ΜΜΕ υψηλής τεχνολογίας εμφανίζεται το «Ευρωπαϊκό Παράδοξο»: Ενώ η Ευρώπη έχει εξαιρετικές επιδόσεις στην επιστημονική (δημόσια) έρευνα, σε σχέση με τους ανταγωνιστές της, υστερεί σε ότι αφορά την καινοτομία και την E&A στις επιχειρήσεις. Η Ευρώπη δηλαδή αντιμετωπίζει δυσχέρειες στη μετατροπή της νέας επιστημονικής γνώσης σε νέα εμπορεύσιμα προϊόντα και διαδικασίες και σε οικονομικό αποτέλεσμα. Σε σχέση με την απασχόληση, οι μεταποιητικοί κλάδοι υψηλής τεχνολογίας παρουσίασαν απώλειες σε όλες τις χώρες της ΕΕ τόσο στις ΜΜΕ και τις ΜΕ, με εξαίρεση την Ιρλανδία και Ισπανία. Στην Ελλάδα, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μείωσης της απασχόλησης ήταν ισόποσα κατανομημένος ανάμεσα στις ΜΜΕ και ΜΕ (-1,5%), ενώ η Πορτογαλία εμφάνισε μεγαλύτερο μέσο όρο ετήσιας μείωσης σε σχέση με την Ελλάδα. Όλες οι χώρες παρουσιάζουν θετικά αποτελέσματα στη προστιθέμενη αξία. Η μεγάλη διακύμανση της επίδοσης ανάμεσα στις ΜΜΕ υψηλής τεχνολογίας αντανακλά το ύψος του επιχειρηματικού κινδύνου που συνεπάγονται οι καινοτόμες δραστηριότητες.

Τα δίκτυα συνεισφέρουν στην ανάπτυξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος ενισχύοντας (1) την παραγωγικότητα μέσω της εξασφάλισης αποτελεσματικής πρόσβασης σε πληροφορία, εξειδικευμένες εισροές, εργατικό δυναμικό, θεσμούς και «δημόσια αγαθά», (2) την καινοτομία μέσα από την ανάπτυξη της ικανότητας σύλληψης, ενισχύοντας την ανταπόκριση σε ευκαιρίες καινοτομίας και την εξασφάλιση ταχείας διάδοση βελτιωμένων τεχνικών και πρακτικών και (3) τη σύλληψη ιδεών και ευκαιριών για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και επιδρώντας στη μείωση των εμποδίων εισόδου (περιλαμβανομένου και του κινδύνου). Η κρατική συμβολή στη δημιουργία των δικτύων εστιάζεται στις συνθήκες εισροών (δημιουργία εξειδικευμένων προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, πανεπιστημιακή ερευνητική προσπάθεια σε σχετικές με τα δίκτυα τεχνολογίες, συλλογή πληροφοριών που να αφορούν τα δίκτυα, βελτίωση εξειδικευμένων μεταφορών, επικοινωνιών και άλλων υποδομών) στις σχετιζόμενες και υποστηρικτικές βιομηχανίες (οργάνωση συναντήσεων με τους συμμετέχοντες ή με τους εν δυνάμει συμμετέχοντες στα δίκτυα, προσπάθειες

προσέλκυσης προμηθευτών και επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών μέσα στα δίκτυα από άλλες τοποθεσίες, δημιουργία βιομηχανικών πάρκων ή πάρκων προμηθευτών), στις συνθήκες ζήτησης (ενθάρρυνση καινοτομίας, τυποποίησης και πιστοποίησης προϊόντων, το κράτος σαν καταναλωτής των προϊόντων και υπηρεσιών των δικτύων).

Η πολιτική δικτύων συνίσταται σε μετακίνηση της εστίασης από τις μεμονωμένες επιχειρήσεις στα τοπικά – περιφερειακά συστήματα επιχειρήσεων. Σημαίνει λιγότερη εξάρτηση από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις και μεγαλύτερο ενδιαφέρον στις τοπικές συγκεντρώσεις επιχειρήσεων. Ακόμη, επικεντρώνεται σε γηγενείς αναπτυξιακές διαδικασίες σε αντιδιαστολή με προσπάθειες προσέλκυσης επενδύσεων από το εξωτερικό μιας περιφέρειας, και οδηγεί στην ανάγκη κοινωνικών διαδικασιών, δηλαδή στην ανάπτυξη αλληλεπιδράσεων με σκοπό την αύξηση της ροής ανταλλαγής πληροφορίας ανάμεσα στους τοπικούς πρωταγωνιστές. Τέλος είναι μια πολιτική επιλογής νικητών και αποτελεί ένα διαρκώς αυξανόμενο σε σημασία εργαλείο πρόωξης της οικονομικής ανάπτυξης.

Συγκριτική ανάλυση 34 δικτύων σε 17 χώρες αποκαλύπτει, ότι τα δίκτυα μεγεθύνονται τόσο από την άποψη του αριθμού των επιχειρήσεων, όσο και από άποψη απασχόλησης και έχουν καλύτερους δείκτες επίδοσης, από ότι ο εθνικός μέσος όρος των κλάδων σε εθνικό επίπεδο. Σε ορισμένες χώρες υπάρχει μια διακριτή πολιτική δικτύων που στοχεύει στην υποστήριξη τους σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Σε άλλες χώρες μπορεί κανείς να δει συγκεκριμένα μέτρα για περιφερειακά δίκτυα, αλλά όχι πλήρως ανεπτυγμένη πολιτική.

Έναντι αυτών των πολιτικών, η Ελλάδα αντιπαραθέτει, αφενός την μάλλον αρνητική εμπειρία του Β' ΚΠΣ, αφετέρου την υστέρηση και τις δυσκολίες στην εκκίνηση νέας πολιτικής στα πλαίσια του Γ' ΚΠΣ.

Για τη χρηματοδότηση των ΜΜΕ και των νέων επιχειρήσεων:

Σε ό,τι αφορά τα καινοτόμα εργαλεία στη χρηματοδότηση υπάρχουν δύο είδη κενών: το κενό κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών (venture capital gap) και το κενό κεφαλαίου επιχειρηματικού κινδύνου (risk capital gap). Το κενό κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών οφείλεται σε σταθερά συναλλακτικά κόστη και κόστος εποπτείας που κάνουν αντικοινωνική τη χρηματοδότηση μικρών επενδύσεων έστω και αν αυτές έχουν την δυνατότητα υψηλών αποδόσεων. Έτσι, μόνο 17% του επίσημου ευρωπαϊκού κεφαλαίου συμμετοχών το 2001 κατευθύνθηκε προς νέες επιχειρήσεις. Σε ό,τι αφορά το κενό κεφαλαίου επιχειρηματικού κινδύνου, το πρόβλημα συνίσταται στο ότι οι ΜΜΕ συνολικά τείνουν να είναι «υψηλότερου κινδύνου» από ότι οι μεγάλες

επιχειρήσεις και η ποσότητα πληροφοριών διαθέσιμες στους προμηθευτές κεφαλαίου είναι για τις ΜΜΕ μικρότερη.

Το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών αγορών κεφαλαίου επιχειρηματικού κινδύνου (Risk Capital Action Plan) έχει γενικό σκοπό την απομάκρυνση των ρυθμιστικών και διοικητικών εμποδίων, έχοντας εντοπίσει έξι κατηγορίες εμποδίων που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη αγορών κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου: κατακερματισμός της αγοράς, θεσμοί και ρυθμίσεις, φορολογία, απουσία ΜΜΕ υψηλής τεχνολογίας, ανθρωπίνι πόροι, κουλτούρα.

Οι άμεσες επεμβάσεις όπως επιχορηγήσεις δημιουργίας και ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων γίνονται όλο και πιο περιορισμένες στην Ε.Ε. Τα περισσότερα μέτρα πολιτικής είτε σε εθνικό είτε σε τοπικό επίπεδο τείνουν στη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών. Ωστόσο, χρηματοδοτικές ενισχύσεις διαφόρων μορφών και έντασης παρέχονται σε πολλές χώρες (Σουηδία, Ιρλανδία, Δανία και Λουξεμβούργο). Στην Αυστρία οι πολιτικές περιορίζονται σε φορολογικές ελαφρύνσεις, και one-stop-shops.

Ειδικά για τις ΜΜΕ υψηλής τεχνολογίας, το κεφάλαιο επιχειρηματικών συμμετοχών παραμένει μια επιλογή μόνο για μια "ελίτ" ΜΜΕ. Η Ε.Ε. διερευνά δυνατότητες εναλλακτικής χρηματοδότησης νέων επιχειρήσεων από τους λεγόμενους «Επιχειρηματικούς Αγγέλους» (business angels).

Για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων που αποτελεί συνολικό σημαντικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

Η σημασία που αποδίδεται στους μηχανισμούς δημιουργίας νέων επιχειρήσεων, και στους παράγοντες που επηρεάζουν το κλείσιμο (έξοδος) και την επιβίωση των επιχειρήσεων καθώς επιδρούν στην ανάπτυξη τους, είναι διαρκώς αυξανόμενη. Σε ειδική έρευνα που διενεργήθηκε σε πάνω από 7500 επιχειρήσεις σε 19 Ευρωπαϊκές χώρες, οι πιο βασικοί περιοριστικοί παράγοντες στην επίδοση βρέθηκαν να είναι η έλλειψη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, η πρόσβαση στη χρηματοδότηση και προβλήματα με διοικητικές ρυθμίσεις.

Η σχέση ανάμεσα στο ΑΕΠ κατά κεφαλή και το ποσοστό «γέννησης» νέων επιχειρήσεων είναι αρνητική και οφείλεται στο ότι η οικονομική ευημερία φέρνει υψηλότερους μισθούς και βελτιωμένο σύστημα κοινωνικής ασφάλειας, που κάνουν τη μισθωτή απασχόληση πιο ελκυστική επιλογή σε σχέση με την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης. Η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα εμφανίζουν υψηλά ποσοστά γεννήσεων νέων επιχειρήσεων και σχετικά χαμηλό ΑΕΠ κατά κεφαλή και ταιριάζουν στην περιγραφή αυτή, ενώ στην Ιρλανδία, το ποσοστό γεννήσεων επιχειρήσεων

αυξήθηκε πολύ κατά τη διάρκεια της φάσης ισχυρής ανάπτυξης της οικονομίας στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

Οι τάσεις πάντως που διαμορφώθηκαν στην περίοδο 1995-2000 δηλώνουν έναν επιχειρηματικό δυναμισμό στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Το πρόβλημα στην Ελλάδα είναι πάντως πρόβλημα "θνησιμότητας": μια στις πέντε επιχειρήσεις κλείνει την χρονιά που ακολουθεί την ίδρυσή της. Επίσης, η χωροθέτηση των νέων επιχειρήσεων στη περιοχή της ευρύτερης Αθήνας αυξάνει την πιθανότητα επιβίωσης τους σε σχέση με μια ομοειδή επιχείρηση που ξεκινά τη λειτουργία της αλλού. Η απουσία χρηματοδοτικής υποστήριξης συνιστά το μεγαλύτερο πρόβλημα στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας για τους Έλληνες (89%) μεταξύ όλων των Ευρωπαίων τόσο το 2001 όσο και το 2002, ενώ σε σχέση με την πολυπλοκότητα των διοικητικών διαδικασιών, οι Έλληνες προβληματίζονται σε ποσοστό χαμηλότερο από αυτό που καταγράφεται σε άλλες χώρες.

β. Πολιτικές για την Ενέργεια

Το πρωτόκολλο του Κιότο προβλέπει για την Ελλάδα συγκράτηση του ρυθμού αύξησης κατά το έτος 2010 του CO₂ και άλλων αερίων που επιτείνουν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, κατά 25% σε σχέση με το έτος βάση 1990. Η κοινοτική Οδηγία 2001/77/ΕΕ "για την προαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας" προβλέπει στο παράρτημα της για την Ελλάδα ενδεικτικό στόχο κάλυψης από ανανεώσιμες ενεργειακές πηγές, περιλαμβανομένων των μεγάλων υδροηλεκτρικών έργων, ίσο με 20,1% της ακαθάριστης κατανάλωσης ενέργειας κατά το έτος 2010. Επίσης, στη δήλωση των εθελοντών του Γιοχάνεσμπουργκ προβλέπει δέσμευση των κρατών-μελών να αυξήσουν ουσιαστικά το παγκόσμιο μερίδιο των ΑΠΕ, με τακτικές ανασκοπήσεις της προόδου βάσει σαφών και φιλόδοξων χρονικά δεσμευτικών στόχων που θα τεθούν σε εθνικό, περιφερειακό και, όπου αυτό είναι δυνατόν, παγκόσμιο επίπεδο.

Στην παρουσίαση των στρατηγικών στόχων της ΕΕ για την περίοδο 2000-2005⁵, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χαρακτηρίζει την ενέργεια ως καθοριστικό παράγοντα ανταγωνιστικότητας και οικονομικής ανάπτυξης για την Ευρώπη. Βασικός στόχος της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είναι, όπως αναφέρεται στην Πράσινη Βίβλο για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού (Νοέμβριος 2000), ο

⁵ COM(2000) 154 τελικό με τον τίτλο "Η διαμόρφωση της νέας Ευρώπης"

ασφαλής ενεργειακός εφοδιασμός όλων των καταναλωτών με προσιτό κόστος και, με παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος και προαγωγή υγιούς ανταγωνισμού στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας. Η εξωτερική ενεργειακή εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξακολουθεί να αυξάνεται συνεχώς. Η Ένωση καλύπτει τις ενεργειακές της ανάγκες σε ποσοστό 50% από εισαγόμενα προϊόντα και αν δεν καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια, προβλέπεται ότι την επόμενη εικοσαετία ή τριακονταετία το ποσοστό αυτό θα αυξηθεί σε 70%. Εξ αιτίας αυτής της εξωτερικής ενεργειακής εξάρτησης, σε συνδυασμό με τις συνεχείς αυξήσεις των τιμών του πετρελαίου, προκύπτουν οικονομικοί, κοινωνικοί, οικολογικοί και φυσικοί κίνδυνοι για την ΕΕ. Η ΕΕ εξακολουθεί να μη διαθέτει ακόμη εκείνα τα μέσα, που θα της επιτρέψουν να μεταβάλει ουσιαδώς τη διεθνή ενεργειακή αγορά. Η αδυναμία της αυτή εκδηλώθηκε κατά την αλματώδη άνοδο των τιμών του πετρελαίου, στα τέλη του 2000.

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης του προβλήματος της ενεργειακής εξάρτησης η ΕΕ πρέπει να αντιμετωπίσει και νέες προκλήσεις, οι σημαντικότερες από τις οποίες είναι:

- ο οι περιβαλλοντικές ανησυχίες, ιδιαίτερα για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών, που επηρεάζουν τις ενεργειακές επιλογές και
- ο η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, η οποία θα δώσει νέα βαρύτητα και ρόλο στη ζήτηση και πιθανόν να οδηγήσει σε νέες εντάσεις στο χώρο της πολιτικής.

Η έκκληση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας, στις 23 και 24 Μαρτίου 2000, για επιτάχυνση του ανοίγματος των αγορών ενέργειας, έδωσε νέα σημαντική ώθηση στο συγκεκριμένο θέμα. Τον Μάρτιο 2001, η Επιτροπή ενέκρινε μια δέσμη μέτρων με σκοπό το πλήρες άνοιγμα των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου από το 2005. Τα μέτρα προβλέπουν, εκτός από τη συντόμευση του χρονοδιαγράμματος απελευθέρωσης, τη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών για πραγματικό και δίκαιο ανταγωνισμό καθώς και τη λειτουργία μιας ενιαίας αγοράς που θα παρέχει στους καταναλωτές εγγυήσεις, θα προστατεύει το περιβάλλον και θα εξασφαλίζει τον εφοδιασμό σε ενέργεια με ασφάλεια και προσιτό κόστος.

Η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας συνοδεύεται από μέτρα ενίσχυσης και ολοκλήρωσης των διευρωπαϊκών ενεργειακών δικτύων. Το 1996 κυκλοφόρησαν οι κοινοτικές κατευθύνσεις για τη δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για τα διευρωπαϊκά δίκτυα ενέργειας, που περιλάμβαναν κατάλογο έργων ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου, κοινού ενδιαφέροντος. Προσδιορίστηκαν 74 έργα, τα οποία αντιπροσωπεύουν επενδύσεις συνολικού ύψους 18.000 εκατ. ευρώ. Η χρηματοδότηση αυτών των έργων

βαρύνει κατά κύριο λόγο τους φορείς εκμετάλλευσης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, χρησιμοποιήθηκαν τα χρηματοδοτικά μέσα της Ένωσης, ουσιαστικά δανειοδοτήσεις της ΕΤΕπ και ενισχύσεις του ΕΤΠΑ. Σε αυτά περιλαμβάνονται έργα από αφορούν ειδικότερα την Ελλάδα, όπως οι ηλεκτρικές διασυνδέσεις με την Ιταλία και με άλλες χώρες των Βαλκανίων, και η διασύνδεση του δικτύου Φυσικού Αερίου με τα συστήματα της Ιταλίας και άλλων τρίτων χωρών.

Η προώθηση της Πράσινης Βίβλου για την Ενέργεια στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ), στη διάρκεια του 2002, προκάλεσε ευρεία συζήτηση. Πολλά κράτη μέλη και ΜΚΟ τοποθετήθηκαν ευνοϊκά για μια στρατηγική που δίνει έμφαση στον έλεγχο της ζήτησης μέσω της προώθησης τεχνολογιών μεγαλύτερης ενεργειακής απόδοσης. Ως αποτέλεσμα, το ΕΚ και το Συμβούλιο ενέκριναν στο τέλος του 2002 την οδηγία 2002/91/ΕΚ⁶ για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων. Η οδηγία αυτή έχει ως στόχο να επιτύχει τη μείωση της ζήτησης ενέργειας για θέρμανση, ψύξη και φωτισμό σε κτίρια εμπορικών χρήσεων και σε πολυκατοικίες έως και 20% μέχρι το 2010, με τη θέσπιση μέτρων ενεργειακής απόδοσης και τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η οδηγία ισχύει για τα νέα αλλά και για τα υφιστάμενα κτίρια, με τη διαφορά ότι για τα δεύτερα απαιτούνται ιδιαίτερα υψηλές πρόσθετες χρηματοδοτήσεις, στο πλαίσιο της ανάπλασης παλαιών αστικών περιοχών. Εγκρίθηκε επίσης η οδηγία 2001/77/ΕΚ για την προαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας⁷. Η οδηγία αυτή θέτει ως ενδεικτικό μέσο στόχο, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας να αντιπροσωπεύουν το 22% της συνολικής κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας έως το 2010.

Το ΕΚ και το Συμβούλιο κατέληξαν σε άτυπη συμφωνία σχετικά με την πρόταση της Επιτροπής για την προαγωγή των βιοκαυσίμων στις μεταφορές. Η οδηγία 2003/30/ΕΚ, που εγκρίθηκε στις 8/5/2003, θέτει ως ενδεικτικό στόχο τα βιοκαύσιμα να αντιπροσωπεύουν το 5,75% του συνολικού όγκου των καυσίμων, που πωλούνται στα κράτη μέλη για τις οδικές μεταφορές, έως το 2010.

Σε ότι αφορά τις ορυκτές πρώτες ύλες, η παγκοσμιοποίηση των αγορών φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών, αλλά και ειδικότερα των ελληνικών εξορυκτικών επιχειρήσεων, επειδή οι συνθήκες στις αντίστοιχες

⁶ ΕΕ L 1 της 4.1.2003, σ. 65

⁷ ΕΕ L 283 της 27.10.2001, σ. 33

επιχειρήσεις τρίτων χωρών χαρακτηρίζονται από μεγάλη διαφορά στο κόστος εργασίας, στις απαιτήσεις ασφάλειας εργασίας και στις περιβαλλοντικές προδιαγραφές.

Τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις σε επίπεδο στρατηγικής στον τομέα της ενέργειας. Επομένως, οι κύριοι στόχοι στρατηγικής παραμένουν οι εξής :

- ο Η προώθηση και ανάδειξη εγχώριων ενεργειακών πόρων ώστε να μειωθεί η ενεργειακή εξάρτηση από εισαγόμενα ενεργειακά προϊόντα.
- ο Η προώθηση της απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου.
- ο Η μείωση του δείκτη της ενεργειακής έντασης, ώστε να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Η επίτευξη των στόχων της ΕΕ και του Κιότο σχετικά με την διείσδυση των ΑΠΕ στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας και τον περιορισμό των αέριων ρύπων, αντίστοιχα, αποτελούν δεσμεύσεις της ελληνικής κυβέρνησης και η μη ικανοποίησή τους συνεπάγεται σημαντικά πρόστιμα.

Βασική εξέλιξη σε επίπεδο υποδομών αποτελεί η υπογραφή της σύμβασης για τον πετρελαιοαγωγό Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη, καθώς επίσης και ο υπό μελέτη πετρελαιοαγωγός Αμερικανικών συμφερόντων που θα παρακάμπτει την Ελλάδα και στην ουσία θα είναι ανταγωνιστικός του ελληνο-βουλγαρικού αγωγού. Ο πετρελαιοαγωγός Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη, σε συνδυασμό με τις διασυνδέσεις των συστημάτων φυσικού αερίου Τουρκίας – Ελλάδας - Ιταλίας και την ηλεκτρική διασύνδεση της χώρας με την Τουρκία, Βουλγαρία και Ιταλία, καθώς και η δημιουργία μιας ενιαίας ενεργειακής αγοράς στην ΝΑ Ευρώπη, καθιστούν την χώρα ενεργειακό κόμβο και διευκολύνουν ιδιωτικές ενεργειακές επενδύσεις.

Οι νέοι κώδικες ηλεκτρικής ενέργειας που έχουν προδιαγραφεί από τη ΡΑΕ, και βρίσκονται στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης, επιδρούν αρνητικά στη προσέλκυση νέων επενδύσεων καθώς, σύμφωνα με τους υποψήφιους επενδυτές στο χώρο της ηλεκτροπαραγωγής, προωθούν τα συμφέροντα της ΔΕΗ και δεν διασφαλίζουν ένα ελάχιστο ετήσιο ποσοστό απορρόφησης της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας.

Σημαντικός παράγων ενισχυτικός της προσπάθειας προώθησης των ΑΠΕ, των μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας και της υποκατάστασης πετρελαϊκών προϊόντων με Φυσικό Αέριο, είναι οι σημερινές τιμές ρεκόρ του πετρελαίου και των προϊόντων του. Η συνεχής αύξηση των τιμών και η διατήρησή τους σε αυτά τα υψηλά επίπεδα θα στρέψει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Η κατάσταση στο χώρο

αυτό δεν είναι ιδιαίτερα θετική, καθώς έχουν σταματήσει οι αδειοδοτήσεις αιολικών έργων στα νησιά λόγω έλλειψης χωροταξικού σχεδιασμού (ο οποίος αναμένεται να θεσμοθετηθεί).

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι και η Γενική Διεύθυνση για τις Μεταφορές και την Ενέργεια της ΕΕ, αναφέρεται στην υστέρηση που παρατηρείται στην διείσδυση των ΑΠΕ στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθούν οι πρόσφατες οδηγίες της ΕΕ που αφορούν τις ενεργειακές καταναλώσεις στα κτίρια και τα βιοκαύσιμα. Οι δύο αυτοί τομείς είναι εκτός των σχεδιαζόμενων παρεμβάσεων, αλλά θα πρέπει να υπάρξει η δυνατότητα ενίσχυσης ώστε να εκδηλωθούν σχετικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες.

γ. Πολιτικές για τον Τουρισμό

Τα τελευταία χρόνια αποδίδεται αυξανόμενη σημασία στην ανάπτυξη του τουρισμού στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο τομέας της τουριστικής ανάπτυξης κινεί το ενδιαφέρον αφενός λόγω της σημασίας του σαν οικονομική δραστηριότητα και αφετέρου λόγω της σχέσης του και της συναρμογής του με άλλους πρωταρχικούς στόχους της Ε.Ε., όπως η βιώσιμη ανάπτυξη, η οικονομική άνοδος και η αύξηση της απασχόλησης, η οικονομική και κοινωνική συνοχή.

Οι βασικές κατευθύνσεις πολιτικής για τον τουρισμό σε ευρωπαϊκό επίπεδο, συνοψίζονται:

Στις κατευθύνσεις της Πράσινης Βίβλου «Ο ρόλος της Ένωσης στον τομέα του τουρισμού»⁸

Βασική κατεύθυνση: η εδραίωση της ισορροπίας μεταξύ των τριών συνιστωσών του τομέα: της τουριστικής βιομηχανίας, των επισκεπτών, της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στα συμπεράσματα και συστάσεις που προκύπτουν από την επεξεργασία του θέματος «Τουρισμός και Απασχόληση» περιλαμβάνονται:

Βασικές κατευθύνσεις όπως ενεργοποίηση των τουριστικών επιχειρήσεων, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των τουριστών, εξασφάλιση καλύτερης λειτουργίας της τουριστικής αγοράς μέσω της βελτίωσης του περιβάλλοντος των επιχειρήσεων, εκσυγχρονισμός και αύξηση αποτελεσματικότητας των υποδομών που συνδέονται με

⁸ Green paper – The role of the Union in the field of tourism, COM(95)97, Απρίλιος 1995

τον τουρισμό, αναβάθμιση των ανθρώπινων πόρων στον τομέα του τουρισμού, ενθάρρυνση της βιώσιμης ανάπτυξης του τουρισμού.

Σύμφωνα με την προσέγγιση της Ολοκληρωμένης Ποιοτικής Διαχείρισης του τουρισμού (Integrated Quality management – IQM), η ανάπτυξη του τουρισμού υπόκειται συνδυασμένα στους παρακάτω στόχους:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της τουριστικής βιομηχανίας.
- Ικανοποίηση των αναγκών, τόσο των τουριστών, όσο και των τοπικών κοινωνιών.
- Προστασία και αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.
- Συστάσεις για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών.

Η Επιτροπή υιοθετεί την κατάρτιση και υλοποίηση μιας Ατζέντας 21 για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των τουριστικών δραστηριοτήτων στην Ευρώπη. Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, όπως προωθείται για μια Ευρωπαϊκή Ατζέντα 21, ορίζεται στους τρεις πυλώνες της αειφορίας:

- Οικονομική βιωσιμότητα.
- Περιβαλλοντική βιωσιμότητα.
- Κοινωνική και ηθική βιωσιμότητα.

Μαζί με την Ατζέντα 21, εγκαινιάζονται και μία σειρά άλλων δράσεων και πρωτοβουλιών, όπως:

- Ενσωμάτωση του τουρισμού στις πολιτικές και στα μέτρα της Κοινότητας.
- Παγίωση της συνεργασίας μεταξύ των φορέων του τουρισμού με τη μέθοδο του ανοικτού συντονισμού.
- Διευκόλυνση των συνεργασιών μεταξύ των τουριστικών προορισμών και των εκπροσώπων τους.
- Δικτύωση λειτουργιών και υπηρεσιών χρήσιμων στους φορείς του τουρισμού.
- Ευχερέστερη πρόσβαση και ορθή χρήση των κοινοτικών, χρηματοδοτικών και μη, μέσων προς όφελος του τουρισμού.
- Εφαρμογή από τα κράτη μέλη συμπληρωματικών λογαριασμών και στατιστικών για τον τουρισμό.

Με βάση την Ανακοίνωση της Επιτροπής, ελήφθη το 2002 ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου⁹, η οποία συνιστά ένα ακόμα βήμα προς την κατεύθυνση της συνεργασίας για το μέλλον του ευρωπαϊκού τουρισμού. Μεταξύ των πιο σημαντικών στοιχείων της Απόφασης από άποψη πολιτικής, είναι:

⁹ Council Resolution of 21 May 2002 on the future of European tourism (2002/C 135/01)

- Η ενίσχυση των ΜΜΕ της βιομηχανίας του τουρισμού στα πλαίσια της Ε.Ε., ώστε να αυξήσουν τις επιδόσεις τους και την ανταγωνιστικότητά τους και, σε αντάλλαγμα, να συμβάλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην απασχόληση.

- Η στενή παρακολούθηση των εργασιών προετοιμασίας της Agenda 21 για τον τουρισμό και ο ορισμός κριτηρίων βιώσιμης ανάπτυξης.

- Η ενεργή προώθηση της χρήσης δεικτών ποιότητας των τουριστικών προορισμών στη βάση σχετικής συμφωνίας μεταξύ των κρατών – μελών.

Από την παραπάνω συνοπτική αναφορά, συμπεραίνεται έντονη δραστηριοποίηση και εμβάθυνση των πολιτικών και δράσεων της Ε.Ε. στον τομέα του τουρισμού, από το 1999 και εντεύθεν. Η κυρίαρχη, στα πλαίσια της Ε.Ε., στρατηγική άποψη για τον τουρισμό προσπαθεί πλέον να συμφιλιώσει τους οικονομικούς στόχους ταυτόχρονα με τη διατήρηση και τον σεβασμό της φυσικής – πολιτιστικής βάσης αναφοράς του, και οι στρατηγικές – κλειδιά συνοψίζονται στο τρίπτυχο: Βιωσιμότητα – Ανταγωνιστικότητα - Ποιότητα.

Μια σειρά δεικτών υποδεικνύει βελτίωση ορισμένων σημαντικών για την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού μεγεθών, στην τελευταία περίοδο:

Οι εισροές από το Travel item (credit) που βρίσκονταν στο 19,7% των αντίστοιχων ισπανικών, γαλλικών και ιταλικών το 1998, το 2003 βρίσκονταν περίπου στο 30%.

Το ύψος των τουριστικών εισπράξεων το 2004 έφθασε τα 10.347 εκ. € σημειώνοντας αύξηση έναντι των 9.460 εκ. € του 2003.

Η Ελλάδα κατατάσσεται από άποψη τουριστικών εισπράξεων στη 10^η θέση σε σχετικό πίνακα του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού και στην 15^η από πλευράς αφίξεων.

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat¹⁰, το τουριστικό ισοζύγιο για το 2003 παραμένει το τέταρτο υψηλότερο στην ΕΕ-25 με 7.351 εκ. ευρώ.

Το 2002 η απασχόληση στον κλάδο ξενοδοχείων και εστίασης αυξήθηκε κατά 5,9%, με τον αριθμό των απασχολούμενων να φτάνει τους 262.250.

Το 2004 παρατηρείται σημαντική ανάκαμψη στο διεθνή τουρισμό με τις αφίξεις να αυξάνονται κατά 10% σε σχέση με το 2003, φτάνοντας τον αριθμό ρεκόρ των 760 εκ..¹¹

Στην κατάταξη των 20 μεσογειακών χωρών, η εξέλιξη του μεριδίου των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών είναι για την Ελλάδα σταθερά αυξητική μεταξύ 1997 και 2001 (από 7,9%, σε 8,1%, σε 8,6%, σε 8,5% σε 9%).

¹⁰ Eurostat: Tourism in the Euro-Mediterranean region

¹¹ Εξέλιξη Τουριστικής Κίνησης 2004, ΕΟΤ, Tourism Barometer Jan 2005, WTO

Από τα στοιχεία για την τουριστική κίνηση 2002 του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (WTO), η Ελλάδα ανεβαίνει από την 15^η στην 13^η θέση.

Η προσφορά ξενοδοχειακών και λοιπών καταλυμάτων και κλινών παραμένει ανερχόμενη (στοιχεία ΕΟΤ, ΞΕΕ):

1991	1998	1999	2000	2003	2004	2005	2006	2007
459.297	576.876	583.814	593.990	644.898	668.271	682.050	693.252	700.933

Η ποιότητα των ξενοδοχειακών υποδομών, μετρούμενη σε όρους κατηγορίας των καταλυμάτων, που αποτελεί δείκτη ανταγωνιστικότητας, παρουσιάζει σαφή βελτίωση.¹²

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ

	LUX		Α΄		Β΄		ΣΥΝΟΛΟ	
	μον	κλιν	μον	κλιν	μον	κλιν	μον	κλιν
2007	199	70.198	1.048	181.476	1.900	163.729	9.207	700.933
2006	176	64.913	994	176.631	1.804	163.077	9.111	693.252
2005	155	56.888	944	173.431	1.712	159.351	9.036	682.050
2004	139	51.167	896	168.940	1.660	157.495	8.899	668.271
2003	104	41.372	870	167.822	1.613	153.410	8.689	644.898
2000	83	36.117	792	149.782	1.499	145.097	8.073	593.990
1995	60	27.315	621	128.146	1.328	131.149	7.387	533.818
1991	46	20.496	515	101.522	1.571	129.827	6.647	459.297

Πηγή: ΕΟΤ, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδας

δ. Πολιτικές Έρευνας - Τεχνολογίας

Από το 2001 έχει υπάρξει μία σημαντική εξέλιξη στο θεσμικό και νομικό πλαίσιο εφαρμογής του ΕΠΑΝ, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Συγκεκριμένα, θεσπίστηκε το 6^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, που αφορά στην περίοδο 2002-2006. Με το 6^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο καθιερώνεται ο Ενιαίος Ευρωπαϊκός Χώρος στην Έρευνα, ενώ ως στόχοι τίθενται η ανάδειξη της αναγκαιότητας για σύνδεση των εθνικών πολιτικών στην έρευνα και ανάπτυξη με την κοινοτική πολιτική έρευνας και η ενίσχυση των συνεργασιών των ερευνητικών ομάδων σε Ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο (ΕC, 2003e, 2004e).

Η Ε.Ε έχει διαμορφώσει μια σημαντική επιστημονική βάση, αλλά είναι αδύναμη σε ότι αφορά την ικανότητά της να μετατρέπει το πνευματικό προϊόν που παράγει σε

¹² Κλαδική Μελέτη: "Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις", ICAP, Δεκέμβριος 2001, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο 2003, 2004

εμπορεύσιμη τεχνολογική ύλη. Το παράδοξο επιβεβαιώνεται από το Βέλγιο, την Ελλάδα, την Ισπανία, τη Σουηδία, τη Μεγάλη Βρετανία, ενώ διαψεύδεται από την Δανία, τη Φιλανδία, την Ολλανδία¹³. Λύση στο αδιέξοδο έγινε προσπάθεια να δοθεί με τις αποφάσεις των συνόδων κορυφής της Λισαβόνας και της Βαρκελώνης ώστε να γίνει η Ε.Ε «η πιο ισχυρή κοινωνία από πλευράς ανταγωνιστικότητας βασιζόμενη στη γνώση έως το 2010». Για να το πετύχει αυτό, οι δαπάνες της σε έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία οφείλουν να φτάσουν το 3% του ΑΕΠ.

Η ΕΕ μέσα από τις οδηγίες-στόχους της Λισαβόνας και της Βαρκελώνης καλεί τις χώρες-μέλη σε:

- Ανοιχτή συνεργασία υποστήριξης της ΕΤΑ σε τομείς υλοποίησης του στόχου 3% και ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού.
- Δημιουργία μιας τεχνολογικής πλατφόρμας, όπου θα συναντηθούν οι σχετικοί φορείς-δρώντες και θα αναπτύξουν μία agenda στρατηγικής για τις τεχνολογίες αιχμής, όπως το υδρογόνο ως βιώσιμη πηγή ενέργειας.
- Προώθηση ενός καλύτερου επιπέδου κατανόησης της επιστήμης στην κοινωνία.
- Ενδυνάμωση των δεσμών ανάμεσα στην έρευνα και το επιχειρείν μέσα από ενθάρρυνση δημιουργίας τεχνοβλαστών και κινητικότητας των ερευνητών με την πρωτοβουλία του ιδιωτικού τομέα.
- Πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων του 6^{ου} Π.Π. και των εθνικών προγραμμάτων που υποστηρίζουν την ευρωπαϊκή περιοχή έρευνας και τεχνολογίας, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στις δραστηριότητες που αφορούν στις ΜΜΕ.
- Τελειοποίηση και εφαρμογή της απαραίτητης νομοθεσίας στα θέματα που έχουν συμφωνηθεί για την βιοτεχνολογία¹⁴.

Για όλα τα παραπάνω, και λαμβάνοντας υπ' όψη τις εξελίξεις στους τομείς της Ε&Τ, μπορούμε να αξιολογήσουμε το πλαίσιο στο οποίο κινούνται οι στόχοι του ΕΠΑΝ. Για την Ελλάδα, οι προτεραιότητες φαίνεται να διαφέρουν (π.χ. οι δαπάνες για έρευνα είναι σημαντικά μικρότερες από τις άλλες χώρες της ΕΕ), όμως θα ήταν σκόπιμο να δούμε κατά πόσο είναι εφικτό και φρόνιμο να επαναπροσδιορίζουμε τα βήματα σε σχέση με τις καίριες εξελίξεις για να μην είμαστε πάντα ένα βήμα πίσω και, επιπλέον, να αντιμετωπίσουμε το γεγονός, ότι η μεν έρευνα λειτουργεί κυρίως σε εθνικό επίπεδο, ενώ οι εταιρείες διεθνοποιούνται σε ένα ανταγωνιστικό διεθνοποιημένο περιβάλλον που απαιτεί αλληλοσυμπληρωματικότητα και συμπόρευση.

¹³ Strengths and Weaknesses of European S&T, p.22-23, RTD info, Vol 20

¹⁴ Bulletin EU 3-2003, presidency conclusions

Οι σχετικές με τα παραπάνω εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο περιλαμβάνουν:

Την ψήφιση του Ν. 2919/2001 «Σύνδεση έρευνας και τεχνολογίας με την παραγωγή και άλλες διατάξεις», το μεγαλύτερο μέρος οποίου αφορά σε αναμόρφωση του νόμου 1514/85 που αποτελεί το βασικό νομικό πλαίσιο για την Έρευνα, αλλά και άλλων σχετικών νόμων. Κεντρικό στοιχείο του αποτελεί η υποστήριξη της σύνδεσης της έρευνας και τεχνολογίας με τις παραγωγικές δραστηριότητες, κυρίως μέσω διατάξεων που αφορούν στην αποστολή και στην στελέχωση των ερευνητικών φορέων και στην εισαγωγή κινήτρων για την εμπορική αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Την ψήφιση του Ν. 2992/2002 («Μέτρα για την ενίσχυση της κεφαλαιαγοράς και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας»), στο άρθρο 10 του οποίου εισάγονται φορολογικά κίνητρα για την ενίσχυση της έρευνας στις επιχειρήσεις.

Το Ευρωπαϊκό περιβάλλον στην E&T και το 7^ο Πρόγραμμα - Πλαίσιο

Έχοντας διανύσει σημαντικό χρονικό διάστημα της εφαρμογής του 6^{ου} Προγράμματος Πλαισίου (ΠΠ) και στο ξεκίνημα των διαβουλεύσεων για το 7^ο ΠΠ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε το 2004 τις «Κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής της Ένωσης υπέρ της έρευνας»¹⁵, με στόχο την εξασφάλιση του ηγετικού ρόλου της Ευρώπης στην E&T. Η ανακοίνωση αυτή συστήνει τον διπλασιασμό του προϋπολογισμού που έχει αφιερωθεί στην Ευρωπαϊκή έρευνα για την περίοδο 2007-13, μία περίοδο που θα περιλαμβάνει το 7^ο ΠΠ Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης & Επίδειξης. Ο κύριος λόγος για την αύξηση αυτή είναι να καταστεί εφικτή η πλήρης αξιοποίηση της προστιθέμενης αξίας των δράσεων σε όλη την ΕΕ, με τη δημιουργία κρίσιμων μαζών υλικών, ανθρώπινων και πνευματικών πόρων και με την άσκηση ενός ισχυρού αποτελέσματος μόχλευσης στις ιδιωτικές επενδύσεις στην έρευνα.

Στόχος της ανωτέρω ανακοίνωσης της Ε.Ε. είναι να δώσει συγκεκριμένες απαντήσεις στους στόχους της στρατηγικής της Λισαβόνας και να υποστηρίξει τον Ευρωπαϊκό Χώρο Έρευνας. Συγκεκριμένα, για τα έτη 2007-13, προβλέπεται η διάθεση €10 δις ανά έτος για την έρευνα, γεγονός που θα επιτρέψει την πλήρη εκμετάλλευση της "Ευρωπαϊκής προστιθέμενης αξίας" των δράσεων της Ένωσης, με έμφαση στους παρακάτω τομείς:

- Δημιουργία Ευρωπαϊκών πόλων αριστείας, με τη συνεργασία μεταξύ εργαστηρίων.

¹⁵ COM(2004) 353, Brussels, 16.6.2004 «Science and technology, the key to Europe's future - Guidelines for future European Union policy to support research»

- Έναρξη τεχνολογικών πρωτοβουλιών σε Ευρωπαϊκή κλίμακα, σε καίριους νευραλγικούς βιομηχανικούς τομείς, με την δημιουργία κοινών επιχειρήσεων.
- Προώθηση της βασικής έρευνας, μέσω της τόνωσης του ανταγωνισμού μεταξύ μεμονωμένων ερευνητικών ομάδων σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Δημιουργία μιας Ευρώπης πιο ελκυστικής για τους άριστους ερευνητές, με την ενίσχυση της υποστήριξης προς αυτούς.
- Ανάπτυξη των υποδομών έρευνας Ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, με βάση το μοντέλο των διευρωπαϊκών δικτύων.
- Ενίσχυση του συντονισμού των εθνικών προγραμμάτων έρευνας.

Οι μελλοντικές Ευρωπαϊκές ερευνητικές πρωτοβουλίες αναμένεται να επικεντρωθούν σε δύο επιπλέον τομείς, το Διάστημα και την Ασφάλεια. Οι τεχνολογικές πρωτοβουλίες ενδέχεται να ακολουθήσουν το σχήμα που ήδη εφαρμόζεται στις τεχνολογικές πλατφόρμες επιχειρήσεων, ερευνητικών ινστιτούτων, οικονομικών οργανισμών και ρυθμιστικών αρχών, αλλά σε μεγαλύτερη κλίμακα. Επίσης, προτείνεται η διαμόρφωση ενός Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας (European Research Council), για την ενίσχυση του ανταγωνισμού μεταξύ ερευνητικών ομάδων και την υποστήριξη της βασικής έρευνας, η οποία προς το παρόν βασίζεται κυρίως σε εθνικούς πόρους.

Όσον αφορά στην διαχείριση του ΠΠ, προτείνεται η απλοποίηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και η βελτίωση των χρηματοδοτικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τρεις κατηγορίες διαχείρισης: Την διαχείριση εταιρικών σχέσεων, την "εξωτερικευμένη" διαχείριση και την διαχείριση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η διαχείριση των εταιρικών σχέσεων απευθύνεται στα κράτη μέλη, τους ερευνητικούς φορείς και την Επιτροπή και αφορά δράσεις για το συντονισμό δημόσιων και ιδιωτικών ερευνητικών πρωτοβουλιών και τη συνοχή των πολιτικών έρευνας και τεχνολογίας των κρατών μελών. Η "εξωτερικευμένη" διαχείριση αφορά την υποστήριξη μεμονωμένων ερευνητικών ομάδων και ερευνητών από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας. Τέλος, η διαχείριση από την Επιτροπή αφορά την υποστήριξη ερευνητικών συνεργασιών, όπως και στα προηγούμενα ΠΠ.

Οι βασικοί άξονες του 7^{ου} ΠΠ είναι:

- Συνεργατική έρευνα, περιλαμβανομένου του συντονισμού των εθνικών προγραμμάτων και των κοινών τεχνολογικών πρωτοβουλιών, στηριζόμενες στην εργασία που έχει γίνει στις Ευρωπαϊκές τεχνολογικές πλατφόρμες. Ο άξονας αυτός θα αποτελεί τον βασικό κορμό των δραστηριοτήτων και του 7^{ου} ΠΠ και θα δοθεί έμφαση στην απλοποίηση και τον εξορθολογισμό των διαδικασιών, δεδομένου ότι

τα μέσα εφαρμογής (ολοκληρωμένα έργα, δίκτυα αριστείας και STREPS) θα παραμείνουν τα ίδια, καθώς και στην επιλογή των θεματικών προτεραιοτήτων, οι οποίες θα πρέπει να παρέχουν εμβέλεια και ορατότητα / προοπτική (visibility). Οι θεματικές προτεραιότητες του 6ου Προγράμματος Πλαισίου συν το Διάστημα και την Ασφάλεια θα αποτελούν τις θεματικές προτεραιότητες και του 7^{ου} ΠΠ.

- Έρευνα στα σύνορα της γνώσης, που θα περιλαμβάνει την νέα δράση για την βασική έρευνα, η οποία αναμένεται ότι θα καταλήξει στην δημιουργία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας, το οποίο θα αναλάβει την διαχείρισή της.
- Ανθρώπινοι πόροι (βασική δράση οι υποτροφίες Marie Curie).
- Ερευνητικές ικανότητες, περιλαμβανομένων των υποδομών έρευνας, των δράσεων για τις ΜΜΕ, περιφέρειες της γνώσης, ερευνητικό δυναμικό για την Ευρώπη των 25 (research potential for the EU-25).

Το πρόγραμμα της Καινοτομίας θα συμπεριληφθεί πλέον στο νέο Πρόγραμμα για την Ανταγωνιστικότητα και την Καινοτομία, αλλά η χρηματοδότησή του θα γίνει από τα κονδύλια έρευνας. Το *Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Ανταγωνιστικότητα και την Καινοτομία*, που προωθεί η ΕΕ, θα περιλάβει τις δράσεις για την Καινοτομία και ενδεχομένως επιδεικτικά έργα του 7^{ου} ΠΠ. Με το νέο πρόγραμμα, η ΕΕ επιχειρεί να διαμορφώσει μια πιο διευρυμένη και συνεκτική προσέγγιση της καινοτομίας, με τον συντονισμό και τη βελτιστοποίηση σχετικών δράσεων που προβλέπονται σε διάφορες Ευρωπαϊκές πολιτικές, στα ΠΠ για την έρευνα, αλλά και σε άλλα Ευρωπαϊκά προγράμματα (MAP, Intelligent Energy-Europe, Life, Modinis, eContent και eTEN). Παράλληλα, το Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας¹⁶, δεσμεύτηκε να ενεργοποιήσει τη γνώση και την καινοτομία στην υπηρεσία της ανάπτυξης μέσω της πραγμάτωσης του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας και του στόχου της Βαρκελώνης και μέσω του 7^{ου} ΠΠ και του Προγράμματος Ανταγωνιστικότητας και Καινοτομίας, προκειμένου να αυξηθούν και να βελτιωθούν οι δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις στον τομέα της E&T, να βελτιστοποιηθεί το Ευρωπαϊκό ανθρώπινο κεφάλαιο, να προωθηθούν οι νέες τεχνολογίες και η μεταφορά τεχνολογίας και να ενισχυθούν οι επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα σε ολόκληρη την Ευρώπη.

¹⁶ Σύνοδος του Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητα (Εσωτερική Αγορά, Βιομηχανία και Ενέργεια), Βρυξέλλες, 7 Μαρτίου 2005, Ανακοινωθέν Τύπου 6811/05

Προς την ίδια κατεύθυνση ήταν και τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου¹⁷ για τον τομέα E&T, κατά την επανεξέταση της στρατηγικής της Λισαβόνας, τα οποία συνοψίζονται στα εξής:

Διατηρείται ο γενικός στόχος του ποσοστού επενδύσεων 3% στον τομέα της έρευνας με σωστή κατανομή μεταξύ ιδιωτικών και δημοσίων επενδύσεων. Θα πρέπει να καθοριστούν συγκεκριμένα ενδιάμεσα ποσοστά στο εθνικό επίπεδο. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί συν τοις άλλοις με την παροχή φορολογικών κινήτρων στις ιδιωτικές επενδύσεις, με μια καλύτερη πολλαπλασιαστική επενέργεια των δημοσίων επενδύσεων και με τον εκσυγχρονισμό της διαχείρισης των ερευνητικών ιδρυμάτων και των πανεπιστημίων.

Το 7^ο ΠΠ για την Έρευνα και την Ανάπτυξη θα δώσει νέα ώθηση σε έναν Ευρωπαϊκό Χώρο Έρευνας, προς όφελος όλων των κρατών μελών, τονώνοντας την Ευρωπαϊκή συνεργασία, κινητοποιώντας ιδιωτικές επενδύσεις σε καίριους για την ανταγωνιστικότητα τομείς και συμβάλλοντας στην κάλυψη του τεχνολογικού χάσματος. Το πρόγραμμα αυτό πρέπει να επενεργήσει ως καταλύτης στους εθνικούς προϋπολογισμούς για την έρευνα.

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να αναπτύξουν την πολιτική τους στον τομέα της καινοτομίας ανάλογα με τις ιδιαιτερότητές τους, συν τοις άλλοις δε με τους εξής αντικειμενικούς σκοπούς: καθιέρωση μηχανισμών στήριξης των καινοτόμων ΜΜΕ, καθώς και των νεοσύστατων επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας, προώθηση της διεξαγωγής κοινής έρευνας από επιχειρήσεις και πανεπιστήμια, βελτίωση της πρόσβασης σε επιχειρηματικά κεφάλαια, στροφή των δημοσίων συμβάσεων προς καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, ανάπτυξη εταιρικών σχέσεων για την καινοτομία και πόλων καινοτομίας σε Περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Το νέο κοινοτικό πρόγραμμα για την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία θα δώσει από την πλευρά του ισχυρή ώθηση στην καινοτομία σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεδομένου ότι προβλέπει νέο μηχανισμό χρηματοδότησης των καινοτόμων ΜΜΕ υψηλού αναπτυξιακού δυναμικού, καθιστά δε ορθολογικότερο και πιο ενισχυμένο το δίκτυο τεχνικής υποστήριξης της καινοτομίας στις επιχειρήσεις και παρέχει στήριξη στους Περιφερειακούς πόλους και τα Ευρωπαϊκά δίκτυα καινοτομίας.

Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) θα πρέπει να επεκτείνει το διαρθρωμένο χρηματοδοτικό μέσο της σε σχέδια E&T και να διερευνήσει από κοινού με την

¹⁷ Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών (22 και 23 Μαρτίου 2005), 7619/05

Επιτροπή νέα μέσα για χρησιμοποίηση των κοινοτικών πόρων ως πολλαπλασιαστικών μοχλών για δάνεια της ΕΤΕπ.

Συνέργια της Ελληνικής πολιτικής στην Ε&Τ με την Κοινοτική πολιτική

Η Ελλάδα υποστηρίζει την έγκαιρη υιοθέτηση του 7^{ου} ΠΠ για την Ε&Τ, καθώς και το διπλασιασμό του προϋπολογισμού του, θεωρώντας ότι η ανταγωνιστική βάση και η προώθηση της αριστείας θα πρέπει να αποτελέσουν τα βασικά κριτήρια για την χρηματοδότηση δράσεων και στο νέο ΠΠ. Παράλληλα, υποστηρίζει την προώθηση της κινητικότητας των ερευνητών τόσο στην ΕΕ όσο και τις τρίτες χώρες και δίνει έμφαση στην ανάπτυξη διευρωπαϊκής αγοράς εργασίας. Έχουν ήδη διαμορφωθεί οι προκαταρκτικές Ελληνικές θέσεις για όλα τα θέματα του 7^{ου} ΠΠ, πλην των θεματικών προτεραιοτήτων, και διαβιβάστηκαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και σε όλα τα Κράτη Μέλη στις αρχές του 2005. Παράλληλα, η ΓΓΕΤ πραγματοποίησε διαβούλευση (τον Μαρτίο του 2005) με την ερευνητική κοινότητα για την διαμόρφωση των Ελληνικών θέσεων για τις θεματικές προτεραιότητες του 7^{ου} ΠΠ. Τα αποτελέσματα της διαβούλευσης αυτής χρησιμοποιήθηκαν στις διαπραγματεύσεις που έγιναν στο Συμβούλιο για την υιοθέτηση των νομοθετικών αποφάσεων του 7^{ου} ΠΠ. Για τον προσδιορισμό των θεματικών προτεραιοτήτων του 7^{ου} ΠΠ, η ΕΕ εφαρμόζει τα ακόλουθα κριτήρια επιλογής:

Συνεισφορά στους στόχους των πολιτικών της Ένωσης: Το προτεινόμενο θεματικό πεδίο πρέπει να παράγει νέα γνώση που θα ανταποκρίνεται στις κοινωνικές ανάγκες και θα επιδρά ως καταλύτης στην επίτευξη των στόχων πολιτικής της ΕΕ, περιλαμβανομένου του στόχου μετατροπής της Ευρώπης σε μια δυναμική και ανταγωνιστική οικονομία βασισμένη στη γνώση (στρατηγική Λισαβόνας).

Ευρωπαϊκό ερευνητικό δυναμικό: Στο προτεινόμενο πεδίο θα πρέπει να υπάρχει μεγάλη πιθανότητα για ανάπτυξη ερευνητικής και τεχνολογικής αριστείας και για την διάχυση και μετατροπή των αποτελεσμάτων της έρευνας σε κοινωνικά και οικονομικά οφέλη.

Ευρωπαϊκή Προστιθέμενη αξία: Στο προτεινόμενο πεδίο θα πρέπει να υπάρχει ανάγκη για πρόσθετη δημόσια χρηματοδότηση και η επέμβαση αυτή θα πρέπει να γίνεται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Η πρόσθετη χρηματοδότηση πρέπει να δικαιολογείται κυρίως από τα ευρύτερα οφέλη από την έρευνα, καθώς και από την ανάγκη προσέλκυσης δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων.

Από την πλευρά της, η ΓΓΕΤ θέτει τους ακόλουθους περιορισμούς σχετικά με τις θεματικές περιοχές που θα προταθούν:

- α) Θεματικές περιοχές στις οποίες υπάρχει αντίστοιχη υποδομή σε εθνικό επίπεδο και ερευνητικές ομάδες που μπορούν να ανταγωνιστούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- β) Θεματικές περιοχές που είναι σημαντικές για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας και οικονομίας, λαμβάνοντας υπόψη και τις ανάγκες των ΜΜΕ.
- γ) Θεματικές περιοχές που συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των Ευρωπαίων πολιτών.

Η Ελλάδα, στο πνεύμα της απόφασης του Συμβουλίου της Βαρκελώνης, έθεσε ως στόχο την αύξηση των δαπανών για την Έρευνα έως το 2010 σε ποσοστό 1,5% του ΑΕΠ, με 40% συνεισφορά εκ μέρους του ιδιωτικού τομέα και με αντίστοιχη αύξηση του ερευνητικού δυναμικού της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, βασικούς στόχους του Υπουργείου Ανάπτυξης αποτελούν τα ακόλουθα:

- Η αξιοποίηση του ερευνητικού δυναμικού που βρίσκεται εντός και εκτός Ελλάδας.
- Η διαμόρφωση γόνιμων δικτύων συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων, ερευνητικών κέντρων και Περιφερειακών διοικήσεων.
- Η προώθηση πολιτικών με στόχο την δημιουργία κατάλληλου κλίματος για την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων και των ερευνητικών και τεχνολογικών συνεργασιών.
- Η ενθάρρυνση της δημιουργίας νέων επιχειρηματικών μονάδων σε τομείς έντασης γνώσης, μέσω της αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της έρευνας των ακαδημαϊκών και ερευνητικών φορέων.
- Η ενίσχυση υφιστάμενων ή νέων δικτύων ερευνητικών και τεχνολογικών δραστηριοτήτων που δημιουργούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.
- Η ενίσχυση των δράσεων δημοσιότητας των ερευνητικών προγραμμάτων με έμφαση στην παρουσίαση και διάδοση των ευκαιριών για τη συμμετοχή Ελλήνων επιστημόνων σε ερευνητικά προγράμματα, σε εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που απορρέουν από την συμμετοχή της χώρας στο Ευρωπαϊκό περιβάλλον έρευνας και τεχνολογίας.
- Η ενίσχυση με κίνητρα, αλλά και με σύστημα συνεχούς και αξιόπιστης αξιολόγησης των επιδόσεων αριστείας των ερευνητών και ερευνητικών κέντρων.
- Η ανάπτυξη συγκροτημένου σχεδίου για την προώθηση της διασύνδεσης της αγοράς και της εκπαίδευσης με την έρευνα.

- Η προώθηση μέτρων με στόχο την μεγαλύτερη υποστήριξη στις δραστηριότητες των ΜΜΕ, όσον αφορά την Ε&Τ.

Η συνολική δημόσια δαπάνη για δράσεις Ε&Τ, μέσω του ΕΠΑΝ, ανέρχεται σε €502,6 εκατ., ενώ η συνολική δαπάνη με την συμμετοχή των επιχειρήσεων ανέρχεται σε €723,4 εκατ., μετά την κατανομή στο Πρόγραμμα συμπληρωματικών κονδυλίων από τα αποθεματικά Επίδοσης και Προγραμματισμού του ΚΠΣ, κατά την ενδιάμεση αναθεώρηση. Στο Πρόγραμμα έχουν προστεθεί δύο νέες δράσεις Ε&Τ, που συνάδουν απόλυτα και με τις βασικές κατευθύνσεις του 7^{ου} ΠΠ: τα Δίκτυα Αριστείας μεταξύ ΑΕΙ και Ερευνητικών Κέντρων (Μέτρο 3.3) και οι Περιφερειακοί Πόλοι Καινοτομίας (νέο Μέτρο 4.6). Στο ανωτέρω ποσό προστίθενται για παρεμβάσεις που αφορούν στον τομέα Ε&Τ περίπου €60 εκατ. από το Ε.Π. της Κοινωνίας της Πληροφορίας και ένα αντίστοιχο ποσό που κατανεμήθηκε στα περισσότερα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα με στόχο την αποκέντρωση και την ανάπτυξη των δράσεων Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας σε Περιφερειακό επίπεδο.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της υλοποίησης του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας, η Ελλάδα λαμβάνει μέρος σε μια σειρά από δράσεις συντονισμού μεταξύ των προγραμμάτων έρευνας των Ευρωπαϊκών Κρατών, όπως τα σχήματα ERA-Nets, ενώ η εμπλοκή σε τέτοιου είδους πρωτοβουλίες αναμένεται να είναι διαρκώς αυξανόμενη, λαμβάνοντας υπόψη τις τάσεις που διαμορφώνονται στο Ευρωπαϊκό επίπεδο. Η εμπλοκή στην υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας προϋποθέτει αύξηση της συνέργειας μεταξύ εθνικών και Ευρωπαϊκών πολιτικών, διαρκώς αυξανόμενο συντονισμό των προσπαθειών της χώρας με αυτές των άλλων Κρατών – Μελών της Ένωσης, αλλά και μεγαλύτερη ευελιξία και αποτελεσματικότητα στα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα έγινε το 16ο μέλος του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος (ΕΟΔ), γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για τη χώρα στον τομέα της Ε&Τ, που αναμένεται να συμβάλει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, με σημαντικά ερευνητικά και οικονομικά οφέλη. Με την ένταξη στον ΕΟΔ ως πλήρες μέλος, η Ελλάδα θα συμμετέχει πλέον ισότιμα με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη στη λήψη αποφάσεων για τη χάραξη διαστημικής πολιτικής σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι Ελληνικές επιχειρήσεις θα έχουν την δυνατότητα συμμετοχής σε περισσότερα προγράμματα του Οργανισμού, βελτιώνοντας έτσι την τεχνολογική βάση και την ανταγωνιστικότητά τους και δημιουργώντας θέσεις εργασίας για εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό. Τα πανεπιστήμια και οι ερευνητικοί φορείς της χώρας θα έχουν επίσης πρόσβαση στα μεγάλα Ευρωπαϊκά διαστημικά προγράμματα. Ορισμένες από τις εφαρμογές που έχουν

αναπτυχθεί στο πλαίσιο προγραμμάτων του ΕΟΔ και έχουν σημασία για την Ελλάδα, αφορούν στη διαχείριση καταστάσεων εκτάκτου ανάγκης, (όπως πλημμύρες, σεισμοί, πυρκαγιές δασών κλπ.), στη χαρτογράφηση ευρείας κλίμακας, στην επιτήρηση προστατευόμενων περιοχών, στην ανάπτυξη και την εφαρμογή συστημάτων ασφαλούς πλοήγησης, στην ανάπτυξη τεχνογνωσίας για την μελέτη της ατμόσφαιρας, στην ευκολότερη διάδοση δεδομένων και πληροφοριών ακόμα και σε απομακρυσμένες περιοχές της χώρας (με οφέλη στους τομείς της τηλεεκπαίδευσης και της τηλεϊατρικής), καθώς και στην άμυνα και την ασφάλεια της χώρας. Παρέχεται επίσης στην Ελλάδα η δυνατότητα εκπαίδευσης φοιτητών και επιστημονικού προσωπικού στις εγκαταστάσεις του ΕΟΔ, στο πλαίσιο ειδικού προγράμματος υποτροφιών.

2.4.7. ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στο πλαίσιο που εξετάζουμε θα πρέπει να αναδειχθούν ορισμένοι στόχοι για να τοποθετηθούν ως στρατηγικές επιλογές στις οποίες οι πολιτικές για την περιφερειακή ανάπτυξη οφείλουν να επικεντρωθούν (Abell, 1980, Davies and Gross, 2005, Garafoli, 2002, Puga, 2001). Επίσης, σε θεωρητικό καθαρά επίπεδο υπάρχουν αλλαγές οι οποίες αν και δεν έχουν αποσαφηνιστεί σε τεχνικούς όρους, μπορούν να προσδιορίσουν ζητούμενα για την αναπτυξιακή πολιτική. Τα ζητούμενα αυτά έχουν να κάνουν μεθοδολογικές έννοιες, αλλά και με ουσιαστικές παρεμβάσεις που καλείται να υλοποιήσει η περιφερειακή πολιτική.

Ένα πρώτο, θεωρητικό κατά κύριο λόγο, ζήτημα είναι η επιλογή ανάμεσα στην «Βιώσιμη Ανταγωνιστικότητα» (sustainable competitiveness) και στην «ανταγωνιστική βιωσιμότητα» (competitive sustainability). Δηλαδή, οι αναπτυξιακές παρεμβάσεις θα πρέπει να γίνονται με όρους οικονομικούς και να αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός ο οποίος όμως να μην επηρεάζει το περιβάλλον, ή σε αντιδιαστολή οι αναπτυξιακές παρεμβάσεις θα πρέπει να στοχεύουν στην περιβαλλοντική προσέγγιση των δραστηριοτήτων μέσα από την οποία θα πηγάζει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και, συνεπώς, η οικονομική ανάπτυξη (Hitchens, 1997, Barker and Kohler, 1998, Borghesi and Vercelli, 2003, CEMAT, 2002, Carbonaro, 2006). Αν και η διαφοροποίηση των δύο εννοιών δεν είναι ξεκάθαρη, κατ' ουσία το συγκεκριμένο δίλημμα εμπεριέχει την πρόταξη της περιβαλλοντικής προστασίας πριν από την οικονομική μεγέθυνση και την αποτίμηση του περιβάλλοντος με όρους αναπτυξιακούς, κάτι που σήμερα δεν έχει αναδειχθεί.

Ένα άλλο θέμα, το οποίο έχει αναλυθεί περισσότερο, είναι το ζήτημα της Πολυκεντρικής ανάπτυξης (EC, 1994, 1999b, ESPON 2006a, 2006b). Το κύριο ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να μην υπάρχει επικέντρωση της ανάπτυξης σε ορισμένα μόνο κέντρα διεθνούς ή εθνικής εμβέλειας, αλλά με ποιόν τρόπο θα γίνεται η προσπάθεια ανάδειξης των πλεονεκτημάτων όλων των περιοχών, ανεξαρτήτως του καταρχήν εκτιμώμενου αναπτυξιακού οφέλους για το σύνολο της οικονομίας. Ειδικά για το αναπτυξιακό πρότυπο των περισσότερων ελληνικών περιφερειών, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην σχέση αστικού και εξωαστικού – αγροτικού χώρου σε μια νέα μορφή ανάπτυξης, η οποία θα έχει ολοκληρωμένη προσέγγιση. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός παράμετροι στις οποίες μπορεί να βασιστεί είναι: Η στρατηγική θέση (για ορισμένες περιοχές) κυρίως σε δίκτυα μεταφορών, η τοπική ζήτηση ή εξειδίκευση για κάποιες δραστηριότητες που μπορούν να δώσουν το έναυσμα για την υλοποίηση μιας επένδυσης, τα πιθανά περιφερειακά cluster που μπορούν να δώσουν δυνατότητες ανάπτυξης οικονομιών συγκέντρωσης σε μικρές επιχειρήσεις και η βελτίωση της ποιότητας των ανθρώπινων πόρων που μέσω αυτής μπορεί να αναβαθμιστεί η ποιότητα των παρεχόμενων προϊόντων και των υπηρεσιών (Dutch Presidency, 2004).

Επίσης, ένας άλλος στόχος που θα πρέπει να εμπεριέχει μια αναπτυξιακή στρατηγική είναι η προσπάθεια για ανάπτυξη έρευνας και καινοτομίας (όχι απαραίτητα σε αυστηρά τεχνικούς όρους) προσαρμοσμένων στις τοπικές ιδιαιτερότητες μέσω των οποίων μπορούν να αναπτυχθούν νέα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, χωρίς όμως να παραβλέπεται η σύνδεση και η κατανόηση του παγκόσμιου οικονομικού περιβάλλοντος και της αλληλεξάρτησης των τοπικών οικονομικών συναλλαγών, κυρίως ως προς τις πιθανές εναλλακτικές που μπορεί να αναπτύξει κάθε παραγωγικό σύστημα για να επιτύχει το στόχο που παραμένει η οικονομική ανάπτυξη. Οι βασικές εναλλακτικές που φαίνεται να εμφανίζονται είναι η στροφή στην ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών και η προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και η εξεύρεση πόρων και πηγών χρηματοδότησης πέρα των τυπικών μορφών για τις οποίες υπάρχει υψηλό επίπεδο ανταγωνισμού. Ακόμη, μια βασική επιλογή πρέπει να είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας (με όρους οικονομικούς) μέσω των ενδογενών χαρακτηριστικών κάθε περιοχής (οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών, πολιτιστικών) τα οποία μπορούν να υποστηριχθούν με σχετική ευκολία από τους τοπικούς πληθυσμούς και να τύχουν ευρύτερης συναίνεσης (Aghion and Howitt, 1998).

Ένας ακόμη βασικός στόχος που έχει να κάνει με τα μοντέλα σχεδιασμού και διαχείρισης της ανάπτυξης, είναι η ανάπτυξη της διαχειριστικής ικανότητας (επιχειρηματικής, αλλά και της δημόσιας διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης) μέσω αύξησης της ικανότητας καινοτομίας (επίσης όχι σε καθαρά τεχνικούς όρους), η ανάπτυξη των δικτύων φυσικών υποδομών, αλλά κυρίως των άυλων δικτύων συνεργασίας, η βελτίωση του μίγματος κλάδων και δραστηριοτήτων με την αποφυγή «προβληματικών» κλάδων, η βελτίωση του επιπέδου συνεργασίας των περιοχών, η ανάπτυξη σχημάτων συνεργασίας δημόσιου – ιδιωτικού – κοινωνικού τομέα, η βελτίωση των θεσμών της οικονομίας, αλλά και της τοπικής διακυβέρνησης, και ανάπτυξη με βάση το σχήμα *global view – local act* (Keune, 2001, Borrás and Jacobson, 2004, Cooke and Morgan, 1993, OECD, 2001, EC 2001a, ESPON 2006c, Γεωργαντάς και Ψυχάρης, 2000, Χριστοφόρου-Χριστοφορίδη, 2003).

3. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

3.1 ΒΑΣΙΚΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Βασικό θεωρητικό - μεθοδολογικό πρόβλημα συνιστά ο ορισμός της ανταγωνιστικότητας και η κατανόηση των προσδιοριστικών της παραγόντων και, δευτερογενώς, των δεικτών δια των οποίων αυτή μετράται, και μάλιστα στο ιδιαίτερα δύσκολο επίπεδο της Περιφέρειας.

Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών, ο όρος ανταγωνιστικότητα χρησιμοποιήθηκε ευρέως από ακαδημαϊκούς, εμπειρογνώμονες, δημοσιογράφους και πολιτικούς. Ανάλογα με τα ενδιαφέροντα καθενός και το υπόβαθρο χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές αποσπασματικά και αυθαίρετα. Αυτό είναι κατανοητό εάν σκεφτεί κανείς ότι κεντρικά θέματα της ανταγωνιστικότητας που σχετίζονται με την ευημερία, τη δημιουργία και διανομή του πλούτου ανάμεσα στα έθνη, επιχειρούνται να αναλυθούν εδώ και εκατοντάδες χρόνια (Batey and Friedrich, 2000, Camagni, 2002, Cheshire and Gordon, 1995, 1996, 1998, Kenny and Williams, 2001, Kitson et al, 2004, Krugman, 1991a, 1991b, 1994, 1996a, Romer, 1994, Rouvinen, 2002).

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, ότι οι παράγοντες που συντελούν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας έχουν θεωρητικά αναλυθεί και έχουν γίνει σε μεγάλο βαθμό κατανοητοί. Επίσης, αρκετοί από αυτούς έχουν μετρηθεί και εμπειρικά επαληθευτεί πως επηρεάζουν το ζητούμενο ή τελικό αποτέλεσμα της ανταγωνιστικότητας: τη βελτίωση της ευημερίας. Όμως, τα τελευταία χρόνια αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον στις ευρωπαϊκές χώρες, Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), για δύο κυρίως λόγους (EC, 2001c, 2003a, 2004a, EURADA 2003):

Πρώτον, το άνοιγμα των αγορών, η αύξηση των εμπορικών ροών, και η σημαντική κινητικότητα βασικών παραγωγικών συντελεστών όπως το κεφάλαιο (ξένες άμεσες επενδύσεις, επενδύσεις χαρτοφυλακίου), αλλά και η εργασία (κινητικότητα ανθρώπινου κεφαλαίου, brain drain, μετανάστευση), δημιουργούν νέες προκλήσεις για την διατήρηση ή βελτίωση της ευημερίας. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Η απελευθέρωση του ρυθμιστικού περιβάλλοντος – άνοιγμα των αγορών (κίνηση συντελεστών).

- Η αυξανόμενη σημασία της τεχνολογικής αλλαγής στην ανάπτυξη (μετάβαση στην κοινωνία της γνώσης).
- Η διεύρυνση του εθνικού «οικονομικού» χώρου και η αλλαγή της φύσης και της έντασης του ανταγωνισμού (διεθνοποίηση).
- Οι εξελισσόμενες επιχειρησιακές στρατηγικές και πολιτικές των χωρών (διεθνικές επιχειρήσεις – έμφαση στην εθνική ανταγωνιστικότητα).

Δεύτερον, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής οικονομίας και πολιτικής, ως ανταπόκριση στις πιο πάνω εξελίξεις τα Κράτη-Μέλη αντιμετωπίζουν την πρόκληση του φιλόδοξου, όπως αποδείχθηκε, στόχου της Λισαβόνας να γίνει δηλαδή η Ευρώπη, στην τρέχουσα δεκαετία, η πιο ανταγωνιστική οικονομία στον κόσμο, βασισμένη στη γνώση και στο ευρωπαϊκό κοινωνικό/περιβαλλοντικό μοντέλο (βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, κοινωνική συνοχή και περιβαλλοντική προστασία και αναβάθμιση). Στο πλαίσιο αυτό, καθοριστικός είναι και ο ρόλος των περιφερειών της Ευρώπης και η αναζήτηση των προσδιοριστικών παραγόντων για την ανταγωνιστικότητα σε περιφερειακό επίπεδο.

Για να γίνει όμως κατανοητός ο ορισμός της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, είναι πρώτα χρήσιμο να ορίσουμε την ανταγωνιστικότητα σε τρία διαφορετικά επίπεδα, έτσι όπως συναινετικά έχει γίνει αποδεκτό, στην Ετήσια Έκθεση για την Ανταγωνιστικότητα (ΥΠΑΝ, 2008): σε επίπεδο επιχείρησης (μικρο επίπεδο), σε επίπεδο κλάδου οικονομικής δραστηριότητας (μέσο επίπεδο) και σε επίπεδο εθνικού κράτους (εθνική ανταγωνιστικότητα, η οποία συμπεριλαμβάνει και τη διάσταση των διεθνικών επιχειρήσεων καθώς και των διεθνικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων από και προς το εξωτερικό).

Σε επίπεδο επιχείρησης, η ανταγωνιστικότητα μπορεί εύκολα να οριστεί: είναι η δυνατότητα (ικανότητα) μιας επιχείρησης να επιβιώσει και να αναπτυχθεί, λαμβάνοντας υπόψη τον ανταγωνισμό άλλων επιχειρήσεων για τα ίδια κέρδη (στον ίδιο κλάδο ή την αγορά). Οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται για αγορές και πόρους (ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα) και, συνεπώς, είναι σχετικά εύκολο να εξετάσει κανείς, συγκριτικά, την ανταγωνιστική τους θέση μετρώντας είτε μερίδια αγορών (δείκτης επίδοσης), είτε το βαθμό δημιουργίας και συσσώρευσης ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, όπως καινοτομικά προϊόντα, διαδικασίες, κλπ (δείκτες εισροών).

Σε μέσο επίπεδο, ο κλάδος ή βιομηχανία μιας χώρας αποτελείται από μια ομάδα επιχειρήσεων που ανταγωνίζονται όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και ως σύνολο με αντίστοιχες βιομηχανίες άλλων χωρών. Οι επιχειρήσεις στη βιομηχανία μιας χώρας μπορεί να ακολουθούν παρόμοιες στρατηγικές που καθιστούν την στρατηγική μιας

εθνικής βιομηχανίας σαφώς διαφορετική από την στρατηγική μιας άλλης εθνικής βιομηχανίας. Επίσης, οι βιομηχανίες μπορεί, εκτός από ιστορικούς, θεσμικούς και περιβαλλοντικούς λόγους να διαφέρουν ως προς τη δομή τους, τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των προμηθευτών και των αγοραστών, καθώς και άλλα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία (δικτυώσεις, συνέργιες κλπ), που μπορούν να οδηγήσουν σε μια διαδικασία αυξανόμενης ανταγωνιστικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, ο κλάδος μιας χώρας είναι ανταγωνιστικός, συγκρινόμενος με τους αντίστοιχους κλάδους άλλων χωρών, εάν ως σύνολο έχει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που του επιτρέπουν να δημιουργήσει με συνέπεια υψηλότερη προστιθέμενη αξία και υψηλότερα κέρδη (διάσταση διεθνών μεριδίων-κερδών, προϋποθέσεων / αποτελέσματος της ανταγωνιστικότητας).

Σε μάκρο επίπεδο ή σε **επίπεδο εθνικού κράτους**, η έννοια της ανταγωνιστικότητας γίνεται περισσότερο δυσνόητη. Ένα κράτος δεν είναι το ίδιο με μια επιχείρηση ή μια βιομηχανία (Krugman, 1996b, Maskell and Malmberg, 1999, Porter, 1980, 1990, 2000a, 2000b, 2003, Roberts and Stimson, 1998, Sigyel and Cockburn, 1995, Turok, 2004). Τα κράτη δεν ανταγωνίζονται μεταξύ τους, όπως κάνουν οι επιχειρήσεις. Τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών ανάπτυξης και προσέλκυσης της οικονομικής δραστηριότητας (Aiginger, 1998). Ανταγωνίζονται στο να δημιουργήσουν τις πολιτικές, να δρομολογήσουν τις διαρθρωτικές αλλαγές που είναι συνεπείς με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, να δημιουργήσουν σύγχρονες υποδομές, να διορθώσουν τις όποιες δυσλειτουργίες των αγορών και να δημιουργήσουν το θεσμικό πλαίσιο που ενισχύει την εμπιστοσύνη, παράγει κοινωνικό κεφάλαιο, ενθαρρύνει και διευκολύνει την επιχειρηματικότητα, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για περισσότερες και ποιοτικά καλύτερες θέσεις εργασίας, βελτιώνει τις δεξιότητες των εργαζομένων, δημιουργεί περισσότερες ευκαιρίες και ενισχύει τη συνοχή της κοινωνίας και την ποιότητα ζωής των πολιτών. Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας συμβάλλει στην επίτευξη των εθνικών στόχων: η ανταγωνιστικότητα αναφέρεται στην *«ικανότητα διατήρησης και βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της χώρας - αύξησης της απασχόλησης και του πραγματικού εισοδήματος, μείωσης της ανεργίας, καθώς και της ενίσχυσης των δυνατοτήτων και των ευκαιριών - εντός και εκτός των εθνικών συνόρων, υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης»*. (ΥΠΑΝ, 2008).

Ο όρος περιφερειακή ανταγωνιστικότητα μπορεί να προσεγγιστεί με μεγαλύτερη δυσκολία. Σύμφωνα με τον ορισμό της ΕΕ, η ανταγωνιστικότητα ορίζεται ως:

«η ικανότητα παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που ικανοποιούν τη ζήτηση των διεθνών αγορών, διατηρώντας παράλληλα υψηλά και βιώσιμα επίπεδα εισοδήματος, ή γενικότερα, η ικανότητα (των περιφερειών) να δημιουργήσουν, ενώ βρίσκονται εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό, συγκριτικά υψηλά εισοδήματα και θέσεις απασχόλησης» (EC, 1999a).

Συμπεραίνεται, ότι, ως ορισμός, η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα είναι συγγενής της εθνικής ανταγωνιστικότητας. Ως εκ τούτου, στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν αναφορές για χωρική ανταγωνιστικότητα (space competitiveness) (Huggins Associates, 2001). Αντίθετα, ως περιεχόμενο βρίσκεται κάπου ανάμεσα και στα τρία επίπεδα αναφοράς (μίκρο, μέσο και μάκρο). Συγκεκριμένα:

Η ανταγωνιστικότητα μιας περιφέρειας συνδέεται με την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων της – χρειάζεται ένα σημαντικό αριθμό ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. Η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων με τη σειρά της εξαρτάται, τόσο από τις επιδόσεις των ίδιων των επιχειρήσεων, όσο και από το άμεσο επιχειρηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν και δραστηριοποιούνται. Ενώ εντοπίζονται ανταγωνιστικές ή/και λιγότερο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις σε μια περιφέρεια είναι γενικότερα αποδεκτό ότι υπάρχουν κάποιοι προσδιοριστικοί παράγοντες (π.χ. τοπικοί θεσμοί, δομές, τοπική κοινωνία) σε κάθε περιφέρεια που επηρεάζουν καθολικά όλες τις επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες σε αυτήν (περιφερειακό επιχειρηματικό περιβάλλον).

Οι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας μπορεί να είναι διασκορπισμένοι διαπεριφερειακά σε μια χώρα, εντούτοις κάποιες περιφέρειες μπορεί να έχουν το στοιχείο της εξειδίκευσης ή επιχειρηματικής οργάνωσης και στρατηγικής (π.χ. πόλοι καινοτομίας, clusters, τουριστικές, βιομηχανικές περιοχές, κ.ά). Σε αρκετές περιπτώσεις λειτουργεί και το στοιχείο της διασύνδεσης ή αλληλεξάρτησης.

Η περιφέρεια, ως τμήμα μιας χώρας, επηρεάζεται από τη μάκρο ή την εθνική ανταγωνιστικότητα:

- ο Την οικονομική πολιτική,
- ο Τις κοινωνικές συνθήκες και τους θεσμούς
- ο Το ευρύτερο μάκρο περιβάλλον
- ο Το άνοιγμα των αγορών και την έκθεση στον ανταγωνισμό
- ο Την πολιτική κουλτούρα και την δημόσια διοίκηση κλπ

Ενώ κάποιες μεταβλητές της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, όπως οι μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας (exchange rate movements) και η ευελιξία τιμών-μισθών

(price-wage flexibility) δεν λειτουργούν στο επίπεδο της περιφέρειας, υπάρχει ο διαπεριφερειακός ανταγωνισμός και, ως εκ τούτου, η διαπεριφερειακή κινητικότητα συντελεστών, όπως η εργασία και το κεφάλαιο, αποτελεί συχνά κίνδυνο ή ευκαιρία για τις περιφέρειες. Για το λόγο αυτό το Βρετανικό Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας (DTI, 1998) προσθέτει στον ορισμό της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας και το στοιχείο του εγχωρίου ανταγωνισμού. Οι περιφέρειες θα πρέπει να μεγιστοποιήσουν τους πόρους και τις ικανότητές τους να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες προκειμένου να ανταγωνιστούν επιτυχώς και να ευημερήσουν, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

3.2 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Με βάση τον πιο πάνω ορισμό η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα (ως ικανότητα διατήρησης και βελτίωσης της ευημερίας των πολιτών της περιφέρειας υπό συνθήκες εγχώριου και διεθνούς ανταγωνισμού) είναι μια σύνθετη και δυναμική διαδικασία, η οποία αναφέρεται σε ένα μεγάλο φάσμα προσδιοριστικών παραγόντων. Αρκετοί από αυτούς, όπως η γεωγραφία, η ποσότητα και η ποιότητα των παραγωγικών συντελεστών, ο βαθμός συσσώρευσης και η παραγωγικότητα, το άμεσο/περιφερειακό περιβάλλον, η δομή των αγορών και η ολοκλήρωσή τους με τις διεθνείς αγορές, οι επενδύσεις σε κοινωνικό, ανθρώπινο και υλικό κεφάλαιο, έχουν κατά καιρούς προβληθεί ως οι βασικότεροι για την εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας. Όμως, καθένας από αυτούς, χωριστά, εξηγεί μόνο μέρος της διαδικασίας, διότι στην πραγματικότητα η ανταγωνιστικότητα είναι περισσότερο σύνθετη (Cuadraro Roura and Rubacalba Bermejo, 1998, D'Arcy and Keogh, 1998, Fujita and Thisse, 1996, Gardiner et al, 2004, Johansson, 2000, Krugman, 1995, 1996c, 1998, Lattimer, 2003, Malecki, 1999, Martin and Sunley, 1996a, 1996b, OECD, 1997, 2000, Paganetto, 2004, Romer, 1984, Scheienstock, 1999, Storper, 1992, 1997, Storper and Scott, 1995, Smith et al, 2002, Vickerman, 1989, Ροβολής, 2002).

Κατά την εξέταση της διεθνούς βιβλιογραφίας για τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ανταγωνιστικότητας, συμπεραίνεται η αναγκαιότητα σύνθεσης, καθώς υπάρχουν αρκετές προσεγγίσεις. Σύμφωνα με πρόσφατη Έκθεση για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Cambridge Econometrics, 2003, Cambridge Econometrics and ECORYS-NEI, 2004), στη βιβλιογραφία υπάρχουν άμεσες ή έμμεσες αναφορές / συμβολές στην έννοια της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας βασισμένες στην:

- Κλασική οικονομική θεωρία
- Νεοκλασική οικονομική θεωρία
- Κεϋνσιανή οικονομική θεωρία
- Θεωρία της οικονομικής ανάπτυξης
- Νέα θεωρία της οικονομικής ανάπτυξης
- Νέα θεωρία διεθνούς εμπορίου

Τα βασικά στοιχεία που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα των περιφερειών σύμφωνα με κάθε θεωρία παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω:

Βασικά στοιχεία της κλασσικής οικονομικής θεωρίας

<p>Βασικές υποθέσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η κατανομή της εργασίας επιτρέπει διαφορές στην τεχνολογία ανάμεσα σε χώρες (π.χ. διαφορές στην παραγωγικότητα ανάμεσα σε χώρες) • Το εμπόριο βασίζεται στα απόλυτα πλεονεκτήματα (Smith) και αργότερα στα συγκριτικά πλεονεκτήματα (Ricardo) • Η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής (εργασία) είναι απόλυτη ανάμεσα στις βιομηχανίες εντός κάθε χώρας 	<p>Βασικοί αναπτυξιακοί παράγοντες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι επενδύσεις σε κεφάλαιο (π.χ. βελτίωση στην τεχνολογία παραγωγής) ενισχύουν την κατανομή της εργασίας (εξειδίκευση) και επομένως αυξάνουν την παραγωγικότητα • Το εμπόριο (σταδιακή εξέλιξη από την πολιτική αυτάρκειας στο ελεύθερο εμπόριο) δημιουργεί συνθήκες ανάπτυξης (σταθερά κέρδη από το εμπόριο)
<p>Συμπεράσματα για την (περιφερειακή) ανταγωνιστικότητα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Όλες οι χώρες έχουν έναν ρόλο στον καταμερισμό εργασίας βασισμένες στα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα. Εάν όμως η τεχνολογία και, επομένως, η παραγωγικότητα είναι ίδια ανάμεσα στις χώρες (περιφέρειες) δεν υπάρχει λόγος για ανάπτυξη του εμπορίου. • Ακόμη και αν μια χώρα (περιφέρεια) είναι πιο παραγωγική (απόλυτο πλεονέκτημα/ παραγωγική αποτελεσματικότητα) στην παραγωγή ενός αγαθού, μπορεί παρόλα αυτά να δει την βιομηχανία της να φθίνει λόγω του εμπορίου. 	

Πηγή: Cambridge Econometrics 2004 και ίδια επεξεργασία

Βασικά στοιχεία της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας

<p>Βασικές υποθέσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Απόλυτη πληροφόρηση (π.χ. ίδια επίπεδα τεχνολογίας ανάμεσα στις χώρες), σταθερές αποδόσεις κλίμακας και πλήρης κατανομή όλων των συντελεστών οδηγούν σε έναν κόσμο τέλει ανταγωνισμού • Το εμπόριο βασίζεται στην κατανομή των συντελεστών (εργασία και κεφάλαιο) • Η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής (εργασία και κεφάλαιο) είναι απόλυτη ανάμεσα στις βιομηχανίες εντός κάθε χώρας 	<p>Βασικοί αναπτυξιακοί παράγοντες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το εμπόριο (σταδιακή εξέλιξη από την πολιτική αυτάρκειας στο ελεύθερο εμπόριο) δημιουργεί συνθήκες ανάπτυξης (σταθερά κέρδη από το εμπόριο)
<p>Συμπεράσματα για την (περιφερειακή) ανταγωνιστικότητα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Όλες οι χώρες έχουν έναν ρόλο στον καταμερισμό εργασίας βασισμένες στις σχετικές κατανομές των συντελεστών. Εάν όμως η κατανομή των συντελεστών είναι ίδια ανάμεσα στις χώρες (περιφέρειες) δεν υπάρχει λόγος για ανάπτυξη του εμπορίου. Η θεωρία είναι πιο σχετική για το εμπόριο Βορρά – Νότου ή Ανεπτυγμένων – Αναπτυσσόμενων κρατών (όπου τα κράτη παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές στην κατανομή των συντελεστών) • Δεδομένου του (παγκόσμιου) τέλει ανταγωνισμού, η έννοια της ανταγωνιστικότητας είναι σημαντική αλλά δεν είναι σχετική σε μακροπρόθεσμη βάση • Η σύγκλιση στην ανάπτυξη των περιφερειών μπορεί να επέλθει μακροπρόθεσμα μέσω του μηχανισμού της αγοράς 	

Πηγή: Cambridge Econometrics 2004 και ίδια επεξεργασία

Βασικά στοιχεία της κεννσιανής οικονομικής θεωρίας

<p>Βασικές υποθέσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι προσαρμογές των τιμών είναι αργές και οδηγούν σε προσαρμογές στις ποσότητες • Οι αγορές δεν είναι απαραίτητα σε ισορροπία: υπάρχουν ελλείψεις είτε στην προσφορά είτε στην ζήτηση • Υπάρχει η πιθανότητα για λανθασμένο εμπόριο (π.χ. εντός μη ισόρροπων τιμών) • Το κεφάλαιο και η εργασία είναι συμπληρωματικά 	<p>Βασικοί αναπτυξιακοί παράγοντες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ένταση κεφαλαίου • Επενδύσεις • Κρατικές δαπάνες, όπως οι επενδύσεις στον δημόσιο τομέα και οι ενισχύσεις / μειώσεις φόρων για επιχειρήσεις • Νομισματική πολιτική (επεκτατική για ενίσχυση της ανάπτυξης)
<p>Συμπεράσματα για την (περιφερειακή) ανταγωνιστικότητα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι κυβερνήσεις μπορούν να παρέμβουν επιτυχώς στους οικονομικούς κύκλους: ο χρόνος είναι κρίσιμος παράγοντας • Η υπόθεση για ατελείς αγορές επιτρέπει για περιφερειακές διαφοροποιήσεις • Η σύγκλιση των περιφερειών μπορεί να επιτευχθεί μέσω της οικονομικής πολιτικής • Η ένταση του κεφαλαίου αυξάνει την παραγωγικότητα και την ανάπτυξη 	

Πηγή: Cambridge Econometrics 2004 και ίδια επεξεργασία

Βασικά στοιχεία της θεωρίας της οικονομικής ανάπτυξης

<p>Βασικές υποθέσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τα εισοδήματα δεν συγκλίνουν απαραίτητα με το πέρασμα του χρόνου • Κάποιες χώρες αναπτύσσονται με μεγαλύτερη επιτυχία από άλλες • Η οικονομική πολιτική παίζει έναν αποφασιστικό ρόλο στην επιτυχία αυτή 	<p>Βασικοί αναπτυξιακοί παράγοντες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το πέρασμα από την αγροτική οικονομία σε υψηλότερης προστιθέμενης αξίας κλάδους • Το άνοιγμα στο εμπόριο • Οι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) • Τα επενδυτικά κεφάλαια (εγχώρια και ξένα) • Το ανθρώπινο κεφάλαιο • Το σύστημα κινήτρων
<p>Συμπεράσματα για την (περιφερειακή) ανταγωνιστικότητα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι κεντρικές περιοχές με αρχικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα είναι πιθανότερο να διατηρήσουν την κυριαρχία τους έναντι των λιγότερο παραγωγικών «περιφερειακών» περιοχών • Η σύγκλιση των επιπέδων παραγωγικότητας ανάμεσα στις περιοχές είναι μια πολλή αργή διαδικασία • Οι πολιτικές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους το επίπεδο ανάπτυξης κάθε περιοχής • Οι πολιτικές είναι απαραίτητες για να δημιουργήσουν «φαινόμενα διάχυσης», π.χ. μέσω ΑΞΕ, ή επενδυτικών κεφαλαίων • Αναδιανομή πόρων από πλούσιες σε φτωχές περιοχές 	

Πηγή: Cambridge Econometrics 2004 και ίδια επεξεργασία

Βασικά στοιχεία της νέας θεωρίας της οικονομικής ανάπτυξης

<p>Βασικές υποθέσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η εξέλιξη της τεχνολογίας δεν έρχεται «εξ ουρανού» • Υπάρχουν αυξανόμενα κέρδη από την συσσώρευση της γνώσης • Εισαγωγή του ανθρώπινου κεφαλαίου ως συντελεστή της παραγωγής • Οι αγορές δεν δημιουργούν αυτομάτως τις βέλτιστες συνθήκες • Υπάρχει το φαινόμενο «path dependency» δηλαδή της «υποχρεωτικής» πορείας σε προδιαγεγραμμένο «διάδρομο» 	<p>Βασικοί αναπτυξιακοί παράγοντες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης • Καινοτομικότητα (πατέντες) • Επίπεδο εκπαίδευσης • Επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό (σχολεία, κατάρτιση) • Αποτελεσματική διάχυση της γνώσης
<p>Συμπεράσματα για την (περιφερειακή) ανταγωνιστικότητα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι διαφορές των περιφερειών στην παραγωγικότητα και την μεγέθυνση μπορούν να μετρηθούν βάση των διαφορών στην τεχνολογία και το ανθρώπινο δυναμικό • Η βελτίωση της τεχνολογίας και του ανθρώπινου δυναμικού είναι η μηχανή της ανάπτυξης • Οι επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη είναι κρίσιμες • Η αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού (εκπαίδευση και κατάρτιση) είναι βασικής σημασίας 	

Πηγή: Cambridge Econometrics 2004 και ίδια επεξεργασία

Βασικά στοιχεία της νέας θεωρίας του διεθνούς εμπορίου

<p>Βασικές υποθέσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η τεχνολογία είναι βασικός και ενδογενής συντελεστής παραγωγής • Η παραγωγή νέων τεχνολογιών αντανακλά τις φθίνουσες αποδόσεις στην εφαρμογή του κεφαλαίου και της εργασίας • Η παραγωγή νέων τεχνολογιών δημιουργεί εξωτερικότητες • Υπάρχουν αυξανόμενες αποδόσεις κλίμακας στην εφαρμογή της τεχνολογίας • Ενώ η τεχνολογία είναι κινητική ως συντελεστής παραγωγής ανάμεσα στις επιχειρήσεις και τις χώρες, η δυνατότητα εφαρμογής της τεχνολογίας δεν είναι το ίδιο κινητική • Ατελής ανταγωνισμός 	<p>Βασικοί αναπτυξιακοί παράγοντες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι παράγοντες που επηρεάζουν το πλεονέκτημα της «πρώτης κίνησης» όπως για παράδειγμα το εξειδικευμένο δυναμικό, οι εξειδικευμένες υποδομές, τα δίκτυα των προμηθευτών, οι εγχώριες τεχνολογίες.
<p>Συμπεράσματα για την (περιφερειακή) ανταγωνιστικότητα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η εξειδίκευση είναι απαραίτητη σε επίπεδο επιχείρησης, για να υπάρχουν εξωτερικές οικονομίες κλίμακας • Το μέγεθος των τοπικών αγορών είναι κρίσιμο για να υπάρχουν εσωτερικές οικονομίες κλίμακας • Οι επενδύσεις σε εξειδικευμένο δυναμικό, εξειδικευμένες υποδομές, δίκτυα προμηθευτών και εγχώριων τεχνολογιών, ενισχύουν τις εξωτερικές οικονομίες κλίμακας 	

Πηγή: Cambridge Econometrics 2004 και ίδια επεξεργασία

Επιπρόσθετα, για την κατανόηση της σύνθετης αυτής έννοιας της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας και των προσδιοριστικών της παραγόντων είναι απαραίτητα στοιχεία από μικροοικονομικές προσεγγίσεις αλλά και κοινωνιολογικές και περιβαλλοντικές προσεγγίσεις. Οι πιο σημαντικές:

- Θεωρία ανάπτυξης του χώρου και των πόλεων
- Νεο-θεσμική θεωρία
- Επιχειρηματική οικονομική
- Εξελικτική οικονομική (evolutionary/Schumpeterian economics)
- Στρατηγική – Μάρκετινγκ

Σύμφωνα με την Έκθεση, υπάρχουν κάποια γενικά συμπεράσματα που ενδεχομένως να μπορούν να οδηγήσουν στη δόμηση ενός συνθετικού μοντέλου ακολουθώντας την ολιστική προσέγγιση:

- Δεν υπάρχει θεωρία για την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα που να καλύπτει επαρκώς το σύνθετο και πολυδιάστατο χαρακτήρα της, αλλά χρήσιμες υποθέσεις και συνθετικές προσεγγίσεις που μπορούν να εξεταστούν συμπληρωματικά. Όμως, οι θεωρήσεις αυτές διαφέρουν σημαντικά και δεν μπορούν να συνθέσουν ένα πλαίσιο θεωρητικής προσέγγισης (organizing framework).

- Η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα εξαρτάται από την ικανότητα μιας περιφέρειας να δημιουργήσει ικανοποιητικά επίπεδα εξαγωγών (σε άλλες περιοχές ή

στο εξωτερικό) και να διατηρήσει ένα αυξανόμενο επίπεδο εισοδήματος, εξασφαλίζοντας την πλήρη απασχόληση για τους πολίτες της.

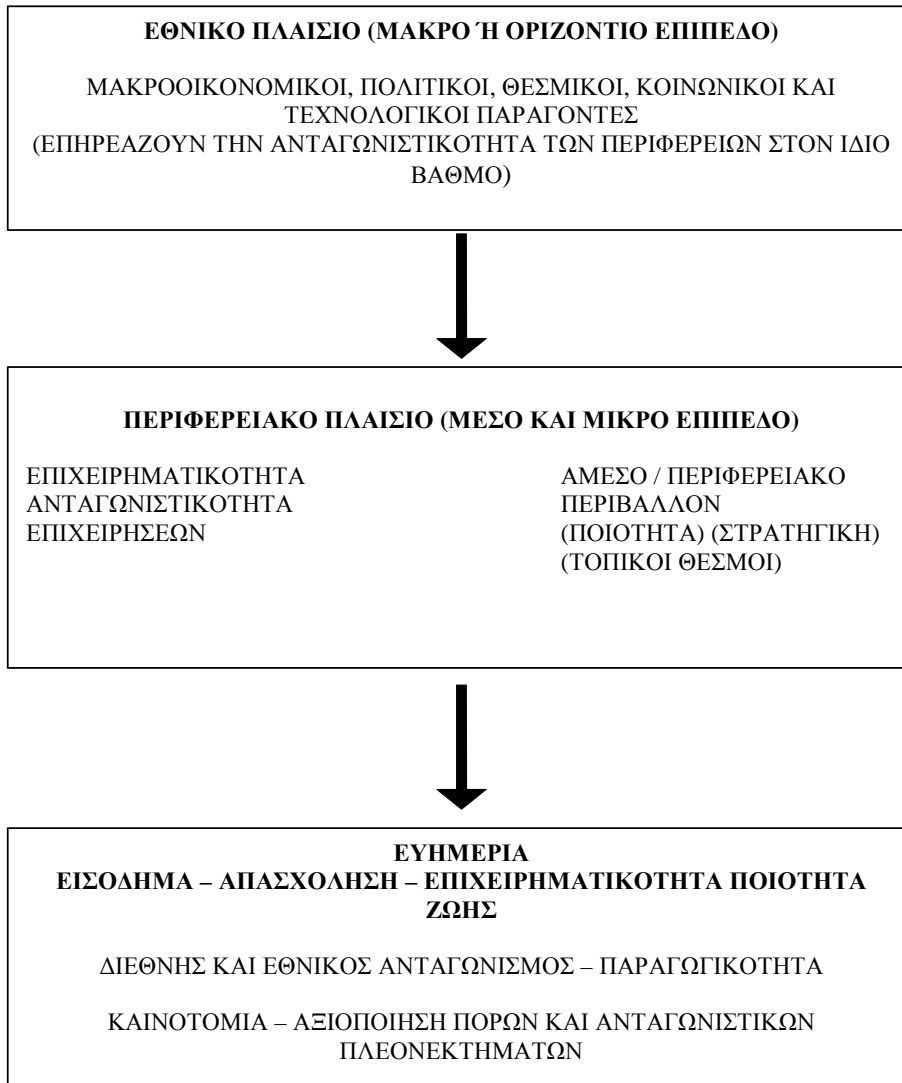
- Καθοριστικός παράγοντας στην προσπάθεια αυτή είναι η παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής για αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται σε τοπικό/περιφερειακό επίπεδο.
- Η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα μπορεί να προσεγγιστεί με ποιοτικούς όρους και συντελεστές (όπως η ύπαρξη δικτύων επιχειρήσεων, η εμπιστοσύνη ανάμεσα στους κοινωνικούς εταίρους και η διαμόρφωση κοινωνικού κεφαλαίου), καθώς και με ποσοτικούς όρους και διαδικασίες (όπως διεταιρικό εμπόριο, πατέντες, προσφορά εργατικού δυναμικού) με σημαντικές συνέπειες για την μέτρησή της.
- Η ανταγωνιστικότητα μιας περιφέρειας εξαρτάται τόσο από την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες σε αυτήν και τις συνεργατικές ή ανταγωνιστικές στρατηγικές τους, όσο και από το επιχειρηματικό περιβάλλον της περιφέρειας (τοπικοί θεσμοί, κοινωνικό κεφάλαιο, υποδομές, δημόσιες και περιφερειακές υπηρεσίες, κοινωνική κουλτούρα).
- Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας μπορεί να προκύπτουν από διαφορετικά επίπεδα (μάκρο, μέσο, μικρο) και, αντίστοιχα, η ανταγωνιστικότητα να διαπερνά όλα τα επίπεδα. Είναι δύσκολο να απομονώσουμε ένα συγκεκριμένο επίπεδο που μπορούμε να εξετάσουμε την ανταγωνιστικότητα (π.χ. Δυτική Μακεδονία ή Βόρειο Ελλαδικό Τόξο;).
- Συνακόλουθα, η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα επηρεάζεται από ένα σύνολο παραγόντων (ένα σύνθετο παράγοντα), παρά από μεμονωμένους παράγοντες. Αυτό έχει επιπτώσεις στη μέτρηση της.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: ΣΥΝΘΕΣΗ		
ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
<p>Βασικές υποδομές</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οδικό δίκτυο • Σιδηροδρομικό δίκτυο • Αεροδρόμια • Ιδιοκτησία (γη – ακίνητα) • Χρήσεις γης <p>Τεχνολογικές υποδομές</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τεχνολογίες επικοινωνιών και πληροφορικής • Δικτύωση (διαδίκτυο, τηλεματικές υπηρεσίες) • Υποδομές της κοινωνίας της πληροφορίας • Ερευνητικές υποδομές • Υποδομές στήριξης της καινοτομίας <p>Υποδομές γνώσης (εκπαίδευση – κατάρτιση)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εκπαιδευτικές υποδομές • Κατάρτιση • Δια βίου μάθηση <p>Ποιότητα ζωής</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κατασκευές – ανάπτυξη real estate • Φυσικό περιβάλλον • Κοινωνικό περιβάλλον • Πολιτισμικό περιβάλλον • Ασφάλεια • Άλλοι παράγοντες ποιότητας ζωής 	<p>Δημογραφικές τάσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μετανάστευση της εργασίας (ιδιαίτερα της ειδικευμένης εργασίας) • Ηλικιακή πυραμίδα • Ενεργός Πληθυσμός <p>Εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ύπαρξη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού με έμφαση στις ειδικότητες της κοινωνίας της γνώσης • Κινητικότητα εργατικού δυναμικού 	<p>Επιχειρηματική κουλτούρα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Χαμηλά εμπόδια εισόδου-εξόδου (έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας) • Νοοτροπία ανάληψης επιχειρηματικού ρίσκου από την κοινωνία και τους εν δυνάμει επιχειρηματίες • Αναπτυξιακά κίνητρα <p>Κλαδική συγκέντρωση</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ισοζύγια / εξάρτηση • Συγκέντρωση της απασχόλησης • Κλάδοι παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας <p>Διεθνοποίηση</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εξαγωγές / διεθνή μερίδια • Επενδύσεις (FDI) • Επιχειρηματική κουλτούρα και εξωστρέφεια • Αξιοποίηση χρηματοδοτικών πηγών <p>Καινοτομία</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πατέντες • Επίπεδα έρευνας και ανάπτυξης • Ερευνητικά ινστιτούτα/ κέντρα και πανεπιστήμια • Συνέργιες ανάμεσα σε επιχειρήσεις – ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια <p>Τοπική αυτοδιοίκηση - Θεσμοί διακυβέρνησης Περιφερειακή εξειδίκευση Φύση του ανταγωνισμού</p>

Πηγή: Cambridge Econometrics, 2004 και ίδια επεξεργασία

Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να απεικονίσουμε τα επίπεδα της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας και να παρουσιάσουμε τους προσδιοριστικούς παράγοντες, με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, κατά το ακόλουθο διάγραμμα.

3.3. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΣΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ορισμένες μελέτες ή επίσημες εκθέσεις δίνουν έμφαση σε μεμονωμένους παράγοντες οι οποίοι εάν ενισχυθούν μπορεί να επηρεάσουν σημαντικά την ανταγωνιστικότητα μιας περιφέρειας και κατ' επέκταση το βιοτικό επίπεδο και την ποιότητα ζωής των πολιτών της.

Με τη δημοσίευση της Πράσινης Βίβλου για την επιχειρηματικότητα, (EC, 2003c) ουσιαστικά άνοιξε ο δημόσιος διάλογος στην Ευρώπη για το ρόλο της επιχειρηματικότητας στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, στην ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη. Ο διάλογος και οι συνακόλουθες πολιτικές έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις περιφέρειες, καθώς θεωρείται ότι υπάρχει δυναμικό που παραμένει εγκλωβισμένο (επιχειρηματίες, άνεργοι, ελεύθεροι επαγγελματίες), αλλά και εν δυνάμει επιχειρηματίες που δεν τους δίνεται η δυνατότητα αξιοποίησης των ιδεών τους, και κατά συνέπεια, βελτίωσης του βιοτικού τους επιπέδου και της ποιότητας ζωής. Ως εκ τούτου, η ΕΕ και ειδικότερα η Ελλάδα έθεσε ως πρώτο στόχο την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας για την ανταγωνιστικότητα και ανάπτυξη της περιφέρειας. Όπως θα εξετασθεί περισσότερο αναλυτικά παρακάτω, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μπορεί να προέλθει από τον επηρεασμό μιας σειράς από τους προαναφερόμενους παράγοντες. Συγκεκριμένα:

Ο προσανατολισμός της ΕΕ:

Όπως επισημαίνεται στην Πράσινη Βίβλο, η Ευρώπη υστερεί ως προς τις ΗΠΑ στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Το γεγονός αυτό, συνοψίζεται σε τρία κρίσιμα ζητήματα / ερωτήματα, στα οποία θα πρέπει να εστιάσουμε / απαντήσουμε:

Πρώτον, γιατί ενώ ένας μεγάλος αριθμός πολιτών που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στον οικονομικό τομέα, είτε ως επιχειρηματίες, είτε ασκώντας επιχειρηματικές δραστηριότητες (δοκιμάζοντας τις ικανότητες τους στις υπάρχουσες επιχειρήσεις), εντούτοις ελάχιστοι αποφασίζουν και τα καταφέρνουν να δημιουργήσουν μια δική τους επιχείρηση και να σταθούν στον οικονομικό στίβο;

Δεύτερον, γιατί είναι περιορισμένος ο αριθμός των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που αναπτύσσονται και ακμάζουν και γιατί η αποτελεσματικότητά τους είναι μικρότερη της αναμενόμενης;

Τρίτον, πώς αντιμετωπίζει η κοινωνία το ζήτημα της επιχειρηματικότητας; Πώς μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και πώς μπορεί η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας να συμβάλει στην επίτευξη κοινωνικών στόχων όπως της ανταγωνιστικότητας, της ανάπτυξης και της ευημερίας;

Είναι αυτονόητο, ότι τα θέματα αυτά αφορούν όχι μόνο τις υπάρχουσες επιχειρήσεις, αλλά και τους εν δυνάμει επιχειρηματίες και ευρύτερα την κοινωνία. Στόχος της ΕΕ είναι να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα, υιοθετώντας τις πολιτικές εκείνες και επηρεάζοντας τους προσδιοριστικούς παράγοντες εκείνους που θα συμβάλλουν στη δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος, που θα επιτρέπει στους «εν δυνάμει» επιχειρηματίες να ξεκινήσουν, να δημιουργήσουν νέες επιχειρήσεις, να δημιουργήσουν με την επιχειρηματικότητά τους νέες και καλύτερες θέσεις απασχόλησης. Ως εκ τούτου, η Πράσινη Βίβλος για την Επιχειρηματικότητα συνοδεύεται από ένα σχέδιο δράσης ώστε το κατάλληλο επιχειρηματικό κλίμα και πνεύμα να διαδοθεί σε όλη την Ευρώπη και να συμβάλλει, έτσι, καίρια στην εκπλήρωση των στόχων της Λισαβόνας.

Τι είναι επιχειρηματικότητα;

Η επιχειρηματικότητα είναι ενδογενές χαρακτηριστικό της κοινωνίας και για αυτό το λόγο είναι, πρωτίστως, μια κοινωνική διεργασία. Αναφέρεται σε αυτούς που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, αλλά και τους εν δυνάμει επιχειρηματίες.

Είναι νοοτροπία και τρόπος δημιουργίας και ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας μέσω του συνδυασμού της ανάληψης κινδύνου, της δημιουργικότητας και καινοτομικότητας στο πλαίσιο ενός νέου ή υφιστάμενου οργανισμού (επιχείρησης) εντός μιας περιφέρειας ή ενός ευρύτερου επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας εξαρτάται από ένα πλέγμα πολλών παραγόντων όπως π.χ. του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, της εύρυθμης λειτουργίας των αγορών (ελευθερία εισόδου-εξόδου) και του ανταγωνισμού, των θεσμών και της ποιότητας της δημόσιας διοίκησης, των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, των προσδοκιών, των συστημάτων κινήτρων και αντικινήτρων, της παιδείας, της παράδοσης και της νοοτροπίας, της ύπαρξης υλικών και άυλων υποδομών στήριξης της επιχειρηματικής δράσης, των γενικών υποδομών κ.α. (Georgellis and Wall, 2000)

Η επιχειρηματικότητα στις ελληνικές περιφέρειες εμφανίζει εγγενείς αδυναμίες, που σε μεγάλο βαθμό έχουν να κάνουν με την ένταση του φαινομένου της «επιχειρηματικότητας ανάγκης» και όχι της «επιχειρηματικότητας της ευκαιρίας». Παρά τις προσπάθειες για βελτιώσεις, χαρακτηριστικές είναι οι αδυναμίες, όπως

κυριαρχία παλαιού τύπου μικρομεσαίων και πολύ μικρών επιχειρήσεων προσανατολισμένων στην τοπική αγορά, χαμηλός βαθμός εξωστρέφειας, πολύ χαμηλός βαθμός καινοτόμων δραστηριοτήτων, σχεδόν μηδαμινές ιδιωτικές δαπάνες για E&A, περιορισμένη συνεργασία με τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα ερευνητικά κέντρα της περιοχής, σχεδόν απόλυτη ανυπαρξία νέων άμεσων ξένων επενδύσεων, έλλειψη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών έντασης γνώσης και τεχνολογίας, έλλειψη κλαδικών συσπειρώσεων και συστάδων (clusters), μεγάλη εξάρτηση από τον πρωτογενή τομέα, κ.α.

Γιατί είναι σημαντική η επιχειρηματικότητα;

- Συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην ανάπτυξη (αποτελεσματικότητα υφισταμένων επιχειρήσεων, δημιουργία και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων), άρα και στην επίτευξη του βασικού πολιτικού στόχου της βελτίωσης της ευημερίας στην περιφέρεια.
- Αποτελεί βασικό παράγοντα για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας (οι υψηλότερες επιδόσεις που οφείλονται στην καινοτομία, στην εισαγωγή νέων μεθόδων και διαδικασιών, νέων προϊόντων κλπ) ενισχύοντας και διευρύνοντας την παραγωγική βάση μιας περιοχής,
- Απελευθερώνει το δυναμικό των πολιτών (τα άτομα θέτουν υψηλότερους στόχους και επιτυγχάνουν υψηλότερες θέσεις και καλύτερο βιοτικό επίπεδο) και
- Κατά προέκταση οδηγεί στην κοινωνική συνοχή και ευημερία (περισσότεροι άνθρωποι στον οικονομικό στίβο, αλλά και στις κοινωνικές επιχειρήσεις, καλύτερη διανομή του εισοδήματος).

Κενά και δυνατότητες της επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη

- Σύμφωνα με τη Βίβλο, οι ευρωπαίοι (το 55% των ερωτηθέντων σχετικής έρευνας πεδίου) προτιμούν το καθεστώς του μισθωτού, παρά του αυτοαπασχολούμενου (ιδιαίτερα στη Νότια Ευρώπη).
- Το ποσοστό των πολιτών που αναλαμβάνει νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες είναι ιδιαίτερα χαμηλό (4,5%) συγκρινόμενο με το αντίστοιχο ποσοστό στις ΗΠΑ (13%). Επίσης, ένας μεγάλος αριθμός ευρωπαίων εγκαταλείπει ευκολότερα την προσπάθεια εκκίνησης μιας νέας επιχείρησης.
- Ο επιχειρηματικός δυναμισμός είναι μικρότερος (σε σχέση πάντα με τις ΗΠΑ). Οι Ευρωπαίοι αποφεύγουν να αναλαμβάνουν επιχειρηματικά ρίσκα φοβούμενοι την αποτυχία.

Ως εκ τούτου, η πρόκληση συνίσταται στην **επισήμανση των βασικών παραγόντων** που συμβάλλουν στη δημιουργία ενός κλίματος (άμεσου περιφερειακού περιβάλλοντος), στο οποίο μπορούν να ευδοκιμήσουν η επιχειρηματική πρωτοβουλία και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Μια κατάλληλη πολιτική που μπορεί να συμβάλει στην αύξηση των επιπέδων επιχειρηματικότητας έχει ως εξής:

A. Δημιουργία περισσότερων επιχειρηματιών

- **Άνοιγμα της επιχειρηματικότητας σε όλα τα μέλη της κοινωνίας.** Ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στους νέους, στις γυναίκες και σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού. Θα πρέπει να συνεχιστεί η προσπάθεια δημιουργίας υπηρεσιών στήριξης νέων επιχειρήσεων (ΚΥΕ, ΚΕΤΑ κλπ).

- **Άρση των εμποδίων στην έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας** (διοικητικοί φραγμοί, χρηματοδότηση, κόστος έναρξης επιχείρησης, επιμερισμός κινδύνου). Ο νέος αναπτυξιακός νόμος περιορίζει το χρόνο, και το κόστος δημιουργίας νέων επιχειρήσεων, αλλά θα πρέπει να συνεχιστεί η προσπάθεια διευκόλυνσης νέων επιχειρηματιών.

- **Κίνδυνος και ανταμοιβή.** Οι πολίτες είναι διστακτικοί στο ρίσκο, ενώ πολλές φορές τα αποτελέσματα δεν είναι τα αναμενόμενα. Θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η ανάληψη ρίσκου και, όπου χρειάζεται να ενισχυθεί η κοινωνική ανοχή στην αποτυχία (αποφυγή κοινωνικού στιγματισμού) ή η στήριξη της πολιτείας (εγγυοδοτικοί μηχανισμοί, ΚΕΣΥΤ, ΤΕΜΠΕ κλπ).

- **Ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων.** Η εκπαίδευση και η κατάρτιση θα πρέπει να συμβάλουν στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, μέσω της παροχής ειδικής γνώσης, της ανάπτυξης της κατάλληλης νοοτροπίας και της ευαισθητοποίησης, όσον αφορά τις επαγγελματικές ευκαιρίες που προσφέρει η ιδιότητα του επιχειρηματία.

B. Υποστήριξη της ανάπτυξης των υφισταμένων επιχειρήσεων.

Οι επιχειρηματίες μιας περιφέρειας αντιμετωπίζουν πολλά και διαφορετικά προβλήματα. Η συμμόρφωση με τους διοικητικούς κανονισμούς και το σχετικό κόστος εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό εμπόδιο. Η πρόσβαση σε εξειδικευμένο προσωπικό, ο βαθμός ευελιξίας της αγοράς εργασίας και η κατάλληλη χρηματοδότηση εξακολουθούν να αποτελούν παράγοντες που περιορίζουν τις επιδόσεις των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα:

- **Κανονιστικό περιβάλλον.** Η γραφειοκρατία εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα στη διοίκηση της επιχείρησης.
- **Φορολογία.** Η λήψη κατάλληλων φορολογικών μέτρων μπορεί να συμβάλει στην επιβίωση, προώθηση, και ανάπτυξη των επιχειρήσεων.
- **Πρόσβαση στη χρηματοδότηση.** Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη, αλλά πολλές ΜΜΕ αντιμετωπίζουν δυσκολίες, επειδή η αγορά επιχειρηματικών κεφαλαίων δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένη και οι τράπεζες τείνουν να αποφεύγουν τη δανειοδότηση υψηλού κινδύνου.
- **Στήριξη των επιχειρήσεων για την αξιοποίηση των γνώσεων και των νέων ευκαιριών.** Βασικός στόχος είναι οι επιχειρηματίες να έχουν εξωστρεφή προσανατολισμό, να αξιοποιήσουν καλύτερα την εσωτερική αγορά και να αντιμετωπίζουν καλύτερα την πρόκληση της παγκοσμιοποίησης.
- **Ενδοεταιρική επιχειρηματικότητα και επενδύσεις επιχειρηματικών κεφαλαίων εταιρικών συμμετοχών.** Οι επενδύσεις επιχειρηματικών κεφαλαίων εταιρικών συμμετοχών αποτελούν αποτελεσματικό μέσο ανάπτυξης των επιχειρηματικών δυνατοτήτων, οι οποίες διαφορετικά θα έμεναν ανεκμετάλλευτες (έρευνα και ανάπτυξη, δίκτυα κλπ).

Γ. Προς μια κοινωνία που ευνοεί την επιχειρηματικότητα.

Ο ρόλος της επιχειρηματικής κουλτούρας είναι καθοριστικός. Επιθυμητός είναι και ο επαναπροσανατολισμός του ενδιαφέροντος και της στάσης της κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Η δημιουργία μιας κοινωνίας, που να ευνοεί την επιχειρηματικότητα, προϋποθέτει τη συνδρομή όλων. Πρέπει να βελτιωθεί η στάση απέναντι στην επιχειρηματική πρωτοβουλία και στην αποτυχία.

3.4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΙ ΠΟΛΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η πολιτική της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών μέσω της προώθησης Περιφερειακών Πόλων Καινοτομίας έχει ως επίκεντρο την αύξηση της παραγωγικότητας μέσω της συνέργειας πανεπιστημιακών/τεχνολογικών ιδρυμάτων, επιχειρήσεων και δημόσιων περιφερειακών φορέων. Σε αυτό το μοντέλο, η ποιότητα των διασυνδέσεων των διαφόρων οργανισμών και οι εξωτερικότητες (externalities) που δημιουργούνται μέσα σ' αυτό το *mega-cluster*, έχουν μεγαλύτερη σημασία για την αύξηση της παραγωγικότητας, ενώ δεν σχετίζονται κατ' ανάγκη άμεσα με το μέγεθος της επιχείρησης. Από τη διεθνή εμπειρία, η πολιτική που διαμορφώνεται για κάθε *mega-cluster* λαμβάνει υπόψη της και το βαθμό ωριμότητας και το στάδιο ανάπτυξης που βρίσκεται το κάθε *mega-cluster*, καθώς οι προτεραιότητες και οι ανάγκες αλλάζουν, όσο αυτό αναπτύσσεται. Η πολιτική υποστήριξης των *mega-clusters* είναι, επίσης, μακροπρόθεσμη, πρέπει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων των κλάδων και πρέπει να μπορεί να 'μεταφραστεί' όχι μόνο σε εθνικό επίπεδο, αλλά και σε περιφερειακό, ακόμα και σε τοπικό, βασιζόμενη στη μοναδικότητα και στη διαφορετικότητα της κάθε περιφέρειας. Η εξειδίκευση αυτή δίνει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις να καλύψουν νέες ανάγκες και να επεκτείνουν με αυτό τον τρόπο την αγορά.

Ομαδοποιώντας επιχειρήσεις, προμηθευτές, ομοειδείς κλάδους, παροχείς υπηρεσιών και δημόσιους οργανισμούς, η δημόσια πολιτική ενισχύει την ανταγωνιστικότητα του περιφερειακού παραγωγικού συστήματος. Τα *mega-clusters* περιλαμβάνουν στρατηγικές συμμαχίες με πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, υπηρεσίες έντασης γνώσης, ενδιάμεσους φορείς (σύμβουλους, brokers), και πελάτες. Οι οργανισμοί αυτοί παρέχουν στα *mega-clusters* εξειδικευμένο προσωπικό και δεξιότητες, τεχνογνωσία, επενδυτικά κεφάλαια, πληροφόρηση και υποδομές. Σε τελικό στάδιο, τα *mega-clusters* μπορεί να συμπεριλαμβάνουν κυβερνητικές υπηρεσίες και νομοθετικά σώματα που επηρεάζουν σημαντικά τους συμμετέχοντες σε αυτά. Σημαντικό για τον καθορισμό ενός τέτοιου συνόλου παικτών είναι η ύπαρξη ισχυρών διασυνδέσεων μεταξύ εταιρειών, κλάδων και θεσμών, είτε αυτές είναι οριζόντιες, είτε κάθετες, είτε θεσμικές. Γεωγραφικά, ένα *mega-cluster* μπορεί να εκτείνεται σε μία πόλη, μία περιφέρεια ή χώρα, αλλά ακόμα και να περιλαμβάνει ένα δίκτυο από χώρες. Τα επιχειρηματικά *clusters*, ειδικώς, μπορούν να χαρακτηριστούν ως δίκτυα παραγωγής που αποτελούνται από στενά συνδεδεμένες και αλληλοεξαρτώμενες επιχειρήσεις (συμπεριλαμβανομένων

των προμηθευτών) σε μία αλυσίδα παραγωγής. Ένα επιχειρηματικό περιφερειακό cluster καταρχήν μπορεί να αναγνωριστεί από την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού παρόμοιων επιχειρήσεων. Το επόμενο βήμα είναι η αναγνώριση άλλων κλάδων που χρησιμοποιούν κοινά κανάλια ή που παράγουν συμπληρωματικά προϊόντα και υπηρεσίες. Άλλες διασυνδέσεις μπορούν να αναγνωριστούν από τη χρησιμοποίηση παρόμοιων εξειδικευμένων υλικών ή τεχνολογιών ή άλλου είδους διασυνδέσεις μέσω των προμηθευτών.

Τέλος, η επικράτηση των mega-clusters στις εθνικές και περιφερειακές, κυρίως, οικονομίες δίνει έμφαση στη σημασία της τοποθεσίας για την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Τα χαρακτηριστικά ενός τέτοιου συνολικού συστήματος καινοτομίας συνδέονται άμεσα με τοπικά χαρακτηριστικά, όπως πολιτισμικά ζητήματα, κανονισμοί, νομοθεσία κ.α., που ως ένα βαθμό ερμηνεύουν και τον περιορισμένο βαθμό διεθνοποίησης των καινοτομικών διεργασιών, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες δραστηριότητες των επιχειρήσεων.

Συγκρίνοντας τα επιμέρους είδη των mega-clusters και των πόλων ανάπτυξης διεθνώς διακρίνονται μια σειρά από κοινά χαρακτηριστικά και ταυτόχρονα προϋποθέσεις επιτυχίας, όπως:

- ύπαρξη κρίσιμης μάζας MME,
- ύπαρξη μίας ή περισσότερων καλά προσδιορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων,
- ύπαρξη υποδομών παραγωγής γνώσης και παροχής τεχνολογικών υπηρεσιών (πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, εργαστήρια, κλπ),
- ισχυρές διασυνδέσεις και δίκτυα συνεργασίας (κοινή έρευνα, ανταλλαγές προσωπικού, κοινές πατέντες, αγορά εξοπλισμού και μηχανημάτων, σχέσεις πελάτη-προμηθευτή ή κανάλια άλλων μορφών) τόσο μεταξύ των επιχειρήσεων, όσο και ανάμεσα στις επιχειρήσεις από τη μια πλευρά και τα πανεπιστήμια και τους τεχνολογικούς φορείς από την άλλη,
- ύπαρξη ισχυρής βάσης υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις,
- ύπαρξη επιχειρηματικής, καινοτομικής και συνεργατικής κουλτούρας όχι μόνο στις επιχειρήσεις αλλά και στους τεχνολογικούς φορείς και τα πανεπιστήμια,
- ανεπτυγμένο κοινωνικό κεφάλαιο και διαδικασίες συλλογικής δράσης και
- ύπαρξη διάφορων μορφών επενδυτικού κεφαλαίου, νέα και καινοτομικά χρηματοοικονομικά εργαλεία.

Οι παραπάνω γενικοί άξονες εξειδικεύονται διεθνώς σε επιμέρους μέτρα όπως:

- Δημιουργία εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων (soft δράσεις) στις περιφέρειες.
- Δημιουργία ερευνητικών προγραμμάτων σε τοπικά ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια που σχετίζονται άμεσα με τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται στα τοπικά/περιφερειακά mega-clusters.
- Υποστήριξη στη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών που αφορούν τους οργανισμούς του mega-cluster. Οι πληροφορίες αυτές μπορεί να έχουν σχέση με αγορές, τεχνολογίες, προμηθευτές, πηγές χρηματοδότησης, κ.α.
- Επενδύσεις σε προηγμένα και εξειδικευμένα δίκτυα μεταφορών, τηλεπικοινωνιών και άλλες γενικές soft υποδομές.
- Εξάλειψη εμποδίων ανταγωνισμού και εξυπηρέτησης καινοτομικών πρωτοβουλιών των επιχειρήσεων.
- Αναδιοργάνωση δημόσιων υπηρεσιών με βάση τις ανάγκες των mega-clusters.
- Προσπάθειες προσέλκυσης ξένων επενδύσεων με soft δράσεις.
- Προώθηση εξαγωγών με κοινοπραξίες εταιρειών μάρκετινγκ, έρευνας αγοράς κτλ και με άξονα τα clusters.
- Χρηματοδότηση ημερίδων με στόχο την καλύτερη πληροφόρηση και επικοινωνία των μελών του mega-clusters μεταξύ τους, αλλά και τη διαφήμιση της "ταυτότητας" του "δικτύου" στο εξωτερικό.
- Δημιουργία και επέκταση βιομηχανικών και επιστημονικών πάρκων και
- Χρηματοδότηση ανεξάρτητων ελέγχων, πιστοποίησης προϊόντων και αποτίμησης της αξίας των υπηρεσιών που προσφέρονται στα mega-clusters.

Οι ελληνικές περιφέρειες και οι Περιφερειακοί Πόλοι Καινοτομίας (ΠΠΚ)

Η ανάπτυξη βιομηχανικών mega-clusters και περιφερειακών πόλων δραστηριοτήτων έντασης γνώσης ή πόλων καινοτομίας, αποτελεί για την Ελλάδα ένα στοίχημα που μπορεί να κερδηθεί.

Από σειρά σχετικών μελετών των δράσεων, τη γενικότερη ελληνική βιβλιογραφία, αλλά και σημαντικό αριθμό μελετών προκύπτει ότι:

- Σε επίπεδο ερευνητικών υποδομών των περιφερειών, πράγματι, δημιουργούνται νησίδες αριστείας και συγκέντρωση τεχνολογικών υπηρεσιών σε ορισμένες περιφέρειες.

- Υπάρχει μια σαφής διαφοροποίηση ανάμεσα στις Περιφέρειες ως προς το βαθμό καινοτομικότητας των επιχειρήσεων τους, με σημαντικότερες τις Περιφέρειες της Δυτικής Μακεδονίας, της Κρήτης, της Κεντρικής Μακεδονίας, της Δυτικής Ελλάδας, της Ηπείρου, και των πόλεων του Βόλου και της Πάτρας.

Εκτός από τους ορθούς στόχους και τα κατάλληλα μέτρα, για την επιτάχυνση της ανάπτυξης της καινοτομίας, της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας και της επιχειρηματικότητας βασισμένης στη "νέα οικονομία" στις περιφέρειες, χρειάζεται ένα σχέδιο / μια στρατηγική για την ανασυγκρότηση συνολικά του εθνικού και των περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας, τον εμπλουτισμό με νέους θεσμούς ενίσχυσης της συνέργιας μεταξύ της έρευνας και της βιομηχανίας, των ινστιτούτων/πανεπιστημίων και των επιχειρήσεων (Cheshire, 1990). Η περιφερειακή διάσταση μιας τέτοιας στρατηγικής, που να λαμβάνει υπόψη τις προαναφερθείσες αδυναμίες και τις ανωτέρω διαπιστώσεις -όσον αφορά το τι χρειάζεται να γίνει-, είναι η δημιουργία μεγάλων περιφερειακών πόλων καινοτομίας/ανάπτυξης (CEIS 2006, Douthiaux, 2003). Οι πόλοι αυτοί μπορούν να προωθήσουν, κατ' αρχάς, την ανάπτυξη συμπλεγμάτων νέας οικονομίας-οικονομίας της γνώσης στο σύνολο των τομέων της οικονομίας (τουρισμός, μεταφορές, υπηρεσίες, υπηρεσίες υγείας, ενέργεια, κ.α.), ανάλογα με το διακριτό περιφερειακό χαρακτήρα και την περιφερειακή εξειδίκευση / συγκριτικό πλεονέκτημα. Αφορούν επίσης, και δεν αποκλείουν, και τους "παραδοσιακούς κλάδους" τους οποίους, όπως διαπιστώνεται στην ελληνική περίπτωση, όπου τέτοιοι κλάδοι συνιστούν ιστορικό συγκριτικό πλεονέκτημα, μπορούν να ενισχύουν.

Στη συγκρότηση τέτοιων Περιφερειακών Πόλων Καινοτομίας (ΠΠΚ) κεντρικό ρόλο μπορεί να έχει η δημιουργία ή η ενίσχυση υφισταμένων τεχνολογικών πάρκων ως πυρήνων για την οργανωμένη ανάπτυξη:

- *clusters* "νέας οικονομίας" μέσω spin-off MME επιχειρήσεων,
- ισχυρών, μεγάλων βιομηχανιών υψηλής τεχνολογίας (τηλεπικοινωνίες, υπολογιστές, ημιαγωγοί και άλλα ηλεκτρονικά, βιοτεχνολογία και ιατρικά εργαλεία κ.α.),
- υπηρεσιών έντασης-γνώσεων (πληροφορική, media, χρηματοοικονομικά, υπηρεσίες συμβούλων, ιατρικές υπηρεσίες κ.α.). Μέσα από τα τεχνολογικά-επιστημονικά πάρκα και, γενικότερα, τις νησίδες καινοτομικότητας και "νέας οικονομίας" μπορούν, επίσης, να αναπτυχθούν περαιτέρω και να διαδοθούν "τεχνολογίες" και τεχνικές ανάπτυξης

καινοτομίας (creativity, benchmarking, BPR, ERP, ποιότητα TQC, JIT, κ.α.), καθώς και να δημιουργηθούν ψηφιακοί χώροι καινοτομίας, εφαρμογών Internet και υπηρεσιών e-consulting, e-learning, e-training, e-business στις επιχειρήσεις.

Εν κατακλείδι, μέσα και δίπλα από τα επιστημονικά και τεχνολογικά πάρκα, μπορεί να προωθηθεί ένας ανταγωνιστικός περιφερειακός πόλος καινοτομίας με κεντρικούς δρώντες τα ερευνητικά εργαστήρια και ινστιτούτα των περιφερειακών πανεπιστημίων, τις καινοτόμες επιχειρήσεις μικρές και μεγάλες της "νέας οικονομίας" στην περιφέρεια, και τις υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών παραγωγής των τεχνολογικών πάρκων, αλλά και ανεξάρτητων επιχειρήσεων υπηρεσιών παραγωγής (σύμβουλοι, κτλ)

3.5 ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

3.5.1. ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ)

Αντίστοιχα με τα επίπεδα ορισμού της ανταγωνιστικότητας, υπάρχουν και επίπεδα αναφοράς των προσδιοριστικών της παραγόντων και συστήματα μέτρησής της. Συγκεκριμένα, υπάρχουν τα διεθνή και τα εθνικά συστήματα ανταγωνιστικότητας, ενώ έχουν αναπτυχθεί Εκθέσεις που είτε χρησιμοποιούν είτε συγκρίνουν περιφέρειες (ή όπως θα δούμε στην περίπτωση των ΗΠΑ, Πολιτείες).

Από τα διεθνή συστήματα μέτρησης της ανταγωνιστικότητας διακρίνουμε τα συστήματα μέτρησης του World Economic Forum (WEF) (2002) και του Institute for Management and Development (IMD) (2000), τα οποία έχουν ως βασικό στόχο να συγκρίνουν όσο το δυνατόν περισσότερες χώρες, με ίσως όχι και τόσο αυστηρά μεθοδολογικό τρόπο, αφού προσπαθούν να καλύψουν και να συγκρίνουν ένα ευρύ φάσμα εντελώς διαφορετικών οικονομιών. Απευθύνονται σαφώς σε μεγάλους επενδυτές και προσπαθούν να τους δώσουν την απαραίτητη πληροφόρηση για το που θα επενδύσουν με ασφάλεια, λιγότερο ρίσκο (από πλευράς εγχώριου επιχειρηματικού περιβάλλοντος και κυβερνητικής πολιτικής), και με περισσότερες πιθανότητες γρήγορης απόδοσης. Τα συστήματα αυτά ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για το “κλίμα” το οποίο επικρατεί σε κάθε χώρα, που προσπαθούν να προσεγγίσουν και με ποιοτικό τρόπο (opinion surveys).

Η παγκόσμια έκθεση ανταγωνιστικότητας (Global Competitiveness Report, GCR) της Παγκόσμιας Διαβούλευσης για την Ανταγωνιστικότητα (World Economic Forum, WEF) αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά διεθνή συστήματα αξιολόγησης της ανταγωνιστικότητας. Η έκθεση του 2002 εστιάζεται σε δυο διακριτές συμπληρωματικές προσεγγίσεις για την αποτίμηση της ανταγωνιστικότητας σε οικονομικό επίπεδο. Η πρώτη υποστηρίζεται από τον Sachs η οποία θεωρεί την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα σαν “το σύνολο των θεσμών και οικονομικών πολιτικών που μεσοπρόθεσμα υποστηρίζουν υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης” και, ουσιαστικά, μετράει τις μακροοικονομικές βάσεις για την επόμενη πενταετία. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον δείκτη ανάπτυξης της ανταγωνιστικότητας (Growth Competitiveness Index, GCI) (WEF, 2002) όπως περιγράφεται αναλυτικά στη συνέχεια. Η δεύτερη προσέγγιση που

αποτιμά τις υπάρχουσες συνθήκες, υποστηρίζεται από τον Porter και αποτυπώνεται στο δείκτη τρέχουσας ανταγωνιστικότητας ή μικροοικονομικό δείκτη ανταγωνιστικότητας (Porter, 1998a, 1998b) (Current Competitiveness Index, CCI). Η βασική τους διαφορά είναι ότι ο Δείκτης Τρέχουσας Ανταγωνιστικότητας χρησιμοποιεί μικροοικονομικούς δείκτες για να μετρήσει το σύνολο των θεσμών, τη δομή των αγορών και τις οικονομικές πολιτικές που υποστηρίζουν υψηλά επίπεδα οικονομικής ευημερίας. Με άλλα λόγια ο CCI αποτιμά το τρέχον παραγωγικό δυναμικό για τις 80 επιλεγείσες χώρες. Αντίθετα, ο δείκτης ανάπτυξης της ανταγωνιστικότητας μετράει τη δυνατότητα μιας χώρας να διατηρήσει μια μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη και βασίζεται σε μακροοικονομικά μεγέθη.

Το μοντέλο του WEF είναι αυτό το οποίο στην πλειοψηφία του βασίζεται σε ποσοτικούς δείκτες (80%). Το υπόλοιπο 20% προέρχεται από έρευνα πεδίου που διεξάγει στις επιχειρήσεις με ενιαίο ερωτηματολόγιο. Η συλλογή ποιοτικών χαρακτηριστικών μέτρησης της ανταγωνιστικότητας, τόσο για τον δείκτη Τρέχουσας Ανταγωνιστικότητας, όσο και τον δείκτη Ανάπτυξης της Ανταγωνιστικότητας, βασίζεται σε ένα δείγμα επιχειρήσεων βάσει των οποίων καταρτίζεται η λεγόμενη 'έρευνα της γνώμης των στελεχών'. Η έρευνα αυτή μπορεί να βοηθά στην εξαγωγή συμπερασμάτων για τις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες και το περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν οι επιχειρήσεις, εισάγοντας μέσα στην Έκθεση της ανταγωνιστικότητας τις προσωπικές γνώσεις και εμπειρίες των στελεχών των επιχειρήσεων.

Το μοντέλο του IMD, σε σχέση με το WEF, βασίζεται περισσότερο σε ποιοτικούς δείκτες (47%), ενώ στοιχείο της υπεροχής του είναι η έμφαση που δίνει στην επαναληψιμότητα της μελέτης, ώστε να δημιουργήσει μία αντίστοιχη χρονολογική σειρά με τα αποτελέσματά του. Δίνεται η εντύπωση της απλής παράθεσης στοιχείων, αλλά ταυτόχρονα φαίνεται να εμφανίζει μια μεγαλύτερη αυστηρότητα στη μεθοδολογία του. Για τη μέτρηση της ανταγωνιστικότητας χρησιμοποιούνται συνολικά 249 δείκτες οι οποίοι ομαδοποιούνται σε 8 προσδιοριστικούς παράγοντες (input factors) ως εξής: εγχώρια οικονομία, διεθνοποίηση, κυβέρνηση, χρηματοδότηση, υποδομές, διοίκηση, επιστήμη και τεχνολογία, άνθρωποι. Η εξαρτημένη μεταβλητή είναι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ως δείκτης ευημερίας (αποτελέσματος ή εκροής της ανταγωνιστικότητας).

Τα διεθνή συστήματα συμπληρώνονται από τα συστήματα οργανισμών όπως του ΟΟΣΑ, της UNIDO καθώς και της ΕΕ τα οποία απευθύνονται κυρίως στις χώρες-μέλη. Τα συστήματα αυτά, έχουν ως αντικειμενικό στόχο τη σύγκριση των χωρών-μελών, έτσι ώστε όχι μόνο να αξιολογούν τη θέση τους ως προς τους παγκόσμιους ανταγωνιστές, αλλά να μπορούν να συγκρίνουν τα αποτελέσματα των πολιτικών τους (όπως για παράδειγμα η μέθοδος ανοικτού συντονισμού) ή να αποτυπώνουν την πορεία των διαρθρωτικών αλλαγών (διαρθρωτικοί δείκτες, Best) σε επιμέρους περιοχές ή ως προς την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων.

Συμπερασματικά, το κάθε σύστημα, και σύμφωνα με τις χώρες που επιλέγονται σαν βάση σύγκρισης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων, για την ενίσχυση τομέων της οικονομίας που υστερούν αλλά και την λήψη κατάλληλων μέτρων πολιτικής.

3.5.2. ΕΘΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η αδυναμία των διεθνών συστημάτων να καλύψουν τις εθνικές περιφερειακές και πολιτικές ιδιαιτερότητες οδήγησαν αρκετές χώρες, εντός και εκτός της Ε.Ε., στη δημιουργία Εθνικών Συστημάτων μέτρησης της ανταγωνιστικότητας (Μ. Βρετανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Ην. Πολιτείες). Στη συνέχεια, αναλύονται τα σημαντικότερα εθνικά συστήματα συγκριτικής αξιολόγησης τα οποία έχουν ως βασικό σκοπό την αξιολόγηση των επιδόσεων της υπό εξέταση χώρας που αναφέρονται, τονίζοντας ιδιαίτερα πλεονεκτήματα / μειονεκτήματα, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις η σύγκριση γίνεται με την επιλογή συγκεκριμένων χωρών που θεωρούνται ανταγωνιστικές ή ανάλογης οικονομικής ισχύος.

Τα εθνικά συστήματα μέτρησης της ανταγωνιστικότητας έχουν σαφώς διαφορετικό προσανατολισμό από τα διεθνή συστήματα. Εστιάζοντας στη χώρα τους και στη συγκριτική αξιολόγηση με τις ανταγωνίστριες χώρες, δεν ενδιαφέρονται τόσο για την “αποκρυπτογράφηση” του εγχώριου επιχειρηματικού κλίματος, γι αυτό και δεν αναζητούν την πληροφόρηση σε ποιοτικούς δείκτες, αλλά στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό σε ποσοτικούς στατιστικούς δείκτες, εύκολα προσβάσιμους σε διεθνείς πηγές και οργανισμούς (Μιχαηλίδης, 2005).

Συγκεκριμένα:

Το *Ολλανδικό σύστημα* χρησιμοποιεί, σε αναλογία, πάνω από το 75% ποσοτικούς δείκτες. Συγκρίνει τις εθνικές επιδόσεις με ένα μικρό, διαχειρίσιμο σύνολο από γειτονικές, κυρίως, χώρες, αναπτύσσοντας ένα σύστημα με λογικότερο αριθμό δεικτών σε σχέση με τα παγκόσμια συστήματα. Η μεθοδολογία του είναι απλή, καθώς επεξεργάζεται περισσότερο ποσοτικούς δείκτες και δεν προβάλλουν σε καμία περίπτωση μια συνολική κατάταξη των χωρών, αλλά αντίθετα βασίζει τα συμπεράσματά του στις επιμέρους (ανά δείκτη) συγκρίσεις. Το Ολλανδικό σύστημα, πάντως, είναι αρκετά περιγραφικό, διανθίζοντας την ανάλυσή του με πλήθος επικουρικών στοιχείων και άλλων στοιχείων ώστε να καταλήξει σε συμπέρασμα πολιτικής, χωρίς να εστιάζει σε τυπολατρική αποτίμηση των δεικτών.

Το *Ιρλανδικό σύστημα* αποτελεί μία εξαιρετική προσπάθεια, που προσεγγίζει τις αναλύσεις των παγκόσμιων συστημάτων, βασιζόμενο μάλιστα σε ποσοτικούς δείκτες. Χρησιμοποιεί καταρχάς πολύ μεγαλύτερο αριθμό χωρών, συγκρινόμενο με τις άλλες εθνικές μελέτες (όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ), επιχειρώντας όχι μία συνολική κατάταξη των χωρών, αλλά μία ανά δείκτη κατάταξη, βοηθώντας τους φορείς διαμόρφωσης και άσκησης πολιτικής να κατανοήσουν ποιες είναι οι περιοχές εκείνες που χρειάζονται περαιτέρω ενίσχυση.

Το *Βρετανικό σύστημα* του DTI, ειδικά στη δεύτερη έκδοση του 2002, έχει αρκετές ομοιότητες με το Ιρλανδικό και μια από τις βασικές αρετές του είναι η απλότητά του, γεγονός που καθιστά εφικτή την επαναληψιμότητα της έρευνας σε ετήσια βάση. Για την ευκολία της παρουσίασης, οι δείκτες ταξινομούνται σε 4 μεγάλες κατηγορίες, ξεκινώντας από το επιχειρηματικό περιβάλλον και τις εισροές πόρων μέχρι την διαδικασία της καινοτομίας και τα αποτελέσματά της.

3.5.3. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Το εθνικό μοντέλο μέτρησης της ανταγωνιστικότητας, που υιοθετήθηκε από το ΕΣΑΑ, διακρίνεται από την απλότητα υπολογισμού που εξασφαλίζει την ετήσια επαναληψιμότητά του, από την 'πληροφοριακή' του ικανότητα, αλλά και την σύνθεσή του από τους δείκτες εκείνους που αποτυπώνουν τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της Ελληνικής οικονομίας. Η Ελληνική οικονομία διαφοροποιείται από το μέσο όρο της

Ευρωπαϊκής στο ποσοστό εξάρτησης από τη γεωργία, τον τουρισμό, και την καινοτομία. Με αυτό το σκεπτικό, ορισμένοι δείκτες, όπως ‘παραγωγή νέων τεχνολογιών και καινοτομίας’ ή ‘τεχνολογιών αιχμής στις τηλεπικοινωνίες’ δεν μπορούν να μετρηθούν στην Ελληνική πραγματικότητα, και σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να τους αποδοθεί η ίδια βαρύτητα. Όμως η Έκθεση για την Ανταγωνιστικότητα (ΥΠΑΝ, 2008) περιλαμβάνει στην ανάλυση της ελάχιστα περιφερειακά στοιχεία, ούτε έγινε προσπάθεια ανάλυσης των δεικτών ανά περιφέρεια.

Σύμφωνα με το Ελληνικό Σύστημα Μέτρησης της Ανταγωνιστικότητας (ΕΣΜΑ), του ΕΣΑΑ, η διαδικασία προαγωγής της ανταγωνιστικότητας μπορεί να θεωρηθεί σαν μια διαδικασία εισροών και εκροών, δομημένη σ’ ένα ισορροπημένο πλαίσιο παραγόντων βιώσιμης ανάπτυξης. Οι βασικοί άξονες του Ελληνικού Μοντέλου συνοψίζονται σε 5 γενικές κατηγορίες: 4 κατηγορίες εισροών και 1 κατηγορία εκροών. Συγκεκριμένα:

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ:

ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Το Οικονομικό Περιβάλλον, αξιολογείται από 3 υποκατηγορίες δεικτών: τις τιμές και τα κόστη (που χωρίζονται σε κόστος εργασίας και κόστος εισροών), την οικονομική πολιτική και το ρυθμιστικό πλαίσιο λειτουργίας των αγορών (που εξετάζονται ως προς τη σταθερότητα και την εμπιστοσύνη), την ύπαρξη ανταγωνιστικών αγορών (όπως αντανάκλωνται στις αγορές εργασίας και κεφαλαίου), και την ολοκλήρωση των εγχώριων αγορών με τις διεθνείς αγορές μέσω διεθνούς εμπορίου και ξένων άμεσων επενδύσεων.

Η Κοινωνική Συνοχή αξιολογείται από 4 υποκατηγορίες δεικτών: την εκπαίδευση και τις δεξιότητες των εργαζομένων, την μετάβαση στην κοινωνία της πληροφορίας, τις συγκοινωνιακές υποδομές, καθώς και άλλους δείκτες συνοχής (όπως περιφερειακή συνοχή, μακροχρόνια ανεργία, φτώχεια). Η σχέση της ανταγωνιστικότητας με την κοινωνική συνοχή είναι αμφίδρομη και οι παραπάνω παράγοντες δημιουργούν προϋποθέσεις ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας.

Η Περιβαλλοντική Προστασία και Αναβάθμιση αξιολογείται από 6 περιβαλλοντικούς δείκτες που μετρούν την ποιότητα ζωής των πολιτών (τα καταναλωτικά πρότυπα, τις προστατευόμενες περιοχές φυσικού περιβάλλοντος, τις εκπομπές ρύπων του φαινομένου του θερμοκηπίου, κ.ά). Η περιβαλλοντική προστασία και αναβάθμιση

αποτελεί προϋπόθεση ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, ιδιαίτερα στη διαδικασία μετάβασης προς την οικονομία της γνώσης και δημιουργίας εναλλακτικών, βιώσιμων δραστηριοτήτων.

Η Παραγωγικότητα. Η διαρκής βελτίωση της παραγωγικότητας ουσιαστικά λειτουργεί ως «καταλύτης» που επιτρέπει την μετουσίωση όλων των προηγούμενων συνιστωσών της ανταγωνιστικότητας σε ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η παραγωγικότητα αποτελεί τον πιο σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα ευημερίας. Η παραγωγικότητα επιτυγχάνεται μέσω της έρευνας και της τεχνολογίας, ενισχύεται από τη διαδικασία της καινοτομίας, και από την επιχειρηματικότητα. Η παραγωγικότητα βελτιώνεται εξαιτίας της μεταβολής πολλών άλλων παραγόντων (πολυπαραγωγικότητα) που είναι δύσκολο να απομονωθούν και να μετρηθούν (όπως οι θεσμοί, μη τεχνολογικοί παράγοντες, οργάνωση και διοίκηση, ποιότητα, κλπ). Αξιολογείται από 3 υποκατηγορίες δεικτών: την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία, την επιχειρηματικότητα και την παραγωγικότητα (EC, 2002a).

ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ:

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Αποτελέσματα. Η βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης έχει ως αντικειμενικό και απώτερο σκοπό την επίτευξη ενός υψηλότερου βιοτικού επιπέδου. Αυτό αποτυπώνεται σε δείκτες συνολικής επίδοσης τόσο σε μακροοικονομικό όσο και σε μικροοικονομικό επίπεδο. Βασικό ποσοτικό μέτρο της ποιότητας ζωής είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ και ιδιαίτερα η μεταβολή του σε σχέση με τα προηγούμενα έτη καθώς επίσης η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Επίσης, ο δείκτης κόστους ζωής αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο προσδιορισμού του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής.

Τρόπος παρουσίασης των αποτελεσμάτων του ΕΣΜΑ

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων του ΕΣΜΑ ακολουθεί τη διάρθρωση της παρουσίασης των βασικών αξόνων και επιμέρους δεικτών. Πιο συγκεκριμένα, για κάθε επιμέρους δείκτη των 4 αξόνων εισροών και του άξονα εκροών – αποτελεσμάτων, ακολουθείται η παρακάτω ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση:

1. **Σημαντικότητα του χρησιμοποιούμενου δείκτη:** Σκοπός της ενότητας αυτής είναι να δώσει μια σύντομη περιγραφή του δείκτη και να καταδείξει το βαθμό σημαντικότητας και διασύνδεσης του με την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

2. **Θέση της χώρας σε σχέση με τις ανταγωνίστριες χώρες και το μέσο όρο της Ε.Ε.:** Η ενότητα αυτή παρουσιάζει, συγκριτικά, σε μια διαγραμματική απεικόνιση την επίδοση (σκορ) της Ελλάδας, σε σχέση με τις υπό σύγκριση ανταγωνίστριες χώρες. Η διαγραμματική απεικόνιση είναι τύπου *bar chart* και περιέχει τις επιλεχθέντες χώρες σε μια κλίμακα κατάταξης, καθώς και το μέσο όρο της Ε.Ε.
3. **Αποτίμηση των αποτελεσμάτων:** Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων επισημαίνει κινδύνους ή να υποδεικνύει εν συντομία, προτεινόμενες δράσεις για τη βελτίωση της επίδοσης στο συγκεκριμένο τομέα.

3.5.4. ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Τα συστήματα που μετρούν και αξιολογούν την ανταγωνιστικότητα των περιφερειών χρησιμοποιούνται κυρίως για διαπεριφερειακές συγκρίσεις, σε όρους εισροών και προσδιοριστικών παραγόντων της χωρικής ανταγωνιστικότητας ή εκροών και επιπέδων εισοδήματος, προστιθέμενης αξίας ή γενικότερα ευημερίας (Carbonaro, 2006, Brooksbank and Pickernell, 1999). Υπάρχουν και εδώ σημαντικές διαφορές ως προς την προσέγγιση, αλλά και τη μέτρηση των περιφερειών, ενώ θα πρέπει να αναφερθούν οι προσπάθειες που γίνονται από τον ΟΟΣΑ και την ΕΕ για την εναρμόνιση των μεθόδων και των δεικτών, προκειμένου να είναι δυνατή η σύγκριση μιας περιφέρειας με άλλες περιφέρειες σε διεθνές επίπεδο.

Βασικό εργαλείο είναι η συγκριτική αξιολόγηση (*benchmarking* των εισροών και εκροών ή ενός σταθμισμένου δείκτη) των περιφερειών μιας χώρας. Το *benchmarking* είναι ένα εργαλείο για τη σύγκριση μιας περιφέρειας ως προς αντίστοιχες (γειτονικές ή ανταγωνιστικές) (NEI, 1999). Οι μελέτες αυτές προσδιορίζουν βασικές λειτουργίες ή εισροές, τις κατηγοριοποιούν και τις μετρούν, και συγκρίνουν την επίδοση μιας περιφέρειας σε σχέση με την περιφέρεια που έχει τις καλύτερες επιδόσεις ή με τις άλλες περιφέρειες μιας χώρας, Ένωσης χωρών (ΕΕ), ή Πολιτειών (ΗΠΑ).

Μια τέτοια προσπάθεια γίνεται και στις Εκθέσεις για την Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή της ΕΕ. Στην πιο πρόσφατη 4^η Έκθεση, που επικεντρώνεται στην οικονομική και κοινωνική συνοχή των περιφερειών, προσδιορίζονται και εξετάζονται οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών της ΕΕ χωρίς να γίνεται κάποια προσπάθεια δημιουργίας ενός συνθετικού δείκτη ανταγωνιστικότητας ή

ανάπτυξης. Η Έκθεση διαπιστώνει ότι οι περιφέρειες βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια ανάπτυξης, ενώ χαρακτηρίζονται από διαφορετικές οικονομικο-κοινωνικές δομές που ενδεχομένως μπορούν να τις κατατάξουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Συνεπώς, οι προσδιοριστικοί παράγοντες μιας περιφέρειας θα διαφέρουν από τη μια κατηγορία περιφερειών στην άλλη. Παρόλα αυτά, η Έκθεση συμπεραίνει υπάρχουν μερικοί βασικοί παράγοντες που έχουν καθολική επίδραση στην ανταγωνιστικότητα των περιφερειών:

- Επίπεδα απασχόλησης και παραγωγικότητας
- Κλαδική εξειδίκευση και συγκέντρωση της απασχόλησης σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (τα μεγαλύτερα επίπεδα παραγωγικότητας εντοπίζονται στον επιχειρηματικό και χρηματοοικονομικό τομέα ενώ, αντίθετα, στη γεωργία η παραγωγικότητα παραμένει στο ήμισυ του μέσου όρου όλων των άλλων κλάδων).
- Δημογραφικές μεταβολές όπως μετανάστευση σε άλλες περιφέρειες και η ύπαρξη γηρασμένου πληθυσμού έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα μιας περιοχής (και το αντίθετο ισχύει).
- Οι ξένες επενδύσεις εκφρασμένες ως ποσοστό της δημιουργίας ακαθάριστης αξίας κεφαλαίου έχουν θετική επίδραση.
- Θετική επίδραση έχουν και οι επενδύσεις στην οικονομία της γνώσης (έρευνα και ανάπτυξη, εκπαίδευση και τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, περισσότερο από τις επενδύσεις σε πάγια).
- Περιφέρειες με υποδομές. Η ύπαρξη υποδομών έχει θετική επίδραση στην ανταγωνιστικότητα αν και σε αρκετές περιοχές οι βασικές υποδομές μπορεί να μην είναι και τόσο χρήσιμες (σχετική βαρύτητα ανάλογα με την δραστηριότητα).
- Ποιότητα της εκπαίδευσης
- Καινοτομία έρευνα και ανάπτυξη.

Σε μια αντίστοιχη προσπάθεια σε εθνικό επίπεδο, το Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας του Ηνωμένου Βασιλείου (DTI) εκδίδει σε περιοδική βάση τους Περιφερειακούς Ανταγωνιστικούς Δείκτες (DTI, 1998). Αντικειμενικός σκοπός είναι η παράθεση στατιστικών πληροφοριών σχετικών με την ανταγωνιστικότητα των περιοχών του Ηνωμένου Βασιλείου. Η διαπεριφερειακή σύγκριση γίνεται σε όρους

ανταγωνιστικών επιδόσεων (εισόδημα, απασχόληση), παρά προσδιοριστικών παραγόντων που είναι και το βασικό αντικείμενο ενδιαφέροντος για την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής. Οι περιφερειακοί δείκτες (RCIs) διαιρούνται σε πέντε μεγάλες κατηγορίες:

- Συνολική ανταγωνιστικότητα (προσεγγίζεται ως κατά κεφαλήν περιφερειακό ΑΕΠ, διαθέσιμο οικογενειακό εισόδημα ανά κάτοικο, παραγωγικότητα της εργασίας, επιδοτήσεις εισοδήματος, και εξαγωγές).
- Αγορά εργασίας
- Εκπαίδευση και κατάρτιση
- Κεφάλαιο
- Γη και υποδομές

Σε μια μελέτη benchmarking ο Οργανισμός Ανάπτυξης της Ουαλίας, (Welsh Development Agency σε συνεργασία με την Barkleys Bank PLC) δημοσίευσε μια Έκθεση (Competing in the World in 2002), όπου σύγκρινε την περιοχή της Ουαλίας με 15 ανταγωνιστικές περιοχές του κόσμου (μεταξύ των οποίων 10 ευρωπαϊκές). Παρά τις δυσκολίες στην αναζήτηση και εναρμόνιση στοιχείων, η Έκθεση, με τη χρήση πρωτογενούς και δευτερογενούς έρευνας, κατέληξε στο ότι μόνο ένας μικρός αριθμός αυθεντικών προσδιοριστικών παραγόντων βρίσκεται πίσω από την ανταγωνιστικότητα κάθε περιοχής:

- Εξωστρέφεια της τοπικής οικονομίας (εμπόριο και επενδύσεις).
- Εξειδίκευση κυρίως στη βάση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων από τις επιχειρήσεις
- Πλεονεκτήματα της περιφέρειας που στηρίζονται στην κυβέρνηση και την τοπική κουλτούρα
- Επικέντρωση και συνεργασία του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα στην ανάπτυξη ενός περιορισμένου φάσματος οικονομικών δραστηριοτήτων βασισμένων στην ύπαρξη ενδογενών πλεονεκτημάτων, πόρων και ικανοτήτων.

Μια αντίστοιχη Έκθεση Benchmarking έγινε με πρωτοβουλία της τοπικής κυβέρνησης της περιφέρειας East and West Midlands το 1997, όπου σύγκρινε την περιοχή αυτή με άλλες περιοχές της Ευρώπης προκειμένου να αντλήσει συμπεράσματα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών.

Χρησιμοποιήθηκε ένα πολυπαραγοντικό μοντέλο 55 δεικτών που διαχωρίζονται σε δείκτες εισροών – εκροών. Η Έκθεση κατέδειξε ότι η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα εξαρτάται από παράγοντες όπως:

- Εκπαίδευση και δεξιότητες.
- Καινοτομική δραστηριότητα και ερευνητικές υποδομές.
- Επενδύσεις των επιχειρήσεων σε πάγιο και ανθρώπινο κεφάλαιο.
- Συγκέντρωση της απασχόλησης σε δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας.
- Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και του χρηματοπιστωτικού τομέα.
- Ξένες άμεσες επενδύσεις, εξωστρέφεια.

Στις ΗΠΑ, το Beacon Hill Institute του Πανεπιστημίου Suffolk δημοσίευσε το 2001 το State Competitiveness Report, η πρώτη Έκθεση που επιχειρεί να μετρήσει διαπολιτειακές διαφορές στην ανταγωνιστικότητα των ΗΠΑ. Η Έκθεση χρησιμοποιεί δύο κυρίως δείκτες. Ο πρώτος δείκτης, State Competitiveness Indicators Index, χρησιμοποιείται προκειμένου να απαντήσει στο «πόσο ανταγωνιστική» είναι μια πολιτεία. Ο δείκτης αυτός προκύπτει από 9 κατηγοριοποιήσεις δεκάδων «αντικειμενικών» δεικτών, δηλαδή δεικτών που βασίζονται σε ποσοτικές πληροφορίες. Στη συνέχεια βαθμολογούνται οι 50 Πολιτείες ανάλογα με την επίδοσή τους στο συγκεκριμένο δείκτη, από την πιο ανταγωνιστική (rank 1) στην λιγότερο ανταγωνιστική (rank 50). Ο δεύτερος δείκτης έρχεται να απαντήσει σε υποκειμενική ερώτηση για την ανταγωνιστικότητα μιας Πολιτείας (π.χ Massachusetts) και να την συγκρίνει με άλλες επτά. Ενδιαφέρον στοιχείο είναι οι αποκλίσεις της «υποκειμενικής» από την «αντικειμενική» ανταγωνιστικότητα των Πολιτειών.

Η Έκθεση στηρίζεται σε 9 υποκατηγορίες όπως παρουσιάζονται στη συνέχεια:

- **Κυβέρνηση και δημοσιονομική πολιτική.** Χαλαρή δημοσιονομική πολιτική και υψηλά ποσοστά φορολόγησης καθιστούν μια Πολιτεία λιγότερο ελκυστική στις επιχειρήσεις.
- **Θεσμοί και ασφάλεια.** Μια Πολιτεία θα είναι περισσότερο ελκυστική στις επιχειρήσεις εάν το θεσμικό πλαίσιο είναι ευνοϊκό, εάν υπάρχει εμπιστοσύνη στους δημόσιους υπαλλήλους, εάν η επιβάρυνση εξαιτίας του κανονιστικού πλαισίου είναι μικρή στις επιχειρήσεις και η εγκληματικότητα χαμηλή.

- **Υποδομές.** Μετρούν την ευκολία των μετακινήσεων. Η ύπαρξη τηλεφωνικού δικτύου, η δυνατότητα πρόσβασης στο Internet, οι δρόμοι, τα τρένα και οι λοιπές συγκοινωνιακές υποδομές.
- **Ανθρώπινοι πόροι.** Πόσο υψηλά είναι τα ποσοστά απασχόλησης; Ποιό είναι το μορφωτικό επίπεδο και η κατάρτιση των εργαζομένων σε συνδυασμό με το κόστος εργασίας; Ποιές είναι οι ευκαιρίες για εκπαίδευση και κατάρτιση, και ποιό το επίπεδο της υγείας του πληθυσμού της Πολιτείας;
- **Τεχνολογία.** Εξετάζεται η δημιουργίας και εφαρμογή της τεχνολογίας: χρηματοδότηση έρευνας, πατέντες, το ποσοστό των επιστημόνων και τεχνικών στο εργατικό δυναμικό, η έκταση της συνεργασίας με πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα και η ύπαρξη επιχειρήσεων εντάσεως γνώσης.
- **Χρηματοδότηση.** Η δυνατότητα χρηματοδότησης τόσο των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων όσο και των εν δυνάμει επιχειρηματιών από το χρηματοπιστωτικό σύστημα.
- **Άνοιγμα των αγορών - εξωστρέφεια.** Η έκθεση στον ανταγωνισμό και το εμπόριο ως μοχλός πίεσης για τη βελτίωση της παραγωγικότητας των επιχειρήσεων.
- **Εγχώριος ανταγωνισμός.** Η δυνατότητα εισόδου και εξόδου από την οικονομική δραστηριότητα των επιχειρήσεων. Υψηλά ποσοστά εισόδου σηματοδοτούν την ύπαρξη ενός ανταγωνιστικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος.
- **Περιβαλλοντική πολιτική.** Η περιβαλλοντική προστασία και αναβάθμιση αποτελεί προϋπόθεση ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, ιδιαίτερα στη διαδικασία μετάβασης προς την οικονομία της γνώσης και δημιουργίας εναλλακτικών, βιώσιμων δραστηριοτήτων. Θα πρέπει όμως να υπάρχει κάποια ισορροπία στα περιβαλλοντικά πρότυπα και περιορισμούς στις επιχειρήσεις.

Στη συνέχεια υπολογίζεται ο συνολικός δείκτης, State Competitiveness Indicators Index, ως απλός μέσος των 9 προαναφερομένων υποδεικτών. Το βασικό εργαλείο της ταξινόμησης είναι η κανονικοποιημένη τιμή των κριτηρίων (μέση τιμή 5, ελάχιστη 0, μέγιστη 10, τυπική απόκλιση 1). Το πρώτο βήμα είναι η συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών μεταβλητών από κάθε Πολιτεία (opinion survey), δεύτερο βήμα ο υπολογισμός της 'τυποποιημένης' τιμής για κάθε κριτήριο βάσει των διαθέσιμων σε κάθε περίπτωση δεδομένων και η κατάρτιση των υποδεικτών και, τέλος, η κατασκευή

του συνολικού δείκτη. Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατάταξη για τις ΗΠΑ το 1991.

Table A											
BHI State Competitiveness Indicators Index and Subindexes											
	Overall index and rank in 2001		Subindexes, rank in 2001								
	Overall Index	Overall Rank	Gov. & fiscal policy	Institutions	Infra-structure	Human resources	Tech-nology	Finance	Open-ness	Domestic compe-tition	Environ-mental policy
Delaware	7.22	1	5	19	11	28	4	2	6	11	30
Massachusetts	6.78	2	47	10	36	1	1	1	13	34	41
Wyoming	6.68	3	2	7	5	20	34	18	10	2	5
Washington	6.48	4	48	24	17	24	13	29	3	1	1
Vermont	6.43	5	25	3	22	2	7	39	2	16	39
Colorado	6.41	6	21	18	3	9	5	10	37	4	15
New Hampshire	6.33	7	9	4	4	3	10	13	34	8	46
Connecticut	6.18	8	41	8	20	7	2	3	18	21	42
Minnesota	5.95	9	29	6	7	4	12	7	25	39	10
California	5.83	10	28	14	33	21	8	5	9	10	38
Utah	5.79	11	15	16	2	6	11	14	26	12	48
Idaho	5.73	12	35	1	16	38	23	47	33	3	3
Oregon	5.72	13	39	15	6	19	22	46	8	9	4
Virginia	5.62	14	6	20	23	12	20	15	27	28	18
Nebraska	5.55	15	11	23	15	5	31	12	44	32	7
Iowa	5.43	16	23	5	9	8	26	22	36	50	17
South Dakota	5.37	17	8	21	21	11	29	11	50	31	23
Wisconsin	5.32	18	14	11	24	15	25	24	31	37	6
Maine	5.31	19	31	9	13	18	33	33	29	7	37
Maryland	5.22	20	20	42	35	16	3	9	47	15	29
North Dakota	5.22	21	46	2	14	13	36	19	41	26	16
Alaska	5.20	22	1	34	1	46	48	50	1	13	50
Kansas	5.18	23	34	27	12	14	15	23	28	24	25
Missouri	5.10	24	10	38	18	17	28	26	42	25	21
Rhode Island	4.91	25	33	33	26	10	6	38	43	17	44
Michigan	4.87	26	16	31	27	31	17	31	7	48	31
Indiana	4.82	27	18	25	30	33	32	34	12	40	11
North Carolina	4.79	28	3	49	37	36	19	17	19	23	28
New Jersey	4.79	29	36	12	40	22	16	8	20	20	43
Tennessee	4.72	30	7	37	32	37	40	20	22	27	9
Montana	4.72	31	37	30	10	34	35	43	49	5	32
Ohio	4.69	32	38	17	29	26	24	16	16	49	27
Texas	4.67	33	13	47	38	35	27	25	5	36	22
New York	4.59	34	50	13	48	25	9	4	21	22	45
Georgia	4.52	35	4	46	44	40	37	28	23	18	26
Florida	4.45	36	26	40	34	29	42	27	32	14	33
Pennsylvania	4.43	37	43	22	28	32	14	21	38	42	35
Kentucky	4.37	38	24	28	31	44	44	32	11	46	2
Illinois	4.30	39	40	35	47	27	21	6	14	44	34
South Carolina	4.21	40	12	39	43	41	41	44	15	29	12
Arizona	4.17	41	27	44	25	30	30	48	17	30	40
New Mexico	3.98	42	22	48	41	43	18	49	24	19	36
Hawaii	3.94	43	45	26	8	23	43	41	39	38	47
Oklahoma	3.82	44	32	36	45	39	39	40	45	33	8
Alabama	3.82	45	17	43	42	47	38	35	30	41	13
Nevada	3.65	46	44	32	19	42	49	45	40	6	49
Arkansas	3.42	47	19	29	49	45	50	30	46	45	20
Louisiana	3.34	48	42	50	46	48	45	36	4	47	24
West Virginia	3.11	49	49	41	39	50	46	37	35	35	14
Mississippi	2.83	50	30	45	50	49	47	42	48	43	19

Πηγή: Μιχαηλίδης, 2005

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί η δημιουργία ενός Σύνθετου Δείκτη Ευημερίας και Ανάπτυξης (ΣΔΕΑ) για τους νομούς και τις περιφέρειες της χώρας, ο οποίος περιλαμβάνει πολλές πτυχές της αναπτυξιακής ταυτότητας κάθε περιοχής (Πετράκος και Ψυχάρης, 2004). Με μια σχετικά απλή, αλλά όχι χωρίς προβλήματα, μέθοδο κατασκευάστηκε ο ΣΔΕΑ ως ο μέσος όρος των τυποποιημένων τιμών

επιμέρους δεικτών¹⁸. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι για τον υπολογισμό του ΣΔΕΑ οι Πετράκος και Ψυχάρης έχουν χρησιμοποιήσει είκοσι μεταβλητές (που εμφανίζονται παρακάτω) σε τυποποιημένη μορφή, δηλαδή για κάθε μια οι τιμές των νομών (περιφερειών) κυμαίνονται από το μηδέν έως το εκατό. Έτσι, αν ένας νομός (περιφέρεια) έχει σχετικά υψηλές τιμές σε όλους ή τους περισσότερους επιμέρους δείκτες, θα έχει και σχετικά υψηλή τιμή ΣΔΕΑ.

ΑΕΠ κατά κεφαλή 2001 (ευρώ / κάτοικο)
Δηλωθέν εισόδημα κατά κεφαλή 2001 (ευρώ / κάτοικο)
Αποταμιευτικές καταθέσεις κατά κεφαλή 2001(ευρώ / κάτοικο)
Οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος 1997 (MWh/100 κάτοικους)
Επιβατικά αυτοκίνητα ΙΧ 2001(αυτοκίνητα ΙΧ/100 κατοίκους)
Κύριες τηλεφωνικές συνδέσεις 2001(συνδέσεις/100 κατοίκους)
ΑΕΠ 2γενούς τομέα 2001(ποσοστό % επί του συνολικού ΑΕΠ)
ΑΕΠ 3γενούς τομέα 2001(ποσοστό % επί του συνολικού ΑΕΠ)
Πυκνότητα κατοίκησης 2001 (κάτοικοι / τ.χλμ.)
Μεταβολή πληθυσμού 1961-2001(ποσοστό % επί του πραγματικού πληθυσμού)
Αστικός πληθυσμός 2001(ποσοστό % επί του πραγματικού)
Εργατικό δυναμικό 2001(ποσοστό % επί του πραγματικού πληθυσμού)
Απασχολούμενος πληθυσμός 2001(ποσοστό % επί του εργατικού δυναμικού)
Απόφοιτοι 3βάθμιας εκπαίδευσης 2001(Ποσοστό % επί του πραγματικού πληθυσμού)
Όγκος νέων κατοικιών 2001(χιλ. κ.μ./10.000 κατοίκους)
Κλίνες ξενοδοχείων 2001(Κλίνες/1.000 κατοίκους)
Εισιτήρια σε αρχ. χώρους και μουσεία 2001(Εισητήρια/1.000 κατοίκους)
Δείκτης κεντρικότητας
Αριθμός εκπαιδευτηρίων 2001(Εκπαιδευτήρια/10.000 μαθητές)
Αριθμός κλινών θεραπευτηρίων 2000(Κλίνες/10.000 κατοίκους)
Βιομηχανική χρήση ρεύματος 1997(MWh /100 κάτοικους)

Πίνακας Συνθετικός δείκτης ευημερίας και ανάπτυξης (ΣΔΕΑ) σε επίπεδο περιφέρειας

Γεωγραφική Ενότητα	ΣΔΕΑ Απόλυτη τιμή		ΣΔΕΑ Σχετική τιμή
Περιφέρειες (NUTS II)	2001		2001
Ελλάδα			100,00
Αττική	72,2	1	212,98
Νότιο Αιγαίο	51,2	2	151,03
Κεντρική Μακεδονία	39,1	3	115,34
Κρήτη	37,1	4	109,44
Ιόνια Νησιά	35,4	5	104,42
Στερεά Ελλάδα	32,2	6	94,99
Βόρειο Αιγαίο	29,8	7	87,91
Πελοπόννησος	27,2	8	80,24
Θεσσαλία	26,8	9	79,06
Ήπειρος	24,5	10	72,27
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	24,0	11	70,80
Δυτική Μακεδονία	23,1	12	68,14
Δυτική Ελλάδα	18,2	13	53,69

Πηγή: Πετράκος και Ψυχάρης (2004)

¹⁸ $\Sigma ΔΕΑ_i = \Sigma_i (X_i) / N$, όπου X_i είναι η τυποποιημένη τιμή της μεταβλητής x_i η οποία προκύπτει από τον τύπο:

$$X_i = 100[x_i - x_{\min}] / [x_{\max} - x_{\min}]$$

Η τυποποίηση είναι αναγκαία ώστε όλες οι μεταβλητές να λαμβάνουν τιμές στο διάστημα (0, 100) και συνεπώς να είναι αθροίσματες. Το βασικό πρόβλημα αυτής της μεθόδου είναι ότι όλες οι μεταβλητές που αθροίζονται για την κατασκευή του ΣΔΕΑ έχουν το ίδιο βάρος και συνεπώς δεν υπάρχει ειδική στάθμιση για τη σημασία της κάθε μιας στη διαμόρφωση του αναπτυξιακού προφίλ των νομών και περιφερειών.

Προοπτικές Ανάπτυξης των Ελληνικών Περιφερειών στο Νέο Ευρωπαϊκό Χώρο

Γεωγραφική Ενότητα	ΣΔΕΑ Απόλυτη τιμή		ΣΔΕΑ Σχετική τιμή
Νομοί (NUTS III)	2001		2001
Ελλάδα			100,00
Αττική	66,1	1	210,31
Θεσσαλονίκη	53,4	2	169,90
Δωδεκάνησος	49,4	3	157,18
Κυκλάδες	43,2	4	137,45
Ηράκλειο	40,1	5	127,59
Λασιθί	38,7	6	123,13
Χανιά	38,3	7	121,86
Κέρκυρα	37,4	8	119,00
Βοιωτία	37,3	9	118,68
Μαγνησία	37,1	10	118,04
Κεφαλληνία	36,3	11	115,50
Σάμος	36,2	12	115,18
Κορινθία	35,8	13	113,91
Αχαΐα	35,1	14	111,68
Αργολίδα	35,1	15	111,68
Χαλκιδική	34,9	16	111,04
Χίος	34,5	17	109,77
Ζάκυνθος	33,5	18	106,59
Ιωάννινα	33,5	19	106,59
Εύβοια	33,4	20	106,27
Λάρισα	33,2	21	105,63
Καβάλα	33,0	22	105,00
Λευκάδα	32,6	23	103,72
Κοζάνη	32,3	24	102,77
Πιερία	31,8	25	101,18
Ρέθυμνο	30,6	26	97,36
Λέσβος	29,9	27	95,13
Αρκαδία	29,5	28	93,86
Ημαθία	29,3	29	93,22
Έβρος	28,7	30	91,32
Φθιώτιδα	27,9	31	88,77
Ξάνθη	27,8	32	88,45
Φωκίδα	27,1	33	86,22
Πρέβεζα	27,0	34	85,91
Τρίκαλα	26,6	35	84,63
Λακωνία	26,3	36	83,68
Ροδόπη	26,1	37	83,04
Καστοριά	25,9	38	82,41
Δράμα	24,8	39	78,91
Μεσσηνία	24,8	40	78,91
Γρεβενά	24,6	41	78,27
Πέλλα	24,1	42	76,68
Θεσπρωτία	23,5	43	74,77
Φλώρινα	23,2	44	73,82
Κιλίκις	23,1	45	73,50
Αιτωλοακαρνανία	22,7	46	72,23
Άρτα	22,4	47	71,27
Σέρρες	21,7	48	69,04
Καρδίτσα	20,4	49	64,91
Ηλεία	16,8	50	53,45
Ευρυτανία	15,9	51	50,59

Πηγή: Πετράκος και Ψυχάρης (2004)

Πρέπει να αναφερθεί όμως ότι ο δείκτης αυτός πάσχει από μεθοδολογικές αδυναμίες. Κατασκευάστηκε, κυρίως, ως υποκατάστατο του ΑΕΠκκ ώστε να απομονώσει μεθοδολογικά προβλήματα στον υπολογισμό του ΑΕΠ, αλλά ο ίδιος ο ΣΔΕΑ εμφανίζει συγγραμμικότητα διαφόρων μεταβλητών του, προβλήματα στάθμισης, χρήση ορισμένων μεταβλητών που δεν έχουν άμεση αναπτυξιακή συσχέτιση, ωστόσο, δεν παύει να δίνει

μια, έστω και μερική, εικόνα για τη χωρική διαφοροποίηση του επιπέδου ευημερίας με έναν τρόπο ευρύτερο από ότι το ΑΕΠκκ. Με βάση το ΣΔΕΑ, προκύπτει μια εικόνα σαφώς διαφορετική από αυτή που δίνει το ΑΕΠκκ, τονίζοντας ορισμένα επιπλέον χαρακτηριστικά για κάθε περιοχή. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι και το ΣΔΕΑ δεν παράγει πάντα «προφανή» ιεράρχηση, αλλά δεν παύουν να αμφισβητούν και την κατάταξη με βάση το ΑΕΠκκ. Με κάποιες προσαρμογές ο δείκτης αυτός θα μπορούσε να είναι ένας αρκετά αξιόπιστος δείκτης ανταγωνιστικότητας.

Θα πρέπει πάντως να επισημανθεί ότι εν γένει όλοι αυτοί οι δείκτες εξετάζουν το μέχρι τώρα, καταγράφουν δηλαδή την σημερινή αναπτυξιακή εικόνα μιας περιοχής και την ιστορική εξέλιξή της στον χρόνο με σχετική επιτυχία, αλλά παρόλα αυτά δεν μπορούν να προβλέψουν πως θα εξελιχθεί κάθε περιοχή, ή ποια θα είναι τα ανταγωνιστικά της πλεονεκτήματα σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα, αν και εμμέσως αναδεικνύουν ποια μπορεί να είναι τα σημεία στα οποία υστερεί κάποια περιοχή σε σχέση με τις πλέον ανεπτυγμένες.

3.6 Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας είναι πάγιος στόχος της οικονομικής πολιτικής και ως τέτοιος συνιστά αντικείμενο των συγχρηματοδοτούμενων αναπτυξιακών προγραμμάτων, αν όχι από την εποχή των ΜΟΠ, τουλάχιστον από το 1^ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και εφεξής. Κατά συνέπεια, η Αξιολόγηση της προγραμματικής παρέμβασης στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, αποτελεί ένα σημαντικό αναλυτικό εργαλείο από την εφαρμογή του οποίου προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα. Η ειδικότερη εμπειρία της αξιολόγησης του συνόλου των ΜΟΠ, 1^{ου}, 2^{ου} και 3^{ου} ΚΠΣ επιτρέπει να εντοπιστούν και να παρουσιαστούν τα εξής σημαντικότερα ζητήματα:

- ✓ πόσο μπορεί να επιδράσει ένα Πρόγραμμα στο επίπεδο ανταγωνιστικότητας;
- ✓ υπάρχει πρόβλημα προγράμματος ή πολιτικής;

Το να επιτευχθεί ένα αξιόλογο επίπεδο ανταγωνιστικότητας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, οι οποίοι διαμορφώνουν τους όρους της ανταγωνιστικότητας, έξω από μια συγκεκριμένη προγραμματική παρέμβαση. Π.χ., η πολιτική "σκληρού" νομίσματος που προσδιορίζεται από την ΕΚΤ, η "περιοριστική" δημοσιονομική πολιτική που επιβάλλεται από το Σύμφωνο Σταθερότητας και η αξιωματικά "απαγορευτική" κλαδική πολιτική που επιβάλλεται από τη Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού, μπορούν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα οικονομιών όπως η ελληνική, κατά πολύ ισχυρότερες από οποιαδήποτε θετική επίπτωση μιας προγραμματικής παρέμβασης. Σε αυτά τα πλαίσια, σημασία έχουν οι αρχικές στρατηγικές επιλογές: αν το ΚΠΣ διαθέτει για την ανταγωνιστικότητα 10% των διαθέσιμων δημόσιων πόρων, και αν στη βιομηχανία (όπου κατεξοχήν εντοπίζονται οι ανταγωνιστικές πιέσεις) αφιερώνονται δημόσιοι πόροι λιγότερο από ότι στην προηγούμενη προγραμματική περίοδο, αυτό σημαίνει ότι η ανταγωνιστικότητα εξαρτάται αφενός από την ευνοϊκή εξέλιξη εξωγενών παραγόντων, αφετέρου από την ελπίδα καθοριστικής επίπτωσης των έργων υποδομής. Δεδομένου ότι αυτή η αντίληψη διέπει τον προγραμματισμό από το 1989, αλλά παρόλα αυτά, η ανταγωνιστικότητα σε σταθερή μακροπρόθεσμη βάση επιδεινώνεται, ή η στρατηγική επιλογή είναι λανθασμένη ή οι παρεμβάσεις στις υποδομές δεν είναι αποδοτικές.

Όντας, "γενικόλογη" ή "ολιστική" (να καλυφθούν όλα τα πιθανά προβλήματα χρησιμοποιώντας όλες τις διαθέσιμες καλές πρακτικές), η ελληνική προγραμματική

παρέμβαση δεν εμφανίζει, σε γενικές γραμμές, πρόβλημα συνοχής με τις παράλληλες εθνικές και Κοινοτικές πολιτικές ή τις εξελίξεις που μεσολάβησαν στο διεθνές περιβάλλον. Το κρίσιμο ερώτημα είναι αν εξακολουθεί να ισχύει η αισιοδοξία της εποχής κατάρτισης του ΚΠΣ, που επέτρεψε να εκφραστούν σε πρόγραμμα μια πολιτική που θεωρεί αυτονόητη τη θετική της επίδραση.

Ενδεχομένως, δεν υπάρχει πρόβλημα προγράμματος αλλά πολιτικής, το οποίο παραπέμπει στα εξής ερωτήματα:

- ✓ είναι εφικτό μια πολιτική μη επικεντρωμένη και ένα πρόγραμμα επίσης μη επικεντρωμένο να ασκήσουν καταλυτικό και κατευθυντήριο ρόλο;
- ✓ είναι αποδοτική η ισχύουσα πολυδιάσπαση και πολυτυπία παρεμβάσεων;
- ✓ τί συνέπειες θα υπάρξουν αν συνεχιστεί η δέσμευση πόρων σε έργα υποδομής των οποίων η ετοιμότητα παραπέμπει στο τέλος της προγραμματικής περιόδου;

Κατά πάσα ένδειξη, αποτελεί αναγκαιότητα, να υπάρξουν σαφή "κέντρα βάρους" στην πολιτική για την ανταγωνιστικότητα, με μακροπρόθεσμη στόχευση. Η μακροπρόθεσμη ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας προϋποθέτει ότι αυτή διαθέτει ισχυρή βάση παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών και δεν αρκείται στη διακίνηση και πώλησή τους. Απαιτείται επικεντρωμένη, επιλεκτική και ισχυρή παρέμβαση στην παραγωγή, πολύ περισσότερο που, από τη συγκυρία κατάρτισης των προγραμμάτων (ΚΠΣ, ΠΕΠ και ΕΠΑΝ 2000-2006) έχουν συμβεί εξελίξεις οι οποίες ήδη αναλύθηκαν και συνοψίζονται ακολούθως:

- ✓ Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας μειώθηκε, μετρώμενη είτε δια της σχέσης εξαγωγών προς εισαγωγές (1999: 0,39 - α' τετράμηνο 2003: 0,31) είτε δια του λόγου "εξαγωγική επίδοση προς εισαγωγική διείσδυση" (π.χ. στη βιομηχανία: 1997: 0,58%, 1999:0,54%). Η διεθνής θέση της ελληνικής οικονομίας στο παγκόσμιο εμπόριο διατηρείται μακροπρόθεσμα στάσιμη, ενώ στην ίδια χρονική περίοδο το μερίδιο των «υποδειγματικών» ανταγωνιστών της αυξάνεται.
- ✓ Σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Ένωσης, ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης στην Ελλάδα ήταν υψηλότερος, με εξαίρεση την Ιρλανδία. Κινητήρια δύναμη αύξησης είναι η εγχώρια ζήτηση που αυξήθηκε 3% το 1998, 3,9% το 2002 και εκτιμάται σε 3,3% το 2003 και 3,6% το 2004.
- ✓ Η αύξηση της ζήτησης προκαλεί σημαντικότερη αύξηση των επενδύσεων, η οποία όμως δεν οδηγεί σε σταθερή αύξηση της παραγωγής, αλλά σε συντήρηση υψηλών ρυθμών στην παραγωγικότητα στο σύνολο της οικονομίας: 3,3% μέσος όρος αύξησης το 1994-98, 4,3% το 1996-2000, 2,8% το 2002. Η ένταση συσσώρευσης στη

μεταποίηση (=Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου / Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής) αυξάνεται σταθερά: 5,9% μέσος όρος των ετών 1989-96, 7,9% το 1998, 9,1% το 1999. Η προστιθέμενη αξία στην βιομηχανική παραγωγή όμως αυξήθηκε ελάχιστα (1996: 37%, 1999: 40%)

✓ Η εξαγωγική επίδοση της μεταποίησης, του βασικού τομέα όπου πρέπει να εντοπίζεται αύξηση παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, μειώθηκε από το 1997 (28,7%) που υπολογίστηκε ως τιμή βάσης, στο 1999 (27,2%)

✓ Παρά την αυξανόμενη επενδυτική προσπάθεια, η τεχνολογική αναβάθμιση ως παράγων ανταγωνιστικότητας, δεν έχει αποκτήσει έντονο και αυτοσυντηρούμενο δυναμισμό στην ελληνική οικονομία. Το μερίδιο των προϊόντων "υψηλής τεχνολογίας" στις εξαγωγές της ελληνικής βιομηχανίας αυξομειώνεται: 8,6% (1997), 4,8% (1998), 5,5% (1999), 7,4% (2000), 5,5% (2001)

✓ Οι κοινοτικοί πόροι συνεπάγονται στην Ελλάδα γενικώς αύξηση της παραγωγής στον δευτερογενή τομέα, αλλά κατά τρόπο άνισο (1,4% στη μεταποίηση, 10,2% στις κατασκευές), η εξάρτηση του Ακαθάριστου Σχηματισμού Παγίου Κεφαλαίου από τους κοινοτικούς πόρους πολύ υψηλή (8,1% έναντι 3,2% της Ισπανίας και 1,2% της Ιρλανδίας) και η Ελλάδα αντιμετωπίζει ισχυρή «διαρροή» της επαγόμενης από τους κοινοτικούς πόρους προσφοράς προς άλλες χώρες - μέλη και τρίτες χώρες (το επαγόμενο ΑΕΠ στην Ελλάδα είναι μόνο 112% αντί της επαγόμενης 158% προσφοράς, από την οποία 43% «διαρρέει» σε άλλες χώρες - μέλη και 3% σε τρίτες χώρες).¹⁹

3.6.1. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

α. Η αναγνώριση στα κείμενα των ΠΕΠ 2000-2006

Στα κείμενα των ΠΕΠ 2000-2006, δεν υφίσταται ρητώς διατυπωμένος εντοπισμός δυνατοτήτων - αδυναμιών - προοπτικών - απειλών στις Περιφέρειες ως προς τον στόχο της υπεράσπισης ή της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών τους.

Μια εξαντλητική ανάλυση των γενικών αναλύσεων SWOT, στον βαθμό που αυτές διατυπώνονται ή (σε αντίθετη περίπτωση) "τεκμαίρονται" από τα κείμενα στρατηγικής

¹⁹ Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος, Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας 6-7/2003. UNCTAD. INE, Έκθεση 2003. ΤΕ Σεπ. 2002, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο. ΥΠΕΘΟ, Ιούνιος 2003, "Τρέχουσες εξελίξεις και προοπτικές της ελληνικής και της διεθνούς οικονομίας". J. Beutel, The economic impact of objective 1 interventions for the period 2000-2006.

τους, δίνει τα ακόλουθα αποτελέσματα, ως προς την αναγνώριση ή όχι κάθε συγκεκριμένης δυνατότητας - αδυναμίας - προοπτικής - απειλής σε κάθε ΠΕΠ:

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ
✓ Το πλούσιο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Αττική, Στερεά Ελλάδα. Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη, Ιόνιοι Νήσοι
✓ Η ύπαρξη σημαντικού ορυκτού πλούτου	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Μακεδονία
✓ Το πλούσιο υδάτινο δυναμικό	Δυτική Μακεδονία
✓ Η ύπαρξη πλούσιων πολιτιστικών και τουριστικών πόρων και η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Μακεδονία, Δυτική Ελλάδα, Αττική, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Ιόνιοι Νήσοι, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη
✓ Η ύπαρξη παραδοσιακού αγροτικού χώρου και η σημαντική δραστηριοποίηση του πρωτογενούς τομέα	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Αττική, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη
✓ Η παράδοση στη μεταποιητική δραστηριότητα αγροτικών, κλωστοϋφαντουργικών, μεταλλευτικών προϊόντων	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Νότιο Αιγαίο
✓ Η σημαντική δραστηριότητα δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα και το υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης σε αυτούς τους τομείς	Κεντρική Μακεδονία, Αττική
✓ Οι δυνατότητες και στους τρεις τομείς	Δυτική Ελλάδα, Αττική
✓ Ο έντονος εξαγωγικός προσανατολισμός και ο δυναμισμός του πρωτογενούς τομέα και του τουρισμού	Κρήτη
✓ Η ισχυρή παρουσία ενεργειακής παραγωγής εθνικής και διεθνούς εμβέλειας και η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών ενέργειας	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Μακεδονία, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο
✓ Η σημαντική γεωγραφική θέση της Περιφέρειας (είτε ως προς τον ελλαδικό χώρο είτε ως πύλη διασύνδεσης με το εξωτερικό)	Ήπειρος, Θεσσαλία, Αττική, Πελοπόννησος, Ιόνιοι Νήσοι, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη
✓ Η ύπαρξη σημαντικών πόλεων και η λειτουργία τους ως μητροπολιτικά κέντρα	Κεντρική Μακεδονία, Αττική
✓ Η γειννίαση με σημαντικά μητροπολιτικά κέντρα και η υποδοχή της διάχυσης δραστηριοτήτων των παραπάνω	Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος
✓ Η παρουσία αστικών σχηματισμών και η λειτουργία τους ως διοικητικά, εμπορικά, εκπαιδευτικά κέντρα	Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Κρήτη
✓ Οι αξιοσημείωτες συγκεντρώσεις-εξειδικεύσεις οικονομικής δραστηριότητας (οργανισμοί, φορείς, πανεπιστήμια, ερευνητικά και τεχνολογικά ιδρύματα, βιομηχανίες κτλ)	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Ήπειρος, Δυτική Ελλάδα, Αττική, Στερεά Ελλάδα, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη
✓ Οι δυνατότητες ανάπτυξης έρευνας και εφαρμογής τεχνολογίας στον πρωτογενή και άλλους τομείς	Νότιο Αιγαίο
✓ Η διέλευση βασικών εθνικών και διευρωπαϊκών μεταφορικών αξόνων	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Αττική, Ιόνιοι Νήσοι
✓ Τα υλοποιημένα ή προγραμματισμένα έργα υποδομής τοπικής ή υπερτοπικής σημασίας και η αξιοποίησή τους	Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Αττική, Ιόνιοι Νήσοι
✓ Οι δυνατότητες που προκύπτουν από τη διοργάνωση της Ολυμπιάδας	Στερεά Ελλάδα, Αττική
✓ Οι διαθέσιμοι χρηματοοικονομικοί πόροι και η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της επενδυτικότητας στην Περιφέρεια	Πελοπόννησος, Νότιο Αιγαίο
✓ Οι περιορισμένες ενδοπεριφερειακές ανισότητες και η γεωγραφική και ιστορική συνοχή της Περιφέρειας	Θεσσαλία

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ο πληθυσμιακός δυναμισμός της ευρύτερης περιοχής ✓ Ο σημαντικός αριθμός (εξειδικευμένου) εργατικού δυναμικού 	<p>Κεντρική Μακεδονία Αττική, Πελοπόννησος</p>
ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Τα προβλήματα διατάραξης του φυσικού περιβάλλοντος ✓ Η υπερεκμετάλλευση και ανεπάρκεια των υδάτινων πόρων ✓ Η αλλοίωση ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ✓ Η μη αποτελεσματική αξιοποίηση των φυσικών και τουριστικών πόρων ✓ Η μείξη ασύμβατων μεταξύ τους δραστηριοτήτων ✓ Η δυσμενής γεωγραφική θέση της Περιφέρειας και η απομόνωση και η απομάκρυνσή από τα δυτικοευρωπαϊκά κέντρα επιχειρηματικής και τεχνολογικής ανάπτυξης ✓ Η πολυδιάσπαση του νησιωτικού χώρου και η απομόνωση των μικρών νησιών ✓ Τα προβλήματα ανάπτυξης του ορεινού χώρου ✓ Οι αποδυναμωμένες συνδέσεις με το κέντρο του ελληνικού οικονομικού χώρου ✓ Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες ✓ Η ύπαρξη προβληματικών ζωνών ✓ Το αναιμικό δίκτυο οικισμών ✓ Η σταδιακή αναπαραγωγή του «αθηναϊκού» μοντέλου οργάνωσης του αστικού χώρου ✓ Η ανεπάρκεια μεταφορικών, τηλεπικοινωνιακών, ενεργειακών και οικιστικών υποδομών και η έλλειψη ικανοποιητικών διαπεριφερειακών και ενδοπεριφερειακών συνδέσεων ✓ Η εξάρτηση του αγροτικού τομέα από διάφορους παράγοντες και η χαμηλή παραγωγικότητά του ✓ Η αποβιομηχάνιση, τα προβλήματα ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα και η εξάρτηση από εξωγενείς παράγοντες ✓ Η χαμηλή παραγωγικότητα του τριτογενούς τομέα ✓ Τα δυσμενή διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των παραγωγικών τομέων και η περιορισμένη δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών οικονομικών δραστηριοτήτων ✓ Η ανοδική τάση των ποσοστών ανεργίας ✓ Το υψηλό ποσοστό γυναικείας ανεργίας ✓ Το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης ✓ Το χαμηλό επίπεδο του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού ✓ Οι θεσμικοί και λοιποί περιορισμοί στην ανάπτυξη της επενδυτικότητας και της επιχειρηματικότητας ✓ Τα δημογραφικά και πληθυσμιακά προβλήματα ✓ Η μείωση του εργατικού δυναμικού ή η ελλιπής εξειδίκευσή του ✓ Το μικρό μέγεθος της τοπικής αγοράς και η περιορισμένη ανταγωνιστικότητα 	<p>Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Αττική, Ιόνιοι Νήσοι, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη Θεσσαλία, Πελοπόννησος, Ιόνιοι Νήσοι, Νότιο Αιγαίο</p> <p>Αττική</p> <p>Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Αττική, Πελοπόννησος Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Θεσσαλία Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη Ιόνιοι Νήσοι, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο</p> <p>Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Στερεά Ελλάδα Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κρήτη</p> <p>Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Ιόνιοι Νήσοι, Νότιο Αιγαίο, Θεσσαλία, Κρήτη Ανατολική Μακεδονία και Θράκη Θεσσαλία, Ιόνιοι Νήσοι, Κρήτη</p> <p>Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Αττική, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Κρήτη Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Ελλάδα, Αττική, Πελοπόννησος, Ιόνιοι Νήσοι, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία</p> <p>Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα, Αττική, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη Ήπειρος, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Κρήτη Αττική, Πελοπόννησος, Αττική, Πελοπόννησος,</p> <p>Αττική, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη Πελοπόννησος, Κρήτη</p> <p>Ιόνιοι Νήσοι, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο</p>

✓ Η έντονη εξάρτηση από τον τουρισμό	Ιόνιοι Νήσοι, Κρήτη
✓ Οι αδυναμίες της διοίκησης	Ιόνιοι Νήσοι, Νότιο Αιγαίο
ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ
✓ Το ισχυρό «εξωτερικό» επενδυτικό ενδιαφέρον	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Αττική, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο
✓ Η λειτουργία της Περιφέρειας ως πύλη εισόδου-εξόδου προς το εξωτερικό	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Βόρειο Αιγαίο
✓ Οι προοπτικές συγκέντρωσης επενδύσεων μέσω των ΚΠΣ και των δυνατοτήτων που παρέχουν οι διασυνδέσεις με το εξωτερικό	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Θεσσαλία
✓ Η γεωγραφική θέση σε συνδυασμό με τις τρέχουσες πολιτικοοικονομικές εξελίξεις και η λειτουργία ως πόλος έλξης οικονομικών και άλλων διεθνών δραστηριοτήτων	Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Αττική, Πελοπόννησος
✓ Η διεύρυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις γειτονικές χώρες με την ανάπτυξη των διευρωπαϊκών δικτύων	Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία
✓ Η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός του παραγωγικού συστήματος	Κεντρική Μακεδονία, Αττική, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη
✓ Η απελευθέρωση του διεθνούς συστήματος εμπορικών συναλλαγών	Δυτική Μακεδονία
✓ Οι αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα	Δυτική Μακεδονία
✓ Οι καινοτομίες στην οργάνωση και παραγωγή (επιχειρηματικά δίκτυα, πληροφορική τεχνολογία) και η προώθηση της επιχειρηματικότητας μέσω βελτίωσης των μεταφορικών και τηλεματικών υποδομών, εφαρμογής νέων τεχνολογικών στους τομείς επικοινωνίας πληροφόρησης και της ποιότητας ζωής και περιβάλλοντος	Δυτική Μακεδονία, Αττική, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη
✓ Η μείωση της απομόνωσης/ μερική ενσωμάτωση στο δυτικοευρωπαϊκό χώρο	Θεσσαλία
✓ Η αξιοποίηση θετικών δυνατοτήτων νέας ΚΑΠ (ενίσχυση αγροτικού εισοδήματος στις περιφερειακές ζώνες, περιβαλλοντική γεωργία κτλ)	Θεσσαλία, Βόρειο Αιγαίο
✓ Η αύξηση των πόρων (υδατικών κτλ) μέσω των προγραμματιζόμενων μεγάλων έργων	Θεσσαλία
✓ Η δημιουργία αστικού δίπολου	Θεσσαλία
✓ Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (ορεινές ζώνες)	Θεσσαλία, Αττική
✓ Οι πολιτικές προστασίας των τοπικών προϊόντων	Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη
✓ Η ενίσχυση διασυνδέσεων ανεπτυγμένων οικονομικών κέντρων και πυλών εισόδου	Κρήτη
✓ Η επαγγελματική και κοινωνική προσαρμοστικότητα του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού στις νέες εξελίξεις	Βόρειο Αιγαίο
✓ Οι ενέργειες που απαντούν στην προβληματικότητα και ιδιαιτερότητα του νησιωτικού χώρου και συμπληρώνουν τις Διαρθρωτικές Πολιτικές της Κοινότητας, όπως επιδοτήσεις, απαλλαγές κτλ	Βόρειο Αιγαίο
✓ Οι πολιτικές της ΕΕ για την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφορική διαχείριση (Natura 2000 κτλ)	Βόρειο Αιγαίο
ΑΠΕΙΛΕΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ
✓ Η υπό αναμόρφωση νέα Κ.Α.Π	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κρήτη
✓ Ο περιορισμός των διαθέσιμων κοινοτικών πόρων προς την Περιφέρεια ως αποτέλεσμα της διεύρυνσης της Ε.Ε	Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Βόρειο Αιγαίο
✓ Η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος από εξωγενείς παράγοντες, όπως η διασυννοριακή ρύπανση	Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία
✓ Η οικονομική, πολιτική και κοινωνική αστάθεια στις χώρες των Βαλκανίων	Κεντρική Μακεδονία
✓ Η εισροή μεταναστών που ασκεί πιέσεις στην αγορά εργασίας που ενέχει σημαντικούς κινδύνους για την	Κεντρική Μακεδονία, Αττική

<p>περιθωριοποίηση της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας</p> <p>✓ Ο έντονος ανταγωνισμός στο πλαίσιο της σταδιακής άμβλυνσης των περιορισμών στο διεθνές εμπόριο και η μείωση της ελκυστικότητας της Περιφέρειας</p> <p>✓ Ο κίνδυνος πληθυσμιακής αποψίλωσης</p> <p>✓ Η κατάρρευση της γεωργικής οικονομίας</p> <p>✓ Η καθυστέρηση στη δημιουργία των απαραίτητων υπερτοπικών υποδομών και η μη έγκαιρη κατάληψη μιας βελτιωμένης θέσης στο διαπεριφερειακό και διεθνή καταμερισμό εργασίας</p> <p>✓ Επανεμφάνιση του μοντέλου της διασποράς βιομηχανικών εγκαταστάσεων στην ύπαιθρο και όχι σε οργανωμένους υποδοχείς</p> <p>✓ Περαιτέρω μείωση του υδροφόρου ορίζοντα, ερήμωση, αλάτωση και διάβρωση εδαφών</p> <p>✓ Γρήγορη τουριστική ανάπτυξη με βάση το παραδοσιακό μοντέλο, καταστροφή τοπίου και περιβάλλοντος, υποβάθμιση του τουρισμού</p> <p>✓ Ανάπτυξη πόλεων και δυναμικών οικισμών χωρίς επαρκείς επενδύσεις στον αστικό χώρο</p> <p>✓ Το κατά πολύ χαμηλότερο από τα διεθνή standards επίπεδο εξυπηρέτησης των μεταφορικών υποδομών και η καθυστέρηση άρσης του Cabotage</p> <p>✓ Η αδυναμία ελκυστικότητας ανθρώπων και οικονομικών δραστηριοτήτων λόγω του αισθήματος ανασφάλειας που προκαλείται από τις δυσμενείς συνθήκες στα ανατολικά σύνορα</p>	<p>Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Βόρειο Αιγαίο</p> <p>Δυτική Μακεδονία</p> <p>Θεσσαλία</p> <p>Θεσσαλία</p> <p>Θεσσαλία</p> <p>Θεσσαλία</p> <p>Θεσσαλία</p> <p>Θεσσαλία</p> <p>Βόρειο Αιγαίο</p> <p>Βόρειο Αιγαίο</p>
--	---

Πηγή: Μιχαηλίδης 2004, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, 2000, Περιφέρεια Αττικής, 2000, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2000, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2000, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, 2000, Περιφέρεια Ηπείρου, 2000, Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2000, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, 2000, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, 2000, Περιφέρεια Κρήτης, 2000, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, 2000, Περιφέρεια Πελοποννήσου, 2000, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, 2000.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η αναγνώριση είναι σχετικώς χαώδης, σε βαθμό που δεν επιτρέπει τη μετέπειτα κατάταξη σε προτεραιότητες προς αντιμετώπιση, άρα σε ιεραρχημένους στρατηγικούς στόχους και, ακολούθως, σε ειδικούς και σε επιχειρησιακούς στόχους. Επιμένοντας στα συχνότερα (ή παντού) αναγνωριζόμενα στοιχεία, προκύπτουν οι ακόλουθες συνήθειες, κατά προτεραιότητα εντοπιζόμενες, κοινές δυνατότητες - αδυναμίες - προοπτικές - απειλές ως προς την ανταγωνιστικότητα, σε επίπεδο περιφερειών:

Δυνατότητες:	συχνότητα
✓ Το πλούσιο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον	13/13
✓ Η ύπαρξη πλούσιων πολιτιστικών και τουριστικών πόρων και η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού	10/13
✓ Η ύπαρξη παραδοσιακού αγροτικού χώρου και η σημαντική δραστηριοποίηση του πρωτογενούς τομέα	8/13
✓ Η σημαντική γεωγραφική θέση της Περιφέρειας (είτε ως προς τον ελλαδικό χώρο είτε ως πύλη διασύνδεσης με το εξωτερικό)	8/13
✓ Οι αξιοσημείωτες συγκεντρώσεις-εξειδικεύσεις οικονομικής δραστηριότητας (οργανισμοί, φορείς, πανεπιστήμια, ερευνητικά και τεχνολογικά ιδρύματα, βιομηχανίες κτλ)	8/13
Αδυναμίες:	συχνότητα
✓ Η δυσμενής γεωγραφική θέση της Περιφέρειας και η απομόνωση από τα δυτικοευρωπαϊκά	7/13

κέντρα επιχειρηματικής και τεχνολογικής ανάπτυξης	
✓ Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες	8/13
✓ Η ανεπάρκεια μεταφορικών, τηλεπικοινωνιακών, ενεργειακών και οικιστικών υποδομών και η έλλειψη ικανοποιητικών διαπεριφερειακών και ενδοπεριφερειακών συνδέσεων	9/13
✓ Η αποβιομηχάνιση, τα προβλήματα ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα και ο βαθμός εξάρτησής του από εξωγενείς παράγοντες	8/13
Προοπτικές:	συχνότητα
✓ Η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός του παραγωγικού συστήματος	5/13
✓ Οι καινοτομίες στην οργάνωση και παραγωγή (επιχειρηματικά δίκτυα, πληροφορική τεχνολογία) και η προώθηση της επιχειρηματικότητας μέσω βελτίωσης των μεταφορικών και τηλεματικών υποδομών, εφαρμογής νέων τεχνολογικών στους τομείς επικοινωνίας πληροφόρησης και της ποιότητας ζωής και περιβάλλοντος	5/13
Απειλές:	συχνότητα
✓ Ο έντονος ανταγωνισμός στο πλαίσιο της σταδιακής άμβλυνσης των περιορισμών στο διεθνές εμπόριο και η μείωση της ελκυστικότητας της Περιφέρειας	4/13

Πηγή: Μιχαηλίδης 2004

Αντιθέτως, με μικρότερη συχνότητα εντοπίζονται δυνατότητες και προοπτικές που θεωρητικά θα έπρεπε να χαρακτηρίζουν όλες ή τουλάχιστον μεγάλο πλήθος Περιφερειών:

Δυνατότητες:	συχνότητα
✓ Η σημαντική δραστηριότητα δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα και το υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης σε αυτούς τους τομείς	2/13
✓ Η γειννίαση με σημαντικά μητροπολιτικά κέντρα και η υποδοχή της διάχυσης δραστηριοτήτων των παραπάνω	2/13
✓ Οι δυνατότητες ανάπτυξης έρευνας και εφαρμογής τεχνολογίας στον πρωτογενή και άλλους τομείς	1/13
✓ Η διέλευση βασικών εθνικών και διευρωπαϊκών μεταφορικών αξόνων	5/13
✓ Οι διαθέσιμοι χρηματοοικονομικοί πόροι και η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της επενδυτικότητας στην Περιφέρεια	2/13
Προοπτικές	
✓ Το ισχυρό «εξωτερικό» επενδυτικό ενδιαφέρον	4/13
✓ Η λειτουργία της Περιφέρειας ως πύλη εισόδου-εξόδου προς το εξωτερικό	2/13
✓ Η διεύρυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις γειτονικές χώρες με την ανάπτυξη των διευρωπαϊκών δικτύων	3/13

Πηγή: Μιχαηλίδης 2004

Από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα ότι, σε γενικές τουλάχιστον γραμμές, η αναγνώριση των δυνατοτήτων – αδυναμιών – προοπτικών και απειλών ως προς την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών τους, έγινε από τις Περιφέρειες μηχανιστικά για να εκπληρωθεί η σχετική υποχρέωση των προγραμματικών διαδικασιών, με αποτέλεσμα την αδυναμία της ανάλυσης να κατευθύνει σε σαφείς στόχους και στρατηγικές.

β. Η αναγνώριση και η πραγματικότητα

Από όσες εντοπίστηκαν, πραγματικές περιφερειακές δυνατότητες ανταγωνιστικότητας συνιστούν σε σημαντικό βαθμό οι ακόλουθες:

- ✓ Η ύπαρξη σημαντικού ορυκτού πλούτου.
- ✓ Η ύπαρξη πλούσιων πολιτιστικών και τουριστικών πόρων και η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- ✓ Η σημαντική δραστηριότητα του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα καθώς και το υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης σε αυτούς τους τομείς.
- ✓ Ο έντονος εξαγωγικός προσανατολισμός και ο δυναμισμός του πρωτογενούς τομέα και του τουρισμού.
- ✓ Η ισχυρή παρουσία ενεργειακής παραγωγής σημαντικής εθνικής και διεθνούς εμβέλειας και η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών ενέργειας.
- ✓ Η σημαντική γεωγραφική θέση της Περιφέρειας (είτε ως προς τον ελλαδικό χώρο είτε ως πύλη διασύνδεσης με το εξωτερικό).
- ✓ Η ύπαρξη σημαντικών πόλεων και η λειτουργία τους ως μητροπολιτικά κέντρα.
- ✓ Οι αξιοσημείωτες συγκεντρώσεις-εξειδικεύσεις οικονομικής δραστηριότητας (οργανισμοί, φορείς, πανεπιστήμια, ερευνητικά και τεχνολογικά ιδρύματα, βιομηχανίες κτλ).
- ✓ Η διέλευση βασικών εθνικών και διευρωπαϊκών μεταφορικών αξόνων.
- ✓ Ο σημαντικός αριθμός (εξειδικευμένου) εργατικού δυναμικού.

Πραγματικές περιφερειακές αδυναμίες ανταγωνιστικότητας συνιστούν σε σημαντικό βαθμό οι ακόλουθες:

- ✓ Η υπερεκμετάλλευση και ανεπάρκεια των υδάτινων πόρων.
- ✓ Η δυσμενής γεωγραφική θέση της Περιφέρειας και η απομόνωση και η απομάκρυνσή από τα δυτικοευρωπαϊκά κέντρα επιχειρηματικής και τεχνολογικής ανάπτυξης.
- ✓ Η πολυδιάσπαση του νησιωτικού χώρου και η απομόνωση των μικρών νησιών.
- ✓ Οι αποδυναμωμένες συνδέσεις με το κέντρο του ελληνικού οικονομικού χώρου.
- ✓ Το αναιμικό δίκτυο οικισμών.
- ✓ Η ανεπάρκεια μεταφορικών, τηλεπικοινωνιακών, ενεργειακών και οικιστικών υποδομών και η έλλειψη ικανοποιητικών διεθνών, διαπεριφερειακών και ενδοπεριφερειακών συνδέσεων.

- ✓ Η εξάρτηση του αγροτικού τομέα από διάφορους παράγοντες και η χαμηλή παραγωγικότητά του.
- ✓ Η αποβιομηχάνιση, τα προβλήματα ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα και ο βαθμός εξάρτησής του από εξωγενείς παράγοντες.
- ✓ Η χαμηλή παραγωγικότητα του τριτογενούς τομέα.
- ✓ Το χαμηλό επίπεδο του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού.
- ✓ Η μείωση του εργατικού δυναμικού ή η ελλιπής εξειδίκευσή του.
- ✓ Το μικρό μέγεθος της τοπικής αγοράς και η περιορισμένη ανταγωνιστικότητα.

Πραγματικές περιφερειακές προοπτικές ανταγωνιστικότητας συνιστούν σε σημαντικό βαθμό οι ακόλουθες:

- ✓ Το ισχυρό «εξωτερικό» επενδυτικό ενδιαφέρον.
- ✓ Η λειτουργία της Περιφέρειας ως πύλη εισόδου-εξόδου προς το εξωτερικό.
- ✓ Η γεωγραφική θέση σε συνδυασμό με τις τρέχουσες πολιτικοοικονομικές εξελίξεις και η λειτουργία της Περιφέρειας ως πόλος έλξης οικονομικών και άλλων διεθνών δραστηριοτήτων.
- ✓ Η διεύρυνση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις γειτονικές χώρες (Βαλκάνια, ΝΑ Ευρώπη) που επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη των διευρωπαϊκών δικτύων.
- ✓ Οι καινοτομίες στην οργάνωση και παραγωγή (επιχειρηματικά δίκτυα, πληροφορική τεχνολογία) και η προώθηση της επιχειρηματικότητας μέσω της βελτίωσης των μεταφορικών και τηλεματικών υποδομών, της εφαρμογής νέων τεχνολογικών στους τομείς της επικοινωνίας.
- ✓ Η ενίσχυση διασυνδέσεων ανεπτυγμένων οικονομικών κέντρων και πυλών εισόδου.
- ✓ Η επαγγελματική και κοινωνική προσαρμοστικότητα του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού στις νέες εξελίξεις.

Πραγματικές περιφερειακές απειλές ανταγωνιστικότητας συνιστούν σε σημαντικό βαθμό οι ακόλουθες:

- ✓ Η νέα Κ.Α.Π.
- ✓ Ο περιορισμός των διαθέσιμων κοινοτικών πόρων προς την Περιφέρεια ως αποτέλεσμα της διεύρυνσης της Ε.Ε.
- ✓ Η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος από εξωγενείς παράγοντες, όπως η διασυννοριακή ρύπανση.
- ✓ Η οικονομική, πολιτική και κοινωνική αστάθεια στις χώρες των Βαλκανίων.

- ✓ Ο έντονος ανταγωνισμός στο πλαίσιο της σταδιακής άμβλυνσης των περιορισμών στο διεθνές εμπόριο και η μείωση της ελκυστικότητας της Περιφέρειας.
- ✓ Η καθυστέρηση στη δημιουργία των απαραίτητων υπερτοπικών υποδομών, μη έγκαιρη συμμετοχή στις νέες διαδικασίες ανάπτυξης και μη έγκαιρη κατάληψη μιας βελτιωμένης θέσης στο διαπεριφερειακό και διεθνή καταμερισμό εργασίας.
- ✓ Γρήγορη τουριστική ανάπτυξη με βάση το παραδοσιακό μοντέλο, καταστροφή τοπίου και περιβάλλοντος, υποβάθμιση του τουρισμού.

γ. Η πρόταση για τις στρατηγικές καινοτομίας και επιχειρηματικότητας στα ΠΕΠ 2000-2006

Έναντι της ασαφούς αναγνώρισης και της αδυναμίας να συγκροτηθεί περιφερειακή στρατηγική ανταγωνιστικότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε, κατά την κατάρτιση του ΚΠΣ και ακολούθως των ΠΕΠ 2000-2006, "επιβάλει" ρητή αναφορά στην Προτεραιότητα 2.1.7. "Περιφερειακή Ανάπτυξη" ότι η αναπτυξιακή πολιτική σε περιφερειακό επίπεδο στοχεύει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και στην αύξηση της απασχόλησης.

Πιο συγκεκριμένα, ορίστηκαν ως προτεραιότητες των παρεμβάσεων σε περιφερειακό επίπεδο οι παρεμβάσεις που ενισχύουν τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της οικονομικής βάσης των περιφερειών, προάγουν τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα και την εξωστρέφειά τους, ενισχύουν το ρόλο των αστικών κέντρων και την ανάπτυξη της υπαίθρου. Επίσης, επιλέχθηκαν παρεμβάσεις με στόχο την άρση της απομόνωσης, την τόνωση της δημογραφικής ανάπτυξης και της παραγωγικής ανάπτυξης των ορεινών, παραμεθόριων και νησιωτικών περιοχών, τη χάραξη περιφερειακής πολιτικής διάχυσης της καινοτομίας, την πρόσβαση στην Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, τη βελτίωση προϊόντων και υπηρεσιών. Ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε στον εκσυγχρονισμό και την προσαρμογή των ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, την προώθηση των ίσων ευκαιριών πρόσβασης στην αγορά εργασίας, την υποστήριξη των Τοπικών Συμφώνων για την Απασχόληση και άλλων τοπικών πρωτοβουλιών, ενώ προβλέφθηκαν και οι παρεμβάσεις προστασίας και αξιοποίησης της πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς κάθε περιφέρειας.

Σε καθένα από τα 13 ΠΕΠ ορίστηκε ότι για τις παρεμβάσεις που ενδυναμώνουν τη διεθνή ανταγωνιστικότητα των περιφερειακών οικονομιών, θα υλοποιηθεί συγκεκριμένη στρατηγική για τη διάδοση καινοτομιών, ίσων ευκαιριών για πρόσβαση

στην έρευνα και την τεχνολογία καθώς και για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού. Τονίστηκε ακόμη ότι στις προτεραιότητες κάθε προγράμματος θα περιληφθούν οπωσδήποτε δράσεις για την ανάπτυξη ενός πνεύματος καινοτομίας στις περιφέρειες. Στην πρόκληση αυτή πρέπει να απαντήσουν όλες οι περιφέρειες της Ελλάδας συμπεριλαμβανομένων των λιγότερο προνομιούχων περιοχών.

Οι περιφερειακές αρχές, σε συνεργασία με τις εθνικές αρχές, θα ήταν υπεύθυνες για τη προώθηση ενός πνεύματος καινοτομίας, με στόχο να δημιουργηθούν μορφές συνεργασίας και σύσταση δικτύων μεταξύ των πιο δυναμικών στοιχείων του επιχειρηματικού κόσμου, της εκπαίδευσης και του δημοσίου τομέα. Η συνεργασία και η σύσταση δικτύων έπρεπε να επεκταθούν επίσης και σε εταίρους στην υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες, σύμφωνα με στρατηγική που θα καθοριζόταν. Πρόκειται για συνεργασία με επίκεντρο την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας με σημαντική συμμετοχή των ΜΜΕ. Όταν είναι δυνατόν, θα αναδεικνύονταν τομείς ειδίκευσης και αριστείας, οι οποίοι μπορούσαν να προβάλλονται ως "εικόνα" της περιφέρειας στον υπόλοιπο κόσμο. Ο τομέας παροχής υπηρεσιών συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού περιλαμβανόταν στο πεδίο αυτής της δράσης. Όπου αυτό θα ήταν δυνατόν, θα δινόταν προτεραιότητα σε προτάσεις που προωθούν τη δυναμική συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα αναζητώντας τη μόχλευση ιδιωτικής χρηματοδότησης με τη συνεργασία των κοινωνικών εταίρων.

Η τελική τύχη των παραπάνω στόχων του ΚΠΣ θα διαφανεί με το πέρας της περιόδου υλοποίησης (2008 ή 2009 για ορισμένα από τα προγράμματα) και την εκπόνηση των σχετικών μελέτων αξιολόγησης. Σε γενικές γραμμές, η κατεύθυνση του ΚΠΣ μεταφράστηκε στα ΠΕΠ στη διαμόρφωση γενικόλογων στρατηγικών που να καλύπτουν, σε όρους διατύπωσης, ήδη αποφασισμένα Μέτρα και δράσεις τους, χωρίς να υπάρχει σαφής περιφερειακή διαφοροποίηση.

δ. Προγραμματική Περίοδος 2007 – 2013: Η ανάδειξη της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας

Στην προγραμματική περίοδο 2007 – 2013, όπως έχει αναφερθεί οι στόχοι της πολιτικής συνοχής έχουν διαφοροποιηθεί, αλλά το κύριο ζήτημα που αντιμετωπίστηκε είναι η μετάπτωση ορισμένων Περιφερειών της χώρας εκτός του Στόχου 1, είτε λόγω πραγματικής ανόδου του ΑΕΠκκ, είτε λόγω του φαινομένου της στατιστικής σύγκλισης μετά την ένταξη στην ΕΕ των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Η διαφοροποίηση αυτή δημιουργεί ορισμένα προβλήματα τα οποία είναι:

- Οι περιοχές που εντάσσονται στον Στόχο 2 δεν είναι επιλέξιμες για πολλές κατηγορίες παρεμβάσεων, δικαιούνται χαμηλότερης χρηματοδότησης και οφείλουν να την απορροφήσουν με γρηγορότερους ρυθμούς.
- Η ένταξη περιφερειών της χώρας στον Στόχο 2 δημιουργείται και από τα προβλήματα στην μέτρηση του Περιφερειακού ΑΕΠ τα οποία δημιουργούν πλασματική εικόνα.
- Οι περιοχές που φαίνονται ανεπτυγμένες λόγω του φαινομένου της στατιστικής σύγκλισης στην πραγματικότητα σε μια ΕΕ των 15 θα ήταν στον Στόχο 1 και οι προβλεπόμενες χρηματοδοτήσεις θα ήταν υψηλότερες.
- Οι ελλείψεις που υπάρχουν στις υποτιθέμενα ανεπτυγμένες περιοχές σε διάφορες υποδομές, παραγωγικές, κοινωνικές κλπ, είναι σημαντικές και δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με τους προβλεπόμενους πόρους.

Τα προβλήματα αυτά οδήγησαν στην υιοθέτηση της ιδέας για «προγραμματική ενοποίηση» των περιφερειών με απώτερο σκοπό την ένταξη όλων των περιφερειών στον Στόχο 1. Αυτό έπειτα από σχετικές διαπραγματεύσεις με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν κατέστη δυνατό, αλλά παρέμεινε ως πρότυπο για τον σχεδιασμό των προγραμμάτων της Δ' Προγραμματικής Περιόδου. Σύμφωνα με αυτό το πρότυπο οι περιφέρειες της χώρας κατανεμήθηκαν σε 5 Χωρικές Ενότητες και ο σχεδιασμός των Περιφερειακών Προγραμμάτων έγινε με βάση τις 5 αυτές Ενότητες (ΥΠΟΙΟ, 2007). Αυτές είναι:

Ονομασία Χωρικής Ενότητας	Περιφέρειες που εντάχθηκαν
ΧΕ Μακεδονίας – Θράκης (Μ)	Δυτικής Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης
ΧΕ Δυτικής Ελλάδας – Πελοποννήσου – Ιονίων Νήσων (Δ)	Δυτικής Ελλάδας, Πελοποννήσου, Ιονίων Νήσων
ΧΕ Κρήτης και Νησιών Αιγαίου (Ν)	Κρήτης, Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου
ΧΕ Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου (Θ)	Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας, Ηπείρου
ΧΕ Αττικής (Α)	Αττικής

Η ανάλυση που ακολουθήθηκε για τον σχεδιασμό των προγραμμάτων περιελάμβανε σαφώς την αναγκαιότητα του προσδιορισμού της ανταγωνιστικής θέσης της κάθε Χωρικής Ενότητας (αλλά και των υποκείμενων περιφερειών) στον Ευρωπαϊκό Χώρο, τόσο σε σχέση με την κάλυψη των κριτηρίων και των στατηγικών επιλογών της αναθεωρημένης Στρατηγικής της Λισαβόνας, αλλά και σε σχέση με τα διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Τα σχετικά κείμενα κατέληξαν και στην περίπτωση αυτή στην καταγραφή των αντίστοιχων αναλύσεων SWOT οι οποίες συνοπτικά και με

κωδικοποιημένο τρόπο παρουσιάζονται παρακάτω. Όπως και για την περίοδο 2000 – 2006 η διαφοροποίηση των προσεγγίσεων των επιμέρους Χωρικών Ενοτήτων είναι ευδιάκριτη, καθώς δεν υπήρχαν υποδείξεις για το πως θα έπρεπε να δομηθεί η σχετική ανάλυση, ενώ η σύνθεση των επιμέρους αναγκών των περιφερειών δεν οδηγούσε πάντα σε ενιαία αντίληψη των αντίστοιχων σημείων, υπό την έννοια ότι σε μια Χωρική Ενότητα για κάποια Περιφέρεια μπορεί ένα σημείο να είναι δυνατό, ενώ για μια άλλη να είναι αδύνατο, ενώ στο σύνολο της Χωρικής Ενότητας μπορεί να είναι είτε δυνατό, είτε αδύνατο, είτε αδιάφορο ως προς την αναπτυξιακή του επίδραση.

Δυνατά σημεία²⁰

Πλήθος Εμφάνισης, Ονομασία σημείου (Χωρικές Ενότητες)
5 Πληθώρα τουριστικών και πολιτισμικών πόρων (ΜΔΝΘΑ)
5 Μεταφορικές υποδομές (ΜΔΝΘΑ)
5 Ερευνητικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές υποδομές (ΜΔΝΘΑ)
5 Γεωγραφική Θέση (ΜΔΝΘΑ)
3 Υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης (ΝΘΑ)
3 Αγροτική παραγωγή (ΜΔΝ)
2 Χαμηλά επίπεδα ανεργίας (ΝΑ)
2 Υψηλό επίπεδο τεχνολογικών επιδόσεων (ΜΝ)
2 Υψηλό επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού (ΘΑ)
2 Υψηλά ποσοστά απασχόλησης (ΝΑ)
2 Σχετικά ισόρροπη τομεακή διάρθρωση (ΜΝ)
2 Εμπειρία στην διαχείριση (ΝΘ)
2 Δυνατότητες αξιοποίησης ΑΠΕ (ΘΑ)
2 Αστικές συγκεντρώσεις ως πόλοι ανάπτυξης (ΜΔ)
2 Ανεπτυγμένη μεταποίηση (ΜΘ)
2 Ανάπτυξη δευτερογενή και τριτογενή τομέα (ΜΑ)
2 Τουριστική Ανάπτυξη (ΔΝ)
1 Ενεργειακό απόθεμα (Μ)
1 Δραστηριοποίηση στα Βαλκάνια (Μ)
1 Υδάτινοι πόροι (Δ)
1 Λιμενικές υποδομές (Δ)
1 Χωροταξικά Σχέδια (Ν)
1 Ικανή δημόσια διοίκηση (Ν)
1 Θεσμικές παρεμβάσεις (Ν)
1 Επιχειρηματική κουλτούρα (Ν)
1 Αύξηση πληθυσμού (Ν)
1 Αποκέντρωση αρμοδιοτήτων (Ν)
1 Υποδομές περιβάλλοντος (Α)
1 Ύπαρξη ΜΜΜ (Α)

Πηγή: Περιφέρεια Αττικής, 2007, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2007, Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2007, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, 2007, Περιφέρεια Κρήτης, 2007, Ίδια Επεξεργασία

²⁰ Στην παρένθεση εμφανίζονται με αρχικά οι Χωρικές Ενότητες οι οποίες υποδεικνύουν το κάθε σημείο σύμφωνα με τον προηγούμενο πίνακα

Αδύνατα Σημεία

Πλήθος Εμφάνισης, Ονομασία σημείου (Χωρικές Ενότητες)
5 Χαμηλό επίπεδο ΤΠΕ (ΜΔΝΘΑ)
5 Χαμηλή αξιοποίηση ΕΤΑ από επιχειρήσεις (ΜΔΝΘΑ)
5 Προβλήματα στις υποδομές και την διαχείριση του περιβάλλοντος (ΜΔΝΘΑ)
5 Διαρθρωτικά προβλήματα στις επιχειρήσεις (ΜΔΝΘΑ)
5 Ανεργία συνολική ή σε επιμέρους ομάδες (ΜΔΝΘΑ)
5 Αδυναμίες στον τουρισμό (ΜΔΝΘΑ)
4 Χαμηλό επίπεδο μεταφορικών δικτύων (ΜΔΝΘ)
4 Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης ή εξειδίκευσης (ΜΔΝΘ)
4 Χαμηλές συγκεντρώσεις δυναμικού τριτογενή (ΜΔΝΘ)
4 Ενδοπεριφερειακές ανισότητες (ΔΝΘΑ)
4 Ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές (ΔΝΘΑ)
4 Αυξημένα προβλήματα στα αστικά κέντρα (ΜΔΘΑ)
4 Ανεξέλεγκτη αστική διάχυση (ΜΔΘΑ)
3 Χαμηλό ΑΕΠ - μέγεθος αγοράς (ΜΔΘ)
3 Χαμηλή αξιοποίηση ΑΠΕ (ΜΝΑ)
3 Καθυστερήσεις στον πρωτογενή τομέα (ΜΔΝ)
3 Δημογραφική γήρανση (ΜΔΘ)
3 Αποβιομηχάνιση (ΜΔΑ)
2 Προβλήματα λόγω γεωγραφικής διασποράς (ΔΝ)
2 Απόσταση από ΕΕ (ΜΘ)
2 Ανεπαρκές σιδηροδρομικό δίκτυο (ΜΘ)
2 Αδύναμο οικιστικό δίκτυο (ΔΘ)
2 Αδυναμίες στην διοίκηση (ΝΘ)
1 Έλλειψη φυσικού αερίου (Δ)
1 Έντονες διακυμάνσεις απασχολησιμότητας μεταξύ των νησιών. (Ν)
1 Έλλειψη ευέλικτου θεσμικού πλαισίου στήριξης της Καινοτομίας. (Ν)
1 Ανισοκατανομή πόρων και υποδομών (Ν)

Πηγή: Περιφέρεια Αττικής, 2007, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2007, Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2007, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, 2007, Περιφέρεια Κρήτης, 2007, Ίδια Επεξεργασία

Ευκαιρίες

Πλήθος Εμφάνισης, Ονομασία σημείου (Χωρικές Ενότητες)
5 Ενίσχυση έρευνας και καινοτομίας (ΜΔΝΘΑ)
5 Βελτίωση περιβαλλοντικών συνθηκών (ΜΔΝΘΑ)
5 Ανάπτυξη τουρισμού – Αξιοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς (ΜΔΝΘΑ)
4 Ολοκλήρωση μεταφορικών υποδομών (ΜΔΘΑ)
4 Ενσωμάτωση μεταναστών (ΜΔΝΑ)
3 Νέα χρηματοδοτικά εργαλεία (ΜΝΑ)
3 Εθνικές μεταρρυθμίσεις (ΜΝΘ)
3 Διαφοροποιημένη αγροτική ανάπτυξη (ΜΝΘ)
3 Διασυνοριακές συνεργασίες (ΜΔΝ)
3 Ανάπτυξη ψηφιακής τεχνολογίας (ΜΔΝ)
3 Ανάπτυξη δυναμικών πόλων (ΔΝΘ)
3 Ανάπτυξη ΑΠΕ (ΔΝΑ)
2 Πολιτικές για την απασχόληση (ΜΔ)
2 Μητροπολιτική ανάπτυξη (ΜΑ)
2 Κοινοτικές χρηματοδοτήσεις (ΘΑ)
2 Ενεργειακά Δίκτυα (ΜΑ)
2 Γειτνίαση με Αττική (ΔΘ)
2 Βελτίωση Δημόσιας διοίκησης (ΔΝ)
1 Εγγύτητα στα Βαλκάνια (Μ)
1 Ολοκλήρωση χωροταξικού σχεδιασμού (Μ)
1 Σύνδεση τοπικής οικονομίας με τουρισμό (Δ)
1 Ικανοποιητική κλαδική διάρθρωση (Δ)

1 Ολοκλήρωση του πλέγματος υποδομών υγείας- πρόνοιας (N)
1 Ένταξη γυναικών στην αγορά εργασίας (N)
1 Ενίσχυση χωρικής εξειδίκευσης. (N)
1 Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού (N)
1 Ανάπτυξη εξόρυξης (Θ)

Πηγή: Περιφέρεια Αττικής, 2007, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2007, Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2007, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, 2007, Περιφέρεια Κρήτης, 2007, Ίδια Επεξεργασία

Απειλές

Πλήθος Εμφάνισης, Ονομασία σημείου (Χωρικές Ενότητες)
5 Περιβαλλοντική υποβάθμιση (ΜΔΝΘΑ)
4 Προβλήματα λόγω ΚΑΠ (ΜΔΝΘ)
4 Έλλειψη χωροταξικής οργάνωσης των δραστηριοτήτων (ΔΝΘΑ)
4 Γήρανση Πληθυσμού (ΜΔΝΑ)
4 Ανταγωνισμός στον τουρισμό (ΜΔΝΑ)
3 Αύξηση ανεργίας – αδυναμία προσαρμογής (ΔΝΘ)
3 Αποχωροθέτηση σε Βαλκάνια κλπ (ΜΘΑ)
3 Ανταγωνισμός από διεύρυνση ΕΕ (ΜΔΝ)
2 Καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση των μεταφορικών υποδομών (ΔΘ)
2 Επιδείνωση ψηφιακού χάσματος – χαμηλή ανάπτυξη ΕΤΑ (ΝΑ)
2 Εισροή μεταναστών (ΜΔ)
2 Εγκατάλειψη της υπαίθρου (ΔΝ)
2 Διαρροή επιστημονικού στελεχιακού δυναμικού (ΜΔ)
2 Διαρθρωτικές αδυναμίες και πιέσεις στη μεταποίηση (ΜΘ)
2 Αναρχή τουριστική ανάπτυξη (ΔΝ)
1 Καθυστερήση στην υλοποίηση ενεργειακών συμφωνιών και στην υιοθέτηση πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο. (Μ)
1 Εξαρτήσεις από κρατικές ενισχύσεις (Δ)
1 Υπερεξειδίκευση (Δ)
1 Χαμηλός ρυθμός ανάπτυξης (Ν)
1 Ένταση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού. (Ν)
1 Δυσμενείς Γεωπολιτικές εξελίξεις (Ν)
1 Αύξηση ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων (Ν)
1 Απώλειες πόρων (Ν)
1 Υπερσυγκέντρωση (Α)
1 Προβλήματα στον αστικό χώρο (Α)
1 Ανακοπή των επενδύσεων μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. (Α)

Πηγή: Περιφέρεια Αττικής, 2007, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2007, Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2007, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, 2007, Περιφέρεια Κρήτης, 2007, Ίδια Επεξεργασία

Παρόλα αυτά, προφανώς και λόγω της αυξανόμενης εμπειρίας στην υλοποίηση των προγραμματικών σχεδίων, τα επιμέρους σημεία που παρουσιάζονται δεν εμφανίζουν τις αστοχίες της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου, έχουν καλύτερη διατύπωση και ανταποκρίνονται καλύτερα στις απαιτήσεις των προγραμματικών κειμένων και των στρατηγικών επιλογών, αν και εξακολουθούν να εμφανίζονται σημεία τα οποία δεν αιτιολογούνται πλήρως, ή θα μπορούσαν να εμφανίζονται και για άλλες Χωρικές Ενότητες.

4. Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ

4.1 Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Από την ένταξη της ελληνικής οικονομίας στην Ε.Ε., η ανταγωνιστικότητά της μειώνεται ως αποτέλεσμα των αρχικών δομικών αδυναμιών, ισχυρού προστατευτισμού και ανεπαρκούς προενταξιακής προετοιμασίας. Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με συγχρηματοδοτούμενες (ΜΟΠ, 1^ο, 2^ο και 3^ο ΚΠΣ) παρεμβάσεις (α) στον τομέα των υποδομών ώστε να προωθηθεί η ολοκλήρωση των αγορών, (β) προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (συμπεριλαμβανομένων των δράσεων για την ενίσχυση της καινοτομίας και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων).

Ως αποτέλεσμα και των παρεμβάσεων αυτών, ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης έφθασε να είναι ο υψηλότερος στην Ένωση με εξαίρεση την Ιρλανδία, αλλά παρά ταύτα η ανταγωνιστικότητα μειώνεται, μετρώμενη είτε δια της σχέσης εξαγωγών προς εισαγωγές, είτε δια του λόγου "εξαγωγική επίδοση προς εισαγωγική διείδυση". Το μερίδιο της ελληνικής οικονομίας στο παγκόσμιο εμπόριο διατηρείται μακροπρόθεσμα στάσιμο, ενώ αυξάνεται αυτό των ανταγωνιστών της, και η εξαγωγική επίδοση της μεταποίησης μειώνεται ελαφρά.

Η ένταση συσσώρευσης στη μεταποίηση (= Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου / Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής) και, γενικότερα, οι επενδύσεις αυξάνονται σταθερά και, επομένως, συντηρούνται υψηλοί ρυθμοί αύξησης της παραγωγικότητας, αλλά η προστιθέμενη αξία αυξάνεται ελάχιστα και η τεχνολογική αναβάθμιση δεν έχει αποκτήσει ακόμη έντονο και αυτοσυντηρούμενο δυναμισμό. Ως αποτέλεσμα, και ιδίως με την ένταξη στην ΟΝΕ, το εμπορικό ισοζύγιο με τις χώρες - μέλη της Ένωσης επιδεινώνεται σε βαθμό μεγαλύτερο μάλιστα από το συνολικό πρόβλημα που παρουσιάζει προς το σύνολο του κόσμου.

Η ανταγωνιστικότητα εξακολουθεί να είναι πρωταρχικός στόχος της εθνικής οικονομίας. Στο ΚΠΣ 2000-2006 καταβλήθηκε σημαντική προσπάθεια προς τον στόχο αυτό: πέραν του Ε.Π. "Ανταγωνιστικότητα", στα 13 ΠΕΠ περιλήφθηκαν ομόλογες δράσεις χρηματοδοτικά ισοδύναμες με το 1/4 του προϋπολογισμού του ΕΠΑΝ, ενώ συμπληρωματικά επίσης λειτουργούν Μέτρα στα ΕΠ "Κοινωνία της Πληροφορίας" και "Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου" και άλλα, με αναμενόμενες συνέργιες ισοδύναμες με το 1/3 του Π/Υ του ΕΠΑΝ. Παρά ταύτα, το σύνολο των

παρεμβάσεων του ΚΠΣ για το "Παραγωγικό περιβάλλον" απορροφά μικρό μέρος της κοινοτικής συνδρομής και συνοδεύεται από μικρό μερίδιο των «Ανθρώπινων πόρων». Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι κινητήρια δύναμη της οικονομικής μεγέθυνσης είναι στην ελληνική οικονομία η εγχώρια ζήτηση και ότι εμφανίζεται ισχυρή «διαρροή» της επαγόμενης από τους κοινοτικούς πόρους προσφοράς προς άλλες χώρες - μέλη και τρίτες χώρες, προκύπτει προβληματισμός ως προς την αρχική στοχοθεσία του ΚΠΣ. Ενδεχομένως, το ΚΠΣ και μάλιστα ο κύριος "βραχίονας" του, το ΕΠΑΝ, να μην είναι σε θέση να αντιστρέψει, σε ότι αφορά την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, τάσεις και χαρακτηριστικά δεκαετιών ή να παρέμβει καθοριστικά στις νεότερες εξελίξεις: καταλυτική κυριαρχία της καινοτομίας, συγκεντροποίηση - εξαγορές, αποχωροθέτηση.

Καθώς η ελληνική οικονομία στερείται επιχειρήσεων διεθνών leaders, η επίπτωση του ΚΠΣ εξαρτάται αφενός από τους εξωγενείς παράγοντες (ζήτηση στις χώρες - εταίρους με τις οποίες η ελληνική οικονομία διαθέτει ισχυρό συγχρονισμό της συγκυρίας, πολιτική ισχυρού Ευρώ), και αφετέρου από τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα των δράσεων υπέρ των ΜΜΕ. Στην Ελλάδα το μέσο μέγεθος των ΜΜΕ είναι πολύ μικρό, η παραγωγικότητα σχεδόν ίδια με όλες τις επιχειρήσεις, αλλά η κερδοφορία τους σημαντικά μικρότερη. Άρα οι ΜΜΕ αποτελούν τον κινητήρα της απασχόλησης, όχι όμως της παραγωγής, ούτε των εξαγωγών (όπως εξάλλου και σε όλη την Ένωση). Ως προς την προσέλκυση Ξένων Άμεσων Επενδύσεων, οι απογοητευτικές επιδόσεις της Ελλάδας οφείλονται μάλλον τόσο σε παράγοντες "ιστορικής" ή "πλανητικής" κλίμακας που πολύ δύσκολα αντιμετωπίζονται τοπικά, όσο και σε εγχώριους παράγοντες όπως αρνητική εικόνα της χώρας διεθνώς, δημόσιο χρέος, συγκριτικά υψηλή φορολογία, αναποτελεσματική δημόσια διοίκηση, έλλειψη σαφούς χωροταξικού σχεδιασμού, μικρό μέγεθος αγοράς, χαμηλή τεχνολογική επίδοση, κ.α.

β. Η 4^η Προγραμματική Περίοδος

Όλα τα μακροοικονομικά χαρακτηριστικά έχουν μεταβληθεί επί τα βελτίω στην περίοδο 1999-2004: ρυθμός ανάπτυξης σημαντικά υψηλότερος από άλλες χώρες - μέλη, επιτάχυνση της σύγκλισης του κατά κεφαλήν εισοδήματος, σταθερή αύξηση των επενδύσεων και ως ποσοστό του ΑΕΠ, μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, αύξηση του μεριδίου πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών προς το μέσο κοινοτικό όρο, πολλαπλασιασμός των δαπανών των επιχειρήσεων για Έρευνα και Ανάπτυξη. Οι θετικές εξελίξεις οφείλονται εν μέρει στην αύξηση της

ανταγωνιστικότητας και την επηρεάζουν θετικά. Στις περισσότερες χώρες - μέλη, κατά την εποχή κατάρτισης του ΚΠΣ 2000-2006, επικράτησε μια υπέρμετρη αισιοδοξία ως προς τη μονιμότητα των θετικών τάσεων που εμφανίζονταν υπό τις συνθήκες ανάδυσης της "νέας οικονομίας" και χρηματιστηριακής έκρηξης. Το αυτό συνέβη και στο ελληνικό ΚΠΣ, αλλά, με βάση νεότερα στοιχεία, η εξέλιξη δε συμβαδίζει με τις αισιόδοξες αυτές εκτιμήσεις. Ήδη από το 2001, η Ευρωπαϊκή οικονομία βρίσκεται σε φάση υποχώρησης των ρυθμών ανάπτυξης, διεύρυνσης των ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα, ανόδου της ανεργίας, μείωσης της αποδοτικότητας του κεφαλαίου και των επενδύσεων, ενώ οι προβλέψεις για τη μεταολυμπιακή ελληνική οικονομία δεν είναι τόσο ενθαρρυντικές όσο προηγουμένως. Ο συνδυασμός του προβλήματος ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, των επιλογών της στρατηγικής Λισαβόνας - Γκαίτεμποργκ και της διαφαινόμενης στροφής των ευρωπαϊκών πολιτικών προς το στόχο της παραγωγικότητας και προς τη μέριμνα για την ευρωπαϊκή βιομηχανία, έθεσαν σημαντικά ζητήματα στην διαμόρφωση του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς για την περίοδο 2007-2013. Αυτά είναι:

- Αναπροσανατολισμός του κέντρου βάρους των συγχρηματοδοτούμενων παρεμβάσεων από τον τομέα των υποδομών προς αυτόν των δράσεων υπέρ της επιχειρηματικότητας και ανταγωνιστικότητας. Πέραν των ιδιαίτερα οξυμένων τοπικών προβλημάτων και της ολοκλήρωσης των εθνικής εμβέλειας και σκοπιμότητας κατασκευαζόμενων δικτύων, οι τεχνικές υποδομές πρέπει να περιοριστούν προς όφελος των υποδομών επιχειρηματικότητας και καινοτομίας και των συνεργουσών ήπιων δράσεων και καθεστώτων στήριξης.
- Σύνδεση όλων των παρεμβάσεων, εθνικής και περιφερειακής κλίμακας με τον στόχο και τις ειδικές παρεμβάσεις υπέρ της ανταγωνιστικότητας. Όλες οι παρεμβάσεις πρέπει να συγκεκριμενοποιούνται (project definition) με βάση σαφή και συγκεκριμένη ανάλυση της συνεισφοράς τους στην αντιμετώπιση των καίριων επερχόμενων προκλήσεων: τελευταία διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διεθνικός ανταγωνισμός, επόμενη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δια-περιφερειακός ανταγωνισμός, νέες Κοινοτικές πολιτικές (π.χ. νέα Κοινοτική Αγροτική Πολιτική).
- Ισχυρή έμφαση στα μέσα επίτευξης ανταγωνιστικότητας ειδικότερα στις περιφερειακές παρεμβάσεις, τόσο στις Περιφέρειες της Προτεραιότητας "Ανταγωνιστικότητα" όσο και σε αυτές της Προτεραιότητας "Συνοχή" (ως προετοιμασία τους για τη μεθεπόμενη προγραμματική περίοδο).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις των αρμόδιων διεθνών οργανισμών²¹, η ανάπτυξη στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον εντός του οποίου θα κινηθεί η Ελληνική οικονομία τα επόμενα έτη αναμένεται να επιβραδυνθεί οριακά. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΔΝΤ και του ΟΟΣΑ, η αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ για το 2004 κυμάνθηκε στο 5%, έναντι 3,0% το 2002. Για το 2005 και 2006 εκτιμάται αύξηση του παγκόσμιου προϊόντος λίγο πάνω από το 4%. Για την αύξηση της εξαγωγικής ζήτησης Ελληνικών αγαθών και υπηρεσιών και, συνεπώς, για την ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναμενόμενη διατήρηση της αύξησης του ΑΕΠ σε υψηλά επίπεδα σε περιοχές με τις οποίες η χώρα μας διατηρεί στενές οικονομικές σχέσεις όπως η Ευρωζώνη (2%), οι ΗΠΑ (3%), όπου όμως σημειώνεται επιβράδυνση, και οι Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (4,8%). Τους υψηλότερους ρυθμούς όμως ανάπτυξης αναμένεται να εμφανίσουν οι χώρες της Ασίας (7,1%) καθώς και οι χώρες της Αφρικής (5,7%). Οι παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές, μετά την αρνητική εξέλιξη του 2001, αναμένεται να συνεχίσουν να ανακάμπτουν. Συγκεκριμένα, η αύξηση του παγκόσμιου εμπορίου για το 2004 υπολογίζεται σε 10,7% ενώ για το 2005 θα επιβραδυνθεί στο 8,2%, και στο 6% το 2007 (www.wto.org)

Μεταξύ 2003-2004, η ελληνική οικονομία κατέλαβε την πρώτη θέση μεταξύ των χωρών μελών της ΕΕ με κριτήριο το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης. Οι επιδόσεις της Ελλάδας ξεπέρασαν κατά πολύ αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου παρέμειναν στην ΕΕ-15 σε ιστορικά χαμηλά, η παραγωγικότητα μεταξύ 1996-2004 αυξήθηκε κατά 1% ανά έτος, σε αντίθεση του 3% για την Ελλάδα, ενώ η ανεργία παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα παρόμοια με της Ελλάδας. Ο σταθερά σημαντικά μεγαλύτερος επί σειρά ετών ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης της Ελλάδας συνιστά μια όχι συγκυριακή διαδικασία οικονομικής ανάκαμψης, ιδιαίτερα αν ληφθούν υπόψη δείκτες σχετικοί με την κερδοφορία, τη συσσώρευση κεφαλαίου και την παραγωγικότητα εργασίας και κεφαλαίου. Αυτές οι θετικές εξελίξεις αποδίδονται όμως κυρίως στην ταχύτερη εξέλιξη της ζήτησης και όχι σε διαρθρωτικές αλλαγές.

γ. Δεδομένα και δείκτες που αλλάζουν

Μετά το 2003 επήλθαν αλλαγές σε δεδομένα και δείκτες που εκφράζουν την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας (ή παράγοντες που την επηρεάζουν):

²¹ OECD, Economic Outlook No.75, Paris 2004; ECOFIN, Spring Forecasts 2005

1. Η ανταγωνιστικότητα παραμένει στα ίδια περίπου επίπεδα ή μειώνεται ελαφρά, μετρώμενη δια της σχέσης εξαγωγών προς εισαγωγές (1999: 0,39 - α' τετράμηνο 2003: 0,31 – 2004:0,33 στοιχεία Δελτίου ΤτΕ 1/2005 ή 28,8% στοιχεία μελέτης ΚΕΕΜ) ή βελτιώνεται ελαφρά, μετρώμενη δια του λόγου "εξαγωγική επίδοση προς εισαγωγική διείδυση" (2002: 0,38%, 2003: 0,40% στοιχεία Δελτίου ΤτΕ 1/2005).
2. Οι παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές, μετά την αρνητική εξέλιξη του 2001, αναμένεται να συνεχίσουν να ανακάμπτουν. Οι ελληνικές εξαγωγές αγαθών αυξάνονται σε αξία κατά 3,3% το 2004 έναντι του 2003, αλλά οι εισαγωγές κατά 7% με συνέπεια το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου να επιδεινωθεί κατά 8,5%) με αποτέλεσμα τη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από 4% του ΑΕΠ (2000) σε 5,7% το 2003
3. Ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης το 2003 και 2004 υπερέβη κατά πολύ τους αντίστοιχους ρυθμούς της Πορτογαλίας και της Ισπανίας, φτάνοντας το 4,5% και 3,7% αντίστοιχα. Το 2005 ο ρυθμός αύξησης κινήθηκε σε επίπεδα χαμηλότερα του 3%, παραμένοντας όμως υψηλότερος από το ρυθμό αύξησης της Ευρωζώνης και της ΕΕ ενώ για το τρέχον έτος η εκτίμηση είναι στο 3,5% (πριν όμως την τελευταία χρηματοοικονομική κρίση) (ΥΠΟΙΟ). Κινητήρια δύναμη εξακολουθεί να είναι η εγχώρια ζήτηση που αυξήθηκε 6,2% το 2003, αν και μειώθηκε το 2004 (+3,8% κατά το ΙΝΕ, 4,3% κατά το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους) και το 2005 (+3,5% ΙΝΕ).²² Ο ρυθμός αύξησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου υπερδιπλασιάζεται το 2003 έναντι του 2002 από 5,7% σε 13,7% και μειώνεται το 2004 σε 5,8% (ΓΛΚ) ή 4,1% (ECOFIN), με πρόβλεψη για το 2005: 4,1% (ΓΛΚ) και 3,1% (ECOFIN). Η παραγωγικότητα στο σύνολο της οικονομίας εμφανίζει μείωση: 3,3% μέσος όρος αύξησης το 1994-98, 4,3% το 1996-2000, 2,8% το 2002, 4,1% το 2001-2002 και 2% το 2003 (1996-2004: 2,7%).²³
4. Η ένταση συσσώρευσης στη μεταποίηση (= Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου / Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής) αυξάνεται σταθερά: 5,9% μέσος όρος των ετών 1989-96, 7,9% το 1998, 9,1% το 1999, 8,7% το 2000 και 7,7% το 2001 (ΕΣΥΕ). Η προστιθέμενη αξία στη βιομηχανική παραγωγή όμως αυξήθηκε λίγο (1996: 37%, 1999: 40%) (1999: +2,4% 2001: +5,8%, 2002: +2,8%).²⁴ Στο διάστημα 1996-2004 η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση στην ΕΕ με κριτήριο το μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης των

²² ΙΝΕ, Έκθεση 2004

²³ ΥΠΕΘΟ, Ιούνιος 2003, "Τρέχουσες εξελίξεις και προοπτικές ελληνικής και διεθνούς οικονομίας", Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Νοέμβριος 2004, "Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2005".

²⁴ ICAP

επενδύσεων σε μηχανικό εξοπλισμό που φτάνει το 13,2% ξεπερνώντας κατά πολύ την δεύτερη σε κατάταξη Ιρλανδία με 6,3% (INE).

5. Στη συνολική κατάταξη των χωρών - μελών της Ένωσης ως προς την εκπλήρωση των κριτηρίων της Λισαβόνας, η Ελλάδα βρίσκεται στην 22η θέση των 25. Στην κατάταξη με βάση την καινοτομία βελτιώνει τη σχετική της θέση κατά μια μονάδα, ενώ πετυχαίνει την καλύτερη θέση στην αξιολόγηση των δικτύων επιχειρήσεων. Η υλοποίηση της Κοινωνίας της Πληροφορίας παραμένει στις αδυναμίες.

ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΧΩΡΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΔΟΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ ΛΙΣΣΑΒΟΝΑΣ

	ΚΑΤΑΤΑΞΗ	Κοινωνία της Πληροφορίας	Καινοτομία και E&A	Απελευθέρωση Αγορών	Δίκτυα Επιχειρήσεων	Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	Επιχειρηματικό περιβάλλον	Περικλείουσα κοινωνία	Αειφόρος Ανάπτυξη
Φινλανδία	1	1	1	1	4	1	3	2	1
Δανία	2	3	4	2	1	3	2	1	4
Σουηδία	3	2	2	6	2	4	5	3	3
Ην. Βασίλειο	4	6	6	3	8	2	1	8	7
Ολλανδία	5	4	7	5	7	7	9	4	6
Γερμανία	6	7	3	8	3	8	12	15	2
Λουξεμβούργο	7	5	16	4	5	5	6	5	8
Γαλλία	8	10	5	7	6	6	11	10	9
Αυστρία	9	9	9	10	9	10	16	7	5
Βέλγιο	10	14	8	9	10	12	10	6	10
Ιρλανδία	11	13	10	12	18	9	4	11	17
Εσθονία	12	8	15	15	17	11	7	18	16
Ισπανία	13	17	11	11	12	14	15	14	15
Ιταλία	14	15	13	14	13	15	25	17	11
Σλοβενία	15	12	12	19	14	20	23	16	12
Λετονία	16	18	14	13	23	18	8	12	18
Πορτογαλία	17	16	20	18	11	16	19	20	19
Μάλτα	18	11	24	20	19	13	18	9	26
Τσεχία	19	19	22	21	15	24	17	13	14
Ουγγαρία	20	22	19	17	20	17	13	19	21
Λιθουανία	21	20	17	16	21	21	14	24	20
Ελλάδα	22	23	21	22	16	19	22	21	22
Σλοβακία	23	21	23	23	22	22	27	22	13
Πολωνία	24	24	18	24	25	23	26	26	23
Τουρκία	25	27	27	25	24	25	20	25	25
Ρουμανία	26	25	26	27	27	26	24	23	24
Βουλγαρία	27	26	25	26	26	27	21	27	27

Πηγή: ΥΠΙΑΝ 2007

6. Στον «Πίνακα Αποτελεσμάτων 2004» της Πολιτικής για τις Επιχειρήσεις²⁵, επισημαίνεται ότι η πρόσβαση στη χρηματοδότηση εξακολουθεί να αποτελεί τον πιο περιοριστικό επιχειρηματικό παράγοντα στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία, ενώ η Ελλάδα μαζί με Σουηδία, Ιρλανδία και την Αυστρία έχουν το χαμηλότερο αριθμό διαδικασιών πρόσληψης προσωπικού. Όσον αφορά στη ροπή προς την επιχειρηματικότητα, αυτή έχει μειωθεί στην Ελλάδα σε σχέση με το 2000 αλλά παραμένει σε υψηλά επίπεδα πίσω από τις Πορτογαλία, Ιρλανδία Εσθονία, Κύπρο και Ιταλία.

7. Κατά το IMD²⁶ η εικόνα για την ανταγωνιστικότητα παρουσιάζει αναστροφή μακροχρόνιων τάσεων και η χώρα εμφανίζεται να βελτιώνει τη θέση της στη διεθνή συνολική κατάταξη, έπειτα από μία πενταετή πτωτική πορεία. Συγκεκριμένα, ενώ το 2005 η Ελλάδα κατελάμβανε την 50η θέση, το 2006 ανήλθε στην 42η θέση μεταξύ 61 χωρών και περιφερειών, ξεπερνώντας π.χ. Πορτογαλία, Τουρκία, Νότια Αφρική και παρουσιάζοντας την τρίτη καλύτερη συνολική βελτίωση μετά την Κίνα και την Ινδία. Στην κατάταξη των χωρών Ευρώπης, Μέσης Ανατολής και Αφρικής, η χώρα βελτιώνει τη θέση της κατά 6 θέσεις (25^η μεταξύ 37 χωρών) και όσον αφορά τις 21 από τις 25 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συμμετέχουν στην έρευνα, επίσης βελτιώνει τη θέση της και βρίσκεται μπροστά από χώρες όπως Πορτογαλία, Ιταλία, Σλοβενία και Πολωνία. Στις αντίστοιχες μετρήσεις της έκθεσης του World Economic Forum το 2006 η Ελλάδα διατηρεί την ίδια θέση με το 2005 (47^η στη συνολική κατάταξη) με την επισήμανση ωστόσο ότι στην ανάλυση του Οργανισμού έχουν προστεθεί οκτώ νέες χώρες.

²⁵ Benchmarking Enterprise Policy: Results from the 2004 scoreboard

²⁶ IMD, World Competitiveness Center, Yearbook 2006.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ,

	Δείκτης μικροοικονομικής ανταγωνιστικότητας				Στρατηγική και δραστηριότητα των επιχειρήσεων				Ποιότητα επιχειρηματικού περιβάλλοντος			
	2004	2002	2001	2000	2004	2002	2001	2000	2004	2002	2001	2000
ΗΠΑ	1	1	2	2	2	1	1	2	2	1	2	2
Φιλανδία	2	2	1	1	7	4	2	3	1	2	1	1
Γερμανία	3	4	4	3	1	2	4	1	5	4	4	6
Σουηδία	4	6	6	7	5	6	6	6	6	8	6	11
Η.Β.	6	3	7	8	8	3	7	11	4	3	8	9
Δανία	7	8	8	6	9	9	9	8	3	9	10	4
Ιαπωνία	8	11	10	14	3	7	8	4	11	17	16	19
Ολλανδία	9	7	3	4	6	8	3	7	9	10	3	3
Γαλλία	12	15	13	15	10	10	10	9	16	21	13	15
Βέλγιο	14	13	15	12	11	11	12	10	19	15	14	13
Αυστρία	16	12	11	13	14	12	11	12	17	12	12	12
Ιρλανδία	22	20	22	22	22	15	17	19	22	22	22	22
Ισπανία	26	25	24	23	25	22	22	24	27	25	23	23
Εσθονία	27	30	28	—	34	36	32	—	24	28	26	—
Σλοβενία	31	27	32	—	27	26	28	—	33	27	27	—
Ιταλία	34	24	23	24	26	18	13	17	43	24	24	26
Τσεχία	35	34	34	34	31	34	41	41	37	34	31	34
Πορτογαλία	33	36	33	28	42	41	38	35	31	32	28	27
Λιθουανία	36	40	50	—	37	39	47	—	35	39	47	—
Σλοβακία	39	42	40	36	41	43	57	31	39	40	36	36
Ουγγαρία	42	28	27	32	48	29	33	34	38	29	25	31
Ελλάδα	41	43	46	33	40	47	51	32	42	41	43	33
Τουρκία	52	54	35	29	44	56	44	28	55	55	33	29
Ρουμανία	56	67	61	—	61	69	63	—	57	64	60	—
Πολωνία	57	46	42	41	47	46	55	36	64	45	40	41
Βουλγαρία	75	68	68	55	86	72	70	54	72	63	65	54

Πηγή: Global Competitiveness Report, 2004

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΜΕ

Ο συνολικός δείκτης βιομηχανικής παραγωγής αλλά και οι περισσότεροι κλαδικοί δείκτες εμφανίζονται με μικρές αλλαγές το 2004, ως πιθανή ένδειξη διατήρησης της σταθερής στάσιμης ή ελαφρά καθοδικής πορείας. Ο παρακάτω Πίνακας δείχνει ότι, ουσιαστικά, η ελληνική βιομηχανία, εξακολουθεί να:

"Χάνει" τους κλάδους Καπνού, Κλωστοϋφαντουργικών υλών, Ειδών ενδυμασίας, Δέρματος - ειδών υποδήσεως, Ξύλου και φελλού, Λοιπού εξοπλισμού μεταφορών, Χαρτιού και προϊόντων από χαρτί, Μηχανών γραφείου - Ηλ. Υπολογιστών, Επίπλων - λοιπών βιομηχανιών (9).

Διαθέτει σε σταθερή κατάσταση (όχι όμως ιδιαίτερα αναπτυσσόμενη ως προς το μέσο όρο) τους κλάδους της Τροφίμων - ποτών, Μη μεταλλικών ορυκτών, Μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού, Ηλεκτρικών μηχανών, συσκευών κ.λ.π., Συσκευών ραδιοτηλεόρασης & επικοινωνιών (5).

"Κερδίζει" στους κλάδους Εκτυπώσεων - εκδόσεων, Παραγωγών πετρελαίου και άνθρακα, Χημικών προϊόντων, Προϊόντων από ελαστική και πλαστική ύλη, Βασικών μετάλλων, Κατασκευή τελικών προϊόντων εκ μετάλλου, Μεταφορικών μέσων (8).

ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ: 2000-2004

	2000=100	2001	2002	2003	2004
15	Τροφίμων - ποτών	102,16	104,24	101,26	105,04
16	Καπνού	101,48	103,38	105,91	116,44
17	Κλωστοϋφαντουργικών υλών	92,56	90,18	87,16	78,10
18	Ειδών ενδυμασίας	93,14	87,82	87,27	82,74
19	Δέρματος - ειδών υποδήσεως	95,08	89,96	80,86	73,60
20	Ξύλου και φελλού	89,34	88,14	83,55	84,07
21	Χαρτιού και προϊόντων από χαρτί	90,75	87,72	86,50	89,24
22	Εκτυπώσεων - εκδόσεων	98,96	100,43	103,31	107,08
23	Παραγωγών πετρελαίου και άνθρακα	98,69	100,78	101,15	98,68
24	Χημικών προϊόντων	102,40	108,66	110,87	118,21
25	Προϊόντων από ελαστική και πλαστική ύλη	102,06	100,68	100,04	95,94
26	Μη μεταλλικών ορυκτών	102,21	104,83	106,73	105,95
27	Βασικών μετάλλων	103,02	109,82	108,79	114,46
28	Κατασκευή τελικών προϊόντων εκ μετάλλου	91,37	92,38	97,70	107,56
29	Μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	82,53	89,98	88,25	86,73
30	Μηχανών γραφείου - ηλ. υπολογιστών	89,67	172,22	18,35	36,61
31	Ηλεκτρικών μηχανών, συσκευών κ.λ.π.	95,67	82,03	95,21	101,32
32	Συσκευών ραδιοτηλεόρασης & επικοινωνιών	74,83	53,16	46,41	50,06
33	Ιατρικών οργάνων και οργάνων ακριβείας	136,76	111,68	145,82	108,94
34	Μεταφορικών μέσων	79,35	61,48	70,44	72,91
35	Λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	102,93	98,40	95,95	88,79
36	Επίπλων - λοιπών βιομηχανιών	81,52	67,88	61,42	60,35
37	Ανακύκλωση	98,84	123,52	134,14	128,77
	Μεταποίηση	97,49	97,37	96,97	98,12

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, 2004

Το θετικό θεσμικό - πολιτικό βήμα ως προς την κατάσταση αυτή στην περίοδο 2004/5, ήταν η ψήφιση (και η άμεση έγκριση από την Ε.Ε.) του νέου Αναπτυξιακού Νόμου ο οποίος, σε πολλά σημαντικά σημεία του, συγκλίνει εμφανέστατα στους στόχους, στη γενική φιλοσοφία και στα εργαλεία που διαθέτει το ΕΠΑΝ δια των Καθεστώτων Ενίσχυσης στα Μέτρα και Δράσεις του.

4.2 Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

α. Αναγνώριση στα πλαίσια του Σχεδίου Ανάπτυξης και του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006

Το μοναδικό προγραμματικό πλαίσιο όπου μπορεί να αναζητηθεί η έκταση και η ποιότητα της αναγνώρισης των Δυνατοτήτων – Αδυναμιών – Προοπτικών – Απειλών (SWOT) των ελληνικών περιφερειών ως προς την ανταγωνιστικότητα και το διεθνές οικονομικό περιβάλλον, είναι αυτό του Σχεδίου Ανάπτυξης και του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006, δεδομένου ότι από την εποχή κατάρτισης του 1ου ΚΠΣ 1989-93, ο περιφερειακός προγραμματισμός στην Ελλάδα περιορίζεται στη σύνταξη των κειμένων που είναι αναγκαία για τη συγχρηματοδότηση έργων και παρεμβάσεων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε (ΥΠΕΘΟ, 1999).

Στα κείμενα αυτά, εκτελείται καταρχήν, σε ότι αφορά το ζήτημα της ανταγωνιστικότητας, εντοπισμός των οικονομικών συνθηκών όπως αυτές εξελίχθηκαν στην προηγούμενη προγραμματική περίοδο. Συγκεκριμένα, το 1993, τελευταίο έτος πριν την έναρξη της εφαρμογής του ΚΠΣ II, η ελληνική οικονομία παρουσίαζε σοβαρές μακροοικονομικές ανισορροπίες, οι οποίες δυσκόλευαν την αναπτυξιακή διαδικασία: γενικός δείκτης τιμών καταναλωτή 14,4%, έλλειμμα ευρύτερου δημόσιου τομέα 13,1% του ΑΕΠ, δημόσιο χρέος 114,1% του ΑΕΠ, πραγματικά επιτόκια κρατικών ομολόγων στο 6-8%, ονοματικά επιτόκια δανεισμού των επιχειρήσεων από τις εμπορικές τράπεζες μεταξύ 28 και 29%, κατά κεφαλήν εγχώριο προϊόν σε τιμές αγοράς στο 64% περίπου του μέσου όρου των 15 χωρών - μελών της ΕΕ, μέσος ετήσιος ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης για την πενταετία 1,2%. Η πρόοδος από το 1994 και μετά, όσον αφορά στη μακροοικονομική σταθεροποίηση υπήρξε ουσιαστική, με αποτέλεσμα η απόκλιση από τα κριτήρια του Maastricht να είναι οριακή: ο δείκτης τιμών καταναλωτή αυξήθηκε 4,8% το 1998, το έλλειμμα του ευρύτερου δημόσιου τομέα μειώθηκε στο 2,2% του ΑΕΠ, το δημόσιο χρέος το 1998 ανερχόταν στο 105,5% του ΑΕΠ, το ονομαστικό επιτόκιο δεκαετών ομολόγων του δημοσίου στο 6%, το κατά κεφαλήν εγχώριο προϊόν στο 65% του μέσου όρου των 15 χωρών – μελών και ο ρυθμός ανάπτυξης το 1998 ήταν 3,7%.

Ακόμη, ως θετικοί παράγοντες αναφέρονταν οι υψηλότερες από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο επενδύσεις τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του ιδιωτικού τομέα όπως απεικονίζεται στην αύξηση κερδών, η

εισαγωγή μεταρρυθμίσεων ευελιξίας στην αγορά εργασίας, οι διαρθρωτικές αλλαγές στον τραπεζικό τομέα και το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, κ.α. Αναγνωριζόταν βεβαίως ότι ήταν δύσκολο στα πλαίσια της σταθεροποιητικής πολιτικής να δημιουργηθεί σημαντική πρόσθετη απασχόληση, ιδίως με τη γρήγορη αύξηση του εγχώριου εργατικού δυναμικού (1% ετησίως συν μαζική εισροή μεταναστών) και παρά την ελαστικότητα ωραρίου εργασίας, την εισαγωγή της μερικής εργασίας, την ευελιξία στην εφαρμογή των συμφωνιών σε περιοχές υψηλής ανεργίας και την κατάργηση περιοριστικών πρακτικών στις συνθήκες εργασίας στις δημόσιες επιχειρήσεις.

Η συμβολή του ΚΠΣ II στην πραγματοποίηση της προόδου υπήρξε αποφασιστική, τόσο με την οικονομική απόδοση του φυσικού κεφαλαίου, όσο και με τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης κατά την υλοποίηση των έργων και την πραγματοποίηση των παρεμβάσεων (η οποία περιόρισε τις επιπτώσεις της σταθεροποιητικής πολιτικής στην ανεργία) και με τη στήριξη της εσωτερικής ζήτησης η οποία οδήγησε σε επιτάχυνση του ρυθμού οικονομικής ανόδου κατά 0,4-0,6 εκατοστιαίες μονάδες κατ' έτος. Το ΚΠΣ II εφαρμόστηκε σε περίοδο που οι γενικότερες μακροοικονομικές συνθήκες και οι ανάγκες για μακροοικονομική σταθεροποίηση και διαρθρωτικές αλλαγές δεν επέτρεπαν την επιτάχυνση της οικονομικής ανόδου. Έτσι, σημαντικό μέρος της συμβολής του στην ανάπτυξη πήρε τη μορφή της δημιουργίας δυνατοτήτων ανάπτυξης (potential) που δεν μπορούσαν όμως να αξιοποιηθούν πλήρως στη διάρκεια εφαρμογής του.

Παρά τη βελτίωση των μακροοικονομικών συνθηκών, όμως, η Ελλάδα εξακολουθεί να προσβλέπει στην πραγματική σύγκλιση της οικονομίας της με αυτές των Ευρωπαϊκών κρατών. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ενώ η Περιφέρεια της Λισαβόνας στην Πορτογαλία και αρκετές από τις βόρειες περιφέρειες της Ισπανίας είχαν ξεπεράσει το 75% του μέσου όρου των 15 Χωρών Μελών, ολόκληρη η Ελλάδα εξακολουθούσε να βρίσκεται κάτω από το ποσοστό αυτό.

Η αναπτυξιακή υστέρηση αντανακλάται και στη διάρθρωση του προϊόντος κατά κλάδο. Για παράδειγμα στην Ελλάδα ο ρόλος του πρωτογενή τομέα χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα και περιορισμένες αναπτυξιακές δυνατότητες και είναι ακόμη πολύ μεγαλύτερος από τις άλλες χώρες της Συνοχής:

Όλες οι Περιφέρειες της χώρας, εκτός Αττικής, Νοτίου Αιγαίου και Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζουν ειδίκευση στον πρωτογενή τομέα, με εντονότερη στην Πελοπόννησο, Δυτική Ελλάδα, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Θεσσαλία και Κρήτη. Ειδίκευση στο δευτερογενή τομέα παρουσιάζουν η Δυτική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα, Κεντρική Μακεδονία και Αττική. Στον τριτογενή τομέα ειδικεύονται η Αττική

και το Νότιο Αιγαίο, ενώ υψηλό συντελεστή (στα όρια της ειδίκευσης) έχουν η Κεντρική Μακεδονία, τα Ιόνια Νησιά και το Βόρειο Αιγαίο. Η εξειδίκευση των Περιφερειών, προσδιοριζόμενη με στοιχεία απασχόλησης, παραμένει η ίδια. Παρατηρείται πάντως διαχρονικά βελτίωση του τομεακού προσανατολισμού στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα των Περιφερειών που ειδικεύονται μόνο στον πρωτογενή. Διερευνώντας την εξειδίκευση στους επιμέρους κλάδους, με όρους ΑΕΠ, ο εντονότερος προσανατολισμός των Περιφερειών αφορά τη Γεωργία – Κτηνοτροφία και τις Κατασκευές. Στον πρώτο κλάδο εξειδικεύονται όλες οι Περιφέρειες εκτός Αττικής, Δυτικής Μακεδονίας και Νοτίου Αιγαίου. Στις κατασκευές εξειδικεύονται όλες οι Περιφέρειες εκτός Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας και Κρήτης. Στη μεταποίηση ειδικεύονται Αττική, Κεντρική Μακεδονία και Στερεά Ελλάδα, στην εξόρυξη Δυτική Μακεδονία, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο και Πελοπόννησος, στην ενέργεια η Δυτική Μακεδονία, η Πελοπόννησος, η Αττική και το Νότιο Αιγαίο. Η Αττική, τέλος, είναι η μόνη Περιφέρεια που παρουσιάζει ειδίκευση σε όλους τους κλάδους του τριτογενή τομέα (Τράπεζες – Ασφάλειες, Υγεία – Εκπαίδευση, Δημόσια Διοίκηση). Σύνθετη είναι η εικόνα στην ειδίκευση των νομών. Οι νομοί που ειδικεύονται σε κλάδους όπως ο πρωτογενής ή οι κατασκευές παρουσιάζουν διασπορά στο χώρο, ενώ οι νομοί που ειδικεύονται στη μεταποίηση ή στην ενέργεια εντάσσονται σε πολικές συγκεντρώσεις.

Ενώ όμως το επίπεδο ανάπτυξης στην Ελλάδα υστερεί σε σύγκριση με το μέσο όρο της ΕΕ η έκταση των περιφερειακών ανισοτήτων είναι αισθητά μικρότερη από πλείστες άλλες Χώρες Μέλη. Ο λόγος του κατά κεφαλήν εισοδήματος της φτωχότερης προς την πλουσιότερη περιφέρεια στην Ελλάδα το 1994 ήταν 0,59 έναντι 0,56 για την Ισπανία, 0,55 για την Πορτογαλία, 0,46 για την Ιταλία, 0,29 για τη Γερμανία, 0,47 για τη Γαλλία, 0,50 για το Ην. Βασίλειο. Η ανισότητα με την έννοια αυτή ήταν μικρότερη απ' ό,τι στην Ελλάδα, μόνο στην Ολλανδία και στη Σουηδία (0,7). Ο ίδιος δείκτης για το 2005 έχει μειωθεί σε 0,44 γεγονός όμως το οποίο προέρχεται και από την αναθεώρηση του τρόπου μέτρησης.

Η πλέον σημαντική επισήμανση είναι ότι το χαμηλό επίπεδο ανισοτήτων εξακολουθεί, λόγω αδυναμιών στην εξαγωγή συμπερασμάτων σε τοπικό επίπεδο, να υποκρύπτει θύλακες ανισοτήτων με ιδιαίτερη έμφαση σε ορισμένες ορεινές, παραμεθόριες και νησιωτικές περιοχές και η οικονομική βάση ορισμένων Περιφερειών παραμένει ασθενής, με ασαφείς δυνατότητες αντιμετώπισης ενός πιο ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Η διαπιστούμενη αύξηση των εισοδημάτων είχε, εν μέρει τουλάχιστον,

τη μορφή μεταβιβαστικών πληρωμών είτε στα πλαίσια της ΚΑΠ, είτε στα πλαίσια των δαπανών του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, των ΔΕΚΟ και άλλων κατηγοριών δαπάνης του δημοσίου τομέα και ο παραγωγικός ιστός παρουσιάζει ελλείμματα ανταγωνιστικότητας και προσαρμογής στις εξελίξεις της παγκόσμιας οικονομίας και της Ευρωπαϊκής.

Με βάση αυτές τις εκτιμήσεις, τέθηκαν κοινές περιφερειακές προτεραιότητες, μεταξύ των οποίων:

- ✓ ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομικής βάσης των Περιφερειών, ανάδειξη των συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων και τόνωση της εξωστρέφειας του παραγωγικού δυναμικού,
- ✓ ενίσχυση και εξειδίκευση του αναπτυξιακού ρόλου των αστικών κέντρων,
- ✓ διαμόρφωση περιφερειακής στρατηγικής για διάχυση της καινοτομίας, ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην έρευνα και τεχνολογία, βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, εκσυγχρονισμό και προσαρμογή των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού,
- ✓ συγχρηματοδότηση έργων υποδομής με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα.

Το βασικό μειονέκτημα της ως άνω "ανάλυσης SWOT" είναι (α) ότι το ΚΠΣ όπως εξειδίκευσε το ΣΑ 2000-2006 είναι εκ προοιμίου ένα περιορισμένης εμβέλειας εργαλείο, και (β) ότι η «στρατηγική» αυτή έλλειψη αντανακλάται ήδη στο χρηματοδοτικό σχήμα του και αφορά άμεσα την επάρκεια των πόρων του ως προς τους στόχους του. Έτσι, στο σύνολο του ελληνικού ΚΠΣ, οι κατηγορίες παρεμβάσεων που ορίζονται ως «παραγωγικό περιβάλλον» απορροφούν 22% των συνολικών κοινοτικών πόρων, έναντι 30,5% στο ισπανικό, έως 48,5% στο ιταλικό (για το Νότο) (ΕΕ, 2001). Η συμμετοχή αυτή είναι εμφανώς πολύ χαμηλή αν ληφθούν υπόψη τα εξής:

- ✓ Το ελληνικό μερίδιο περιλαμβάνει το (αναπόφευκτα μεγάλο) μερίδιο του αγροτικού τομέα.
- ✓ Συνοδεύεται από επίσης σχετικά μικρό μερίδιο των «ανθρώπινων πόρων» (19% στην Ελλάδα έναντι 29% στην Ανατολική Γερμανία και 27% στην Ιρλανδία) που αποτελούν εγγενώς καθοριστικό παράγοντα ανταγωνιστικότητας.
- ✓ Οι άλλες συγκρίσιμες περιοχές της ΕΕ διαθέτουν ήδη ιδιαίτερα πλεονεκτήματα για την προσέλκυση πρόσθετων πόρων (Ιρλανδία, Πορτογαλία και Ισπανία προσελκύουν Ξένες Άμεσες Επενδύσεις, η Ανατολική Γερμανία και ο ιταλικός Νότος αποτελούν μέρος ισχυρών ενιαίων εθνικών χρηματοδοτικών χώρων).

- ✓ Οι συγκρίσιμες περιοχές αποτελούν τους εν δυνάμει κύριους ανταγωνιστές της Ελλάδας στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.
 - ✓ Η εξάρτηση του Ακαθάριστου Σχηματισμού Παγίου Κεφαλαίου από τους κοινοτικούς πόρους είναι στην Ελλάδα πολύ υψηλή (8,1% έναντι 3,2% της Ισπανίας και 1,2% της Ιρλανδίας).
 - ✓ Ο δείκτης επένδυσης στην Ελλάδα (ΑΣΠΚ / ΑΕΠ) ήταν το 1999 ο χαμηλότερος από όλες τις περιοχές πλην του ιταλικού Νότου.
 - ✓ Η συμμετοχή της μεταποίησης στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία είναι στην Ελλάδα η χαμηλότερη από όλες τις περιοχές (και, ως αποτέλεσμα του ΚΠΣ αναμένεται, βάσει οικονομετρικού υποδείγματος, περαιτέρω μείωση της κατά 9% το 2006).
 - ✓ Η Ελλάδα υφίσταται σταθερό εμπορικό έλλειμμα (έναντι πλεονάσματος στην Ιρλανδία και μικρού ελλείμματος στις λοιπές περιοχές).
- Επομένως, ο στρατηγικός στόχος της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας δια του ΚΠΣ δεν αντανάκλαται, στον βαθμό που θα επέβαλαν τα παραπάνω δεδομένα, στο χρηματοδοτικό σχήμα του.
- Επιπλέον, από το ήδη χαμηλό ποσοστό της συνολικής κοινοτικής συνδρομής προς το «παραγωγικό περιβάλλον», μόνο 9,8% αποδίδεται στους τομείς της μεταποίησης, του τουρισμού και της έρευνας - τεχνολογίας (ένα πρόσθετο 2% αποδίδεται στις υποδομές της ενέργειας, που κατά το ΚΠΣ εντάσσονται στον Άξονα Προτεραιότητας της ανταγωνιστικότητας και ενσωματώνονται σχεδόν όλες στο ΕΠΑΝ). Το ίδιο το ΕΠΑΝ αντιστοιχεί μόνο σε 10,3% του συνολικού προϋπολογισμού Δημόσιας Δαπάνης του ΚΠΣ, και η χρηματοδότηση των οικονομικών τομέων του (μεταποίηση - υπηρεσίες, τουρισμός, ενέργεια, έρευνα - τεχνολογία) είναι ήδη εμφανώς υποβαθμισμένη ως προς τις ανάγκες της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.
- Θα μπορούσε να προταθεί ότι οι ισχυρότατες παρεμβάσεις σε άλλες κατηγορίες ("υποδομές") επάγονται και αυξημένη θετική επιρροή επί της ανταγωνιστικότητας, αλλά αυτό είναι δύσκολο να υποστηριχθεί δεδομένου ότι:
- ✓ Οι κοινοτικοί πόροι συνεπάγονται στην Ελλάδα γενικώς αύξηση της παραγωγής στον δευτερογενή τομέα αλλά κατά τρόπο άνισο (1,4% στη μεταποίηση, 10,2% στις κατασκευές).
 - ✓ Ότι η εξάρτηση του Ακαθάριστου Σχηματισμού Παγίου Κεφαλαίου από τους κοινοτικούς πόρους είναι στην Ελλάδα πολύ υψηλή (8,1% έναντι 3,2% της Ισπανίας και 1,2% της Ιρλανδίας).

✓ Η Ελλάδα αντιμετωπίζει ισχυρή «διαρροή» της επαγόμενης από τους κοινοτικούς πόρους προσφοράς προς άλλες χώρες - μέλη και τρίτες χώρες (το επαγόμενο ΑΕΠ στην Ελλάδα είναι μόνο 112% αντί της επαγόμενης 158% προσφοράς, από την οποία 43% «διαρρέει» σε άλλες χώρες - μέλη και 3% σε τρίτες χώρες).

β. Αναγνώριση στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα 2000-2006

Το κύριο μέσο παρέμβασης στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, το ΕΠΑΝ, πάσχει από την απουσία μιας σαφώς διατυπωμένης συνολικής ανάλυσης των δυνατοτήτων - αδυναμιών - προοπτικών - απειλών της ελληνικής οικονομίας ως προς τον στόχο της ανταγωνιστικότητας (ΥΠΑΝ, 2000, ΥΠΕΘΟ, 1999). Η ανάλυση που υφίσταται στο Σχέδιο Ανάπτυξης 2000-2006 και στο κείμενο του ΚΠΣ, δομείται όχι συνολικά, αλλά κατά τομέα, και τα κυριότερα σημεία που επισημαίνονται είναι τα εξής:

- Για τη μεταποίηση - υπηρεσίες:

Αναγνωρίζεται καταρχήν ως βάση εκκίνησης, το γεγονός ότι η μεταποίηση το 1999 εξέρχεται από μακρά υπερδεκαετή περίοδο κρίσης, που είχε ως αποτέλεσμα ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής να βρίσκεται, κατά μακροπρόθεσμη και αδρή τάση, στα επίπεδα του 1980, η συμμετοχή της μεταποίησης στο ΑΕΠ να μένει στάσιμη πλέον στο επίπεδο του 15%, η ανταγωνιστικότητα να έχει μειωθεί σημαντικά, να παρατηρούνται έντονα φαινόμενα αποβιομηχάνισης (οπωσδήποτε με ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στους επιμέρους βιομηχανικούς κλάδους) και η χώρα να σημειώνει σημαντικές απώλειες εξαγωγικών μεριδίων και μεγάλη διείδυση προϊόντων, αντίθετα με άλλες χώρες - μέλη συγκρίσιμες σε επίπεδο ανάπτυξης.

Ως ιδιαίτερα κρίσιμα σημεία εντοπίζονται η αδυναμία των επιχειρήσεων να διασυνδεθούν αποτελεσματικά με τους υπόλοιπους κρίκους της συνολικής αλυσίδας "πρώτες ύλες - παραγωγή - διανομή", το περιορισμένο εύρος εξειδίκευσης και η κυριαρχία των παραδοσιακών κλάδων, η παραγωγή προϊόντων κυρίως χαμηλής και μεσαίας τεχνολογίας, η μείωση της απασχόλησης (που αποδίδεται στη βιομηχανική αναδιάρθρωση και στην ένταση κεφαλαίου), η επιβάρυνση του κόστους παραγωγής από εξωγενείς παράγοντες (χαμηλή ακόμη ποιότητα υποδομών), η χαμηλή αποτελεσματικότητα στην παραγωγή, διανομή και χρήση της ενέργειας, η υστέρηση στον τεχνολογικό ή/και διοικητικό εκσυγχρονισμό, οι αναντιστοιχίες στην προσφορά - ζήτηση εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού και οι δυσκαμψίες στην αγορά εργασίας.

Ανεξάρτητα από διαφοροποιήσεις, σε όλους τους κλάδους εμφανίζονται επιχειρήσεις με θετικές επιδόσεις, αν και ένα μεγάλο τμήμα της βιομηχανίας παραμένει μη ανταγωνιστικό (κυρίως στο μεγάλο πλήθος μικρών επιχειρήσεων που εκτιμάται ότι δύσκολα θα παρακολουθήσουν τις αλλαγές και θα ανταποκριθούν σε προδιαγραφές και όρους για αξιοποίηση επενδυτικών κινήτρων). Τέλος, και παρά την μεγάλη πρόοδο της κερδοφορίας, δέκα κλάδοι είχαν χαμηλές αποδόσεις και δύο αρνητικές.

Παράλληλα, επισημαίνονται τάσεις αναστροφής του αρνητικού κλίματος στην αμέσως προ του 1999 περίοδο, όπως η ανάκαμψη του ΑΕΠ της μεταποίησης, μετά το 1994, η ουσιαστική ανάκαμψη και η ευνοϊκότερη σύνθεση των επενδύσεων, η ουσιαστική εξυγίανση της χρηματοδότησής τους (ίδιοι πόροι, μακροπρόθεσμες πιστώσεις, κεφαλαιαγορά), η αύξηση της εξαγωγικής επίδοσης.

- Για την έρευνα και τεχνολογία:

Επισημαίνονται ιδιαίτερα το χαμηλό ποσοστό του ΑΕΠ που διατέθηκε για την E&T (ενώ, αντίθετα, ο μέσος ρυθμός αύξησης τους υπερέβη τον μέσο όρο των χωρών ΟΟΣΑ και ΕΕ), το υψηλό μερίδιο του δημόσιου τομέα στις δαπάνες E&T, την αδυναμία διάχυσης των αποτελεσμάτων της E&T και μετατροπής της σε οικονομικό αποτέλεσμα, την υπερσυγκέντρωση δαπανών και δραστηριοτήτων με δεσπόζουσα θέση της Αττικής, την υπερτροφική συμμετοχή ΑΕΙ και κρατικών Ερευνητικών Ινστιτούτων.

Ως ισχυρά σημεία αναφέρονται η σημαντική βελτίωση των υποδομών E&T, η αυξανόμενη απασχόληση ανθρώπινου δυναμικού και τη βελτίωση της ποιότητάς του, η βαθμιαία αύξηση ιδιωτικών επιχειρήσεων που συμμετέχουν ενεργά προγράμματα E&T και το υψηλό ποσοστό συμμετοχής Ελλήνων ερευνητών και φορέων στα διακρατικά και προ-ανταγωνιστικά προγράμματα της ΕΕ.

- Για τον τουρισμό:

Επισημαίνονται καταρχήν η σημασία του σε όρους ΑΕΠ, απασχόλησης και παγίου κεφαλαίου, και ειδικότερα στην κάλυψη του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών, και στην υψηλότερη, ως προς τη βιομηχανία, συμβολή του στην αύξηση του ΑΕΠ στην περίοδο 1980 – 1997.

Ως πλεονεκτήματα εντοπίζονται η κατοχύρωση της χώρας ως σημαντικού τουριστικού προορισμού, οι σημαντικοί ιστορικοί, φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, η πρόσφατη δημιουργία σημαντικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων για προσέλκυση ειδικού τουρισμού, και τα μεγάλα γεγονότα (Ολυμπιακοί Αγώνες και Πολιτιστική Ολυμπιάδα).

Ως μειονεκτήματα επισημαίνονται η ανεπάρκεια της ειδικής τουριστικής υποδομής, οι τάσεις για χαμηλής ποιότητας τουριστικό προϊόν και η περιορισμένη διεύρυνσή του, η

περιορισμένη διεύρυνση της τουριστικής περιόδου, η χαμηλή ημερήσια δαπάνη και διάρκεια παραμονής του εισερχόμενου τουρισμού, η εξάρτηση από τα μεγάλα πρακτορεία διεθνούς τουρισμού, η έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού σε μέγεθος και σύνθεση, η ανεπάρκεια οργάνωσης, διαχείρισης, marketing και εκμετάλλευσης ευκαιριών νέων τεχνολογιών.

- Για την ενέργεια και τους φυσικούς πόρους:

Επισημαίνονται η υψηλή εξάρτηση από εισαγόμενες πηγές ενέργειας, η κυριαρχία του ηλεκτρισμού και του πετρελαίου στο ενεργειακό ισοζύγιο, η ταχεία αύξηση ενεργειακής ζήτησης (ταχύτερη από τον κοινοτικό μέσο όρο), η υψηλή ενεργειακή ένταση και η χαμηλή αποδοτικότητα στη χρήση της, η ανισότητα στην ενεργειακή διαθεσιμότητα μεταξύ περιφερειών, οι ασθενείς διασυνδέσεις με τα ευρωπαϊκά δίκτυα, η ισχυρή εξάρτηση από τον λιγνίτη, ο κορεσμός στην εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων για ηλεκτροπαραγωγή, η χαμηλή αξιοποίηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας παρά το πλούσιο δυναμικό, η αλόγιστη αύξηση των απολήψεων υδατικών πόρων και η δυσμενής επίπτωση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική αποδοτικότητα της αξιοποίησης των ορυκτών πρώτων υλών στην Ελλάδα και γενικότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η ανάλυση πάσχει κατά ότι αφενός δεν προσδιορίζει τον σχετικό βαθμό στον οποίο οι διαπιστώσεις οφείλονται σε εσωτερικά ή εξωτερικά αίτια, και περιορίζεται σε κατά τομέα ανάλυση και όχι σε συνολική, υπό το πρίσμα της απαιτούμενης ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει είτε αδυναμία εντοπισμού των διαστάσεων του προβλήματος της ανταγωνιστικότητας είτε αδυναμία σύνθεσης των κατά τομέα ευρημάτων είτε μία συνολικότερη αντίληψη ότι η ανταγωνιστικότητα προκύπτει λίγο ως πολύ "αυτομάτως" δια της επενέργειας διαφόρων παραγόντων σε επίπεδο τομέα. Είτε το τελευταίο ισχύει είτε τα δύο πρώτα, το αποτέλεσμα είναι ότι απουσιάζει η επικέντρωση στους παράγοντες εκείνους οι οποίοι κατά προτεραιότητα επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και κατά συνέπεια εκείνοι στους οποίους επίσης κατά προτεραιότητα πρέπει να παρέμβει το ΚΠΣ.

Αυτοτελής Ανάλυση SWOT υπάρχει μόνο στην Αξιολόγηση του ΕΠΑΝ (Μιχαηλίδης, 2003). Δυστυχώς, και στο επίπεδο αυτό, η ανάλυση είναι δομημένη κατά τομέα και όχι συνολικά. Επίσης, δεν διακρίνει τα εσωτερικά αίτια (για Δυνατότητες και Αδυναμίες) από τα εξωτερικά (για Προοπτικές και Απειλές) ενώ ομαδοποιεί συνολικά Δ/Π και Α/Α ως προς τρεις "όψεις" του προβλήματος: χαρακτηριστικά (κάθε) τομέα, διεθνές πλαίσιο,

όροι ανταγωνιστικότητας. Ουσιαστικά δηλαδή αντιμετωπίζει την ανταγωνιστικότητα ως μια αυτοτελή κατηγορία ανεξάρτητη (κακώς) από τις άλλες δύο. Το γεγονός αυτό δεν επιτρέπει να εστιαστεί η προσοχή του συντάκτη της στρατηγικής στα ουσιαστικότερα προβλήματα και, επομένως, να προχωρήσει σε ξεκάθαρες επιλογές προτεραιοτήτων (Charles and Benneworth, 1997).

Κατά συνέπεια, η εγκυρότητα της ανάλυσης περιορίζεται αφενός από τη δόμηση της (125 στοιχεία) και αφετέρου από ορισμένες από τις διαπιστώσεις της που επιδέχονται αλλαγές. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα εξής στοιχεία:

Δυνατότητες / Ευκαιρίες	Σχόλια
Σχετική ανάκαμψη σε όρους Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας και επιβράδυνση της μείωσης της απασχόλησης στην μεταποίηση	ΝΑΙ, ισχύει ΟΧΙ
Αύξηση της επενδυτικής δραστηριότητας και διεύρυνση της αυτοχρηματοδότησης	ΝΑΙ, διατηρείται, σε μικρότερο βαθμό
Θετική εξέλιξη της αποδοτικότητας των ιδίων κεφαλαίων	ΟΧΙ, πρόσφατη επιβράδυνση
Εντεινόμενη αύξηση της παραγωγικότητας ανά ώρα εργασίας	ΝΑΙ, ισχύει
Επιβράδυνση αυξητικού ρυθμού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος	ΝΑΙ, ισχύει
Σχετικά χαμηλό επίπεδο τιμών	ΟΧΙ πλέον
Υψηλή κινητικότητα της επιχειρηματικής δραστηριότητας	ΝΑΙ, αλλά με διαφοροποίηση κατά τάξη μεγέθους
Υψηλός βαθμός επιλεξιμότητας ΜΜΕ στους κανονισμούς των Ταμείων	ΑΣΧΕΤΟ
Αδυναμίες / Απειλές	Σχόλια
Δυσμός στην επιχειρηματική διάρθρωση (μεγάλες & κερδοφόρες - μικρές & ζημιωγόνες) και στη γεωγραφική διάσταση (αστικά κέντρα – περιφέρεια)	ΝΑΙ, ισχύει
Περιορισμένο εύρος κλαδικής εξειδίκευσης και μικρό μερίδιο προϊόντων τεχνολογικής έντασης ή έντασης γνώσης	ΝΑΙ, εντείνεται
Χαμηλός βαθμός προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων	ΝΑΙ, αλλά βλ. παρακάτω
Επιβάρυνση του κόστους παραγωγής από εξωγενείς παράγοντες (ποιότητα υποδομών)	ΝΑΙ, ισχύει αλλά μειούμενη
και χαλαρή σύνδεση με τον πρωτογενή τομέα, τις αγορές τελικών προϊόντων, το εμπόριο	ΝΑΙ, και επιτείνεται
Χαμηλή αποτελεσματικότητα στην παραγωγή - διανομή - χρήση ενέργειας	ΝΑΙ, ισχύει
χαμηλές επιδόσεις στην προστασία του περιβάλλοντος	ΝΑΙ, βελτιώνεται
υστέρηση σε έρευνα - ανάπτυξη	αργά
και σε εφαρμογές πληροφορικής	ΝΑΙ
Χαμηλός βαθμός ενσωμάτωσης στις ευρωπαϊκές αγορές προϊόντων (ο δείκτης ενδοκοινοτικού εμπορίου ως ποσοστού του ΑΕΠ για την Ελλάδα ήταν 10% το 1996-8 ενώ ο αντίστοιχος δείκτης για τις ΕΕ-15 ήταν 15,6%	ΟΧΙ πλέον, βελτιώνεται
Χαμηλός βαθμός ενσωμάτωσης στις διεθνείς αγορές προϊόντων	ΛΑΘΟΣ δείκτης: το % του ενδοκοινοτικού στο συνολικό εξωτερικό εμπόριο είναι υψηλό
Βραδεία ενσωμάτωση της νομοθεσίας για την ενιαία αγορά	ΝΑΙ
Χαμηλό ποσοστό ΜΜΕ με πρόσβαση στο Διαδίκτυο και τη χρησιμοποίησή του για τις δύο πιο διαδεδομένες εμπορικές εφαρμογές	ΝΑΙ

Υψηλό ποσοστό απασχόλησης στις ΜΜΕ	ΛΑΘΟΣ
Υψηλός βαθμός ευαισθησίας των ΠΜΕ (<10 άτομα) και των ΜΜΕ σε συνθήκες έντονου ανταγωνισμού	ΝΑΙ

Πηγή: Μιχαηλίδης, 2003, 2004

Για τον άμεσα εμπλεκόμενο στην επίτευξη της ανταγωνιστικότητας, τομέα της Έρευνας και Τεχνολογίας, η ίδια Αξιολόγηση εντοπίζει τις ακόλουθες (που εμπίπτουν σε συνέργιες με τη Μεταποίηση και τις Υπηρεσίες) "Δυνατότητες / Ευκαιρίες" και "Αδυναμίες / Απειλές":

Δυνατότητες / Ευκαιρίες	Σχόλια
Υψηλή ποιότητα του ελληνικού ανθρώπινου Ε&Τ δυναμικού	ΝΑΙ αλλά όχι τόσο συγκριτικά και: έλλειψη ειδικότητες
Διεθνής τάση ανάπτυξης ΜΜΕ εξαγωγικού προσανατολισμού σε κατευθύνσεις τεχνολογικού περιεχομένου	ΟΧΙ οι επιχειρήσεις δεν ενσωματώνονται
Υψηλό επίπεδο διεθνούς Ε&Τ δικτύωσης και συνεργασιών	ΝΑΙ
Αυξανόμενη απασχόληση ανθρώπινου Ε&Τ δυναμικού στην Ελλάδα	ΝΑΙ, αλλά όχι και τόσο
Σημαντικές δυνατότητες Ελληνικής Ε&Τ διείσδυσης στα Βαλκάνια, κ.λπ.	ΟΧΙ τόσο, λόγω της "αδράνειας"
Βαθμιαία αύξηση ιδιωτικών επιχειρήσεων σε προγράμματα Ε&Τ.	ΟΧΙ τόσο
Σημαντική είσοδος νέων επιχειρήσεων στην ερευνητική δραστηριότητα	ΟΧΙ
Αδυναμίες / Απειλές	Σχόλια
Υπερσυγκέντρωση δαπανών και δραστηριοτήτων Ε&Τ σε περιορισμένο αριθμό περιφερειών, δεσπόζουσα θέση της Αττικής	ΝΑΙ
Υπερτροφική συμμετοχή ΑΕΙ και κρατικών Ερευνητικών Ινστιτούτων	ΝΑΙ
Αδυναμία μετατροπής – διάχυσης των αποτελεσμάτων της Ε&Τ σε οικονομικό - εμπορικό αποτέλεσμα	ΝΑΙ
Χαμηλή κινητικότητα του ανθρώπινου Ε&Τ δυναμικού	ΝΑΙ
Πολύ χαμηλή συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στις δαπάνες για Ε&Τ	ΝΑΙ
Χαμηλή διασύνδεση μεταξύ «παραγωγής» Ε&Τ (ΑΕΙ, Ερευνητικά Ινστιτούτα) με την ζήτηση (κλάδοι και τομείς οικονομικής δραστηριότητας)	ΝΑΙ
Περιορισμένη ανάπτυξη κλάδων παραγωγής που ενσωματώνουν υψηλή Ε&Τ στην παραγωγική διαδικασία και το τελικό προϊόν	ΝΑΙ

Πηγή: Μιχαηλίδης, 2003, 2004

γ. Αναγνώριση στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα 2007-2013

Το αντίστοιχο Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας 2007-2013 παρουσιάζει μια σημαντική διαφοροποίηση. Λόγω της μετάπτωσης ορισμένων περιφερειών εκτός του Στόχου 1, οι παρεμβάσεις του ΕΠΑΝΕ 2007-2013 δεν θα υλοποιηθούν στις περιφέρειες αυτές (ΥΠΑΝ, 2007). Από την άλλη πλευρά η στρατηγική που αναπτύσσει το σχέδιο θα

πρέπει να υιοθετηθεί και από τις περιφέρειες στις οποίες δεν παρεμβαίνει προκειμένου οι όποιες πολιτικές χρηματοδοτηθούν από τα ΕΠ των Περιφερειών αυτών να την ακολουθούν κατά το δυνατόν. Επίσης, λόγω της φύσης του το ΕΠΑΝΕ ασχολείται κατά κύριο λόγο με την συνολική εκτίμηση των παραγόντων που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας, και λιγότερο με την περιφερειακή τους διάσταση. Οι εμφανιζόμενες διαφοροποιήσεις, στον βαθμό που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, αλλά και στον βαθμό που μπορεί να διαφοροποιηθεί η στρατηγική του ΕΠΑΝΕ κατά περιφέρεια, απλώς αναδεικνύουν την υστέρηση των περιφερειών σε όλους τους τομείς σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, με ελάχιστες εξαιρέσεις, και την ανάγκη για περισσότερο στοχευμένες πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο.

Η SWOT ανάλυση στην οποία καταλήγει το κείμενο του ΕΠΑΝΕ 2007-2013 δεν έχει την θεματική διάσταση που είχε το προηγούμενο και για τον λόγο αυτό είναι πιο συνοπτική, ενώ κάνει διαχωρισμό ανάμεσα σε στοιχεία του εσωτερικού και του εξωτερικού περιβάλλοντος. Τα στοιχεία της ανάλυσης SWOT του ΕΠΑΝΕ 2007-2013 παρουσιάζονται στην συνέχεια με την ενσωμάτωση σχολίων για την αντιπροσωπευτικότητά τους.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

	Σχόλια
1. Υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας και αποκατάσταση της σταθερότητας του μακροοικονομικού περιβάλλοντος	ΝΑΙ αλλά περιορίζεται
2. Πρόσφατη τάση προόδου στις εξαγωγές	ΜΕΡΙΚΩΣ μόνο σε ορισμένους κλάδους
3. Αύξηση της επενδυτικής δραστηριότητας σε επίπεδα άνω του μέσου όρου της ΕΕ	ΝΑΙ
4. Θετική εξέλιξη της αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων και διεύρυνση της αυτοχρηματοδότησης.	ΜΕΡΙΚΩΣ κυρίως μεγάλες επιχειρήσεις
5. Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και επιβράδυνση του αυξητικού ρυθμού του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος	ΝΑΙ, αλλά δεν είναι κυρίαρχο ζήτημα
6. Πρόοδος στην ολοκλήρωση και εκσυγχρονισμό των υποδομών και ισχυρή έμφαση στις παρεμβάσεις υπέρ της επιχειρηματικότητας	ΝΑΙ
7. Εκσυγχρονισμός σημαντικών επιχειρήσεων	ΝΑΙ
8. Υψηλού επιπέδου ανθρώπινο δυναμικό στην Έρευνα με διεθνή παρουσία και αποτελεσματική δικτύωση με το εξωτερικό	ΜΕΡΙΚΩΣ ορισμένα πεδία
9. Ισχυρή ερευνητική κοινότητα της Διασποράς	ΝΑΙ
10. Σημαντική βελτίωση των υποδομών σε Ε&Τ	ΝΑΙ, αλλά με χωρική συγκέντρωση σε ορισμένες περιφέρειες

Προοπτικές Ανάπτυξης των Ελληνικών Περιφερειών στο Νέο Ευρωπαϊκό Χώρο

11. Υψηλή συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ και στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης	ΝΑΙ
12. Οργανωμένη προβολή και προώθηση του τουριστικού προϊόντος	ΜΕΡΙΚΩΣ
13. Αξιοποίηση των περιουσιακών στοιχείων της Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης	ΝΑΙ
14. Αξιόλογοι / περιώνυμοι φυσικοί και ιστορικοί / πολιτιστικοί τουριστικοί πόροι	ΝΑΙ
15. Σημαντική πρόοδος στην ανάπτυξη υποδομών και θεσμών, για την Πολιτιστική Κληρονομιά και τον Σύγχρονο Πολιτισμό	ΜΕΡΙΚΩΣ
16. Σημαντικό δυναμικό Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και συμπαραγωγής και αυξανόμενη διείσδυση φυσικού αερίου	ΝΑΙ
17. Άνοδος των ποσοστών απασχόλησης. Αξιόλογο απόθεμα εργατικού δυναμικού	ΝΑΙ
18. Σημαντική δραστηριότητα του τριτογενούς τομέα	ΜΕΡΙΚΩΣ εκτός τουρισμού

Πηγή: ΥΠΑΝ, 2007, Ίδια Επεξεργασία

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

	Σχόλια
1. Χαμηλό ποσοστό εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών ως % του ΑΕΠ: χαμηλή εξωστρέφεια	ΝΑΙ
2. Χαμηλός βαθμός προσέλκυσης ξένων άμεσων παραγωγικών επενδύσεων	ΝΑΙ
3. Επιβάρυνση του κόστους παραγωγής από εξωγενείς παράγοντες (ποιότητα υποδομών)	ΝΑΙ
4. Δυσίμος στην επιχειρηματική διάρθρωση. Πολύ μικρό μέγεθος επιχειρήσεων	ΝΑΙ
5. Ελλείψεις σε υποδομές υποστήριξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας και πολυτυπία	ΝΑΙ
6. Περιορισμένο εύρος κλαδικής εξειδίκευσης και μικρό μερίδιο προϊόντων τεχνολογικής έντασης /αδυναμία δημιουργίας παραγωγικών δικτύων	ΝΑΙ
7. Αδυναμία των ΜΜΕ να ενσωματώσουν τεχνογνωσία και να αναπτύξουν προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας	ΝΑΙ
8. Χαμηλή αξιοποίηση των ΤΠΕ από μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων. Περιορισμένες δαπάνες Ε&Τ ως ποσοστό ΑΕΠ. Χαμηλή συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα	ΝΑΙ
9. Υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων ΕΤΑ σε περιορισμένο αριθμό περιφερειών (Αττική, Κ. Μακεδονία)	ΝΑΙ
10. Ελλείψεις σε σύγχρονες υποδομές ΤΠΕ (ευρυζωνικά δίκτυα)	ΝΑΙ
11. Αδύναμοι ενδιάμεσοι μηχανισμοί μεταφοράς τεχνολογίας, ανεπάρκεια διαμεσολαβητών	ΝΑΙ
12. Κυριαρχία προτύπου θερινού παράκτιου τουρισμού – μικρή συμμετοχή νέων μορφών τουρισμού	ΝΑΙ
13. Μικρό μέγεθος τουριστικών επιχειρήσεων και έλλειψη οργάνωσης τουριστικού επιχειρηματικού ιστού. Χαμηλός βαθμός δικτύωσης μεταξύ επιχειρήσεων και διασύνδεσης με λοιπούς τομείς	ΝΑΙ
14. Περιορισμένη διεύρυνση τουριστικής περιόδου / Υψηλή εποχικότητα / Υψηλή συγκέντρωση	ΝΑΙ
15. Ανεπάρκεια ειδικής τουριστικής υποδομής	ΝΑΙ
16. Αναγκαία περαιτέρω ανάπτυξη και δικτύωση πολιτιστικών υποδομών, θεσμών και προσφοράς υπηρεσιών υψηλής ποιότητας	ΝΑΙ
17. Υψηλή ενεργειακή ένταση. Υψηλή εξάρτηση από εισαγωγές	ΝΑΙ
18. Έλλειψη ισχυρών ηλεκτρικών διασυνδέσεων. Έλλειψη πετρελαϊκών διασυνδέσεων	ΝΑΙ
19. Χαμηλός ρυθμός διείσδυσης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στο ενεργειακό σύστημα	ΝΑΙ
20. Καθυστερήση στην απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας	ΝΑΙ
21. Δυσκολίες στην ανάπτυξη δικτύων, λόγω νησιωτικού χαρακτήρα και γεωμορφολογίας	ΝΑΙ
22. Χαμηλή σύνδεση της εκπαίδευσης με την επιχειρηματικότητα	ΝΑΙ
23. Χαμηλή επίδοση στη δια βίου εκπαίδευση	ΝΑΙ
24. Ελλείψεις σε υποδομές υποστήριξης της εφοδιαστικής αλυσίδας	ΝΑΙ

Πηγή: ΥΠΑΝ, 2007, Ίδια Επεξεργασία

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

	Σχόλια
1. Δέσμευση για επίτευξη στόχων Λισαβόνας, ανάπτυξη μίγματος νέων πολιτικών και προώθηση θεσμικών μεταρρυθμίσεων	ΝΑΙ
2. Ανάδειξη της χώρας ως συνδυατικού κρίκου ανάμεσα σε ΕΕ και τρίτες περιοχές: Βαλκάνια, Μαύρη Θάλασσα και Μεσόγειος και νέα θέση της ως φυσικού κόμβου	ΝΑΙ

εμπορίου	
3. Ενίσχυση της ανάπτυξης και της ζήτησης στις γειτονικές χώρες	ΜΕΡΙΚΩΣ
4. Αυξανόμενη τάση για ποιοτικότερα προϊόντα και υπηρεσίες, κίνητρο και προωθητικός παράγοντας για τις επιχειρήσεις	ΝΑΙ
5. Διεθνής τάση για επέκταση των συνεργασιών και δικτύσεων	ΝΑΙ
6. Ευκαιρίες 7ου Προγράμματος Πλαισίου ET και CIP	ΝΑΙ
7. Ευαισθητοποίηση ομάδων επιχειρήσεων στην παραγωγή και χρήση ΕΤΑ	ΜΕΡΙΚΩΣ
8. Δυνατότητες E&T διείσδυσης σε Βαλκάνια, Αν. Μεσόγειο και παρευξείνιες περιοχές	ΜΕΡΙΚΩΣ
9. Κατοχύρωση / αναγνωρισιμότητα ως ασφαλούς και ελκυστικού τουριστικού προορισμού και συνεχής αύξηση της ζήτησης	ΝΑΙ αλλά με προβλήματα
10. Αυξανόμενη ζήτηση ειδικών/ θεματικών μορφών τουρισμού	ΝΑΙ
11. Αναβάθμιση του ενεργειακού ρόλου χώρας στην Ν.Α. Ευρώπη: κόμβος. Ανάπτυξη του πετρελαϊκού τομέα στην Ν.Α. Ευρώπη.	ΝΑΙ
12. Απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας ως κίνητρο για ιδιωτικές επενδύσεις	ΝΑΙ αλλά με προβλήματα

Πηγή: ΥΠΑΝ, 2007, Ίδια Επεξεργασία

ΑΠΕΙΛΕΣ

	Σχόλια
1. Διεύρυνση της ΕΕ και είσοδος νέων μελών, με χαμηλό εργατικό κόστος, υψηλή παραγωγικότητα και εξωστρέφεια	ΝΑΙ
2. Εκροή κεφαλαίων προς άλλες χώρες και συνακόλουθη συρρίκνωση της μεταποίησης – αποχωροθέτηση των «παραδοσιακών» κλάδων σε χώρες εργατικού χαμηλού κόστους	ΝΑΙ
3. Υψηλός βαθμός ευαισθησίας στον ανταγωνισμό, των ΠΜΕ και ΜΜΕ που κυριαρχούν στην ελληνική επιχειρηματική δομή	ΝΑΙ
4. «Απορρόφηση» των «μεγάλων» ελληνικών επιχειρήσεων από τις διεθνικές επιχειρήσεις leaders	ΝΑΙ
5. Διαρροή του επιστημονικού δυναμικού υψηλού επιπέδου προς χώρες με καλύτερες συνθήκες απασχόλησης και ταχύτερη εμπορική αξιοποίηση της έρευνας	ΜΕΡΙΚΩΣ
6. Ταχύτατοι ρυθμοί ανάπτυξης της τεχνολογίας, που απαξιώνουν πολύ σύντομα την υποδομή που δημιουργείται για την κάλυψη των κενών σε E & T	ΝΑΙ
7. Ολιγοπωνιακή διάθρωση της τουριστικής ζήτησης υπό την κυριαρχία των διεθνικών tour- operators	ΝΑΙ
8. Ενδυνάμωση σε ειδικές μορφές τουρισμού και υποδομές, των ανταγωνιστριών χωρών που ξεκίνησαν νωρίτερα την αναδιάρθρωση του προϊόντος	ΝΑΙ
9. Κίνδυνος μη τήρησης διεθνών δεσμεύσεων στον τομέα της ενέργειας και μη υλοποίησης έργων με σημαντικές επιπτώσεις για τη χώρα	ΝΑΙ
10. Ευαισθησία της προσφοράς ενέργειας στις σχέσεις με τους κύριους προμηθευτές της	ΝΑΙ

Πηγή: ΥΠΑΝ, 2007, Ίδια Επεξεργασία

Συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο φαίνεται ότι η κατάσταση δεν έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά, καθώς οι περισσότερες αδυναμίες - απειλές παραμένουν, ενώ δεν έχουν προστεθεί κάποια θετικά σημεία, όπως θα περίμενε κανείς έπειτα από την υλοποίηση μεγάλων χρηματοδοτικών προγραμμάτων που ενίσχυσαν την επιχειρηματική δραστηριότητα. Επίσης, λόγω της φύσης του προγράμματος είναι λογικό να μην υπάρχουν περιφερειακές διαφοροποιήσεις στην προσέγγισή του, γεγονός μάλλον προβληματικό, καθώς οι ανάγκες από περιφέρεια σε περιφέρεια έχουν σημαντικές διακυμάνσεις. Το πρόβλημα αυτό φαίνεται να ενισχύεται και κατά την υλοποίηση των παρεμβάσεων, καθώς οι δράσεις προκηρύσσονται με ενιαίο τρόπο και

το μεγαλύτερο μέρος των χρηματοδοτήσεων καταλήγει στις περισσότερες περιπτώσεις στις ήδη δυναμικές περιοχές. Επίσης, δεν είναι ξεκάθαρη (εάν υπάρχει κάποια) η σύνδεση των επιλογών με τον σχεδιασμό των περιφερειών, αλλά και με οριζόντιες πολιτικές, όπως ο χωροταξικός σχεδιασμός, οι τομεακές αναπτυξιακές μελέτες που υπάρχουν για διάφορα θέματα όπως ο τουρισμός κ.α..

4.3 ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΜΕΙΩΜΕΝΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

Η πρόσφατη εμπλοκή στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ως προς τη λήψη απόφασης για τις δημοσιονομικές προοπτικές της ΕΕ της περιόδου 2007-2013 σε συνδυασμό με τον ορατό κίνδυνο της μείωσης των Κοινοτικών πόρων για τη χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής προκάλεσε στη χώρα μας έντονο προβληματισμό αναφορικά με τη χρηματοδότηση της αναπτυξιακής μας προσπάθειας. Σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη, μία τέτοια μείωση στις Κοινοτικές εισροές θα είχε σοβαρές επιπτώσεις στην ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας. Η άποψη αυτή βασίζεται στη μη τεκμηριωμένη υπόθεση ότι το μέλλον της χώρας συνδέεται αποκλειστικά με τη συνέχιση της πολιτικής συνοχής και ειδικότερα με τη σταθερή εισροή Κοινοτικών πόρων σε ένα υψηλό επίπεδο. Η θέση αυτή, όσο διαδεδομένη και εάν είναι στη χώρα μας, στερείται επιστημονικής αλλά και εμπειρικής τεκμηρίωσης.

Σκοπός της σύντομης ανάλυσης που ακολουθεί είναι να απαντήσει σε μία σειρά από ερωτήματα που συνδέονται με την εφαρμογή της πολιτικής συνοχής στην Ελλάδα. Έτσι, το πρώτο κύριο ερώτημα αφορά στη μέχρι τώρα επενέργεια της πολιτικής αυτής στην οικονομική σύγκλιση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Το δεύτερο ερώτημα σχετίζεται με τη διερεύνηση των παραγόντων που λειτούργησαν ανασταλτικά στην αποτελεσματική αξιοποίηση των Κοινοτικών πόρων και, ενδεχομένως, προκάλεσαν δυσλειτουργίες στο ελληνικό οικονομικό και κοινωνικό σύστημα. Τέλος, στη βάση των απαντήσεων στα δύο παραπάνω ερωτήματα διατυπώνονται στο επόμενο κεφάλαιο ορισμένες προτάσεις για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της πολιτικής συνοχής στη χώρα μας (Cappelen et al, 1999, 2003, De La Fuente, 2000, Economou, 1997, Georgiou, 1994, NORDREGIO, 2003, Hurst, et al, 2000, Midelfart, 2004, Tondl, 1999a, 1999b, 2001, Tsionas, 2001, ΚΕΠΕ, 1997, ΚΕΠΕ-REMACO, 1999).

4.3.1 Η ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Από την άποψη της έντασης της Κοινοτικής βοήθειας η χώρα μας είναι πλέον ευνοημένη από όλες τις χώρες της συνοχής. Εάν αθροιστούν όλες οι οικονομικές εισροές από τις διαρθρωτικές δράσεις και πρωτοβουλίες της Κοινότητας, τότε σε σημερινές τιμές το συνολικό ποσό θα πρέπει να κυμαίνεται περί τα 70 δις ευρώ. Μόνον

κατά την περίοδο 1994-2006 οι μεταβιβάσεις προς την Ελλάδα από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και το Ταμείο Συνοχής εκτιμώνται σε 41 δις ευρώ. Για το διάστημα 2000-2006 οι ετήσιες εισροές αντιστοιχούν σε περίπου 3% του ΑΕΠ της χώρας. Στα ποσά αυτά δεν συνυπολογίζονται οι εισοδηματικές ενισχύσεις της Ελληνικής γεωργίας.

Παρά το σημαντικό ύψος των Κοινοτικών μεταβιβαστικών πληρωμών δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι στην περίπτωση της χώρας μας η Κοινοτική πολιτική δεν πέτυχε τους βασικούς στόχους της. Ειδικότερα:

Ο βαθμός πραγματικής σύγκλισης τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο υπήρξε ιδιαίτερα χαμηλός. Σε εθνικό επίπεδο παρατηρήθηκε επί σειρά ετών τάση απόκλισης αντί σύγκλισης. Μόλις τα τελευταία έτη σημειώθηκε μικρή βελτίωση με αποτέλεσμα το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας να βρίσκεται γύρω στο 70% του μέσου Κοινοτικού ΑΕΠ των 15 και μόλις το 77,7% του μέσου όρου των 25 (2002). Η σωρευτική ανάπτυξη κατά το διάστημα 1996-2001 ανήλθε σε 18,5%. Μόλις 3% ήταν η συμβολή των διαρθρωτικών ενισχύσεων της Κοινότητας (DG REGIO, 2004).

Σε περιφερειακό επίπεδο η κατάσταση είναι κάπως διαφοροποιημένη. Συγκεκριμένα, οκτώ ελληνικές περιφέρειες εξακολουθούν να ανήκουν στις πτωχότερες περιφέρειες των 15. Σύμφωνα με υπολογισμούς της Eurostat, ο μέσος όρος του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των ετών 2000-2002 στις περιφέρειες αυτές κυμαίνονταν μεταξύ 51,47% του μέσου όρου των 15 (56,42 % του μέσου όρου των 25) στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και 67,86% του μέσου όρου των 15 (74,38% του μέσου όρου των 25) στην Περιφέρεια Βόρειου Αιγαίου. Παρά τη διεύρυνση και την ένταξη νέων χωρών με χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης (πλην Κύπρου) από την Ελλάδα, οι οκτώ ως άνω περιφέρειες εξακολουθούν, με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο του 75% του μέσου όρου της Ένωσης των 25, να ανήκουν στις επιλέξιμες για το στόχο της σύγκλισης. Τρεις ελληνικές περιφέρειες (Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, Αττική), εκ των οποίων οι δύο αποτελούν τις μεγαλύτερες οικονομικές συγκεντρώσεις της χώρας, δεν κατόρθωσαν να ξεπεράσουν το όριο του 75% των 15, παρά μόνο το 75% των 25, δηλαδή εμφανίζουν μόνο στατιστικά σημαντική αύξηση ευημερίας. Τέλος, μόνο δύο ελληνικές περιφέρειες (Στερεά Ελλάδα και Νότιο Αιγαίο) βρίσκονται πάνω από το όριο του 75% τόσο των 15 όσο και των 25. Η Στερεά Ελλάδα λόγω της μεγάλης συγκέντρωσης των βιομηχανιών της Αττικής στις περιοχές της Βοιωτίας και της Χαλκίδας και το Νότιο Αιγαίο λόγω της αύξησης του τουρισμού. Δηλαδή δεν συνέκλιναν λόγω της πολιτικής συνοχής, αλλά λόγω της επίδρασης άλλων χωρικών και οικονομικών δυναμικών (Ψυχάρης, 2000).

Μια συγκριτική ανάλυση του δείκτη απασχόλησης αποδεικνύει ότι και στον τομέα αυτόν οι ελληνικές επιδόσεις υπήρξαν απογοητευτικές. Έτσι, το ποσοστό απασχόλησης στη χώρα μας ανέρχεται σε περίπου 57% (2002), όταν ο μέσος όρος των 25 είναι 64,2%, με άλλες χώρες της συνοχής, όπως η Πορτογαλία και η Ιρλανδία, να εμφανίζουν ποσοστά της τάξεως του 68,6% και 65% αντίστοιχα. Ακόμη χειρότερη στην περίπτωση της χώρας μας είναι η απασχόληση των γυναικών και των νέων. Αντίστροφη είναι η κατάσταση στα ποσοστά ανεργίας. Εδώ η Ελλάδα εμφάνιζε το 2002 ποσοστό ανεργίας γύρω στο 10%, ενώ τα ποσοστά ανεργίας στην Πορτογαλία και Ιρλανδία ήταν 5,1% και 4,3% (De La Fuente, 2002, EC, 2004c, Φωτόπουλος et al, 2002)

Τα ποσοστά απασχόλησης στις περισσότερες ελληνικές περιφέρειες υπήρξαν από τα χαμηλότερα της Ευρώπης. Τα ποσοστά αυτά κυμαίνονταν μεταξύ 36,8% (Βόρειο Αιγαίο) και 49,3% (Κρήτη) (EC, 1995).

Όμοια είναι η κατάσταση σε μία σειρά από άλλους δείκτες σύγκλισης, όπως είναι η τεχνολογική πρόοδος και η καινοτομία, η ποιότητα των υποδομών, η εξοικείωση με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, οι δείκτες περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, ο αριθμός των ξένων επενδύσεων, η απόδοση της δημόσιας διοίκησης κ.ά. Σε όλους αυτούς τους τομείς η χώρα μας δεν φαίνεται να αξιοποίησε αποτελεσματικά τον πακτωλό των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων (EC, 2000, 2001e, EE, 2007a).

Συνεπώς, εύλογα τίθεται το ερώτημα σχετικά με τους λόγους που λειτούργησαν ανασταλτικά στην αξιοποίηση των πόρων και στη συγκριτικά πολύ χαμηλή επίδοση στην πορεία σύγκλισης. Κατωτέρω επιχειρείται μία πρώτη προσπάθεια κατηγοριοποίησης αυτών των παραγόντων.

4.3.2 ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ

Η μέχρι τώρα πορεία της πολιτικής συνοχής της ΕΕ δείχνει ότι αυτή συνέβαλε στη πραγματική σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών της, με χαμηλότερες επιδόσεις στην περίπτωση της Ελλάδας. Όσον αφορά στη μείωση του αναπτυξιακού χάσματος μεταξύ των περιφερειών της, τα αποτελέσματα υπήρξαν πολύ περιορισμένα. Όπως έδειξε και η παραπάνω ανάλυση, αυτό ισχύει για όλους τους βασικούς περιφερειακούς δείκτες σύγκλισης, όπως είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η απασχόληση, η παραγωγικότητα, οι καινοτομίες, η φτώχεια και η προσέλκυση οικονομικών δραστηριοτήτων.

Ποιοι είναι όμως οι λόγοι για την περιορισμένη αποτελεσματικότητα της μέχρι σήμερα ασκηθείσας περιφερειακής και διαρθρωτικής πολιτικής της Ένωσης στην Ελλάδα; Παρόλο που η μέχρι σήμερα επιστημονική έρευνα δεν έχει ασχοληθεί ενδελεχώς με το θέμα, ως πιθανότεροι λόγοι δύνανται να θεωρηθούν οι εξής:

❖ Το ύψος, η χρήση και η διαχείριση των πόρων

Το συνολικό ύψος των διατιθέμενων Κοινοτικών πόρων είναι, σε σχέση με τους εθνικούς πόρους, αλλά και τους αναγκαίους, πολύ περιορισμένο. Ο Κοινοτικός προϋπολογισμός που κατανέμεται στην πολιτική συνοχής ισοδυναμεί περίπου με το 0,4% του ΑΕΠ της ΕΕ, ενώ οι δημόσιες δαπάνες των κρατών μελών κυμαίνονται γύρω στο 47% του ΑΕΠ της ΕΕ. Κοινοτικές χρηματοδοτήσεις για επενδυτικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές δαπάνες της τάξης του 2-4% του περιφερειακού ΑΕΠ είναι μεν σημαντικές, αλλά όχι ικανές να άρουν τα μειονεκτήματα των φτωχών περιοχών και να θέσουν την περιφερειακή τους οικονομία σε τροχιά αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης (Badinger et al, 2002). Επίσης, το μεγαλύτερο μέρος των πόρων δεν διατίθεται για την ενίσχυση της παραγωγής, αλλά των υποδομών σε φυσικό κεφάλαιο, δηλαδή κυρίως σε έναν παραγωγικό συντελεστή με έμμεση συμβολή στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Σύμφωνα με υπολογισμούς της Επιτροπής, η χώρα μας διαθέτει το μικρότερο ποσοστό (περίπου 40%) για την υλοποίηση των στόχων της Λισαβόνας (Murray, 2004). Η οικονομική ανάπτυξη όμως προϋποθέτει την ταυτόχρονη και ισόρροπη ανάδειξη όλων των παραγωγικών συντελεστών. Πέραν τούτου, όπως δείχνει η ελληνική εμπειρία, υπάρχουν και τρία ακόμη προβλήματα που σχετίζονται με τη χρήση των πόρων (EC, 1997b).

Πρώτον, σημαντικό μέρος των επενδυτικών δαπανών έχει χαμηλό εθνικό ή περιφερειακό πολλαπλασιαστή, επειδή και σημαντικό μέρος των επενδυτικών δαπανών διοχετεύεται στην εισαγωγή αγαθών και υπηρεσιών («διαρροή»), δηλαδή στην τόνωση της ζήτησης άλλων εταίρων χωρών. Ειδικότερα, στην περίπτωση της Ελλάδος το ποσοστό των Κοινοτικών πόρων που επιστρέφει στην Ευρώπη για εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών βρίσκεται πάνω από το 40%. Με άλλα λόγια, περίπου ένα από τα δύο ευρώ που χορηγούνται στη χώρα μας από την ΕΕ δεν παράγει προστιθέμενη αξία στη χώρα μας, αλλά ενισχύει τη ζήτηση και συνεπώς την ανάπτυξη σε άλλες χώρες της ΕΕ και κυρίως στις οικονομικά πιο αναπτυγμένες (Bachtler and Michie, 1995, Bradley et al, 2007, Γιαννιάς et al, 2003).

Δεύτερον, υπάρχει συχνά μεγάλη διασπορά μικρών έργων, δηλαδή μειωμένη συγκέντρωση των πόρων, με αποτέλεσμα την μικρή προστιθέμενη αξία τους για την ανάπτυξη. Έτσι, ερμηνεύεται το φαινόμενο να μην έχουν ολοκληρωθεί ακόμη σημαντικά έργα εθνικής εμβέλειας, όπως η ΠΑΘΕ, η Εγνατία Οδός, ο εκσυγχρονισμός του εθνικού δικτύου σιδηροδρόμων, οι κάθετοι άξονες με τις βαλκανικές χώρες και οι συνδέσεις με τα διευρωπαϊκά δίκτυα, ο εκσυγχρονισμός των λιμανιών και πολλών αεροδρομίων (π.χ. Θεσσαλονίκης) κ.ά.

Τρίτον, σε χώρες με όλες τις περιοχές τους επιλέξιμες, όπως η Ελλάδα, τα τομεακά προγράμματα υπερισχύουν των περιφερειακών, με αποτέλεσμα την μη αναλογική προς τις ανάγκες κατανομή των πόρων. Δηλαδή, μεγάλο μέρος των χρηματοδοτήσεων επενδύεται στα πιο αναπτυγμένα μητροπολιτικά κέντρα της χώρας και λιγότερο στην περιφέρεια με αποτέλεσμα την ενίσχυση των εθνικών περιφερειακών αποκλίσεων αντί της σύγκλισης.

Οι υπερβολικά γραφειοκρατικές διαδικασίες διαχείρισης και ελέγχου των προγραμμάτων προκαλούν χρονικές υστερήσεις στην απορρόφηση των πόρων ή συχνά αποθαρρύνουν τη διεκδίκησή τους. Αναλυτικότερα πολλά προβλήματα συνδέονται με:

- χρονικές καθυστερήσεις στην υιοθέτηση των τομεακών και περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων,
- την ανεπαρκή συμμετοχή των κοινωνικοοικονομικών εταίρων στο σχεδιασμό και την παρακολούθηση,
- το υψηλό κόστος διαχείρισης των προγραμμάτων,
- τη μη αποκέντρωση των ενισχύσεων υποστήριξης της επιχειρηματικότητας,
- την έλλειψη εθνικού θεσμικού πλαισίου για ενεργοποίηση ορισμένων προγραμμάτων (π.χ. Κοινωνία της πληροφορίας, καθυστερήσεις των νόμων για ΒΠΠΕ, εμπορευματικά κέντρα),
- καθυστερήσεις των προγραμμάτων ενίσχυσης της απασχόλησης λόγω καθυστέρησης λήψης αποφάσεων από το τότε Υπουργείο Εργασίας για την αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ και των Κέντρων προώθησης της απασχόλησης,
- τη μη αντιστοίχιση του φορέα υλοποίησης με τον φορέα προγραμματισμού και ωρίμανσης των μελετών σε πολλά έργα,
- καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση των μελετών διαχείρισης υδάτινων πόρων από τις πρώην ηγεσίες του ΥΠΙΑΝ σύμφωνα με οδηγία 60/2000,

- την καθυστέρηση στην έγκριση χρηματοδοτήσεων προετοιμασίας τεχνικών μελετών έργων από φορείς της αυτοδιοίκησης,
- τον ελλιπή διυπουργικό συντονισμό σε θέματα που απαιτούν σύμπραξη (π.χ. τουρισμός, αγροτικό και αστικό περιβάλλον, διαχείριση υδάτων και αποβλήτων, διαχείριση ειδικών περιοχών),
- καθυστερήσεις στη συγκρότηση διαχειριστικών αρχών κ.ά.

Ακόμη, δημοσιονομικά προβλήματα εμποδίζουν τη διασφάλιση της εθνικής συμμετοχής και την έγκαιρη προώθηση των προγραμμάτων. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις παρατηρήθηκαν αποκλίσεις από την αρχή της προσθετικότητας, δεδομένου ότι Κοινοτικοί πόροι υποκατέστησαν εθνικές δημόσιες δαπάνες.

Προβλήματα διαπιστώθηκαν και στη συμμετοχή ιδιωτών σε συγχρηματοδοτούμενα έργα που οφείλονται είτε στην αρνητική οικονομική συγκυρία, είτε σε ιδεολογικές αγκυλώσεις του παρελθόντος, είτε στην έλλειψη σχετικού θεσμικού πλαισίου.

❖ **Η επικράτηση των δυναμικών απόκλισης λόγω της λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς**

Η ενίσχυση των οικονομικά ασθενέστερων κρατών και περιφερειών της Ένωσης στηρίζεται στη θεωρητική θέση ότι σε μία μεγάλη οικονομία της αγοράς, ο ελεύθερος ανταγωνισμός προκαλεί τη διατήρηση ή ακόμη και τη διεύρυνση των χωρικών οικονομικών ανισοτήτων. Π.χ. για μία σειρά από λόγους (όπως αναπτυγμένες υποδομές, ύπαρξη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, ύπαρξη τεχνολογικών κέντρων, αναπτυγμένες χρηματοπιστωτικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες, μεγάλες τοπικές αγορές, βιομηχανική παράδοση, ύπαρξη μεγάλων επιχειρήσεων κ.λπ.) περιοχές με μεγάλες οικονομικές συγκεντρώσεις εμφανίζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή προϊόντων έντασης κεφαλαίου και γνώσης καθώς και στις σύγχρονες υπηρεσίες.

Το πολιτικό συμπέρασμα αυτής της θέσης είναι ότι η σύγκλιση των περιφερειακών επιπέδων ανάπτυξης δεν δύναται να προκύψει μέσω των διεργασιών των αγορών συντελεστών παραγωγής και αγαθών, όπως πρεσβεύει η νεοκλασική άποψη, αλλά μέσω παρεμβατικών πολιτικών ανακατανομής των εισοδημάτων από τις αναπτυγμένες προς τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές για την ενίσχυση της βελτίωσης των συνθηκών παραγωγής και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των τελευταίων (Psycharis and Papadaki, 1996).

Το ερώτημα, όμως, που δεν μπορεί να απαντηθεί είναι, εάν αυτή η ανακατανομή εισοδημάτων που λειτουργεί υπέρ της σύγκλισης των περιφερειών είναι σε θέση να «αντισταθμίσει» τη δυναμική απόκλιση που προκαλεί η λειτουργία των αγορών (Guersent, 2001).

Στην περίπτωση της ΕΕ, τα τελευταία 20 περίπου χρόνια έχει δημιουργηθεί μία σε μεγάλο βαθμό ενιαία, κοινή αγορά με αποτέλεσμα την περαιτέρω όξυνση του εσωτερικού ανταγωνισμού. Αυτό σημαίνει ότι στην ενιαία αγορά, και ειδικά στην Ευρωζώνη, οι δυνάμεις του ελεύθερου ανταγωνισμού ενίσχυσαν τη διαδικασία απόκλισης, χωρίς όμως να υπάρξει γενναία Κοινοτική πολιτική ανακατανομής των εισοδημάτων ως αντιστάθμισμα (Armstrong, 1995, Armstrong and Vickerman, 1995).

Ειδικότερα, σε έναν ενιαίο νομισματικό χώρο, όπως είναι ο «Ευρωχώρος», προσδοκείται βάσιμα ενίσχυση των τάσεων περιφερειακής απόκλισης δεδομένου ότι σε έναν τέτοιο χώρο καθοριστικοί παράγοντες ανταγωνιστικότητας σχετίζονται με την παραγωγικότητα και την περιφερειακή επενδυτική ανταγωνιστικότητα. Στην περίπτωση της χώρας μας, όλες οι διαμορφωθείσες κατά το παρελθόν εξελίξεις, όπως μέση εθνική παραγωγικότητα κάτω από τις μέσες αμοιβές, συγκριτικά ταχύτερος πληθωρισμός, αρνητικές εσωτερικές συνθήκες άμεσων ξένων επενδύσεων, έντονες τάσεις αποχωροθέτησης δραστηριοτήτων κ.ά. λειτουργούν υπέρ της απόκλισης και όχι της σύγκλισης.

❖ Μη ευνοϊκές συνθήκες υποδοχής

Όπως δείχνει η εμπειρία της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας, αλλά και τα αντίθετα παραδείγματα της Ιρλανδίας και της Ελλάδος, η εισροή πόρων από δημόσια εξωτερική βοήθεια από μόνη της δεν αρκεί να θέσει μία χώρα ή μία περιφέρεια σε δυναμική τροχιά ανάπτυξης (Economou, 1997). Η εξωτερική δημόσια χρηματοδοτική βοήθεια για να είναι αποτελεσματική, μεταξύ άλλων θα πρέπει:

- Η χώρα υποδοχής να έχει σταθερό και προβλέψιμο μακροοικονομικό περιβάλλον, με υγιή δημόσια οικονομικά, χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλά επιτόκια.
- Να υπάρχει ένα ευνοϊκό επενδυτικό περιβάλλον και μία ενεργός πολιτική προσέλκυσης και υποδοχής άμεσων ξένων επενδύσεων.

- Να επικρατούν συνθήκες πολιτικής σταθερότητας και κοινωνικής συναίνεσης καθώς και κοινωνικής ευελιξίας, ώστε να υπάρχει απρόσκοπτος διαρθρωτικός μετασχηματισμός.
- Να υπάρχει μία συνεκτική και ολοκληρωμένη εθνική αναπτυξιακή στρατηγική με σαφείς στόχους, μέσα και διαδικασίες, στην οποία θα εντάσσεται και θα λειτουργεί συμπληρωματικά η εξωτερική στήριξη.
- Το κράτος υποδοχής θα πρέπει να διαθέτει μία σειρά από αποδοτικά συστήματα (όπως διοίκηση, εκπαίδευση και κατάρτιση, φορολογία, κοινωνική ασφάλιση, περιβαλλοντική προστασία κ.ά.), τα οποία δεν θα παρεμποδίζουν την εσωτερική και εξωτερική αναπτυξιακή προσπάθεια. Οι εσωτερικές συνθήκες υποδοχής είναι καθοριστικές όχι μόνο για την αποδοτική αξιοποίηση της εξωτερικής βοήθειας, αλλά και για τη συνολική αναπτυξιακή πολιτική.

Η χώρα μας κατά τη δεκαετία του 1960 συνέκλινε ταχύτατα με τις άλλες ευρωπαϊκές, χωρίς την ύπαρξη εξωτερικής χρηματοδοτικής στήριξης. Αντίθετα, μετά την ένταξή της η χώρα μας το 1981 και επί σειρά πολλών ετών, ακόμη και μετά την ενεργοποίηση της πολιτικής συνοχής και την τρομακτική αύξηση του δημόσιου χρέους, εμφάνιζε έντονες τάσεις απόκλισης από τον Κοινοτικό μέσο όρο.

Υπάρχουν μία σειρά από επιχειρήματα, τα οποία μάλιστα παραπέμπουν σε σημαντικές αρνητικές επιδράσεις της πολιτικής συνοχής στην Ελλάδα. Για παράδειγμα:

- Οι εισροές Κοινοτικών πόρων άμβλυναν τα πιεστικά μακροοικονομικά και διαρθρωτικά προβλήματα της Ελληνικής οικονομίας και ματαίωσαν ή καθυστέρησαν τις αναγκαίες προσαρμογές.
- Επίσης, μείωσαν ή συγκάλυψαν τις αρνητικές συνέπειες της «σπάταλης» οικονομικής πολιτικής που ασκήθηκε στη δεκαετία του 1980 αλλά και τον έντονα αντιαναπτυξιακό χαρακτήρα της πολιτικής προσαρμογής στις απαιτήσεις της ΟΝΕ που ασκήθηκε μετά το 1996, όπου χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία προσαρμογής τα υψηλά πραγματικά επιτόκια, η σκληρή δραχμή και η φορολογική επιβάρυνση επιχειρήσεων και φυσικών προσώπων μέσω σειράς νέων φόρων.
- Ακόμη, είναι βέβαιο ότι τόσο η ιδιότητα του κράτους μέλους της Κοινότητας/ Ένωσης όσο και οι εισροές πόρων διευκόλυναν τον κρατικό δανεισμό και συνέβαλαν στην αύξηση του δημόσιου χρέους σε μη επιτρεπτά επίπεδα.

❖ **Rents Seeking**

Από την εμπειρία της αναπτυξιακής βοήθειας προκύπτει ότι η αθρόα εισροή εξωτερικής δημόσιας βοήθειας δεν κατευθύνεται πάντοτε σε παραγωγικές δραστηριότητες ή δεν χρησιμοποιείται εύχρηστα. Έτσι, συχνά χρηματοδοτούνται περιττά έργα βιτρίνας ή μη αναγκαίες καταναλωτικές δαπάνες. Επίσης, δημιουργείται ένα νέο σύστημα «διαμεσολαβητών» ή «μεσαζόντων», οι οποίοι εμπλέκονται στη διαχείριση και κατανομή των πόρων, με στόχο την αύξηση των προσόδων τους (rents) εις βάρος της αποδοτικής κατανομής τους. Επιπλέον, η κοινωνία και το εγχώριο παραγωγικό σύστημα «εθίζεται» στις εξωτερικές ενισχύσεις με αποτέλεσμα να μειώνονται οι προσπάθειες για την εγχώρια αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη (Kotios and Saratsis, 2006).

Όλα τα παραπάνω, αν και υπάρχει σημαντικό έλλειμμα σχετικής επιστημονικής έρευνας, φαίνεται πως στη χώρα μας επέδρασαν αρνητικά. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Η υπέρογκη ανάπτυξη του κλάδου των συμβούλων επιχειρήσεων και διαχειριστών ευρωπαϊκών προγραμμάτων ως μεσαζόντων στην κατανομή των πόρων, αλλά και ως επιχειρήσεων που στερούν από τις παραγωγικές επιχειρήσεις ικανό ανθρώπινο δυναμικό.
- Η δημιουργία μίας νέας δαπανηρής γραφειοκρατίας για τον προγραμματισμό, τη διαχείριση, την παρακολούθηση, την αξιολόγηση κ.λπ. των πόρων.
- Η αύξηση της εσωστρέφειας ορισμένων παραγωγικών κλάδων, όπως των μελετών και κατασκευών.
- Η ενδυνάμωση ορισμένων κρατικοδίαιτων επιχειρήσεων.
- Η αύξηση της διαφθοράς και της ευνοιοκρατίας, όπως δείχνουν τα στοιχεία του Global Competitiveness Report, κ.ά.

❖ **Προβλήματα στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ)**

Η αποτελεσματική στρατηγική για την ανάπτυξη μίας περιφέρειας θα πρέπει να στηρίζεται στην λεπτομερή καταγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και των συγκριτικών αναπτυξιακών πλεονεκτημάτων της, στον προσδιορισμό των στρατηγικών στόχων (γενικών και ειδικών) και μέσω των καθώς και σε

αποτελεσματικούς μηχανισμούς εφαρμογής της. Είναι πλέον ευρύτατα αποδεκτό ότι η περιφερειακή πραγματική σύγκλιση απαιτεί τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό και τη συνεκτική περιφερειακή πολιτική. Μία περιφερειακή πολιτική που θα προσανατολίζεται στη δημιουργία πλούτου και όχι στην αναδιανομή του (Economou, 1997).

Καθοριστική για την πραγματική περιφερειακή οικονομική και κοινωνική σύγκλιση είναι η συνεχής βελτίωση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας. Η ανταγωνιστικότητα αυτή εξαρτάται σε πολύ σημαντικό βαθμό από την ικανότητα της περιφέρειας να αξιοποιεί πλήρως τους τοπικούς μη κινητικούς πόρους (συντελεστές της παραγωγής) και να προσελκύσει νέους (π.χ. κεφάλαια, επιχειρηματικότητα, τεχνολογία, εξειδικευμένη εργασία). Η στρατηγική για την περιφερειακή ανάπτυξη έχει μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας, όταν στηρίζεται στα υφιστάμενα και ειδικά στα μη αξιοποιημένα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιφερειακής οικονομίας και κοινωνίας. Από τη μέχρι τώρα εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής, ειδικά στην Ελλάδα, διαπιστώνεται ότι, παρά τις αναμφισβήτητες συμβολές της στην ανάπτυξη των φυσικών και κοινωνικών υποδομών, της παραγωγής, της απασχόλησης και της βελτίωσης του φυσικού περιβάλλοντος, δεν έχει πετύχει το στόχο της πραγματικής σύγκλισης σε μία σειρά από τομείς (π.χ. κατά κεφαλήν ΑΕΠ, παραγωγικότητα, απασχόληση, καινοτομίες, δείκτες βιοτικού επιπέδου) (Ioannides and Petrakos, 2000, Konsolas et al, 2002, Petrakos and Saratsis, 2000, Πετράκος και Ψυχάρης, 2004).

Με βάση μία πρώτη διερεύνηση, τα αίτια της ανεπαρκούς πραγματικής περιφερειακής σύγκλισης θα μπορούσαν να αποδοθούν:

- Στην επιδιωχθείσα αναπτυξιακή στρατηγική, η οποία εστερείτο σαφούς αναπτυξιακού καταληκτικού στόχου (οράματος) για την σκοπούμενη εικόνα της περιοχής.
- Στην αναντιστοιχία μεταξύ πραγματικής κατάστασης και υφιστάμενων συγκριτικών πλεονεκτημάτων, στρατηγικών στόχων και μέσων περιφερειακής πολιτικής. Τα παρελθόντα και υφιστάμενα ΠΕΠ δεν συνιστούν ή δεν επιδιώκουν την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδίου περιφερειακής ανάπτυξης, παρά ένα άθροισμα μέτρων και δράσεων χωρίς συνοχή, ιεράρχηση προτεραιοτήτων, χρονοδιάγραμμα, αξιολόγηση κόστους-οφέλους ανά μέτρο κ.ά.

- Στην έλλειψη συντονισμού και εναρμόνισης μεταξύ τομεακών εθνικών προγραμμάτων και περιφερειακού προγράμματος, αλλά και στην έλλειψη συνοχής μεταξύ των επί μέρους τομεακών δράσεων του ΠΕΠ.
- Στη διασπορά και στον κατακερματισμό (διοικητικό και χωρικό) των παρεμβάσεων.
- Στην υπερβολική και μη λειτουργική γραφειοκρατία και στην έλλειψη υποστηρικτικών μηχανισμών για την εφαρμογή των παρεμβάσεων.
- Στην ελλιπή ενημέρωση και μειωμένη ενεργοποίηση των περιφερειακών παραγωγικών δυνάμεων καθώς και στην περιορισμένη προσέλκυση κινητών συντελεστών παραγωγής και επενδύσεων εκτός περιφέρειας.
- Στο περιορισμένο ύψος των πόρων και στην μη πλήρη αξιοποίησή τους.
- Στην μεγάλη έμφαση στις δημόσιες και κοινωνικές κ.λπ. υποδομές και λιγότερο στις παραγωγικές υποδομές (επιχειρήσεις).
- Στη μειωμένη συμβολή του ΠΕΠ στην αναδιάρθρωση της περιφερειακής οικονομίας, με αποτέλεσμα τη συντήρηση παρωχημένων δομών.
- Στην περιορισμένη αξιοποίηση υφιστάμενων συγκριτικών πλεονεκτημάτων (π.χ. στον τουριστικό τομέα, στον πολιτισμό, στις υπηρεσίες μεταφορών και εκπαίδευσης, στην παραδοσιακή κτηνοτροφία και γεωργία).
- Στην μη αποτελεσματική πολιτική διαπεριφερειακής σύνδεσης και στη μη αύξηση του βαθμού εξωστρέφειάς της.
- Στην περιορισμένη σύνδεση μεταξύ επιχειρήσεων και ερευνητικών μονάδων της εκάστοτε περιφέρειας.
- Στην ελλιπή χωρική εξειδίκευση στόχων και μέτρων της περιφερειακής πολιτικής σε επίπεδο περιφέρειας με αποτέλεσμα την αύξηση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων.
- Στην έλλειψη αποτελεσματικών μηχανισμών εφαρμογής, ελέγχου, αξιολόγησης και προσαρμογής της περιφερειακής αναπτυξιακής στρατηγικής καθώς και ουσιαστικής συμμετοχής οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων.

5. ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΜΙΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

5.1. ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

α. Εισαγωγικοί προβληματισμοί

Μετά από δεκαετή σκληρή προσπάθεια για την επίτευξη των κριτηρίων ένταξης στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, ως νέος στόχος της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας προβάλλει η επίτευξη της «πραγματικής» σύγκλισης της με τις λοιπές δυτικοευρωπαϊκές. Χωρίς περαιτέρω εμπλοκή στον προβληματισμό για το κόστος της ονομαστικής σύγκλισης, για τις δημοσιονομικές μεθόδους με τις οποίες αυτή έγινε εφικτή, και για τη ορθότητα της επιλογής να επιδιωχθεί η ονομαστική σύγκλιση πριν από την πραγματική, είναι σκόπιμο να διερευνηθεί, με βάση διαθέσιμους συγκριτικούς δείκτες, το πλαίσιο των περιορισμών που συνεπάγεται η ονομαστική σύγκλιση και να αναλυθεί και η ιστορική εμπειρία, ώστε να φανεί υπό ποιους όρους και προϋποθέσεις η πραγματική σύγκλιση είναι εφικτή.

Κατά τον απλούστερο ευρύτερα αποδεκτό ορισμό, πραγματική οικονομική σύγκλιση σημαίνει την επίτευξη στην Ελλάδα ενός κατά κεφαλήν προϊόντος που αφενός να πλησιάζει το μέσο δυτικοευρωπαϊκό όρο και αφετέρου να οδηγεί σε παραπλήσιο επίπεδο κοινωνικών υποδομών (δεδομένου ότι δεν εκλαμβάνεται ως σύγκλιση π.χ. μία αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος από την οποία θα επωφελούνταν μόνο ορισμένα εισοδηματικά στρώματα και περιοχές). Περιορίζοντας το ζητούμενο στην αύξηση του ΑΕΠ, προκύπτουν τα ακόλουθα ερωτήματα:

- ✓ επί πόσο χρονικό διάστημα και πόσο υψηλότερη πρέπει να είναι η αύξηση του ΑΕΠ στην Ελλάδα από αυτήν των εταίρων (και ανταγωνιστών);
- ✓ πού και πώς «παράγεται» σταθερή και όχι συγκυριακή αύξηση του ΑΕΠ;
- ✓ είναι εφικτή και επαρκής η αύξηση του ΑΕΠ όταν αυτή συνοδεύεται από έλλειμμα στα εξωτερικά ισοζύγια;

Τα ερωτήματα αυτά αγγίζουν ποικίλους ειδικότερους παράγοντες. Περιοριζόμενοι στους πιο καίριους από αυτούς, προκύπτουν οι ακόλουθες διερευνήσεις.

β. Βραχυπρόθεσμες επιδόσεις έναντι ιστορικής διάστασης

Η πραγματική σύγκλιση δεν προκύπτει από μόνη την διατήρηση των μακροοικονομικών τάσεων και αυτή με τη σειρά της δεν εξασφαλίζει από τον κίνδυνο της ανατροπής. Για παράδειγμα, εάν σύμφωνα με ορισμένες οικονομετρικές προσεγγίσεις

είναι δυνατόν το ελληνικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ από το 70% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-15) να φθάσει στο 80% σε μία δεκαετία, δεν πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι περίπου πριν 70 έτη, το 1937, ο δείκτης αυτός ήταν και τότε στο 70%. Προφανώς η δυναμική της ανάπτυξης έχει ιστορική κλίμακα, και η διαπίστωση αυτή προκύπτει και από τους σχετικούς δείκτες π.χ. στην Τσεχία (ΑΕΠ κατά κεφαλή στο 72% του μέσου όρου της σημερινής ΕΕ-15 το 1937, 44% το 1992) ή στην Ουγγαρία (από το 63% στο 36%) αλλά και σε χώρες όπως το Βέλγιο (από 122% σε 111%) ή η Μ. Βρετανία (από 146% σε 102%).

Περαιτέρω, η σύγκριση των ρυθμών αύξησης του ΑΕΠ στις ιστορικές περιόδους 1870-1913, 1950-73 και 1973-92, δείχνει ότι στην πιο πρόσφατη περίοδο μόνο η Ασία έχει αναπτυξιακή επίδοση ανώτερη του παγκόσμιου μέσου όρου. Οι περιοχές που είχαν υψηλή επίδοση στη «χρυσή τριακονταετία» του κεϋνσιανισμού (1947-73) χάνουν την υψηλή θέση τους (Δυτική Ευρώπη, Νότια Ευρώπη, Λατινική Αμερική), ενώ παράλληλα εμφανίζονται τάσεις επιστροφής της πλανητικής οικονομίας σε μία διαμόρφωση όπου:

- ✓ η συνεχής αύξηση του ΑΕΠ δεν είναι βέβαιη,
- ✓ επανεμφανίζονται όπως στο παρελθόν «περιθωριακές» ζώνες,
- ✓ ο υψηλός ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ μόνος του δεν προσδίδει σε καμία οικονομία τον ρόλο της «ατμομηχανής».

Σχετικά με το τελευταίο σημείο δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το ότι η παγκόσμια πρωτοκαθεδρία της αμερικανικής οικονομίας δεν στηρίζεται στη σημερινή περίοδο (σε αντίθεση με την περίοδο 1895-1971) στην παραγωγική της βάση (βλ. τη συνεχή διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος που αντανάκλα συνεχείς απώλειες ανταγωνιστικότητας), αλλά στην κυριαρχία της στο νομισματικό (ρύθμιση του νομίσματος χωρίς υποχρέωση αντικρίσματος), χρηματοπιστωτικό (με την επιβολή της απελευθέρωσης των χρηματαγορών) και τεχνολογικό επίπεδο (δια της νομικής κατοχύρωσης των ευρεσιτεχνιών).

Επίσης, αν ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στην Ελλάδα ήταν π.χ. το 1998-2001 κατά 25% περίπου υψηλότερος του μέσου όρου της ΕΕ-15, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι ο ρυθμός αυτός ήταν κατά 77% υψηλότερος το 1961-73 πριν γίνει και κατά πολύ χαμηλότερος το 1974-90, και, επίσης, ότι ήδη εντός της Ευρωζώνης (ΕΕ-11) οι διαφορές είναι πολύ σημαντικές: οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ κυμαίνονται από 1,1 έως 3,6%, το ποσοστό ανεργίας από 5 έως 20%, ο ρυθμός αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής από το 2 έως 20%, ενώ 42 Περιφέρειες έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ χαμηλότερο του 75% του μέσου Κοινοτικού και οι «άτυπες»

δραστηριότητες κυμαίνονται από 5-10% του ΑΕΠ (σε Δανία, Σουηδία, Γαλλία) έως 30 - 33% (σε Ελλάδα, Ιταλία).

Κατά συνέπεια, πρέπει δηλαδή να γίνει κατανοητό ότι η Ο.Ν.Ε. πρώτα απ' όλα δημιουργεί μία ζώνη ευρύτατης και ελεύθερης επέκτασης των δυναμικών στοιχείων κάθε ανεπτυγμένης περιοχής και ζώνης, στις λοιπές υστερούσες περιοχές και τομείς, επέκταση που δεν συνεπάγεται αυτομάτως και διάχυση ανάπτυξης στις υστερούσες περιοχές, παρά μόνο αν προκύψουν:

- ✓ είτε η διαμόρφωση μιας τοπικής ανταγωνιστικής παραγωγικής δομής,
- ✓ είτε η συνεργασία - σύζευξη των τοπικών με τους εξω-τοπικούς αναπτυξιακούς παράγοντες,

αιτούμενα, δηλαδή, που ούτως ή άλλως ισχύουν για κάθε υστερούσα περιοχή, είτε ανήκει στην Ευρωζώνη είτε όχι.

γ. **Μακρο-οικονομικός δυναμισμός έναντι παραγωγικού δυναμισμού**

Ο δυναμισμός των μακρο-οικονομικών δεικτών δεν συνεπάγεται αυτομάτως και τον παραγωγικό δυναμισμό μιας οικονομίας, ο οποίος και μόνον εγγυάται τη σταθερότητα της ανάπτυξης. Ο παραγωγικός δυναμισμός εκφράζεται σε μία σειρά δεικτών, με αρνητική εικόνα για την Ελλάδα:

- ✓ Η συμμετοχή στο συνολικό ΑΕΠ του κυριότερου παραγωγικού τομέα, της βιομηχανίας, παραμένει μακροπροθέσμως στάσιμη: 23% το 1999, έναντι 22% το 1979. Ειδικά μάλιστα η συμμετοχή της μεταποίησης, του τομέα δηλαδή όπου κατεξοχήν παράγεται προστιθέμενη αξία και όπου κατά κύριο λόγο εκδηλώνονται όλες οι πιέσεις στην ανταγωνιστικότητα, μειώνεται δραστικά έτσι ώστε να φθάνει πλέον σε επίπεδα του 10-11%.

- ✓ Ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της μεταποίησης είναι ο μισός του αντίστοιχου ρυθμού του συνολικού ΑΕΠ (στο 0,56 στην περίοδο 1994-99), η αύξηση των επενδύσεων στη βιομηχανία φθάνει μόνο στο 90% της αύξησης των επενδύσεων στο σύνολο των τομέων της οικονομίας και η «μεγάλη» βιομηχανία (άνω των 20 απασχολούμενων ανά παραγωγική μονάδα) «παράγει» μόνο 10% των συνολικών ιδιωτικών επενδύσεων (πλην κατοικιών).

- ✓ Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής έφθασε το 103 το 1994 (με 100 την τιμή του 1980) και το 108 το 1997, ενώ ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της στην Ελλάδα ήταν στο 42% του μέσου κοινοτικού όρου στην περίοδο 1994-97 και στο 11% του ιρλανδικού ή στο 58% του πορτογαλικού, με αποτέλεσμα η βιομηχανική απασχόληση να μειώνεται (-2,91% το 1994 / 0% το 1995 / -0,55% το 1996). Η μείωση δεν

αντισταθμίζεται από τη σχετική ως προς τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες αύξηση της παραγωγικότητας (αυξάνεται σε απόλυτους αριθμούς), καθώς η ετήσια αύξηση της παραγωγικότητας στην Ελλάδα έπεσε από το 215% της μέσης κοινοτικής το 1961-73 στο 65% το 1990-98. Παράλληλα, η προστιθέμενη αξία, η οποία δείχνει και τον βαθμό δυναμισμού της βιομηχανίας (σε αντίθεση π.χ. με την υπεργολαβοποίηση) παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα, στο 35-40% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής.

Σε συνδυασμό με την περιθωριοποίηση του αγροτικού τομέα και την απελευθέρωση από αυτόν εργατικού δυναμικού, η ανεργία στην Ελλάδα φθάνει να είναι κατά 33% υψηλότερη του μέσου όρου. Η πρόβλεψη που υπήρχε π.χ. στο Πρόγραμμα Σύγκλισης και Ανάπτυξης για ένα ποσοστό ανεργίας 7,5% το 2004 συνεπάγεται ότι έπρεπε να έχουν δημιουργηθεί 330.000 θέσεις εργασίας, δηλαδή ότι η απασχόληση έπρεπε να αυξηθεί κατά 1,7% κατά κάθε έτος 2001-2004, όταν αυξήθηκε μόνο κατά 0,6% το 1995-2000.

δ. Επένδυση και χρηματοδότηση της ανάπτυξης

Ο παραγωγικός δυναμισμός έρχεται ως θετική επίπτωση της παραγωγικής επένδυσης. Η ετήσια μεταβολή των επενδύσεων σε εξοπλισμό στην Ελλάδα ως προς το μέσο κοινοτικό όρο εμφανίζει σαφή ανάκαμψη: ήταν στον δείκτη 2,2 το 1961-73, έπεσε στο 0,3-0,7 το 1974-90, ήταν αρνητικός το 1991-95 και ανήλθε σε 1,8 το 1996-2002.

Για να είναι όμως σταθερά αποτελεσματική η επένδυση, θα πρέπει και να χρηματοδοτείται σταθερά. Η «μεγάλη» βιομηχανία όμως για παράδειγμα επενδύει μόνο 6% περίπου της ακαθάριστης αξίας παραγωγής της (μέσος όρος 1989-96) ενώ και η συνολική αποταμίευση στην Ελλάδα ως % του ΑΕΠ έχει πέσει από τα επίπεδα του 20% στη «χρυσή» περίοδο (1961-73) στο 8,4%, παρ' όλων ότι η κερδοφορία των επιχειρήσεων ήταν μεσοπρόθεσμα θετική. Προφανώς η κερδοφορία δεν είναι επαρκής, πολύ περισσότερο που στο ίδιο χρονικό διάστημα οι βραχυπρόθεσμες τοποθετήσεις είχαν πολλαπλάσια απόδοση. Ούτε η κεφαλαιαγορά βεβαίως συνιστά σταθερή και αξιόπιστη πηγή χρηματοδότησης: κεφάλαια ύψους 1,4 τρις δρχ. αντλήθηκαν από την κεφαλαιαγορά το 1999 αλλά δεν επενδύθηκαν, ενώ οι «απώλειες» στο ΧΑΑ μόνο για το 2000 (το πρώτο έτος αμέσως μετά την έκρηξη») έφθασαν στην Παράλληλη Αγορά το 77%, στη βιομηχανία το 32%, στις κατασκευαστικές εταιρίες το 57% και στις τράπεζες το 22%.

Η άλλη εναλλακτική και απαραίτητη πηγή, οι ξένες άμεσες επενδύσεις, υστερεί στην Ελλάδα τόσο ως προς το σύνολο της ΕΕ-15 (η Ελλάδα προσελκύει 0,1% του συνόλου

των ΞΑΕ στην ΕΕ) όσο και ως προς λοιπές χώρες «Συνοχής» της ΕΕ (15% του συνόλου τους στην περίοδο 1985-90, 9% στην περίοδο 1991-96).

Μόνη (και μόνιμη επί δεκαπενταετία) λύση στο πρόβλημα της χρηματοδότησης αποτέλεσε η κοινοτική συνδρομή στις ελληνικές δημόσιες επενδύσεις. Π.χ., η αναμενόμενη κοινοτική συνδρομή του Γ' ΚΠΣ αντιστοιχεί σε 65% των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου του δημόσιου τομέα που ορίζει το Πρόγραμμα Σύγκλισης και Ανάπτυξης για τα έτη 2001-2004, και οι συνολικές κοινοτικές μεταβιβάσεις έφθασαν να αντιπροσωπεύουν περί το 7% του ΑΕΠ το 1996-98 (25 έως 42% του ελληνικού ακαθάριστου αγροτικού προϊόντος «παράγεται» κατ' έτος δια της ενίσχυσης του από τους πόρους του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων). Και βεβαίως πρέπει να σημειωθεί ότι οι δημόσιες επενδύσεις είναι ο σταθερότερος «κινητήρας» της μεγέθυνσης στην Ελλάδα, ενώ οι ιδιωτικές επενδύσεις αυξήθηκαν μόνο από το 1996 και μετά.

Ταυτόχρονα, έχει περιοριστεί κατά δομικό πλέον τρόπο στο ελάχιστο η συμβολή στη χρηματοδότηση της ανάπτυξης από τους δύο «πυλώνες» της μεταπολεμικής ανάπτυξης, την εξαγωγή υπηρεσιών (ναυτιλία) και την εξαγωγή εργασίας (μετανάστευση).

ε. Ανταγωνιστικότητα: συγκριτικά και ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα

Η θέση της Ελλάδας στην κατάταξη βάσει κριτηρίων ανταγωνιστικότητας 59 χωρών του κόσμου βελτιώνεται (π.χ. από την 34^η θέση στην 41^η, το 1999-2000 και στην 36^η το 2006). Παρόλα αυτά, όλες οι προβλέψεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι θα συνεχίσει να «ανοίγει» το χάσμα μεταξύ ελληνικών εξαγωγών και εισαγωγών. Στο ίδιο το Π.Σ.Α. η μέση ετήσια αύξηση των εξαγωγών προβλεπόταν να είναι 6,4% το 2000-2004 ενώ ήταν 4,6% το 1995-2000, και αυτή των εισαγωγών προβλεπόταν στο 7% έναντι 7,3% το 1995-2000. Ειδικότερα μάλιστα ως προς την ΕΕ-15, η επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου είναι δραματική από το 1982, έτσι ώστε να φθάσουμε το 1994-99 σε ένα μέσο βαθμό κάλυψης των εισαγωγών μας από την ΕΕ μόνο κατά 33,3%.

Παρεμπιπτόντως, το συνολικό εμπορικό μας έλλειμμα με τους εταίρους στην ΕΕ ήταν το 1994-99 17,3 τρις δρχ., ενώ οι συνολικές καθαρές μας εισπράξεις από τα Διαρθρωτικά Ταμεία ήταν 458 δις δρχ. (σε μία σχέση 19 : 1).

Μεταξύ 1965 και 1995, το ελληνικό μερίδιο στο παγκόσμιο εξαγωγικό εμπόριο παραμένει σταθερό στο 0,2%, (0,17% για το 2007) ενώ το αντίστοιχο μερίδιο αυξάνεται συνεχώς σε Ισπανία (από 0,5% σε 1,8%) και σε Πορτογαλία (από 0,3% σε 0,5%). Βεβαίως οι προσπάθειες αναπροσανατολισμού των εξαγωγών να αποδίδουν, σε ότι αφορά π.χ. τις Βαλκανικές και Παρευξείνιες Χώρες, αλλά οι ελληνικές εξαγωγές

εξακολουθούν να εξαρτώνται κατά 40% από τέσσερις μόνο αγορές (Γερμανία, Ιταλία, Μ. Βρετανία, Γαλλία).

Ειδικά για τα βιομηχανικά προϊόντα, ο συνδυασμός μιας χαμηλής εξαγωγικής επίδοσης (κάτω από το 30% της συνολικής παραγωγής) και μιας πολύ υψηλής εισαγωγικής διείσδυσης (άνω του 50% της εσωτερικής αγοράς καλύπτεται από εισαγόμενα προϊόντα) οδηγεί σε ένα δείκτη ανταγωνιστικότητας 0,568 ($=0,29/0,51$), που αν διατηρηθεί θα είναι καταστροφικός για την ελληνική παραγωγική δομή: ο αντίστοιχος δείκτης είναι 0,72 στις ΗΠΑ (με τα γνωστά προβλήματα ανταγωνιστικότητας), 0,86 στη Μ. Βρετανία και 0,82 στην ανταγωνίστρια Ισπανία, ενώ είναι 1,15 στη Γερμανία και 1,45 στην Ιρλανδία.

στ. Τομεακή διάρθρωση και αύξηση της παραγωγικότητας

Οποιοδήποτε «έλλειμμα» στην παραγωγική δομή μιας οικονομίας, για να μην έχει μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες πρέπει να αντισταθμίζεται από ένα αντίστοιχο κατάλληλο πλεονέκτημα (πάντοτε ως προς τις ανταγωνίστριες χώρες) στην τομεακή και κλαδική της διάρθρωση: π.χ., η χαμηλή ανταγωνιστικότητα της βρετανικής βιομηχανίας αντισταθμίζεται από την αναβαθμισμένη θέση των υπηρεσιών της υψηλού επιπέδου, αυτή της Ισπανίας από την ανάπτυξη του τουρισμού, των ΗΠΑ από την υψηλή ανταγωνιστικότητα ειδικά του τομέα υψηλής τεχνολογίας σε άμεση λειτουργική σύνδεση με τον τομέα των υπηρεσιών.

Η ελληνική οικονομία διατρέχει τον σοβαρό κίνδυνο, λόγω της καθυστέρησης στην αγροτική της αναδιάρθρωση, της σταδιακής απαξίωσης του τουριστικού της κεφαλαίου, του περιορισμένου ρόλου της στο παγκόσμιο σύστημα μεταφορικών και ενεργειακών δικτύων, και της έλλειψης μιας αξιόλογης εκπαιδευτικής και τεχνολογικής προικοδότησης, να απολέσει τα παραδοσιακά συγκριτικά της πλεονεκτήματα.

Χαρακτηριστικά, ενώ η ελληνική βιομηχανία εξακολουθεί να κυριαρχείται από παραδοσιακούς κλάδους, παρουσιάζει επιβράδυνση ακριβώς στους περισσότερους από αυτούς: στο σύνολο τους τα «καταναλωτικά» αγαθά παραμένουν στάσιμα (τρόφιμα, ποτά, κλωστοϋφαντουργία, ένδυση, δέρμα, παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά ζημιογόνων επιχειρήσεων) ενώ εμφανίζεται επιτάχυνση σε κλάδους όπως χημικά, παράγωγα πετρελαίου και άνθρακα, μη μεταλλικά ορυκτά, βασική μεταλλουργία, γεγονός που αποδεικνύει ότι ενώ διατηρείται η κυριαρχία των παραδοσιακών κλάδων, η ένταση της εισαγωγικής διείσδυσης επιδρά τόσο αρνητικά σε αυτούς ώστε τελικώς να προκύπτει μια «στατιστική» μετατόπιση προς άλλους κλάδους. Δεδομένων των σχετικών πάγιων συγκριτικών πλεονεκτημάτων των παραδοσιακών κλάδων στην

Ελλάδα (διαθεσιμότητα εισροών από τον πρωτογενή τομέα, κ.λπ.), η λύση προφανώς δεν είναι η «φυγή» από τους παραδοσιακούς κλάδους αλλά η αναζήτηση ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων στο εσωτερικό κάθε κλάδου και κάθε τομέα, σε επίπεδο προϊόντος και υποκλάδου.

Ουσιαστικά, η ελληνική οικονομία πρέπει, επί ποινή διάλυσης της παραγωγικής της βάσης, να εντοπίσει και να αναπτύξει τομείς «αριστείας»: τομείς όπου η συγκέντρωση της αναπτυξιακής προσπάθειας να επιτρέψει την αξιοποίηση των παραδοσιακών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και την ανάδειξη νέων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων. Εκεί πρέπει να εστιαστεί και κάθε προσπάθεια αύξησης της παραγωγικότητας και ενσωμάτωσης της καινοτομίας.

Η αύξηση της παραγωγικότητας είναι στην Ελλάδα είναι στα τελευταία χρόνια σταθερή και η συνέχιση της είναι εφικτή σαν συνέπεια των πρόσφατων επενδυτικών τάσεων (η τρέχουσα επίδοση είναι ικανοποιητική έναντι π.χ. των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας, βασικών χωρών – μελών της Ε.Ε.) αρκεί βεβαίως να συμβαδίζει και με τον στόχο της αύξησης της απασχόλησης.

Η αναγκαία όμως για την αύξηση της παραγωγικότητας ενσωμάτωση της καινοτομίας στην παραγωγή καθυστερεί: π.χ., η συμμετοχή των κλάδων «καινοτομίας» στις βιομηχανικές εξαγωγές κινείται περί το 8 – 9%, η προστιθέμενη αξία ως προς τη συνολική βιομηχανική παραγωγή έχει «κολλήσει» στο 37,1% και η (εκ των ων ουκ άνευ) ευελιξία της παραγωγής αυξάνεται πολύ αργά (η αποθεματοποίηση στη βιομηχανία φθάνει ακόμα το 12-15%).

Παράλληλα, στη διαδικασία πληροφοριακοποίησης (ότι ονομάστηκε «νέα οικονομία»), η ελληνική οικονομία βρίσκεται ακόμη σε χαμηλό επίπεδο: οι κατά κεφαλή δαπάνες για πληροφορική είναι στην Ελλάδα οι χαμηλότερες στην Ε.Ε. (αρκετά χαμηλότερες από την Πορτογαλία, στο 40% της Ισπανίας ή στο 25% της Ιρλανδίας) ενώ βρίσκεται σε καλύτερη θέση σε ότι αφορά την επέκταση των κλασικών τηλεπικοινωνιών (περισσότερες γραμμές / 100 κατοίκους από ότι σε Ισπανία, Αυστρία, Βέλγιο, Ιρλανδία, Πορτογαλία, και ίσες περίπου με Γερμανία, Γαλλία, Μ. Βρετανία).

ζ. Ανταγωνιστικότητα, επιχειρηματική διάρθρωση και επιχειρηματικές στρατηγικές

Η ελληνική οικονομία έχει προχωρήσει σε σημαντικότερη ενσωμάτωση της στην ευρωπαϊκή: 63% των εισαγωγών της προέρχονται πλέον από την ΕΕ-15 και 53% των εξαγωγών της κατευθύνονται σ' αυτήν. Η παράλληλη όμως αύξηση εξαγωγικής επίδοσης και εισαγωγικής διείσδυσης αντανακλά ένταση της «παραδοσιακής»

εξειδίκευσης της ελληνικής οικονομίας και, σε συνδυασμό με τη μη αύξηση του μεριδίου της στο παγκόσμιο εμπόριο, συνεπάγεται την τοποθέτηση της ελληνικής οικονομίας σε ένα επίπεδο στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας «ενδιάμεσο προς προωθημένο» μεν, αλλά οπωσδήποτε μη δυναμικό.

Κλειδί για την απόκτηση συνολικού οικονομικού δυναμισμού είναι ο δυναμισμός των επιχειρήσεων. Η σημερινή επιχειρηματική διάρθρωση δεν εγγυάται ότι η ελληνική βιομηχανία (ιδιαίτερα αυτή) θα μπορέσει:

✓ να ανταπεξέλθει στις δευτερογενείς επιπτώσεις της ενσωμάτωσης της στην ευρωπαϊκή (βλ. π.χ. την τάση για υπεργολαβοποίηση και για εξαγορές των επιχειρήσεων),

✓ να διαμεσολαβήσει στην αναγκαία υιοθέτηση - προσαρμογή - ανάπτυξη καινοτομίας, και να συγκροτήσει μία μόνιμη παραγωγική βάση επί της οποίας να στηριχθεί μία υγιής και μακροπρόθεσμη μακροοικονομική σταθερότητα.

Όλη η ελληνική οικονομία κυριαρχείται από επιχειρήσεις μικρομεσαίου μεγέθους, με την ιδιαιτερότητα μάλιστα σε σχέση με τις άλλες Κοινοτικές χώρες, ότι το μέσο μέγεθος είναι μικρότερο και με πτωτική τάση, και ότι τα ποσοστά ίδρυσης είναι υψηλότερα από τα ποσοστά παύσης. Η ανθεκτικότητα τους (π.χ. στην «καθοδική» περίοδο 1983 και 1992, μόνο οι επιχειρήσεις με 10 - 100 απασχολούμενους αύξησαν το μερίδιό τους στην απασχόληση από 48% σε 55% και στις πωλήσεις από 33% σε 42%) δεν συνιστά κατ' ανάγκην δείγμα δυναμισμού, καθώς οι ΜΜΕ στην Ελλάδα υπολείπονται σε παραγωγικότητα έναντι των μεγαλύτερων επιχειρήσεων.

Ακόμα και η νεοεμφανιζόμενη τάση «εθνικών» συγχωνεύσεων και εξαγορών δεν εγγίζει τον κύριο κορμό των μεσαίων ελληνικών επιχειρήσεων, και έχει κυρίως «στρατηγικό» μεν αλλά αμυντικό χαρακτήρα. Το βασικότερο πρόβλημα στην Ελλάδα το αντιμετωπίζουν ακριβώς οι «μεσαίες» επιχειρήσεις, όταν κατορθώσουν να ξεπεράσουν το αρχικό στάδιο ανάπτυξης τους και αρχίσουν να αντιμετωπίζουν την αδήριτη ανάγκη της επέκτασης (σε δραστηριότητες, επίπεδο καινοτομίας, μέγεθος, αγορές).

Από τη μεριά τους, πολλές από τις «μεγάλες» ελληνικές επιχειρήσεις δείχνουν από καιρό να έχουν κάνει άλλες επιλογές (περισσότερη διαχείριση διαθεσίμων και λιγότερη παραγωγή, πρόσδεση σε συμφέροντα ευρωπαϊκών leaders, κατάκτηση μεριδίου μιας βαλκανικής αγοράς). Ακόμα και αν τέτοιες εξελίξεις θυμίζουν παλαιότερες «ευτυχείς» ιστορικές περιόδους (βλέπε π.χ. τον τρόπο παρουσίας των ελληνόκτητων επιχειρήσεων στην οθωμανική αγορά) δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι στο όχι και τόσο απώτερο

μέλλον μπορούν να οδηγήσουν μόνο σε επαναφορά της ελληνικής οικονομίας σε «μεταπρατικές» λειτουργίες, εκ των πραγμάτων αδύναμες να στηρίξουν την ανάπτυξη αλλά και αβέβαιες (βλ. σχετικά τον τρόπο διείσδυσης των δυτικοευρωπαϊκών επιχειρήσεων στις αγορές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, τον εν δυνάμει ανταγωνιστικό ρόλο των τουρκικών επιχειρήσεων, τη συνεχή εναλλαγή συμφερόντων των μεγάλων πρωταγωνιστών στον τομέα της ενέργειας ή του τουρισμού).

η. Εξάρτηση από εξωγενείς παράγοντες έναντι ανάδειξης εθνικού δυναμισμού

Η ένταξη στην ΟΝΕ ήταν προϋπόθεση για την απελευθέρωση των ανταγωνιστικών δυνάμεων και πρωτοβουλιών και για την απαλλαγή της ελληνικής οικονομίας από τις μακροοικονομικές ανισορροπίες και τους κινδύνους του παρελθόντος. Στο νέο πλαίσιο όμως, κάθε «εθνικός» οικονομικός χώρος ουσιαστικά μετατρέπεται σε «περιφερειακό» οικονομικό χώρο και υπόκειται σε όλους τους μηχανισμούς που διαμορφώνουν ή συντηρούν τις δια-περιφερειακές ανισομετρίες.

Δυστυχώς, δεν είναι (και δεν ήταν ποτέ) αυταπόδεικτη η ισχύς του νέο-κλασσικού θεωρητικού υποδείγματος, με βάση το οποίο η υιοθέτηση του κοινού νομίσματος και της δημοσιονομικής πειθαρχίας (που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση του), συμπληρώνοντας την κατάργηση των «εσωτερικών» φραγμών (με τον προηγούμενο ευρωπαϊκό στόχο: «1992: Ενιαία Αγορά») ολοκληρώνει την ελεύθερη διακίνηση των συντελεστών της παραγωγής και οδηγεί επομένως σε επωφελή για όλους ομογενοποίηση του οικονομικού χώρου (και άρα στην επιθυμητή σύγκλιση). Ένα τέτοιο αποτέλεσμα ιστορικά ουδέποτε πραγματοποιήθηκε, ενώ αντιθέτως, εξελίξεις όπως αυτές στην Αργεντινή προσφάτως ή στο εσωτερικό της «ζώνης» του φράγκου ή της στερλίνας σε παλαιότερες ιστορικές περιόδους, είναι υπό προϋποθέσεις πάντοτε δυνατές. Σε συνθήκες πλήρους απελευθέρωσης (όπως αυτές εντός της Ευρωζώνης), ευνοείται πάντοτε η «εθνική» οικονομία που διαθέτει (είτε ιστορικά είτε γιατί αξιοποίησε δυνατότητες που της προσφέρθηκαν πρόσφατα) την πληρέστερη αρχική προικοδότηση σε κεφάλαιο, καινοτομία, ανθρώπινους πόρους και γεω-οικονομική θέση.

Η επανάπαυση στην επίτευξη της Ο.Ν.Ε. (που φαίνεται να ίσχυσε στην περίοδο 2002-2004) επιτρέπει να αναδειχθούν νέοι κίνδυνοι για την ελληνική οικονομία:

✓ να αποκαλυφθεί η έλλειψη ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και να χαθούν η εσωτερική αγορά και οι όποιες «προνομιακές» έως σήμερα εξωτερικές αγορές,

- ✓ να εξαρτηθεί η ελληνική οικονομία (λόγω πολύ στενής σύνδεσης των μακροοικονομικών κύκλων) σε επικίνδυνο βαθμό από τις μεταπτώσεις της συγκυρίας σε άλλες ευρωπαϊκές (π.χ. στις χώρες κυριότερους προορισμούς των εξαγωγών της),
- ✓ να υποστεί πρώτη η ελληνική οικονομία (ως ο «αδύνατος κρίκος της αλυσίδας» της ευρωπαϊκής παραγωγικής δομής) τις συνέπειες από ενδεχόμενες γενικές παγκόσμιες αναταράξεις,
- ✓ να υποβαθμιστεί «συνειδητά» η διεθνής θέση της ελληνικής οικονομίας, μέσα από μια στρατηγική αύξησης με κάθε τρόπο των μεριδίων αγοράς στις βαλκανικές και άλλες παρόμοιου επιπέδου χώρες ακριβώς για να αντισταθμιστεί η απώλεια μεριδίων στην ευρωπαϊκή αγορά,
- ✓ να «υπεργολαβοποιηθούν» οι επιχειρήσεις και να χαθεί ο έλεγχος της παραγωγικής δομής.

Μια εθνική αναπτυξιακή στρατηγική για την ανάδειξη του παραγωγικού δυναμισμού είναι κατά συνέπεια απαραίτητη. Όμως, οποιαδήποτε στρατηγική καλείται πλέον να δράσει υπό τις ακόλουθες συνθήκες:

- ✓ οξύτατος ανταγωνισμός μεταξύ χωρών (και περιφερειών) για την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων,
- ✓ ανταγωνισμός μεταξύ της παραγωγικής επένδυσης (με χαμηλή και μακροπρόθεσμη απόδοση) και της τοποθέτησης σε τίτλους (με μεγαλύτερη και βραχυπρόθεσμη απόδοση),
- ✓ αποχωροθέτηση (όσοι παραμένουν σε παραδοσιακά προϊόντα, υφίστανται πίεση από ανταγωνιστές χαμηλού κόστους και εξαναγκάζονται σε μεταφορά της δραστηριότητάς τους σε περιοχές με χαμηλότερο κόστος παραγωγής),
- ✓ συνεχείς αναδιατάξεις του βιομηχανικού ιστού (λόγω της κατά «επάλληλα στρώματα» παραγωγής καινοτομιών και της ενσωμάτωσής τους στη διαδικασία και στο προϊόν, με ρυθμούς που σήμερα αδυνατεί να παρακολουθήσει η ελληνική οικονομία) και καταλυτική κυριαρχία της καινοτομίας (όσοι δεν κατέχουν ή δεν αναπτύσσουν καινοτομία, παράγουν παραδοσιακά φθίνοντα προϊόντα ή μεταβάλλονται σε υπεργολάβους),
- ✓ συγκεντροποίηση – εξαγορές (όσοι δεν προσαρμόζονται στα παραπάνω, δύσκολα αντιστέκονται στις πιέσεις των διεθνικών μεγάλων επιχειρήσεων: εξαγορές, υπεργολαβοποίηση, «κατακράτηση» περιοχών και κλάδων για «προνομιακή» παρουσία),

- ✓ κατάργηση της προστασίας της αγροτικής παραγωγής και αναδιάρθρωση της υπό την κυριαρχία της agrobusiness (δεν είναι η αγροτική παραγωγή που έλκει τη μεταποίηση αλλά η μεταποίηση προς «νέα» προϊόντα που αναδιαρθρώνει την αγροτική παραγωγή),
- ✓ σταθερή αύξηση της «όσμωσης» της μεταποίησης και των υπηρεσιών, ανάπτυξη νέων μορφών υπηρεσιών και υποβάθμιση των παραδοσιακών (σε ρόλο «απομειωτή» της ανεργίας).

θ. Εθνική στρατηγική και περιφερειακή πολιτική

Και η ενσωμάτωση στην «Ευρωζώνη» και οι γενικότεροι μηχανισμοί που διαμορφώνουν το νέο διεθνές οικονομικό περιβάλλον, οδηγούν προς μία κατάσταση «αποεθνικοποίησης» - «περιφερειοποίησης» - «περιοχοποίησης», όπου:

- ✓ τα κλασσικά εθνικά αναπτυξιακά εργαλεία αποδυναμώνονται συνεχώς (π.χ. η διαχείριση του χρήματος και της εργασίας, οι τομεακές και κλαδικές πολιτικές),
- ✓ το εθνικό κράτος παρουσιάζεται περισσότερο ως «εμπόδιο» παρά ως «εργαλείο» για την ανάπτυξη,
- ✓ οι διαφορών τύπων εταιρικές σχέσεις εμπλέκουν συνεχώς και βαθύτερα τις Περιφέρειες σε ένα διαμορφωνόμενο σχήμα: «μεγάλη επιχείρηση - διεθνικό πολιτικό κέντρο - περιφερειακές αρχές».

Επομένως, μία εθνική αναπτυξιακή στρατηγική αναπόφευκτα πρέπει, και για να είναι αποτελεσματική αλλά και για να νομιμοποιείται στα πλαίσια της Ο.Ν.Ε., να στηρίζεται σε έναν ισχυρό «περιφερειακό» πυλώνα. Το πρόβλημα βεβαίως δεν είναι μόνο ελληνικό, και διάφορες εναλλακτικές λύσεις αναδύονται σε όλη την Ε.Ε.:

- ✓ αύξηση του μεγέθους των Περιφερειών (μέσω διοικητικών / αποκεντρωτικών μεταρρυθμίσεων ή μέσω δια-περιφερειακών δικτύσεων),
- ✓ συγκέντρωση πολιτικής ισχύος και υποστήριξης στο περιφερειακό επίπεδο (μέσω της ίδρυσης αντιπροσωπευτικών θεσμών και της διαμόρφωσης περιφερειακών lobbies). Αυτή η «περιφερειακή» διάσταση της αναπτυξιακής στρατηγικής δεν μπορεί να έχει την κλασσική «προστατευτική» (νομικά εμπόδια, ποσοτώσεις), «προτιμησιακή» (ενισχύσεις σε κλάδους, σε τύπους επιχειρήσεων, σε «εθνικότητες» κεφαλαίων) ή «αναδιανεμητική» μορφή (περιφερειακά διαφοροποιημένα φορολογική ή πιστωτική πολιτική), διότι αυτές συνιστούν «νόθευση» του ανταγωνισμού και φραγμό στην κίνηση των κεφαλαίων. Συνακόλουθα, σε παγκόσμια κλίμακα αλλά και ειδικότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (βλ. π.χ. τις διαδοχικές Εκθέσεις της Γενικής Διεύθυνσης Περιφερειακών Πολιτικών, και τις διαδοχικές τροποποιήσεις των Κανονισμών των

Διαρθρωτικών Ταμείων), έχουν αλλάξει οι στόχοι, τα μέσα ακόμα και η ορολογία της περιφερειακής πολιτικής: αντί της «σύγκλισης» Περιφερειών η «συνοχή» του ευρωπαϊκού χώρου, αντί της «ανάπτυξης» η «ανταγωνιστικότητα» και η «αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού», αντί της «εξισορρόπησης» η «προσέλκυση», αντί των «μειονεκτικών» Περιφερειών οι «καθυστερούσες» (lagging). Οι «αποδεκτές» περιφερειακές πολιτικές πρέπει πλέον να δίνουν έμφαση:

- ✓ στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και στην αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού,
- ✓ στη δια-περιφερειακή συνεργασία ή στα ευρύτερα περιφερειακά σύνολα,
- ✓ στον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής βάσης και όχι στην αντιμετώπιση συγκυριακών ελλείψεων στις υποδομές,
- ✓ στην αποδοτικότητα και ει δυνατόν στην κερδοφορία των επενδύσεων υποδομής,
- ✓ στην ανασυγκρότηση των φθινουσών περιοχών,
- ✓ στην επινόηση «κινητήρων ανάπτυξης».

Καθώς έχει εξοβελιστεί η βιομηχανική πολιτική και απαγορεύονται οι εθνικές κλαδικές πολιτικές, το κέντρο βάρους και το πεδίο εφαρμογής της αναπτυξιακής πολιτικής μετατοπίζεται προς το περιφερειακό επίπεδο.

Βεβαίως στην Ελλάδα, και αντιθέτως προς την ευρύτατα διαδεδομένη άποψη, η κρατική βοήθεια προς τη βιομηχανία δεν είναι πλέον υψηλή: οι συνολικές κρατικές ενισχύσεις στη βιομηχανία είναι ανά κάτοικο στην Ελλάδα χαμηλότερες από ότι σε Βέλγιο, Δανία, Γερμανία και Λουξεμβούργο, ανάλογες της Ισπανίας και Ιρλανδίας και υποδιπλάσιες της Ιταλίας, ενώ στο Γ' ΚΠΣ η προβλεπόμενη Δημόσια Δαπάνη είναι σημαντικά ασθενέστερη από αυτήν του Β' ΚΠΣ. Η γενική κατεύθυνση της Ε.Ε. είναι προς τον περιορισμό και προς τον αναπροσανατολισμό των κρατικών ενισχύσεων, αλλά ως προς το σύνολο των ενισχύσεων, η Ελλάδα βρίσκεται κάτω του κοινοτικού μέσου όρου. Ως προς τις ενισχύσεις στη μεταποίηση, βρίσκεται στο 108% του μέσου όρου κατά απασχολούμενο (197% η Δανία, 208% η Ιρλανδία και 132% η Γερμανία), γεγονός που υποδηλώνει ότι υπάρχουν περιθώρια για καταλυτικό ρόλο των δημόσιας προσπάθειας, αλλά στο 264% του μέσου όρου ως προς την προστιθέμενη αξία, γεγονός που υποδηλώνει τη μικρή αποτελεσματικότητα αυτής της προσπάθειας.

ι. Κατευθύνσεις εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής: στήριξη στην περιφερειακή ανταγωνιστικότητα

Κάθε αναπτυξιακό πρότυπο πρέπει να συνδυάζει ένα άριστο πρότυπο προσφοράς (π.χ. την απελευθέρωση και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας) με ένα άριστο πρότυπο

ζήτησης (π.χ. την αντίστοιχη ως προς την προσφορά κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος), και να εξασφαλίζει την ισορροπία τους σε μακροπρόθεσμη και όχι συγκυριακή βάση (δεν είναι δυνατόν η αναπτυξιακή ισορροπία να μεταβάλλεται κατά περίπτωση, π.χ. με την είσοδο σε μια συγκυρία κρίσης το κυρίαρχο οικονομικό πρόσταγμα να περνά από το: «όλα πάνε καλά, αφήστε τις αγορές ελεύθερες», στο: «κάτι δεν πάει καλά, φωνάξτε το κράτος»).

Η είσοδος της παγκόσμιας οικονομίας σε περίοδο περιορισμένης αύξησης (και κατά πολλούς, ύφεσης) επαναφέρει στο προσκήνιο το ζήτημα της ανάπτυξης: η μακρο-οικονομική αύξηση (growth) δεν εξασφαλίζεται μόνο με την προσφυγή σε συνεχώς μεγαλύτερη απελευθέρωση των αγορών (και μάλιστα κατά αποκλειστικότητα των αγορών χρήματος και εμπορευμάτων) και επομένως δεν εγγυάται την ανάπτυξη (development). Ενδεικτική είναι και η μεταστροφή πλείστων διαμορφωτών της οικονομικής σκέψης από τη νέο-κλασική πρόταση σε νεοκεϋνσιανές αναζητήσεις.

Διεθνώς ανακύπτει η αναγκαιότητα διαμόρφωσης συγκεκριμένης μακροπρόθεσμης αναπτυξιακής στρατηγικής, στην οποία να εντάσσονται όλες οι τομεακές πολιτικές και η οποία να συναρθρώνεται με τη μακροοικονομική πολιτική και να στηρίζεται σε συγκεκριμένη πολιτική ενίσχυσης της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας. Αυτή πρέπει να παίρνει υπόψη τις δημοσιονομικές ισορροπίες αλλά και να εντέλλεται συγκεκριμένους αναπτυξιακούς στόχους, αποδεκτούς από το σύνολο των οικονομικών παραγόντων δηλαδή από το σύνολο της κοινωνίας. Μια αναπτυξιακή στρατηγική πρέπει:

- ✓ να λαμβάνει υπόψη τους διεθνείς καταναγκασμούς,
 - ✓ να στοχεύει στην αναγέννηση της παραγωγικής βάσης, δηλαδή των τομέων εκείνων όπου κατά μείζονα λόγο ασκούνται έξωθεν πιέσεις επί της ανταγωνιστικότητας και όπου κατά προτεραιότητα μπορούν να αξιοποιηθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και να αναπτυχθούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα (βιομηχανία, σύνδεση πρωτογενούς τομέα και βιομηχανίας, διασυνδεδεμένες υπηρεσίες και ενέργεια),
 - ✓ να τηρεί την κοινωνική ισορροπία επί της οποίας εδράζεται και η μακροοικονομική ισορροπία,
- και να συνδυάζει:
- ✓ μακρο-οικονομικού επιπέδου δράσεις: π.χ. απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, αποκρατικοποιήσεις και συγχωνεύσεις, δημιουργία εθνικών επιχειρήσεων leaders διεθνούς εμβέλειας,

- ✓ στοχοθετημένες παρεμβάσεις, όπως π.χ. στήριξη των ΜΜΕ αλλά κυρίως των μεσαίων επιχειρήσεων,
- ✓ δημιουργία διεθνώς ανταγωνιστικών «πόλων ανάπτυξης» στις Περιφέρειες,
- ✓ ανάδυση «τομέων αριστείας» (areas of excellence) στη βιομηχανία και τουρισμό,
- ✓ ανακατάκτηση της εσωτερικής αγοράς.

ια. Στρατηγικές κατευθύνσεις για την αγροτική περιφερειακή πολιτική:

Ως κεντρικές πολιτικές για μια νέου τύπου αγροτική πολιτική στις περιφέρειες της Ελλάδας τόσο για να ανταποκριθεί στο νέο περιβάλλον, όσο και για τα πιεστικά προβλήματα του τομέα, πιέζουν προτείνονται:

Εγκατάλειψη του σημερινού μοντέλου και φυγή προς έναν νέο τύπο γεωργίας με έμφαση στην αγορά, την ένταση γνώσης και εργασίας, την ποιότητα, την προστασία του περιβάλλοντος, της υγείας και της παράδοσης κ.α.

Αναδιάρθρωση των καλλιεργειών προς νέες δυναμικές (π.χ. ενεργειακά φυτά, κηπευτικά) μετά από διαβούλευση και έρευνα (π.χ. γεωτεχνικής σε πειραματικούς αγρούς, συνεργασία με μεταποιητές και εμπόρους), εκπαίδευση και κατάρτιση και νέα οργάνωση των αγορών καθώς και μεγαλύτερη έμφαση σε ποιοτικά και πιστοποιημένα προϊόντα.

Εκσυγχρονισμός και ίδρυση νέων μονάδων μεταποίησης και εμπορίας ειδικά στους τομείς δημητριακών, ελαιόλαδου, οίνου και άλλων ποτών, οπωροκηπευτικών, ανθοκομίας, ενεργειακών φυτών, φαρμακευτικών και αρωματικών φυτών, σπόρων και πολλαπλασιαστικού υλικού, κρέατος και γάλατος, μελιού, βιολογικών ζωοτροφών κ.α.

Εξορθολογισμός της επιδοτούμενης παραγωγής, η οποία θα εξακολουθήσει να υφίσταται μεσοπρόθεσμα.

Ενίσχυση της διαφοροποίησης της παραγωγικής βάσης στον αγροτικό χώρο, μέσω της προσέλκυσης και ενίσχυσης δραστηριοτήτων και στους τομείς της μεταποίησης και των υπηρεσιών.

Ανάπτυξη υποδομών άρδευσης, έρευνας και μεταφοράς τεχνολογίας, εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενημέρωσης και παροχής συμβουλών, ελέγχων και πιστοποίησης κ.α.

Δημιουργία σε κάθε Περιφέρεια ενός σύγχρονου αγροτικού τεχνολογικού πάρκου για έρευνα και ανάπτυξη, για πειραματισμούς σε νέες καλλιέργειες και μεθόδους, για δημιουργία υποδομών υποστήριξης των αγροτών κ.α.

Αύξηση του βαθμού εξωστρέφειας της γεωργικής οικονομίας, με επιδίωξη αύξησης των εξαγωγών μέσω της δημιουργίας δικτύων εξαγωγών, βελτίωσης της τυποποίησης και

συσκευασίας, της πιστοποίησης της ποιότητας και ασφάλειας, της προβολής και διαφήμισης, του νέου τύπου ηλεκτρονικού εμπορίου κ.α.

Ένταξη του νέου μοντέλου της ανταγωνιστικής και βιώσιμης γεωργίας σε ένα ολοκληρωμένο και συνεκτικό σχέδιο περιφερειακής αγροτικής ανάπτυξης.

Είναι βέβαιο ότι λόγω της Κοινοτικοποίησης αλλά και της διεθνοποίησής της δεν είναι πάντοτε εφικτή η άσκηση αγροτικής σε περιφερειακό επίπεδο. Παρόλα αυτά είναι αναγκαίο, να επιδιωχθούν ορισμένες ρεαλιστικές πολιτικές που να οδηγούν όσο γίνεται πιο ανώδυνα τη γεωργία και την κτηνοτροφία σε εκείνο το καθεστώς, όπου η στήριξη με τη μορφή επιδοτήσεων θα έχει πλέον επικουρικό χαρακτήρα, ενώ η κύρια συνιστώσα παραγωγής εισοδήματος θα είναι η αγορά. Θέμα υψηλής προτεραιότητας είναι η ενθάρρυνση και ενίσχυση της ομαδοποίησης της παραγωγικής διαδικασίας. Σήμερα οι θεσμοί των ομάδων παραγωγών, των Κλαδικών Συνεταιρισμών, των Διεπαγγελματικών Οργανώσεων και των Κτηνοτροφικών Πάρκων, καθώς και των Θερμοκηπιακών Πάρκων που προτείνονται, είναι η μόνη διέξοδος μέσα από την οποία και δεν θίγεται η έννοια της ιδιοκτησίας, αλλά είναι δυνατή και η ανάπτυξη οικονομικών κλίμακας και δικτύων, διαδικασίες που θα αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα του πρωτογενή τομέα των Ελληνικών περιφερειών.

Ακόμη, μέσα από την παραπάνω διαδικασία είναι δυνατή η σε μεγάλη κλίμακα πιστοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, κάτι το οποίο ζητείται πλέον επιτακτικά από τις αγορές. Το πιο σύστημα πιστοποίησης θα ακολουθηθεί δεν είναι αντικείμενο ιδιαίτερου προβληματισμού, αφού η αγορά θα καθορίσει ποιο είναι περισσότερο κατάλληλο για κάθε προϊόν. Εκείνο όμως που έχει σημασία είναι ότι μέσα από την πιστοποίηση το κέρδος θα είναι διπλό: πρώτον, τα προϊόντα αυτά θα επωνυμοποιηθούν και δεύτερον, θα μειωθεί δραστικά ο υψηλότετος βαθμός ανεξαρτησίας κινήσεων των αγροτών κατά την παραγωγική διαδικασία, που έχει σαν άμεσο αποτέλεσμα άστοχες επεμβάσεις και σημαντική αύξηση του κόστους παραγωγής. Η ίδια η διαδικασία θα έχει για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς μια έντονα εκπαιδευτική χροιά, αφού μέσα από τις καλλιεργητικές εργασίες θα γίνεται συνείδηση η φιλοπεριβαλλοντική διαχείριση και θα είναι ολοένα και πιο εύκολη η ενσωμάτωση στην παραγωγή μεθόδων που προστατεύουν το περιβάλλον, αναδεικνύουν το φυσικό τοπίο και εντάσσουν με τον πλέον αρμονικό τρόπο την ανθρώπινη παρέμβαση στη χλωρίδα και πανίδα του υπαιθρου χώρου.

Μια άλλη εξίσου σημαντική παράμετρος είναι η αύξηση της μεταποιητικής δραστηριότητας. Είναι σε όλους γνωστό και έχει ήδη επισημανθεί, ότι η

πολλαπλασιαστική ικανότητα, όσον αφορά την οικονομία, του πρωτογενή τομέα δεν είναι σημαντική. Είναι λοιπόν αναγκαίο, για να αποκτήσουν τα προϊόντα αυξημένη προστιθέμενη αξία, να μεταποιηθούν και να συσκευαστούν. Η οργάνωση της παραγωγικής βάσης δίνει σοβαρή διέξοδο στο ζητούμενο της συνέχειας και ομοιογένειας στην προμήθεια της πρώτης ύλης, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο αισθητά το ρίσκο που εσωκλείεται στη διαδικασία.

Η σταδιακή απελευθέρωση του εμπορίου αγροτικών προϊόντων αποτελεί ευκαιρία για ορισμένα μεσογειακά προϊόντα, δίνοντας με αυτό τον τρόπο ισχυρά κίνητρα για διεύρυνση της παραγωγικής βάσης και δημιουργία εισοδήματος σε περιοχές με έντονες αναπτυξιακές ανασχές. Η μεταποιητική διαδικασία όμως μπορεί να επιδράσει πολύ πιο θετικά, αν επιτευχθεί μια ανώτερη μορφή συντονισμού, όπου τα σπουδαιότερα Μεσογειακά προϊόντα να προωθούνται με τη μορφή «πακέτου». Η Μεσογειακή δίαιτα για να υιοθετηθεί απαιτεί μια σειρά προϊόντων, τα οποία όταν εμφανίζονται στις διεθνείς αγορές ενιαία, κάτω από την παραπάνω έννοια, έχουν πολύ καλύτερες προϋποθέσεις να διευρύνουν το μερίδιο αγοράς, παρά όταν εμφανίζονται μεμονωμένα. Η ομαδοποίηση αυτή μπορεί να εκμεταλλευτεί την τάση που έχει δημιουργηθεί στον ανεπτυγμένο κόσμο για τα «ethnic foods», γιατί η Μεσογειακή δίαιτα συγκεντρώνει όλα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά για την ένταξή της σε αυτή την κατηγορία, όπως ολοκληρωμένο διαιτολόγιο, υψηλή διατροφική αξία, ιδιαίτερες γεύσεις και πάνω από όλα έχει ταυτιστεί με την έννοια της μακροζωίας.

Ιδιαίτερο βάρος πρέπει να δοθεί ακόμη και σε αυτή καθαυτή την έννοια της «διεθνοποίησης». Η χώρα μας, και οι περιφέρειές της ειδικότερα, μέχρι σήμερα δεν έχουν εκμεταλλευτεί τα διεθνή εργαλεία άσκησης εμπορικής αγροτικής πολιτικής, εργαλεία που μετά το τέλος του Γύρου της Ουρουγουάης έχουν αναβαθμιστεί αρκετά και στο νέο Γύρο διαπραγματεύσεων αυξάνουν σημαντικά τη βαρύτητά τους. Στις προτάσεις που η ΕΕ καταθέτει και συζητά στον ΠΟΕ (Γύρος Doha) πρέπει να ενσωματωθούν μια σειρά από θέσεις που θα διευκολύνουν την πορεία των Μεσογειακών προϊόντων σε διεθνές επίπεδο. Έτσι, είναι αναγκαία η θέσπιση ποσοτώσεων για τα προϊόντα αυτά, αλλά και τροποποίηση υφισταμένων, όπως αυτών του ελαιόλαδου και των βρώσιμων ελιών, για να τερματιστεί μια αρνητική μεροληπτική συμπεριφορά των ευρωπαϊκών προϊόντων σε σχέση με αυτά που παράγονται σε άλλες χώρες της Μεσογείου. Είναι όμως εξίσου αναγκαίο οι περιφέρειες να προσαρμοστούν όσο το δυνατό γρηγορότερα στην τήρηση των ζητούμενων πλέον περιβαλλοντικών όρων, τόσο στη φυτική, όσο και στη ζωική παραγωγή. Η μη συμμόρφωση με τις

προϋποθέσεις αυτές θα έχει δύο σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις: στην παραγωγική βάση, γιατί ούτε επιδοτήσεις θα μπορούν να λαμβάνουν, ούτε να προωθήσουν τα προϊόντα τους σε αγορές του αναπτυσσόμενου κόσμου, ιδιαίτερα όσον αφορά τα οπωροκηπευτικά. Είναι προφανές ότι η απώλεια τέτοιου είδους εισοδημάτων και διεξόδων, θα οδηγήσουν σε αφανισμό τους παραγωγούς, κάτι που είναι εύκολο να αποφευχθεί, στηρίζοντας οικονομικά όλες τις απαιτούμενες αλλαγές σε υποδομές, εξοπλισμό και καλλιεργητικές πρακτικές, έτσι ώστε να ικανοποιηθούν οι ζητούμενες προϋποθέσεις.

Η εφαρμογή του Κ1257/99 της ΕΕ έφερε στην επιφάνεια το ζητούμενο της δημιουργίας εισοδήματος στον ύπαιθρο χώρο σαν στόχο πρώτης προτεραιότητας. Στόχος που δεν είναι αναγκαίο να ικανοποιείται πλήρως από την γεωργική παραγωγική διαδικασία. Η δημιουργία και αύξηση εισοδήματος από εξωγεωργικές δραστηριότητες μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από τον αγροτουρισμό σε όλες τις μορφές του, καθώς και από την αύξηση της αυτοκατανάλωσης των παραγόμενων προϊόντων στις περιοχές αυτές. Η ενδυνάμωση των σχέσεων των παραγωγικών τάξεων σε επίπεδο τοπικών ή γειτνιαζόντων οικονομιών, μπορεί να δημιουργήσει υπολογίσιμες δυναμικές, που μέχρι σήμερα σε πολλές περιπτώσεις έχουν υποτιμηθεί. Η ένταξη όμως τέτοιου είδους επενδύσεων σε καθεστώς στήριξης είναι σε θέση να άρει σημερινά οικονομικά αδιέξοδα και να συγκρατήσει γηγενή πληθυσμό στις περιοχές αυτές. Είναι όμως αναγκαίο η προσπάθεια αυτή να στηριχθεί και σε επίπεδο υποδομών που έχουν άμεση σχέση με τη βελτίωση της καθημερινότητας, όπως πρόσβαση, ύδρευση και αποχέτευση, ροή πληροφορησης κ.α., στοιχεία αναγκαία σήμερα για μια αποδεκτή ποιότητα ζωής στον ανεπτυγμένο κόσμο.

Τα βήματα που πρέπει να γίνουν είναι πολλά και ο χρόνος πλέον πιέζει ασφυκτικά. Είναι πλέον αναγκαίο να συμφωνηθεί και να γίνει αντικείμενο πίστης ένα πλαίσιο αγροτικής πολιτικής, πλήρως εναρμονισμένο με τις διεθνείς τάσεις, που θα εκμεταλλεύεται όσο το δυνατό καλύτερα τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της κάθε περιφέρειας. Μια τυχόν εμμονή των περιφερειών να λειτουργούν στον αγροτικό χώρο με πρακτικές του παρελθόντος, όχι μόνο δεν θα λύσει τα σοβαρά προβλήματα που σήμερα τον ταλανίζουν, αλλά θα τον οδηγήσουν σε τέτοιας μορφής αδιέξοδα που θα επιφέρουν σοβαρές κοινωνικές αναταράξεις σε ομάδες πληθυσμού που πλήττονται. Μέλλον για την περιφερειακή γεωργία υπάρχει, μέσα όμως από αρκετά διαφορετικές νοοτροπίες κατά κύριο λόγο, που με τη σειρά τους θα φέρουν εκείνες τις παραγωγικές δραστηριότητες που είναι ικανές να δημιουργήσουν ικανοποιητικό εισόδημα από την

αγορά. Η μείωση των αροτριαίων καλλιεργειών και η αύξηση των οπωροκηπευτικών, των ειδικών φυτών (π.χ. ενεργειακών) και της αιγοπροβατοτροφίας είναι το πιο πιθανό σενάριο για τα επόμενα χρόνια, σε βάσεις όμως περισσότερο επιχειρηματικές. Η διεθνής αγορά είναι έτοιμη να δεχτεί τα Μεσογειακά προϊόντα, οι περιφέρειες αυτό που πρέπει να κάνουν είναι να τα προετοιμαστούν, έτσι ώστε να γίνονται αποδεκτά, όσον αφορά στις προδιαγραφές και να ανοίξουν τους εμπορικούς δρόμους που θα τα οδηγήσουν εκεί. Η πρόκληση είναι μεγάλη, αλλά το κέρδος από την επιτυχή έκβαση του εγχειρήματος εξίσου σημαντικό, αφού η μετάβαση της γεωργίας στο νέο καθεστώς θα την καταστήσει περισσότερο ανεξάρτητη και βιώσιμη και πιο ικανή ταυτόχρονα να ικανοποιεί τις απαιτήσεις των καταναλωτών, αφού θα είναι πολύ πιο κοντά σε αυτούς. Είναι απολύτως βέβαιο ότι οι ελληνικές περιφέρειες χρειάζονται ένα νέο τρόπο σχεδιασμού ανάπτυξης του ύπαιθρου χώρου, σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα. Ακολουθώντας την εξελικτική πορεία των άλλων παραγωγικών κλάδων, η γεωργία και η κτηνοτροφία εισέρχονται σε ένα περιβάλλον λειτουργίας και ανάπτυξης όπου κυριαρχούν οι δυνάμεις της αγοράς. Η περαιτέρω ενίσχυση της τάσης αυτής θα αλλάξει πρώτα το τοπίο του ύπαιθρου χώρου της κάθε περιφέρειας και, στη συνέχεια, τον τρόπο δημιουργίας εισοδήματος και διαχείρισης των φυσικών πόρων. Η πορεία αυτή είναι αναπόφευκτη, γιατί πλέον κυριαρχούν καλλιέργειες που δεν είναι ανταγωνιστικές, αλλά υπάρχουν, όπως έχει ήδη αναφερθεί, λόγω των ισχυρών προμοδοτήσεων που τις συνόδευαν, όπως σκληρό σιτάρι, βαμβάκι, καλαμπόκι κα. Η αποσύνδεση της χορήγησης της επιδότησης από την παραγωγική διαδικασία θα εμφανίσει αυτή τη σημαντική έλλειψη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος σε αυτούς τους κλάδους παραγωγής, θα τους συρρικνώσει και θα δώσει μέρος της θέσης, που μέχρι σήμερα κατείχαν, σε άλλες δραστηριότητες που θα ενισχύσουν μέσα από την αγορά τα τοπικά εισοδήματα. Αυτή λοιπόν η νέα θεώρηση της τοπικής ανάπτυξης, επίκεντρο της οποίας είναι η τοπική κοινωνία, η οποία διαμορφώνει αυτόβουλα την αναπτυξιακή της πορεία και προτείνει στην κεντρική εξουσία προτάσεις για χρηματοδότηση, που είναι όμως σε πλήρη σύμπνοια με το νέο διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο και τις δυνάμεις της αγοράς, είναι το αύριο για τον συνολικό ελληνικό ύπαιθρο χώρο. Συνεπώς, αναζητούνται εναλλακτικές πορείες ανάπτυξης στο πνεύμα της αειφόρου διαχείρισης των φυσικών πόρων και της προσαρμογής στις απαιτήσεις της αγοράς. Η αλλαγή του τρόπου σκέψης και λειτουργίας των άμεσα εμπλεκόμενων είναι η σημαντικότερη καινοτομία που προτείνεται και που αναμένεται να σηματοδοτήσει την αναγέννηση της υπαίθρου στο νέο διεθνοποιημένο περιβάλλον.

5.2. ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Η παραπάνω ανάλυση οδηγεί σε ορισμένα συμπεράσματα όπως:

➤ Η πραγματική σύγκλιση της εθνικής μας οικονομίας καθώς και των περιφερειακών μας οικονομιών με το μέσο Ευρωπαϊκό επίπεδο υπήρξε ανεπαρκής όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, την απασχόληση, την καινοτομία, την ποιότητα των υποδομών, τη συνολική ευημερία, τις επενδύσεις κ.ά.

➤ Υπάρχουν πάρα πολύ λόγοι που προκάλεσαν την ανεπιτυχή εφαρμογή της πολιτικής συνοχής στη χώρα μας, χωρίς να παραβλέπονται και οι αρνητικές επιπτώσεις της εισροής πόρων στην ανάπτυξη της χώρας, οι οποίες σαφώς και αποδυναμώνουν τις θετικές επιπτώσεις των διαρθρωτικών παρεμβάσεων. Όπως δείχνει η ελληνική εμπειρία, αλλά αυτή άλλων χωρών της συνοχής, καθοριστικός παράγοντας δεν είναι μόνον το ύψος των πόρων, όπως θέλει να τονίσει η συζήτηση που εκπήγασε από την πρόσφατη αποτυχία εξεύρεσης συμβιβασμού για τις δημοσιονομικές προοπτικές της περιόδου 2007-2013, αλλά κυρίως η αποδοτική αξιοποίηση αυτών.

➤ Η ανάπτυξη και πραγματική σύγκλιση μίας χώρας ή περιφέρειας δεν εξαρτάται από τις Κοινοτικές χρηματοδοτήσεις, αλλά από την ικανότητα του εθνικού ή περιφερειακού παραγωγικού συστήματος να αναδείξει και αξιοποιήσει τα ανταγωνιστικά του πλεονεκτήματα εντός της ευρωπαϊκής εσωτερικής αγοράς αλλά και της διεθνούς αγοράς. Σε μία εποχή με έντονη κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής (π.χ. κεφάλαιο, τεχνολογία, επιχειρηματικότητα, εργασία) και ολοένα αυξανόμενη διεθνοποίηση της παραγωγής επωφελούνται εκείνες οι οικονομίες που είναι ελκυστικές στην προσέλκυση αυτών των συντελεστών και έχουν σαφή διεθνή προσανατολισμό της παραγωγής τους. Οι Κοινοτικές χρηματοδοτήσεις, όσο χρήσιμες και εάν είναι, δεν έχουν τη δυνατότητα να αντισταθμίσουν τα μειονεκτήματα ανταγωνιστικότητας σε μία ενιαία και άκρως ανταγωνιστική αγορά.

Συνεπώς, η πραγματική σύγκλιση απαιτεί πάρα πολλές προσπάθειες σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και ειδικότερα της αναπτυξιακής πολιτικής. Μεταξύ άλλων έμφαση θα πρέπει να δοθεί και όπως όλα δείχνουν ήδη δίδεται:

➤ Στη δημοσιονομική εξυγίανση, η οποία δεν αφορά μόνο στην κεντρική διακυβέρνηση, αλλά και στο σύνολο των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών.

➤ Στη βελτίωση της λειτουργίας του ανταγωνισμού σε όλες τις αγορές.

➤ Στην εξυγίανση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

➤ Στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος καθώς στη βελτίωση του διοικητικού και νομοθετικού περιβάλλοντος.

➤ Στην αναδιάρθρωση της παραγωγής με εξωστρεφή προσανατολισμό.

➤ Στην προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, τα οποία είναι απαραίτητα για να συμπληρωθεί το έλλειμμα της εγχώριας αποταμίευσης και να χρηματοδοτηθούν έτσι οι υψηλοί αναπτυξιακοί ρυθμοί που απαιτεί η πραγματική σύγκλιση.

Ο κλασικός αναπτυξιακός σχεδιασμός (πρώτα λεπτομερής αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης, κατόπιν διαμόρφωση όλων των πιθανών εναλλακτικών σεναρίων ανάπτυξης, ύστερα διερεύνηση της διαθεσιμότητας των πόρων και, τέλος, διατύπωση του βέλτιστου και επιθυμητού σεναρίου) προσκρούει πλέον σε δύο βασικούς εξωτερικούς παράγοντες:

➤ Στην έλλειψη επαρκών δημοσίων πόρων, και

➤ στους καταναγκασμούς που προκύπτουν από το εντονότατο ανταγωνιστικό εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον .

Στην Προγραμματική Περίοδο 2007-2013, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προώθησε εξαιρετικά σημαντικές αλλαγές, οι οποίες ενσωματώθηκαν και στις κατευθύνσεις του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς. Οι αλλαγές αυτές, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν:

➤ Συνυπευθυνότητα της Επιτροπής και του κράτους μέλους στο σχεδιασμό της κάθε εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής και ετήσιο έλεγχο της στρατηγικής στο επίπεδο της Επιτροπής, του Συμβουλίου, αλλά και του Κοινοβουλίου.

➤ Σαφέστερη στόχευση των προγραμμάτων, σε αντίθεση με τη σημερινή πρακτική της "εκ των κάτω" δόμησής τους με βάση τα "επιθυμητά" έργα.

➤ Δημιουργία κοινού Κοινοτικού Αποθεματικού Καλής Επίδοσης, πέραν του εθνικού αποθεματικού.

➤ Χρηματοδότηση του ΚΠΣ μόνο από τρία διαρθρωτικά ταμεία (Περιφερειακής Ανάπτυξης, Κοινωνικό και Συνοχής), γεγονός που οδηγεί σε "οριζόντια" εφαρμογή του Γεωργικού Ταμείου, δηλαδή χωρίς εξαρχής ισχυρή συγκέντρωση στις περιοχές του στόχου 1.

➤ Επικέντρωση των συγχρηματοδοτήσεων σε παρεμβάσεις που ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα, την καινοτομία, την απασχόληση εις βάρος των τεχνικών υποδομών.

➤ Γενικότερη έμφαση στο στόχο της ανταγωνιστικότητας έναντι της συνοχής.

➤ Απλοποίηση των διαχειριστικών διαδικασιών με παράλληλο αυξημένο δείκτη ευθύνης των εθνικών αρχών.

Οι επερχόμενες αλλαγές έχουν ήδη αποτυπωθεί στην Τρίτη Έκθεση για την οικονομική και κοινωνική συνοχή, στα σχέδια των κανονισμών καθώς και στο κείμενο της Επιτροπής για τις στρατηγικές κατευθύνσεις της νέας πολιτικής συνοχής.

Στο παρελθόν η Ελλάδα δεν διέθετε μακροπρόθεσμη και σαφή εθνική στρατηγική με βάση την οποία θα επιχειρούσε να παρέμβει στη διαμόρφωση της κοινοτικής πολιτικής συνοχής. Το σχέδιο ανάπτυξης 2000-2006 δεν αντανάκλασε εθνική στρατηγική, αλλά άθροισμα αναλύσεων και στόχων που αποπειράονται να καλύψουν όλες τις αδυναμίες-δυνατότητες-προοπτικές- απειλές σε όλους τους τομείς. Η κατάρτιση κάθε Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης στο παρελθόν ακολουθούσε μία μόνιμη αλληλουχία διαβουλεύσεων και συμμετοχικού προγραμματισμού με διετή εμβέλεια. Κατά τη διάρκεια της εφαρμογής τους δεν αποφασίζονταν συγκεκριμένες και μακροπρόθεσμες επιλογές. Η μεθοδολογία σχεδιασμού για τη νέα προγραμματική περίοδο επιφέρει σημαντικές βελτιώσεις, δεδομένου ότι πολύ έγκαιρα ξεκίνησε η διαδικασία διαβούλευσης και η εκπόνηση τόσο του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Ανάπτυξης, όσο και των Περιφερειακών Στρατηγικών Αναπτυξιακών Σχεδίων. Καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε τα τομεακά και περιφερειακά σχέδια να είναι εναρμονισμένα με τις κεντρικές αναπτυξιακές επιλογές της χώρας, οι οποίες με τη σειρά τους θα πρέπει να είναι εναρμονισμένες με τις αντίστοιχες επιλογές της ΕΕ.

Είναι χρήσιμο να αναφέρουμε ότι αποτελεί αναγκαιότητα για τον προγραμματισμό, για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, να υπάρξουν σαφείς στόχοι στους οποίους να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην πολιτική για την ανταγωνιστικότητα με μακροπρόθεσμους όρους. Αυτό προϋποθέτει τη διαθεσιμότητα ισχυρής βάσης παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών και δεν θα αρκείται μόνο στη διακίνησή τους. Το πρόβλημα δεν λύνεται μόνο με παρεμβάσεις θεσμικού και μακροοικονομικού χαρακτήρα, αλλά πρέπει να δοθεί παράλληλα έμφαση σε ορισμένους κλάδους της χώρας, οι οποίοι εμφανίζουν αναπτυξιακά «κενά», όπως στον τουρισμό, στη ναυτιλία, στην έρευνα και την τεχνολογία, στον αγρο-διατροφικό τομέα, σε ορισμένες νέες δυναμικές υπηρεσίες, χωρίς όμως παράλληλα να παραγκωνίζονται άλλοι τομείς της οικονομίας μας.

Συνοπτικά, μία αναθεωρημένη αναπτυξιακή στρατηγική, η οποία θα στόχευε στην πραγματική σύγκλιση των περιφερειών μέσω της συνεχούς βελτίωσης της

περιφερειακής ανταγωνιστικότητας, θα μπορούσε να στηριχθεί στους παρακάτω επί μέρους στρατηγικούς στόχους και μέσα:

1. *Η αύξηση της περιφερειακής ανταγωνιστικότητας προϋποθέτει την προώθηση της διαρθρωτικής προσαρμογής μέσω της διάθεσης δημόσιων και συλλογικών αγαθών σε αστικές και αγροτικές περιοχές με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την αύξηση της ελκυστικότητας της περιοχής, ώστε να αυξηθούν οι ενδογενείς και εξωγενείς επενδύσεις.*

Για την επίτευξη αυτού του στρατηγικού αναπτυξιακού στόχου, μεταξύ άλλων, απαιτούνται:

- Βελτίωση της προσβασιμότητας της κάθε περιοχής πρώτα με τη βελτίωση των υφιστάμενων και εν συνεχεία με τη δημιουργία νέων ενδοπεριφερειακών, διαπεριφερειακών και διεθνών δικτύων (π.χ. οδικές και σιδηροδρομικές συνδέσεις, ολοκλήρωση εθνικών δικτύων και κάθετων συνδέσεων, ανάπτυξη υποδομών στους τομείς πληροφοριών και επικοινωνιών αγροτικών περιοχών, δίκτυα ενέργειας κ.ά.).
- Ολοκληρωμένες πολιτικές για την αξιοποίηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων, ειδικά στις αγροτικές περιοχές.
- Αναδιάρθρωση της γεωργικής παραγωγής προς την κατεύθυνση ενός ποιοτικού αγρο-διατροφικού τομέα μέσω νέων μορφών οργάνωσης, μεταποίησης και εμπορίας.
- Σύνδεση της τοπικής αγροτικής παραγωγής και του τουριστικού κύκλου μέσω συλλογικών προγραμματικών συμβάσεων.
- Αξιοποίηση πλεονεκτημάτων δικτύωσης των επιχειρήσεων μέσω της ενθάρρυνσης των διεπιχειρηματικών σχέσεων και της προώθησης των παραγωγικών υπηρεσιών. Έμφαση προσήκει σε στοχευμένα συλλογικά μέτρα στήριξης των επιχειρήσεων, αντί των διαδεδομένων επιδοτήσεων μεμονωμένων επιχειρήσεων, στη δημιουργία δικτύων και μηχανισμών στήριξης ομάδων επιχειρήσεων στα πρότυπα της Ιταλίας και της Ισπανίας και στη δημιουργία περιφερειακών μηχανισμών διάθεσης επιχειρηματικών κεφαλαίων.
- Επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο με την ενίσχυση των δημόσιων εκπαιδευτικών και ερευνητικών υποδομών και επανεξέταση του μοντέλου υλοποίησης των προγραμμάτων κατάρτισης. Καλύτερη σύνδεση τοπικών ερευνητικών ιδρυμάτων και εργαστηρίων με επιχειρήσεις. Καταπολέμηση ψηφιακού αναλφαριθμητισμού. Δημιουργία υποδομών παραγωγής ή/και διάδοσης γνώσης και τεχνολογιών (π.χ.

αξιοποίηση τεχνολογικών πάρκων, δημιουργία αγροτικών τεχνολογικών πάρκων, αξιοποίηση πόλων καινοτομίας).

- Την ενίσχυση των δράσεων προστασίας του περιβάλλοντος και ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στην λειτουργία των επιχειρήσεων, των φορέων λήψης αποφάσεων και στην συνείδηση των πολιτών.
- Την ενίσχυση των μεγάλων αστικών κέντρων, αλλά και των ενδιάμεσων πόλεων με σκοπό την διατήρηση και την ενίσχυση της παραγωγικής τους ταυτότητας και την ανάδειξη νέων συγκριτικών πλεονεκτημάτων, αλλά και την διάχυση της ανάπτυξης που επιτελείται στις μητροπολιτικές περιοχές.
- Την ανάπτυξη όσο το δυνατόν καλύτερων κοινωνικών υπηρεσιών (π.χ. υγείας, πρόνοιας, φροντίδας παιδιών και ηλικιωμένων) οι οποίες θα ενισχύσουν την ένταξη στην αγορά εργασίας και άλλων τμημάτων του πληθυσμού.
- Την εξασφάλιση του ενεργειακού ισοζυγίου της χώρας και την ανάπτυξη των εναλλακτικών πηγών ενέργειας που μπορούν να αποδώσουν σημαντικά οφέλη στην προσπάθεια αυτή.

2. Η αποτελεσματικότητα της αναπτυξιακής στρατηγικής εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ολοκλήρωση των τομεακών πολιτικών και το συντονισμό των δράσεων μεταξύ και πέραν των διοικητικών ορίων για την αποφυγή επικαλύψεων, συγκρούσεων στόχων και μία πιο αποδοτική διαπεριφερειακή συνεργασία.

Η επίτευξη αυτού του στρατηγικού στόχου, μεταξύ άλλων, απαιτεί:

- Τη συσσωμάτωση των τομεακών πολιτικών, των ΠΕΠ και των εθνικών τομεακών πολιτικών.
- Την αύξηση της τεχνικής στήριξης για μελέτες έργων.
- Τη βελτίωση συντονισμού μεταξύ των διαφόρων βαθμίδων της διοίκησης και αυτοδιοίκησης, περαιτέρω συγχώνευση αυτοδιοικητικών ενοτήτων, αποκέντρωση αποφάσεων και διαχείρισης, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών για την αναβάθμιση της διοικητικής ικανότητας.
- Μία αποτελεσματική περιφερειακή πολιτική απαιτεί καλή διακυβέρνηση, με την έννοια του υψηλής ποιότητας διοικητικού δυναμικού, της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης και της κοινωνικής και οικονομικής εταιρικότητας με τους τοπικούς ιδιωτικούς παράγοντες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abell, D. F., (1980) *Defining the Business: The Starting Point of Strategic Planning*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1980
- Abraham F. and Van Rompuy P. (1995) Regional convergence in the European Monetary Union, *Papers in Regional Science*, 74(2):125-142.
- Aghion, P. and Howitt, P., (1998) *Endogenous Growth Theory*, MIT Press, Cambridge (Mass.).
- Aiginger, K., (1998) A Framework for Evaluating the Dynamic Competitiveness of Countries, *Structural Change and Economic Dynamics*, pp. 159-188.
- Amin A. and Tomaney J. (1995) The Regional Dilemma in a Neo-liberal Europe, *European Urban and Regional Studies*, 2(2):171-88.
- Amin A., και Thrift N., (1994) *Globalisation, Institutions, and Regional Development in Europe*, Oxford University Press, Oxford
- Anselin, L., Varga, A., and Acs, Z. (1997), Local geographic spillovers between university research and high technology innovation, *Journal of Urban Economics*, 42: 422-448
- Antonelli, C. (1994), Technological districts localized spillovers and productivity growth: the Italian evidence of technological externalities in the core regions, *International Review of Applied Economics*, 18-3
- Armstrong H. W. and Vickerman R. W. (eds), (1995) *Convergence and Divergence among European Regions*, London: Pion
- Armstrong H. W., (1995) Convergence among Regions of the European Union, 1950-1990, *Papers in Regional Science*, Vol. 74, No. 2, April 1995.
- Armstrong, H. and Taylor, J. (2000), *Regional Economics and Policy*, third edition, MA, Blackwell Publishers Inc.
- Asheim, B.T (1996) Industrial districts as 'learning regions': a condition of prosperity, *European Planning Studies*, vol. 4, pp. 379-400
- Atkinson D.R and Court H.R, (eds) (1998) *The New Economy Index*, Progressive Policy Institute, Policy report, Washington
- Audretsch, D. B. and Feldman, M. P. (1996), R&D spillovers and the geography of innovation and production, *American Economic Review*, 86/3: 630-640
- Bache I. (1998), *The Politics of European Union Regional Policy: Multi-Level Governance or Flexible Gatekeeping?*, Sheffield: Sheffield Academic Press
- Bachtler J. and Michie R. (1995), A new era in E.U. regional policy evaluation? The appraisal of the structural funds, *Regional Studies*, Vol. 29, pp. 745-51

- Badinger H., Muller W. and Tondl G., (2002), *Regional Convergence in the European Union (1985-1999): A Spatial Dynamic Panel Analysis*, Hamburg Institute of International Economics, Hamburg
- Badinger, H. and Tondl, G., (2002) Trade, Human Capital and Innovation: The Engines of Regional Growth in the 1990s, *IEF Working Paper* No 42, January 2002.
- Baily, M.N. (2001), *Macroeconomic Implications of the New Economy*, Institute for International Economics.
- Baldwin R., Forslid R., Martin P., Ottaviano G. and Robert-Nicoud F. (2001), Agglomeration and Growth With and Without Capital Mobility, *Discussion Paper* 130, HWWA.
- Baldwin R.E., Francois J.F., and Portes R. (1997), Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The impact on the EU and Central Europe, *Economic Policy*, vol. 24, pp. 127 – 176.
- Barclays Bank PLC, Welsh Development Agency (WDA) and English Regional Development Agency (ONE), (2002) *Competing with the World: World Best Practice in Regional Economic Development*.
- Barker, T. and Kohler, J. (eds.) (1998), *International Competitiveness and Environmental Policies*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Barro R. J. and Sala-i-Martin, X., (1995) *Economic Growth*, McGraw-Hill, Boston (Mass.).
- Barro, R. (1997). *Determinants of Economic Growth*, USA, Cambridge, Mass.:MIT Press.
- Batey P., and Friedrich P.(eds) (2000), *Regional Competition*, Springer-Verlag Berlin, Germany
- Begg I. (1999), Cities and Competitiveness, *Urban Studies*, 36 (5-6): 795-809
- Begg I. (2000), Reshaping the E.U. budget – yet another missed opportunity?, *European Urban and Regional Studies*, vol. 7, n. 1, pp. 51 – 62.
- Begg I. (2002), Investability: the key to competitive regions and cities?, *Regional Studies*, 36 (2): 187-200
- Begg I. and Hodson D., (1999) Regional adjustment mechanisms under E.M.U., *South Bank University Discussion Papers Series*
- Begg I., Fisher S. and Dornbusch R. (2000), *Economics*, sixth edition, London McGraw-Hill Publishing Company.
- Begg I., Gudgin G. and Morris D. (1995), The assessment: regional policy of the European Union, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 11, pp. 1-18
- Belke A. and Heine J.M. (2001), On the Endogeneity of an Exogenous OCA-Criterion: The Impact of Specialisation on the Synchronisation of Regional Business Cycles in Europe, *Discussion Paper* 119, HWWA.
- Beugelsdijk, S. and Noorderhaven, N, (2002) Entrepreneurial attitude and economic growth; a cross-section of 54 regions, *Paper presented at the ERSA congress*, Dortmund 2002.
- Bilbao-Osorio, B. and Rodríguez-Pose, A. (2004), From R&D to innovation and economic growth in the EU, *Growth and Change*, vol. 35.

- Blakely J.E., (1994), *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*, Sage publications, 2nd edition
- Blakely, E. J., (2001) Competitive Advantage for the 21st-Century City: Can a Place-Based Approach to Economic Development Survive in a Cyberspace Age?, *APA Journal*, Spring 2001, Vol. 67, No. 2, pp. 133-141.
- Blomström M. and Kokko A. (1997), Regional Integration and Foreign Direct Investment: A Conceptual Framework and Three Cases, *Policy Research Working Paper 1750*, World Bank, International Economics Department, Washington, DC.
- Bode E. (2001), Is Regional Innovative Activity Path-dependent? An Empirical Analysis for Germany, *Working Paper 1058*, Kiel Institute of World Economics.
- Bode, E., et al., (2003) European Integration, Regional Structural Change and Cohesion: A Survey of Theoretical and Empirical Literature, *EURECO. The Impact of European Integration and Enlargement on Regional Structural Change and Cohesion*, Workpage No. 1.
- Boldrin, M. and Canova F., (2001), Inequality and Convergence in Europe's Regions: Reconsidering European Regional Policies, *Economic Policy*, Jg. 16, H. 32, S. 207-245.
- Bollen F., Hartwig I. and Nicolaides P., (2000), EU Structural Funds beyond Agenda 2000. Reform and Implications for Current and Future Member States, European Institute of Public Administration. Netherlands *CEPR Discussion Papers*, Nr. 2767, London.
- Borghesi, S. and A. Vercelli (2003), Sustainable globalisation, *Ecological Economics*, vol. 40.
- Borras, S. and Jacobsson K., (2004) The Open Method of Co-ordination and the New Patterns of EU Governance, *Journal of European Public Policy*, vol. 11, no. 2
- Borras-Alomar S., Christiansen T., και Rodriguez-Pose A., (1994) Towards a Europe of the Regions? Visions and Reality from a critical perspective, *Regional Politics and Policy*, vol. 4(2), pp. 1-27
- Boschma, A.R (2004) Competitiveness of Regions from an evolutionary perspective, *Regional Studies*, vol. 38 (9), pp. 1001-1014
- Bradley J, Untiedt G, and Mitze T, (2007) *Analysis of the Impact of Cohesion Policy A note explaining the HERMIN-based simulations*, Project-No. 2006 CE.16.0.AT.035 Muenster and Dublin, May 14h, 2007
- Branstetter L. (2001), Are Knowledge Spillovers International or Intranational in Scope? Microeconomic Evidence from the US and Japan, *Journal of International Economics*, 53, 53-79.
- Bretscheger L, (1999) Knowledge diffusion and the development of regions, *The Annals of Regional Science*, 33: 251-268
- Breuss F. (2001), Macroeconomic effects on EU enlargement for old and new members, *WIFO Working Paper*, n. 143,

- Brooksbank, D. J. and Pickernell, D. G., (1999) Regional Competitiveness Indicators: A Reassessment of Method, *Local Economy*, February 1999, pp. 310-326.
- Brulhart M. and Torstensson J.A. (1996), Regional Integration, Scale Economies, and Industry Location in the European Union, *Discussion Paper* 1435, Center for Economic Policy Research, London.
- Budd L., (1995) Globalisation, territory and strategic alliances in different financial centers, *Urban Studies*, vol.32 , pp. 345-360
- Budd, L. (1998), Territorial Competition and Globalisation: Scylla and Charybdis of European Cities, *Urban Studies*, vol. 35 (4) pp. 663-685.
- Bussoletti S. and Esposti, R. (2004) Regional convergence, structural funds and the role of agriculture in the EU. A panel-data approach, *Working paper* n. 220, Department of Economics, Marche Polytechnic University, Ancona.
- Button K. and Pentecost E. (1999), *Regional Economic Performance within the European Union*, Cheltenham: Edward Elgar
- Cairncross F. (1997), *The Death of Distance*, Cambridge, MA, Harvard Business School Press.
- Camagni, R., (1991) *Innovation Networks, Spatial Perspectives*, Belhaven, London
- Camagni R., (1992) Development Scenarios and Policy Guidelines for the Lagging Regions in the 1990s, *Regional Studies*, 26(4): 361-374.
- Camagni, R., (2002) On the concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading?, *Urban Studies*, vol. 39 (13), pp. 2395-2411
- Camagni R. (2005), The rationale for territorial cohesion and the place of territorial development policies in the European Model of Society, *Paper presented at the meeting of the Lincoln Institute*, Vienna (July).
- Cambridge Econometrics, (2003), *Regional Competitiveness Indicators*, A final report submitted to DG XVI of the European Commission, September.
- Cambridge Econometrics, ECORYS-NEI (2004) *A Study on the Factors of Regional Competitiveness*, A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy Covent Garden Cambridge
- Canaleta, C. G., Arzoz, P. P. and Garate, M. R. (2002), Structural change, infrastructure and convergence in the regions of the European Union, *European Urban and Regional Studies*, vol.9.
- Cappelen, A., F. Castellacci, J. Fagerberg and B. Verspagen (2003), Regional support, growth and convergence in the EU, *Journal of Common Market Studies*, vol. 41.
- Cappelen, A., Fagerberg J. and Verspagen B. (1999), Lack of regional convergence, in Fagerberg, J., Guerrieri P. and Verspagen B. (eds), *The Economic Challenge for Europe. Adapting to Innovation Based Growth*, Edward Elgar.

- Carbonaro I. (2006), Problemi metodologici per la costruzione di un indice composito di “capacità territoriale di competitività in sostenibilità”, in *Bollettino (Journal) della Società Geografica Italiana*, XII, XI(1), pp. 91-106.
- Castells M., (1989) *The informational city*, Basil Blackwell, Oxford
- CEIS Centre for International Studies on Economic Growth, (2006) *Territorial dimension of the Lisbon-Gothenburg strategy*, Final Report Revisited ESPON Project 3.3., December 2006, University of Rome “Tor Vergata”, Italy Economics Faculty
- Charles, D. and Benneworth, P. (1997), *A Review of Regional SWOT Analyses*, (report by Newcastle University’s Centre for Urban and Regional Development Studies for European Economic Development Services, Newcastle-upon-Tyne).
- Charles, D. and Frazer, T. (eds.) (1997), *European Cohesion: Competition, Technology and Regions*, (Routledge).
- Cheshire P.C (1990), Explaining the Recent performance of the European Community’s Major Urban Regions, *Urban Studies*, 27 (3): 311-333
- Cheshire P.C (1999), Cities in competition: Articulating the gains from Integration, *Urban Studies*, 36(5-6):843-864
- Cheshire P.C and Gordon R.I (1996), Territorial Competition and the predictability of collective (in)action, *International Journal of Urban and Regional Research*, 20 pp.383-399
- Cheshire P.C and Magrini S. (1999), Evidence on the impact of territorially competitive policy and the role of transactions costs in conditioning collective (in)action, *Research Papers in Environmental and Spatial Analysis*, no. 57 dept. of Geography and Environment, London School of Economics.
- Cheshire, P. C and Gordon, R.I. (eds). (1995), *Territorial Competition In An Integrating Europe*, Avebury, Aldershot.
- Cheshire P.C and Gordon R.I (1998), Territorial Competition: some lessons for policy, *The Annals of Regional Science*, 32:321 –346
- Christiaans, T., (2002) Regional Competition for the location of new facilities, *The Annals of Regional Science*, vol. 36, pp. 645-661
- Clark T.E and Van Wincoop E. (2001), Borders and Business Cycles, *Journal of International Economics*, 55, 59-85.
- Clark T.E. and Shin K. (2000), The Sources of Fluctuations Within and Across Countries, in Hess G. and Van Wincoop E. (eds.), *Intranational Macroeconomics*, Cambridge University Press, Cambridge, 189-217.
- Coe D.T. and Helpman E. (1995), International R&D Spillovers, *European Economic Review*, 39, 859-87.
- Coffee W.J, and Polese M, (1984) The concept of local development: a stages model of endogenous regional growth, *Papers in Regional Science Ass.* 55., pp. 1-12

- Coffee W.J, and Polese M, (1985) Local development: conceptual bases and policy implications, *Regional Studies*, vol. 19., pp. 85-93
- Cooke, P. and Morgan, K. (1993), The network paradigm: new departures in corporate and regional development, *Environment and Planning D: Society and Space*, 3: 543-564
- Cooke, P., (2001) Regional innovation systems, clusters and the knowledge economy, *Industrial and Corporate Change*, vol.10, pp. 945-974
- Cuadrado Roura, J. and Rubalcaba Bermejo, L. (1998), Specialisation and competition amongst European Cities, *Regional Studies*, vol. 32 (2) pp. 133-147.
- D'Arcy E and Keogh G. (1998), Territorial Competition and Property Market Process: An Exploratory analysis, *Urban Studies*, 35 (8): 1215-1230
- Davies, S. and Gross, T. (2005), The Challenges of Designing Cohesion Policy Strategies. *Second International Conference on Benchmarking Regional Policy in Europe*, Riga, 24-26 April 2005, Conference Discussion Paper No. 2, EPRC (April).
- De La Fuente A.(2000) Convergence across countries and regions: theory and empirics, *EIB Papers*, vol. 5, 2, pp. 25-45.
- De La Fuente, A and Ciccone A., (2002) *Human capital in a global and knowledge-based Economy*, Brussels: European Commission, DG Employment and Social Affairs.
- De la Fuente, A, (2002). The Effect of Structural Fund Spending on the Spanish Regions: An Assessment of the 1994-99 Objective 1 CSF, *CEPR Discussion Papers* 3673.
- Department of Trade and Industry (1998), *Regional Competitiveness Indicators*, (DTI, London).
- Dewhurst, J. , (2002) An empirical investigation of the relationship between regional economic growth and structural change, *paper presented at the ERSA congress*, Dortmund 2002.
- DG REGIO (2004), *Interim Territorial Cohesion Report*, prepared by Interreg III B programmes and projects. Preliminary results of ESPON and EU Commission Studies, Luxembourg.
- Dosi G. and Kogut, B. (1993), National Specificities and the Context of Change: The Coevolution of Organization and Technology, in Kogut, B. (Ed), *Country Competitiveness: Technology and the Organizing of Work*, Oxford University Press: N. York.
- Doutriaux, J., (2003) University-Industry linkages and the development of knowledge clusters in Canada, *Local Economy*, vol. 18(1), pp. 63-79
- Downes R. (1996), Economic transformation in Central and Eastern Europe: the role of regional development, *European Planning Studies*, vol. 4, n. 2, pp. 217 – 224.
- Dunford M. and Smith A. (2000), Catching up and Falling Behind: economic performance and the trajectories of economic development in an enlarged Europe, *Economic Geography*
- Dutch Presidency of The European Council (2004), Exploiting Europe's territorial diversity for sustainable economic growth. *Discussion paper for the EU informal ministerial meeting on territorial cohesion*, Rotterdam (November).

- EC (1993), *Growth, Competitiveness and Employment: The Challenges And Ways Forward Into The 21st Century*, (EC, Luxembourg).
- EC (1994), *Europe 2000+*, European Community, Luxembourg.
- EC (1995), *Competitiveness and Cohesion: Trends in the Regions*.
- EC (1997a), *Benchmarking the Competitiveness of European Industry*, (EC)
- EC (1997b), *The Impact of Structural Policies on Economic and Social Cohesion in the Union 1989-99*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- EC (1999a) *Sixth Periodic report on the social and economic situation and development of the regions in the European Union*, European Commission, Directorate General for Regional Policy and Cohesion.
- EC (1999b), *European Spatial Development Perspective (ESDP), Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, Council of Ministers, Postdam, May, European Commission, Bruxelles
- EC (2000). Real Convergence and Catching Up in the EU, in European Commission, *The EU Economy 2000 Review*, pp. 175-206. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (European Economy no. 71).
- EC (2001a), *A white paper on European Governance*, COM(2001), 428/2, Bruxelles, CCRE-CEMR.
- EC (2001b), *Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development*, Brussels, 2001,
- EC (2001c), *European Competitiveness Report 2001*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg
- EC (2001d), The economic impact of enlargement, *Enlargement Papers* n. 4, Directorate General for Economic and Financial Affairs European Communities.
- EC (2001e) *Second Report on Economic and Social Cohesion*.
- EC (2002a), *Productivity: The Key to Competitiveness of European Economies and Enterprises*. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament [COM(2002)262]. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg
- EC (2002b), *The economic impact of objective 1 interventions for the period 2000-2006*, Final Report to the Directorate General for Regional Policies, Luxembourg
- EC (2003a), *European Competitiveness Report 2003*, Commission staff working document.
- EC (2003b). *Extracts from Presidency Conclusions on the Lisbon Strategy by Theme*. European Councils: Lisbon to Thessaloniki (June 2003). European Commission. Brussels
- EC (2003c), *Benchmarking Enterprise Policy: Results from the 2003 Scoreboard*. *Commission Staff Working Paper* [SEC(2003)1278]. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

- EC (2003d) *Structural policies and European territories: Competitiveness, sustainable development and cohesion in Europe. From Lisbon to Gothenburg*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- EC (2003e). *Innovation policy: updating the Union's approach in the context of the Lisbon Strategy*, COM(2003) 112 final.
- EC (2004a). *A new partnership for cohesion convergence competitiveness cooperation. Third report on economic and social cohesion*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg
- EC (2004b). *Delivering Lisbon: reforms for the enlarged union. Report from the commission to the spring European Council* [COM(2004)29]. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg
- EC (2004c). *Mid Term Evaluation in Objective 1 and 2 Regions. Growing Evaluation Capacity*. Draft Report for Discussion by the Technical Group on Evaluation at a seminar on the Mid Term Evaluation in October 2004.
- EC (2004d). *Interim Territorial Cohesion Report*. European Commission, DG-Regio, Brussels.
- EC (2004e), *Stimulating Technologies for Sustainable Development: An Environmental Technologies Action Plan for the European Union*, COM/2004/0038 final.
- EC (2004f). *Proposal for a Council Regulation laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund*, COM(2004) 492 final, Brussels, 14 July.
- EC (2005a), *Draft Declaration on Guiding Principles for Sustainable Development*, COM(2005)218 final, Brussels, May.
- EC (2005b), *Impact Assessment Guidelines*, 15 June 2005, SEC 791.
- EC (2005c), *Implementation Report of the Broad Economic Policy Guidelines 2003-2005*.
- EC (2005d), *Integrated guidelines for growth and jobs 2005-2008*, Document adopted by the Council, April, Bruxelles.
- EC (2005e), *Lisbon Action Plan incorporating EU Lisbon programme and Recommendations for Actions to Member States for Inclusion in their national Lisbon Programmes*, February, SEC(2005)192.
- EC (2005f), *The 2005 review of the EU Sustainable Development Strategy: Initial Stocktaking and Future Orientations*, COM(2005)37.
- EC (2005g). *Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs. Community Strategic Guidelines, 2007-13*. European Commission 5.7.2005 COM(2005)0299, Brussels.
- EC (2005h). *Common Actions for Growth and Employment: The Community Lisbon Programme*. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. COM (2005) 330 final. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

- EC (2005i) *Latest European regional statistics confirm Commission's proposal on Structural Funds for 2007-2013*, Brussels, 28.1.2005, IP/05/107
- EC (DGVI) (1998) *Prospects for Agricultural Markets 1998-2005*, Brussels, October 1998.
- EC (DGVI) (1999a) *Direction Towards Sustainable Agriculture (OM/1999/22 Final)*, Brussels, 27.01.1999
- EC (DGVI) (1999b) *Situation and Outlook: Rural Developments*, Brussels 1999
- EC (DGVI) (2003a) *Prospects for Agricultural Markets 2003-2010*, Brussels, June 2003.
- EC (DGVI) (2003b) *Reform of the Common Agricultural Policy. A long-term Perspective for Sustainable Agriculture. Impact Analysis* Brussels, March 2003.
- EC (DGVI) (2003c) *Η ΕΕ Μεταρρυθμίζει εκ Θεμελίων τη Γεωργική της Πολιτική ώστε να Επιτύχει μια Αειφόρο Γεωργία στην Ευρώπη*, Λουξεμβούργο 26 Ιουνίου 2003 (IP 103/898)
- Economic and Social Committee, (2002), *The future of cohesion policy in the context of enlargement and the transition to a learning society*, Brussels
- Economou D. (1997) The impact of the First Community Support Framework for Greece: The anatomy of failure, *European Urban and Regional Studies*, Vol. 4, No. 1, pp. 71-84.
- Eichengreen B., (1996) *More Perfect Union: On the Logic of Economic Integration. Essays in International Finance Section*, Department of Economics, Princeton University.
- Engelbrecht H.J. (1997), International R&D Spillovers, Human Capital and Productivity in OECD Economies: An Empirical Investigation, *European Economic Review*, 41, 1479-88.
- ERS (Economic Research Service) US Department of Agriculture (1999) *The European Union's Common Agricultural Policy: Pressures for Change* WRS -99-2, October, 1999.
- ESPO (2006a) *Enlargement of the European Union and the wider European Perspective as regards its Polycentric Spatial Structure*, Final Report, Project 1.1.3
- ESPO (2006b) *Potentials for polycentric development in Europe*, Final Report, Project 1.1.1
- ESPO (2006c) *Governance of Territorial and Urban Policies from EU to Local Level*, Final Report, Project 2.3.2
- EURADA (2003) *Regional Competitiveness*, European Association of Development Agencies
- European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning (CEMAT) (2002). *Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent*. Recommendation Rec(2002)1 of the Committee of Ministers to Member States on the Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent. Council of Europe, Strasbourg
- European Council (2000), *Lisbon European Council: Presidency Conclusions*.
- European Council (2001), *Göteborg European Council: Presidency Conclusions*.
- European Parliament's Committee (2005), *Adaptation of Cohesion Policy to the Enlarged Europe and the Lisbon and Gothenburg Objectives* (provisional version, January)

- Fagerberg J. (1994), Technology and International Differences in Growth Rates, *Journal of Economic Literature*, 32, 1147-75.
- Feldman, M. (2000), Location and innovation: the new economic geography of innovation, spillovers, and agglomeration, in Clark, G., Feldman, M., and Gertler, M. (eds.), *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford University Press: 373- 394
- Feldstein M., (1998) Asking for Trouble. The Single Currency Will Lead to Regional Conflict, not Economic Efficiency. *TIME*, January 19, 1998.
- Fischer B. (1998), Glocalization and the Competitiveness of Regional Blocs in Comparative Perspective, *HWWA-Diskussionspaper*.
- Fischler F. (1999) The WTO and Agriculture in East and West, *6th East-West Agricultural Forum*, Berlin 23/1/1999.
- Florida R., (1995) Toward the learning region, *Futures*, vol. 27 (5), pp. 527-536
- Fujita, M., Krugman, P., Venables, A.J. (2001), *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*, The MIT Press.
- Fujita, M., and Thisse J. F., (1996), Economics of Agglomeration, *Journal of Economy*, Jg. 17, S. 337 - 348
- Garafoli G., (2002) Local Development in Europe: Theoretical models and international comparisons, *European Urban and Regional Studies*, vol. 9 (3): 225-239
- Gardiner, B., Martin, R και Tyler, P., (2004) Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions, *Regional Studies*, vol. 38(9), pp. 1045-1067
- Georgellis Y., and Wall J. H. (2000), What makes a region entrepreneurial? Evidence from Britain, *Ann Reg Sci*, vol.34, 385-403
- Georgiou G. (1994) The Implementation of EC Regional Programmes in Greece: A critical Review, *European Planning Studies*, Vol. 2, No. 3, pp. 321-336.
- Georgiou G., and Psyharis Y., (2004), The new enlargement of the European union: The financial framework and the new challenges ahead, *European Planning Studies* vol 12 No 4.
- Getimis, P (2003) Improving European Union Regional Policy by learning from the past in view of enlargement, *European Planning Studies*, vol. 11 (1), pp. 77-87
- Giannetti, M. (2002), The effects of integration on regional disparities: convergence, divergence or both?, *European Economic Review*, vol. 46.
- Gillespie A., Richardson R. and Cornford J., (2001), Regional Development and the New Economy, *Cahiers Papers, European Investment Bank*, 6(1), 109-131.
- Gregersen, B., and Johnson, B., (1997) Learning economies, innovation systems and European Integration, *Regional Studies*, vol. 31(5), pp. 479-490
- Grossman, G. M. and Helpman, E., (1994) Endogenous Innovation in the Theory of Growth, *Journal of Economic Perspectives*, Winter 1994, pp. 23-44.

- Guersent, O (2001), The Regional Policy of the European Union: A Balance and an Outlook, *Regional Studies*, Jg. 35, S. 163-167.
- Gundlach E. (2001), Interpreting Productivity Growth in the New Economy: Some Agnostic Notes, *Working Paper* 1020, Kiel Institute of World Economics.
- Hämäläinen S. (2001), Is the New Economy really new?, *Helsinki School of Economics*, 29 January 2001.
- Higano, Y., (2001) *The region in the new economy: An international perspective on regional dynamics in the 21th century*, Aldershot: Ashgate
- Hitchens, D. (1997), Environmental policy and the implications for competitiveness in the regions of the EU, *Regional Studies*, vol. 31 (8) pp. 813-819.
- Hoekman B., Schiff M. and Winters L.A. (1998), *Regionalism and Development: Main Messages from Recent World Bank Research*, World Bank, Draft.
- Holod, D. and Reed, R. R. III (2004), Regional spillovers, economic growth, and the effects of economic integration, *Economics Letters*, vol. 85.
- Hotz-Hart, B. (2000), Innovation networks, regions, and globalisation, in Clark, G., Feldman, M., and Gertler, M. (eds.), *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford University Press: 433-450
- Huggins Associates (2001), *Global Index of Regional Knowledge Economies: Benchmarking South East England*, Final Report, prepared for The South East England Development Agency (SEEDA), November 2001.
- Hurst C., Thisse J.F and Vanhoudt P., (2000) What diagnosis for Europe's ailing regions?, *EIB Papers*, 5(1):9-29.
- IMD, (2000) *The World Competitiveness Yearbook*, Lausanne, 2000.
- IMD, (2006) *The World Competitiveness Yearbook*, Lausanne, 2006.
- IMF, (2003). *World Economic Outlook. Growth and Institutions*. Washington, DC.
- Ioannides Y. and Petrakos G. (2000) Regional disparities in Greece: The performance of Crete, Peloponnese and Thessaly, *European Investment Bank Papers*, 5(1):31-58.
- Issing O., (1996) Europe. Political Union Through Common Money?, *Occasional Paper* No. 98. London: Institute of Economic Affairs
- Johansson B. (2000) Regional Competition: Endogenous and Policy-Supported Processes, in Batey P., and Friedrich P.(eds), *Regional Competition*, Springer-Verlag Berlin, Germany
- Jones C.I. (1995), R&D-Based Models of Economic Growth, *Journal of Political Economy*, 103(4), 577-98.
- Kasakos P. (1998) Verzögerungen und Inkonsistenzen in der griechischen Konvergenzpolitik, in M. Papaschinopoulou (Ed.): *Griechenland auf dem Weg zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion*, Athens: Ant. N. Sakkoulas Publishers and Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, pp. 77-98

- Keller W. (2001), *The Geography and Channels of Diffusion at the World's Technology Frontier*, Discussion Paper 123, HWWA.
- Kengyel O. (2000), *The EU's Regional Policy and its extension to the new members*, Discussion Paper C 76, Center for European Integration Studies, University of Bonn.
- Kenny, C. and Williams, D., (2001) *What Do Economists Know About Economic Growth? Or Why Don't They Know Very Much?*, *World Development*, Vol. 29(1).
- Keune, M. (2001) *Regions, regional institutions and regional development*, SEED Working Paper, no.16, International Labour Office, Geneva
- Kingsley E.H. et al. (1997), *Regional Governance and economic development: lessons from federal states*, in *Proceedings of 36th European Regional Science Congress*, Zurich.
- Kitson, M., Martin, R., και Tyler, P., (2004) *Regional Competitiveness: An elusive yet key concept?*, *Regional Studies*, vol.38 (9), pp. 991-999
- Kletzer K.M. (1997) *Macroeconomic Stabilization with a Common Currency: Does European Monetary Unification Create a Need for Fiscal Insurance or Federalism?* ZEI Policy Paper B97-04, Bonn
- Knödler H. and Albertshauer U. (2001), *Glocalization, Foreign Direct Investment and Regional Development Perspectives: Empirical Results for West German Regions*, Discussion Paper 117, HWWA.
- Kok, W., et al., (2004). *Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for Growth and Employment*. Report from the High Level Group chaired by Wim Kok. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, November.
- Konsolas N., Papadaskalopoulos A. and Plaskovitis I. (2002), *Regional Development in Greece*, Springer
- Korres, G., and Iosifides, T. (2002) *The impact of foreign direct investment and technical change on regional growth*, paper presented at the ERSA congress, Dortmund 2002.
- Kotios A., (1998) *Konvergenzkriterien und makroökonomische Anpassung in Griechenland: Visionäres und Realisierbares*, στο M. Papaschinopoulou (Ed.) *Griechenland auf dem Weg zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion*, Athens: Ant. N. Sakkoulas Publishers and Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, pp. 99-124.
- Kotios A., and Saratsis Y., (2006) *The European Cohesion Policy, the Lost Chances for Greece and New Perspectives*, Paper Presented in the 46th Congress of the European Regional Science Association, Volos 30/8-3/9/2006.
- Kotios A., Saratsis Y., Kalioras D., and Metaxas T., (2006) *Balkans and Europe: Identifying spatial development dimensions*, στο Σαμαθρακής Β., Παπαδιοδώρου Γ., Βασιλειάδης Σ., και Τσίτσης Ν., (επιμ.) (2006) *Επιχειρηματικότητα, Ανταγωνιστικότητα και Ανάπτυξη στην Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Πρακτικά 9ου Διεθνούς Συνεδρίου της Εταιρίας Οικονομολόγων Θεσσαλονίκης, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας 23-25 Σεπτεμβρίου 2004, Θεσσαλονίκη.

- Krieger-Boden C., (2002) European Integration and the case for compensatory regional policy, *paper presented at the 42nd European Congress of the ERSA*, August, 27th-31st, 2002, Dortmund
- Krugman P. (1991a) Increasing returns and economic geography, *Journal of Political Economy*, Vol. 99 (3), 83-99.
- Krugman, P. (1991b), *Geography and Trade*, Cambridge MA, MIT Press.
- Krugman P. (1994), Competitiveness: a dangerous obsession, *Foreign Affairs*, 74 (2): 28-44
- Krugman, P. (1995) *Development, Geography and Economic Theory*, MIT, Cambridge Mass.
- Krugman P. (1996a), Making sense of the competitiveness debate, *Oxford Review of Economic Policy*, 12 (3): 17-25
- Krugman, P. (1996b), A Country Is Not A Company, *Harvard Business Review*, vol. 74 (1) pp. 40-44.
- Krugman, P. (1996c), *Pop Internationalism*, (MIT Press).
- Krugman, P., (1998) What's new about the new economic geography?, *Oxford Review of Economics and Policy*, vol. 14(2), pp. 7-17
- Kubo, Y. (1995), Scale economies, regional externalities and the possibility of uneven regional development, *Journal of Regional Science*, vol. 35.
- Lammers K., (2001), Can Eastern Europe Catch Up Without Structural Funds?, *Intereconomics*
- Landesmann A.M., (2003) Structural features of economic integration in an Enlarged Europe: patterns of catching-up and industrial specialisation, *Economic papers*, EC-Directorate-General for Economic and Financial Affairs, no. 181
- Lattimer L.R., (2003) The New age of competitiveness, *Competitiveness Review*, vol.13, no.2, pp. 1-15
- Le Gales P. (1998), Government and governance of regions: Structural weaknesses and new mobilisations, in Le Gales P. e Lequesne C. (Eds), *Regions in Europe*, London.
- López Bazo E., Vayá E. and Artís M. (2004), Regional externalities and growth: evidence from European regions, *Journal of Regional Science*, vol. 44.
- Love J.H. and Roper S. (2001), Outsourcing in the Innovation Process: Locational and Strategic Determinants, *Regional Science*, 80, 317-36.
- Lovering, J. (2001), The Coming Regional Crisis (And How to Avoid it), *Regional Studies*, 35 (4): 349-354
- Low P., Olarreaga M. and Suarez J. (1998), *Does Globalization Cause a Higher Concentration of International Trade and Investment Flows?* World Trade Organization, Geneva
- Lucas R.E. (1988), On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Mackay R. (1993), A Europe of the regions: a role for non-market forces, *Regional Studies*, Vol. 27, pp. 419-431

- Macleod, G (2001) New Regionalism reconsidered: Globalisation, regulation and the recasting of political economic space, *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 25, pp. 804-829
- Malecki, E.J., (1999) Knowledge and Regional Competitiveness, *paper presented at the International Symposium Knowledge, Education and Space*, Heidelberg, Germany, September 1999.
- Marks G., Hooghe L. and Blank K. (1996), European integration from the 1980s: state-centric vs multi-level governance, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34.3, pp. 341-378
- Martin R. (2001), EMU versus the regions? Regional convergence and divergence in Euroland, *Journal of Economic Geography*, Vol. 1, pp. 51-80
- Martin, R. and Sunley, P., (1996a) Paul Krugman's Geographical Economics and its Implications for Regional Development Theory: A Critical Assessment, *Economic Geography*, Vol. 72/3, pp. 259-92.
- Martin, R. and Sunley, P., (1996b) Slow Convergence? Post-neoclassical Endogenous Growth Theory and Regional Development, *Working Paper 44*, ERSC Center for Business Research, University of Cambridge, Cambridge.
- Maskell, P and Malmberg, A (1999) The competitiveness of firms and regions: 'Ubiquitification' and the importance of localized learning, *European Urban and Regional Studies*, vol. 6, pp. 9-25
- Midelfart, K.H, (2004). Regional policy design: An analysis of relocation, efficiency and equity, *Norwegian School of Economics and Business Administration and CEPR*, January 23.
- Molle W., and Boeckhout S., (1995) Economic Disparity under Conditions of Integration - A Long Term View of the European Case, *Papers in Regional Science*, Vol. 74, No. 2, April 1995.
- Molle W., O. Sleijpen, M. Vanheukelen (1993) The Impact of an Economic and Monetary Union on Social and Economic Cohesion: Analysis and Ensuing Policy Implications, in K. Gretschmann (Ed.): *Economic and Monetary Union: Implications for National Policy-Makers*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, σελ. 217-243
- Morgan K., (1997) The learning region: Institutions, Innovation and Regional Renewal, *Regional Studies*, vol. 31 (5), pp. 491-503
- Morgan, K. (1997), *Learning by Interaction: Inter-firm Networks and Enterprise Support, Local Systems os Small Firms and Job Creation*, Paris: OECD
- Murray, A. (2004). The Lisbon Scorecard IV: the status of economic reform in the enlarging EU. *Centre for European Reform Working Paper*. CER, London
- Nakamura T. (2001), International Knowledge Spillovers and Technology Imports: Evidence from Japanese Chemical and Electric Equipment Industries, *Journal of the Japanese and International Economies*, 15, 271-97.
- NEI, (1999) *International Benchmarking of Regional Development Agencies*, Rotterdam.

- Nijkamp P. (1993) Towards a Network of regions: The United States of Europe, *European Planning Studies*, 1(2):149-168.
- Nijkamp P., and Wang S., (1998) Winners and losers in the European Monetary Union, *Discussion Paper* TI 98-07 4/3, Tinbergen Institute, Free University, Amsterdam
- NORDREGIO (2003), *Territorial Effects of Structural Funds*, First Interim Report, Stockholm, Sweden
- Nunnenkamp P. (2001), European FDI Strategies in MERCOSUR Countries, *Working Paper* 1047, Kiel Institute of World Economics.
- OECD (1997), *Regional Competitiveness And Skills*, OECD, Paris.
- OECD (1999), Open Markets Matter: The Benefits of Trade and Investment Liberalisation, *Policy Brief*, Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD (2000), *A new Economy? The changing role of innovation and information technology in growth*, Paris.
- OECD (2001), *Governance in 21st Century*, OECD, Paris.
- Oman C. (1996), The Policy Challenges of Globalization and Regionalization, *Policy Brief* 11, OECD Development Center, Paris.
- Paganetto L. (Ed.) (2004), *Knowledge Economy, Information Technologies and Growth*, Ashgate, Hampshire England.
- Petrakos G. (2000) The spatial impact of East-West integration in Europe, in Petrakos, Mayer and Gorzelak (eds.) *Integration and Transition in Europe: The Economic Geography of Interaction*, London: Routledge, pp. 38-68.
- Petrakos G. and Saratsis Y. (2000) Regional Inequalities in Greece, *Papers in Regional Science*, 79: 57-74.
- Petrakos G., Mayer G. and Gorzelak G. (Eds) (2000a) *Integration and Transition in Europe: The Economic Geography of Interaction*, London: Routledge, pp. 131 – 149.
- Petrakos G., Mayer G. and Gorzelak G. (2000b) The New Economic Geography of Europe, in Petrakos, Mayer and Gorzelak (eds.) *Integration and Transition in Europe: The Economic Geography of Interaction*, London: Routledge, pp. 1-37.
- Piazolo D. (2001), The New Economy and the International Regulatory Framework, *Working Paper* 1030, Kiel Institute of World Economics.
- Pohjola M., (2002a) The New Economy: facts, impacts and policies, *Information Economics and Policy*, vol.14, pp.133-144
- Pohjola M., (2002b) The New Economy in Growth and Development, *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 18 (3): 380-396
- Porter M.E, (1980) *Competitive Strategy: Techniques for analysing industries and competitors*, N.Y Free Press,
- Porter M., (1998a) *On Competition*, Harvard Business Review, Boston, 1998.

- Porter M., (1998b), Clusters and competition: new agendas for companies, governments and institutions, in M. Porter, *On Competition*, Boston: Harvard Business School Press
- Porter, M. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, New York: Free Press
- Porter, M. (2000a), Locations, clusters, and company strategy, in Clark, G., Feldman, M., and Gertler, M. (eds.), *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford University Press: 253-274
- Porter, M. (2000b) Location, competition and economic development: local clusters in the global economy, *Economic Development Quarterly*, vol.14, pp. 15-31
- Porter, M. (2003) The economic performance of regions, *Regional Studies*, vol. 37, pp. 549-578
- Pryor F.L. (2001), New Trends in U.S. Industrial Concentration, *Review of Industrial Organization*, 18, 301-326.
- Psycharis Y., and Papadaki O. (1996), Investment incentives and regional development in Greece, *36th Congress of the European Regional Science Association*, Zurich
- Puga D. (2001) European regional policies in light of recent location theories, *CEPR Discussion Paper 2767*, Center for Economic Policy Research, London.
- Quah, D. (1996), Regional convergence clusters across Europe, *European Economic Review*, vol. 40.
- Quah D. (2002), *Technology Dissemination and Economic Growth: Some Lessons for the New Economy*, London: London School of Economics, Mimeo.
- Roberts B., and Stimson J. R. (1998), Multi-sectoral qualitative analysis: a tool for assessing the competitiveness of regions and formulating strategies for economic development, *Ann Reg Sci*, vol. 32, pp. 469-494
- Rodriguez-Pose A. (1999) Convergence or divergence? Types of regional responses to socio-economic change in western Europe, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 90(4): 363-378.
- Romer P. (1986) Increasing returns and long-run growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 94, 5, 1002-1037.
- Romer P. (1990) Endogenous Technological Change, *Journal of Political Economy*, Vol. 98, pp. 71-102.
- Romer P., (1994) The Origins of Endogenous Growth, *Journal of Economic Perspectives*, Winter 1994, pp. 3-22.
- Rose A.K. (2000), One Money, One Market: The Effect of Common Currencies on Trade *Economic Policy*, 30, 7-45.
- Rouvinen P., (2002) Competitiveness in the New Economy, *ELTA, Discussion Papers*, no. 786
- Saxenian, A., (1994) *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Harvard University Press, Cambridge Mass, 1994.

- Scharrer H.-E. (1998) Ökonomische Kosten und Nutzen der Teilnahme an der EWU für Griechenland, in M. Papaschinopoulou (Ed.) *Griechenland auf dem Weg zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion*, Athens: Ant. N. Sakkoulas Publishers and Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, pp. 61-73
- Scheienstock, G., (1999) Regional Competitiveness: A Comparative Study of Eight European Regions, *Work Research Centre*, University of Tampere, Finland, 1999.
- Schweickert R. (2001), Assessing the Advantages of EMU-Enlargement for the EU and the Accession Countries: A Comparative Indicator Approach, *Working Paper* 1080, Kiel Institute of World Economics.
- Scott, J A. (1993), *Technopolis: High Technology Industry and Regional Development in Southern California*, Berkeley: University of California Press
- Scott, J.A (1998) *Regions and the World Economy: The coming shape of global production, competition and political order*, Oxford University Press, Oxford
- Scott, J.A and Storper, M., (2003) Regions, Globalisation, Development, *Regional Studies*, vol. 36(6-7), pp. 579-593
- Siebert H. (1998a) Labor Productivities and Labor Costs in Euroland, *Kiel Working Paper* 866, Kiel Institute of World Economics.
- Siebert H. (1998b) The Euro: A Dozen Do's and Don't's. *Kiel Discussion Paper* 312, Kiel Institute of World Economics
- Siebert H. (2000), The New Economy – What Is Really New? *Working Paper* 1000, Kiel Institute of World Economics.
- Siggel, E. and J. Cockburn (1995), International Competitiveness and its Sources: A Method of Development Policy Analysis, *Discussion Paper* 9517 Concordia University, Department of Economics,.
- Smith, L.H., Clark, G and Tracey, P., (2002) Competitiveness and European regional policy: A review and analysis, *Working Paper* No. 02-01 Economic Geography Research Group, , University of Oxford
- Stohr, W, B (1986), Regional innovation complexes, *Paper in Regional Sciences Association*, vol. 59, pp. 29-44
- Storper, M., (1992) The Limits to Globalization: Technology Districts and International Trade, *Economic Geography*, 1992, Vol. 68/1, pp. 60-93.
- Storper, M. (1997), *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, New York: Guilford Press
- Storper, M. and Scott, A (1995) The Wealth of Regions: Market forces and policy imperatives in local and global context, *Futures*, vol. 27 (5), pp. 505-526
- Thirlwall T. (2000), *The Euro and Regional Divergence in Europe*, London: New Europe Research Trust

- Thygesen N. (1990) The Benefits and Costs of Currency Unification, in H. Siebert (Ed.) *The Completion of the Internal Market*, Kiel Institute of World Economics, Tübingen: Mohr-Siebeck, σελ. 347-385
- Tondl G. (1999a) What determined the uneven growth of Europe's Southern Regions? An empirical study with panel data, *Working Papers in Growth and Employment in Europe: Sustainability and Competitiveness*, Vienna University of Economics & B.A, n. 4.
- Tondl G., (1999b) The Changing Pattern of Regional Convergence in Europe, *Jahrbuch für Regionalwissenschaft*, 1999, Vol. 19, No. 1, pp. 1-33.
- Tondl G. (2001), *Convergence after Divergence? Regional Growth in Europe*, Wien-New York: Springer
- Tsionas E. (2001) Another look at regional convergence in Greece, *Regional Studies*, 36(6): 603-609.
- Turok, I., (2004) Cities, Regions and Competitiveness, *Regional Studies*, vol.38 (9), pp.1069-1083
- Vamvakidis A. (1998), Regional Integration and Economic Growth, *The World Bank Economic Review*, 12(2), 251-70.
- Venables (2001), Geography and International Inequalities: the impact of new technologies, *World Bank Annual Bank Conference on Development Economics*, Washington.
- Venables A.J. and Shatz H.J. (2001), The Geography of International Investment, in Clark G.L., Feldman M. and Gertler M.S. (eds.) *The Oxford Handbook of Economic Geography*
- Verspagen B. (1991), A New Empirical Approach to Catching Up and Falling Behind, *Structural Change and Economic Dynamics*, 2, 359-80.
- Vickerman, R.W. (1989), Measuring changes in regional competitiveness: the effects of international infrastructure investments, *Annals of Regional Science*, vol. 23 pp. 275-286.
- Vliamos S. (1999) The European Economy: Basic Trends and Challenges, *Discussion Paper 99-01*, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, Volos
- Von Hagen J. and Eichengreen B. (1996) Fiscal Restraints, Federalism and European Monetary Union: Is the Excessive Deficit Procedure Counterproductive?, *American Economic Review Papers and Proceedings* 86, pp. 131-138
- Wagner H. (2001), Monetary Integration and Real Convergence, in Caesar, R. and Scharrer, H-E. (eds.), *European Economic and Monetary Union: Regional and Global Challenges*, HWWA Studies 62, Nomos Verlagsgesellschaft, Hamburg.
- Weise Ch., Bachtler J., Downes R. McMaster I. & Toepel K. (2001), *The Impact of the EU Enlargement on Cohesion, Background Study for the Second Cohesion Report*, DIW (German Institute for Economic Research) and EPRC (European Policies Research Center), Berlin and Glasgow

World Economic Forum, (2002) *The Global Competitiveness Report 2001-2002*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

Ανδρικοπουλου Ε, και Καυκαλας Γ, (2000) *Ο Νέος Ευρωπαϊκός Χώρος: η διεύρυνση και η γεωγραφία της Ευρωπαϊκής ανάπτυξης*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα

Γεωργαντάς Η., Ψυχάρης Γ. (2000), Νέες μορφές περιφερειακής διοίκησης και διαχείρισης δημοσίων πόρων: πολιτικοί μετασχηματισμοί του χωρικού μοντέλου εξουσίας, στο *Δομές και Σχέσεις Εξουσίας στη Σημερινή Ελλάδα, 7ο Επιστημονικό Συνέδριο*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα

Γιαννιάς Δ., Λιαργκόβας Π. και Φωτόπουλος Γ. (2003) Συγκλίσεις και αποκλίσεις στην ποιότητα ζωής στην Ελλάδα 1960-2000, *Αειχώρος*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1999), *Η Έκτη Περιοδική Έκθεση για την κοινωνική και οικονομική κατάσταση και ανάπτυξη των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Λουξεμβούργο

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001), *Ελλάδα: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000-2006*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007α) *Αναπτυσσόμενες περιφέρειες, αναπτυσσόμενη Ευρώπη Τέταρτη έκθεση για την οικονομική και κοινωνική συνοχή* Ανακοίνωση της Επιτροπής Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 2007, ISBN 92-79-05703-8

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007β) *Η Πολιτική Συνοχής 2007-2013, Παρατηρήσεις και Επίσημα Κείμενα*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 2007, ISBN 92-79-03805-2

ΚΕΠΕ (1997), *Μελέτη Αξιολόγησης των ΠΕΠ του ΚΠΣ 1994-1999*, Εκθέσεις 28, Αθήνα

ΚΕΠΕ-REMACO (1999), *Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης για την Ελλάδα 1994-1999: Έκθεση Αξιολόγησης*, Αθήνα

Κότιος Α., και Σαράτσης Γ., (2003) Νεότερες Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις της Διεθνούς Περιφερειακής Ολοκλήρωσης, *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών* 9(1):1-16, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος Ιανουάριος 2003.

Μιχαηλίδης Γ., (2003) *Ενδιάμεση Αξιολόγηση ΕΠΑΝ 200-2006*, BCS / REMACO, ΥΠΑΝ.

Μιχαηλίδης Γ., (2004) *Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα: Πλαίσιο, Στρατηγικές, Θεσμοί*, Ερευνητικό Πρόγραμμα, ΤΜΧΠΠΑ, ΥΠΑΝ ΕΣΑΑ,

Μιχαηλίδης Γ., (2005) *Σύστημα Μέτρησης της Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας*, Ερευνητικό Πρόγραμμα, ΤΜΧΠΠΑ, ΥΠΑΝ ΕΣΑΑ,

Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, (2000) *ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης 2000-2006*

Περιφέρεια Αττικής (2000) *ΠΕΠ Αττικής 2000-2006*

Περιφέρεια Αττικής (2007) *ΠΕΠ Αττικής 2007-2013*

Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (2000) *ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2000-2006*

- Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (2000) *ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας 2000-2006*
- Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (2007) *ΠΕΠ Χωρικής Ενότητας Δυτικής Ελλάδας – Πελοποννήσου – Ιονίων Νήσων 2007-2013*
- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (2000) *ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας 2000-2006*
- Περιφέρεια Ηπείρου (2000) *ΠΕΠ Ηπείρου 2000-2006*
- Περιφέρεια Θεσσαλίας (2000) *ΠΕΠ Θεσσαλίας 2000-2006*
- Περιφέρεια Θεσσαλίας (2007) *ΠΕΠ Χωρικής Ενότητας Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου 2007-2013*
- Περιφέρεια Ιονίων Νήσων (2000) *ΠΕΠ Ιονίων Νήσων 2000-2006*
- Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (2000) *ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας 2000-2006*
- Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (2007) *ΠΕΠ Χωρικής Ενότητας Μακεδονίας Θράκης 2007-2013*
- Περιφέρεια Κρήτης (2000) *ΠΕΠ Κρήτης 2000-2006*
- Περιφέρεια Κρήτης (2007) *ΠΕΠ Χωρικής Ενότητας Κρήτης και Νήσων Αιγαίου 2007-2013*
- Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (2000) *ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου 2000-2006*
- Περιφέρεια Πελοποννήσου (2000) *ΠΕΠ Πελοποννήσου 2000-2006*
- Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (2000) *ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2000-2006*
- Πετράκος Γ. (2000α) Οικονομία και Χώρος: Προς μια επανεξέταση σχέσεων και πολιτικών, στον *Συλλογικό Τόμο του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης: Δεκαεπτά Κείμενα για τον Σχεδιασμό, τις Πόλεις και την Ανάπτυξη*, σελ.299-322.
- Πετράκος Γ. (2000β) Οι χωρικές επιπτώσεις της ολοκλήρωσης Ανατολής-Δύσης στην Ευρώπη, στο Ανδρικοπούλου Ε., και Καυκαλάς Γ., (επιμ.) *Ο Νέος Ευρωπαϊκός Χώρος: η διεύρυνση και η γεωγραφία της ευρωπαϊκής ανάπτυξης*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, σελ. 186-212
- Πετράκος Γ. και Δ. Οικονόμου (1999) Διεθνοποίηση και διαρθρωτικές αλλαγές στο Ευρωπαϊκό σύστημα αστικών κέντρων, στο Οικονόμου Δ. και Πετράκος Γ. (επιμ.) *Η ανάπτυξη των Ελληνικών πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Βόλος/Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας–Gutenberg, σελ. 13–44.
- Πετράκος Γ. και Σαράτσης Γ. (1997) Περιφερειακές ανισότητες και χωρική εξειδίκευση στην Ελλάδα, *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών* 97-04, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος
- Πετρακος Γ., και Ψυχαρης Γ., (2004) *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα
- Ροβολής Α. (2002) Νέα Οικονομική Γεωγραφία και άλλες (ξεχασμένες;) εναλλακτικές θεωρητικές προσεγγίσεις: Αναζητώντας ένα θεωρητικό πλαίσιο οικονομικής ανάλυσης του χώρου, *ΤΟΠΟΣ* 18/19:5-15.
- Σκούντζος, Θ. (1996), *Περιφερειακή Οικονομική Ανάλυση και Πολιτική*, τομ. Α, γ' έκδοση, Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα-Πειραιάς.

- ΥΠΑΝ (2000) *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, 2000-2006*, Αθήνα.
- ΥΠΑΝ (2007) *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα 2007-2013*, Αθήνα
- ΥΠΑΝ (2008) *Ετήσια Έκθεση για την Ανταγωνιστικότητα 2007*, Ειδική Γραμματεία για την Ανταγωνιστικότητα, Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης, Αθήνα.
- ΥΠΕΘΟ (1999), *Σχέδιο Ανάπτυξης 2000-2006*, Αθήνα
- ΥΠΟΙΟ (2007) *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013*, Αθήνα
- Υπουργείο Γεωργίας (2002) *Η Ελληνική Γεωργία με αριθμούς. Βασικά χαρακτηριστικά. Δ/ση Αγροτικής Πολιτικής & Τεκμηρίωσης*, Αθήνα 2002.
- Φωτόπουλος Γ., Γιανιάς Δ. και Λιαργκόβας Π. (2002) Οικονομική ανάπτυξη και σύγκλιση στους νομούς της Ελλάδας 1970-1994: Εναλλακτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, *Αειχώρος* 1(1):60-91.
- Χριστοφόρου – Χριστοφορίδη Ε. (2003), *Ο Ρόλος της Περιφέρειας στη Διαμόρφωση, Διαχείριση και Υλοποίηση Αναπτυξιακών Προγραμμάτων*, ΕΣΔΔ, Αθήνα
- Ψυχάρης Γ. (2000) Περιφερειακές ανισότητες και κρατικός παρεμβατισμός: επισκόπηση των εξελίξεων μιας εικοσιπενταετίας, στο *Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Συλλογικός Τόμος) Δεκαεπτά Κείμενα για το Σχεδιασμό, τις Πόλεις και την Ανάπτυξη*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.